

የቻሉት በሁለቱም ወገን ብዙ መሥዋዕትነት ከተከፈለ በኋላ ነው። ከከተማይቱ ወጣ ብሎ የሚታየው የአያሌ እንግሊዞች መቃብር ለፍልሚያው መራራነት ቋሚ ማስረጃ ነው። ጣልያኖች በተጨማሪም ለአጭር ጊዜ የእንግሊዝ ሶማሌላንድን ለመያዝና በመተማ በኩል የተሰነዘረውንም ጥቃት ለመመከት ችለው ነበር። ይሁን እንጂ አምስቱ ዓመት የአርበኞች ትግል ያመነመነው ጦር በመጨረሻ የሽንፈት ጽዋ ከመቅመስ ሊድን አልቻለም። የእንግሊዝና የአርበኞች ጦር ማጥቃቱን ቀጥሎ፣ አዲስ አበባ በመጋቢት 28፣ 1933 ከጠላት ነፃ ለመሆን ቻለች። ከዚያም በሚያዝያ 27 ጣልያኖች በገቡበት ልክ በአምስት ዓመቱ ኃይለ ሥላሴ በድል አድራጊነት ወደ መናገሻ ከተማው በመግባት ለሠላሳ ሦስት ዓመት የሚቆየውን ሥልጣኑን እንደገና መሠረተ።

ምዕራፍ አምስት

ከነፃነት እስከ አብዮት 1933-1966

ከ1933 እስከ 1966 ያለው ዘመን በዚህ መጽሐፍ እስካሁን የተዘረዘረው ታሪክ ማሳረጊያ ነበር ማለት ይቻላል። በ19ኛው መቶ ዓመት ቲዎድሮስ ያደረገው ጠንካራ ማዕከላዊ መንግሥት የማቋቋም ሙከራ በኃይለ ሥላሴ ፍጹማዊ አገዛዝ ተቋጨ። የባሕር በር ለማግኘት የተደረገው የረጅም ዘመን ጥረት ሌርትራ መጀመሪያ በፌዴሬሽን ኋላም በውሐደት ስትቀላቀል ለጊዜውም ቢሆን ተሳካ። ቀላድ ሲጣል የተጀመረው የግል የመራት ባለቤትነት ሥርዓት እየተጠናከረ መጣ። መንግሥት ለሽማግሌና ለደጋፊዎቹ መሬት በስፋት ሲቸር በተለይ በደቡብ ክፍል ወደ ጭሰኝነት የሚያሽቆለቁለው የገበሬ ቁጥር ከጊዜ ወደጊዜ ጨመረ። ከጣልያን ወረራ በፊት ብርቅ የነበሩት የገበሬው አመያች ከነፃነት ወዲህ በስፋት ይከሰቱ ጀመር። በ20ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ ወደ ኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ሠርጎ ለመግባት ደጅ ሲጠና የቆየው የውጪ ካፒታል አሁን የተሻለ ዕድል አጋጠመው። ቀድሞ በኃያላን መንግሥታት ፋክክር በመጠቀም አንፃራዊ ነፃነቱን ጠብቆ የቆየው የኢትዮጵያ መንግሥት አሁን እያደር ከአሜሪካ ጋር እየተቆራኘ መጣ። ይህ አዲስ ወዳጅነትም ነው ለፍጹማዊ አገዛዝ መጠናከር መሠረታዊ ድጋፍ የሰጠው።

ይሁን እንጂ ነገሩ እንቅስቃሴ ቢመስልም ይኸው ዘመን የኢትዮጵያ ፊውዳሊዝም ከፍተኛ ደረጃ የደረሰበት፣ በሌላ በኩል ደግሞ እየተዳከመ መጥቶ በመጨረሻም የወደቀበት ወቅት ነበር። ሥርዓቱ የወለደውና በሌላ የጀመረው ተቃውሞ በኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ አማካይነት የከረረ መልክ ያዘ። ለዘብ ባለ ድምፅ ለውጥ ይጠይቁ የነበሩት የቅድመ 1928 ምሁራን በከፍተኛ ድምፅ ለንብረተ ሰብ ሽም ሽር በሚመሁት ተማሪዎች ተተኩ። ይህ ነበር የአብዮቱ መቅድም።

ዓለም አቀፋዊ ሁኔታ

የእንግሊዝ የበላይነት ዘመን

ከነፃነት በኋላ ባሉት የመጀመሪያ ዐሥር ዓመታት ውስጥ አገሪቱ የነበራትን የውጭ ግንኙነት ባሕርይ የወሰነው የአርነት ዘመቻው ሂደት ነው። በዚህ ሂደት ውስጥ ከራሳቸው ዓለም አቀፍ እስትራቴጂካዊ ጠቀሜታ በመነሣት እንግሊዞች የተጫወቱት ግንባር ቀደም ሚና ከነፃነት በኋላ በኢትዮጵያ ውስጥ የበላይነት ስፍራ አቀዳጃቸው። ከ1928 በፊት በእንግሊዝ፣ በኢጣልያና በፈረንሳይ መካከል ኢትዮጵያን ለመቆጣጠር የነበረው የሦስት ማዕዘን ፋክክር በእንግሊዝ ብቸኛ የበላይ ተቆጣጣሪነት ተተካ። ይህም ሁኔታ ሕጋዊ መሠረት ማግኘት የቻለው በ1934 እና በ1937 ኢትዮጵያ ከእንግሊዝ ጋር እንድትፈራረም በተደረጉት ሁለት ስምምነቶች አማካይነት ነው። በነዚህ ስምምነቶች አማካይነትና ሁለተኛው የዓለም ጦርነት ገና ያልተገባደደ በመሆኑ፣ ለቃል ኪዳን

አገሮች ደገንነት አስፈላጊዎቹን ሁኔታዎች ማመቻቸት ያስፈልጋል በሚል ሰበብ እንግሊዞች በኢትዮጵያ ውስጥ ገንዘብን በሚመለከቱ ጉዳዮች፣ በአስተዳደርና በግዛታዊ አንድነት ላይ ከፍተኛ ቁጥጥር ለማድረግ በቁ።

በመጀመሪያው (ማለትም በ1934ቱ) ስምምነት፣ ምንም እንኳ እንግሊዞች ለይስሙላ የኢትዮጵያን ነፃ ሀልውና ቢያውቁም፣ እያንዳንዱ አንቀጽ ማለት ይቻላል። የኢትዮጵያን ጥገኝነትና የእንግሊዝን የበላይነት የሚያረጋግጥ ነበር። በኢትዮጵያ ያለው የእንግሊዝ አምባሳደር ከሌሎች አምባሳደሮች ሁሉ የላቀ ልዩ ስፍራ ተሰጠው። የእንግሊዝ ዜጎች በአስተዳደር ውስጥ በአማካሪነትም ሆነ በዳኝነት ቁልፍ ቦታ ይዙ። ያገሪቱ የፖሊስ ሠራዊት ሙሉ በሙሉ በእንግሊዝ ቁጥጥር ስር ዋለ። የኢትዮጵያ መንግሥት ሌሎች የውጭ አገር ዜጎችን መቅጠር የሚችለው የእንግሊዞችን ፈቃድ ካገኘ በኋላ ብቻ እንዲሆን ተደረገ።

የእንግሊዝ መንግሥት ለኢትዮጵያ መንግሥት መጠነኛ የገንዘብ ድጎማ ቢያደርግም፣ ይህ ድጎማ በየዓመቱ እየቀነሰ የሚሄድ ከመሆኑም በላይ በዚህ ሳቢያ እንግሊዞችን ያገሪቱን የገንዘብ ፖሊሲ ለመቆጣጠር አስቻላቸው። በተጨማሪም የኢጣልያ የጦር ምርኮኞችንና ሲቪል ኢጣልያውያንን በተመለከተ የመጨረሻውን ውሳኔ የማሳለፉን ሥልጣን እንግሊዞች ወሰዱ። የኢትዮጵያ እየር ክልል ለእንግሊዝ አወርጥላቸው እንጂ ለሌሎች የተከለከለ ነበር። ምናልባት የኢትዮጵያ ነፃነት የቱን ያህል ሰንካላ እንደነበር ጉልህ ማስረጃው የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የአንድ ነፃ መንግሥት ዓይነተኛ ሥልጣን የሆነውን ጦርነትን ማወጅ የሚችለው በምሥራቅ አፍሪቃ የእንግሊዝ የጦር ኃይል አዛዥ የነበረውን ካስፈቀደ በኋላ መሆኑ ነው። ባንዳም ይኸው የእንግሊዝ የጦር መኮንን አስፈላጊ ሆኖ ካገኘው ልዩ ሥልጣን የሚሰጠውን ያስቸኳይ ጊዜ ዐዋጅ እንዲያውጅ ንጉሠ ነገሥቱ ግዴታ ነበረበት።

ስምምነቶቹ የሰጣቸውን ሕጋዊ ሥልጣን ተገን በማድረግም ባገሪቱ ያሉት የእንግሊዝ ባለሥልጣኖችና የጦር መኮንኖች ከፍተኛ የትምክሕተኝነት ስሜት ያላዩ ነበር። እንግዳ በሆነ አጠራር «የኢትዮጵያ ሠራዊት» በመባል የታወቀው የእንግሊዝ ጦር ለኢትዮጵያ ሉዓላዊነትም ሆነ የነፃነት ስሜት ከበራታ አልነበረውም። ያለ ንጉሠ ነገሥቱ ዕውቀትና ፈቃድ ንብረት ይወርስና ሌላም ተመሳሳይ ከባድ እርምጃዎች ይወስድ ነበር። ባጭሩ ሠራዊቱ ላገሪቱ ያለው አመለካከት «በቁጥጥር ሥር የዋለ የጠላት አገር አስተዳደር» ብለው እንግሊዞች በሰጡት አፈሲዶላዊ ስያሜ ተጠቃሉ ነበር ማለት ይቻላል።

ይህ ሁሉ ንጉሠ ነገሥቱን ማስቀየሙ አልቀረም። ዙፋኑን እንደገና እንዲይዝ ላደረጉለት እርዳታ ባለውለታ ቢሆንም ሥልጣኑ እንዲህ ሲሰናከል ዝም ብሎ ለማየት ፈቃደኛ አልነበረም። ፍጹማዊ ሥልጣኑን በጠንካራ መሠረት ለማደስ የእንግሊዞችን አጋርነት እንጂ አለቅነታቸውን አልፈለገም። የእንግሊዞች ፍላጎት ግን አገሪቱ በጠላት ጊዜ ያገኛቸውን እንዳንድ ጠቀሜታዎች እንኳ በመንፈግ ወደ ቅድመ 1928 ሁኔታዋ ለመመለስ የነበረ ይመስላል።

በ1937 በሁለቱ መንግሥታት መካከል የተደረገው ሁለተኛው ስምምነት በመጠኑም ቢሆን የኢትዮጵያን ሉዓላዊ መብቶች እንደገና ሊያስመልስ ችሏል። የእንግሊዝ አምባሳደር በሌሎች አቻዎቹ ላይ የነበረው የበላይነት ቀረ። የኢትዮጵያ መንግሥት ማናቸውንም የውጭ ዜጎች በአማካሪነትም ሆነ በሽምንት

ለመቅጠር ያለው ነፃነት ተረጋገጠ። በተጨማሪም እንግሊዞች የጅቡቲ እዲስ አበባን የባቡር መሥመር ለኢትዮጵያ ለመመለስ መስማማታቸው ላገሪቱ ኤኮኖሚያዊም ወታደራዊም ጠቀሜታ ነበረው። ባንድ በኩል አገሪቱ እንደገና ነፃ የውጭ ንግድ መሥመር ስታገኝ፣ በሌላ ወገን ደግሞ ለመጠባበቂያ የሚሆናት የጦር መሣሪያ የምታስገባበት በር ተክፈተላት። እንዲሁም እንግሊዞች «በኢትዮጵያ የእንግሊዝ ወታደራዊ ተልእኮ» የሚባል ቡድን በማቋቋም ያገሪቱን የመከላከያ አቋም በዘመናዊ መልክ ለማደራጀት ተስማሙ። ተጠሪነቱ ላገሪቱ የጦር ሚኒስቴር የሆነው ይህ ተልእኮ በስምምነቱ የተሰጠው ተግባር «የኢትዮጵያን የጦር ሠራዊት በማደራጀት፣ በማሠልጠንና በማስተዳደር» የኢትዮጵያን መንግሥት ለማገዝ ነበር።

ምንም እንኳ የ1937ቱ ስምምነት ለኢትዮጵያ መንግሥት ከበፊቱ ሰፋ ያለ ነፃነት ቢሰጠውም፣ እንግሊዞች ባገሪቱ ሕይወት ላይ ለመዳኘት ያላቸው ኃይል አምብላም አልሟሸሸም። በተለይም ኢትዮጵያ በነበራት የግዛት ጥያቄ ላይ ፈላጭ ቆራጮቹ እነሱው ነበሩ። በዚህም ረገድ በአካባቢው ባላቸው ወታደራዊ የበላይነት ተጠቅመው ኤርትራንና ኦጋዴንን በቁጥጥራቸው ሥር አድርገው ነበር። ከዚያም አልፈው የነዚህን ግዛቶች የወደፊት ዕድል በተመለከተ ዕቅድ ማውጣት ይዙ። የዕቅዱ መሠረታዊ ዓላማም ሁለቱንም ግዛቶች ከኢትዮጵያ ነጥሎ ለማስቀረት ነበር። ኦጋዴንን በቱመለከተ የእንግሊዞች ሐሳብ ከእንግሊዝና ከኢጣልያ ለማሳለፍ ጋር በመደመር «ታላቂቷ ሶማሊያ» የሚል ስያሜ የተሰጠው ግዛት ለመመሥረት ነበር።

ከነፃነት በኋላ የሶማሊ መንግሥት ለረጅም ጊዜ በኦጋዴን ላይ ያነሣው የይገባኛል ጥያቄ ዘር የተዘራውም በዚህን ወቅት ነው ማለት ይቻላል። እንግሊዞች ለኤርትራ የደንበላት ከኦጋዴን ለየት ያለ ነበር። የኤርትራ ቆላማው ክፍል በጂማግራፊ፣ በዘርና በሃይማኖት ከሚቀራረጠው ከሱዳን ጋር ሲደመር፣ ባብዛኛው ክርስቲያን የሆነውን ደጋማውን ክፍል ደግሞ ከትግራይ ወገኑ ጋር በማዋሐድ ከኢትዮጵያ የተለየ አንድ ግዛት እንዲሆን ነበር። በዚህም ዕቅድ መሠረት ኤርትራን ለማስመለስ የምትጥረው ኢትዮጵያ ጭራሽ ትግራይንም ልታጣ የምትችልበት ሁኔታ ተፈጠረ። ሌላው ሊስተዋል የሚገባው ነገር ለኤርትራ ቆላማው ክፍል የወጠነለትን ወደጉን ከተውን፣ የእንግሊዞች ዕቅድ ጣልያኖች በአምስቱ ዓመት ይዞታቸው የደነገጉትን አስተዳደራዊ ክልል የሚያጸድቅ መሆኑ ነው።

ከኢጣልያ አገዛዝ ነፃ ከወጣች ጀምሮ ኢትዮጵያ በኦጋዴንና በኤርትራ ላይ ያላትን የይገባኛል ጥያቄ ከማግኘት አልተቆጠበችም። የኦጋዴን ግዛት እስከ 1928 ድረስ ዓለም አቀፋዊ እውቅና ያገኘ የኢትዮጵያ አካል የነበረ ነው። ስለሆነም እንግሊዞች ይህን ግዛት ከቀረው የኢትዮጵያ ምድር ነጥለው በቁጥጥራቸው ሥር ማድረጋቸው ሕጋዊነት ያለው እርምጃ አልነበረም። ኤርትራም ብትሆን ምንም እንኳ ከ1882 ጀምሮ በኢጣልያ ቅኝ አገዛዝ ሥር ብትቆይም፣ ከቀረው የኢትዮጵያ ክፍል ጋር በታሪክ ከመተላለፈም በላይ ባንድ ወገን የጠላትን ዳግመኛ ወረራ ለመከላከል፣ በሌላ ወገን ደግሞ ነፃ የባሕር ወደብ ለማግኘት ታስፈልገኛለት ስትል ኢትዮጵያ ጠንካራ ጥያቄ አቀረበች። ኤርትራ እስከ 1882 መረብ ምላሽ በሚል መጠሪያ የምትታወቅ የኢትዮጵያ አካል ነበረች። ጣልያኖች ሁለት ጊዜ (በ1888 እና በ1928) ኢትዮጵያን የወረሩት ይህንኑ

ግዛት መቆናጠሩ አድርገው ነው። ከዚያም በላይ የኢትዮጵያ የባሕር ቦር የማግኘት ቋሚ ጥረት የመጨረሻውን መፍትሔ ሊያገኝ የሚችለው ኤርትራ እንደገና የኢትዮጵያ አካል ስትሆን ብቻ ነው የሚል ጠንካራ ስሜት ነበር። በዚህ ሁሉ ምክንያት ኢትዮጵያ ለኤርትራ ጥያቄ ትክክለኛው መልስ ወደ እናት አገሯ እንድትመለስ ማድረግ ነው በማለት ተከራክረች።

ይሁን እንጂ የኦጋዴንና የኤርትራ ጥያቄ መልስ ሊያገኝ የቻለው ዐሥር ዓመት ያህል ከተጓተተ በኋላ ነው። የኦጋዴን ጥያቄ በሁለቱ መንግሥታት፣ ማለትም በኢትዮጵያና በእንግሊዝ፣ ድርድር ሲያልቅ፣ የኤርትራው ግን ዓለም አቀፍ ትኩረትን ለመሳብ በቃ። እንግሊዞች ከኦጋዴን ይልቅ በኤርትራ ጥያቄ ላይ የኢትዮጵያን መንግሥት አቋም ለማስተናገድ የተዘጋጁ ይመስሉ ነበር። እንዲያውም ባንድ ወቅት ኢትዮጵያ በኦጋዴን ላይ ያላትን የይገባኛል ጥያቄ ካነሣች ኤርትራን ሊተዉላት ዝግጁ መሆናቸውን ገልጸው ነበር። የ1937ቱን ስምምነት ለመፈራረም በሚደራደሩበት ወቅት ይኸው የኦጋዴን ነገር ተነሥቶ እንግሊዞች ሞቼ እንኛለሁ በማለት ይዞታቸውን ለማጽደቅ በቁ። ስለዚህም ይህ ስምምነት ምንም እንኳ ከሁለት ዓመት በፊት ከተደረገው ስምምነት ጋር ሲነፃፀር ለኢትዮጵያ ሰፊ ያለ ነፃነት ቢሰጥም፤ ኦጋዴንን ለማስመለስ ባለመቻሉ ውጤቱ አመርቂ አልነበረም። በዓመቱ ሁለተኛውን የዓለም ጦርነት በድል አድራጊነት የተወጡት ኃያላን መንግሥታት ለንደን ላይ ያደረጉት ጉባዔ ኢትዮጵያ በኦጋዴንና በኤርትራ ላይ ያቀረበችውን ጥያቄ ውድቅ ማድረጉም፤ በዚህ ረገድ ኢትዮጵያ የነበራትን ተስፋ የሚያዳፍን ይመስል ነበር። ሆኖም ሁኔታዎች ተለዋውጠው በ1940 እንግሊዝ «ሃውድ» ተብሎ የሚታወቀውን የሰሜን ምሥራቅ ክፍልና ከዚያ እስከ ጅቡቲ ያለውን የምድር ወሽመጥ «የተከለለ አካባቢ» የሚል ስያሜ ሰጥታ በማስቀረት የተቀረውን የኦጋዴን ክልል ለኢትዮጵያ መለሰች። ከዚያም በ1947 ጠቅላላውን የኦጋዴን ምድር ለቃ ወጣች።

የኦጋዴን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ግን እንደ ችግር ሲፈታ ሌላ ችግርን ወለደ። የሶማሌ ብሔርተኛ ፓርቲ የሆነው የሶማሌ ወጣቶች ሊግ («ሶማሌ ዩዝ ሊግ») የኦጋዴንን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ በመቃወም የአካባቢውን ሕዝብ ማነሣሣት ጀመረ። ሶማሌዎችን በሙሉ አንድ ለማድረግ የጀመረው ቅስቀሳ ከእንግሊዝና ከኢጣልያ ቅኝ ግዛቶች ጀምሮ ወደ ኦጋዴንም ተዛመተ። ከዚያም በ1952 ሁለቱ ቅኝ ግዛቶች ነፃ በወጡ ማግሥት ተዋሕደው «የሶማሌ ሬፐብሊክ» የተባለውን ሲመሠርቱ ነገሩ ያንድ የፖለቲካ ቡድን ቅስቀሳ ከመሆን አልፎ ሁለት መንግሥታትን የሚያፋጥጥ ሆነ። አዲሲቱ የሶማሊያ ሬፐብሊክ በአምስት ግዛቶች (የእንግሊዝ ሶማሊላንድ፣ የኢጣልያ ሶማሊላንድ፣ የፈረንሳይ ሶማሊላንድ ወይም ጅቡቲ፣ ኦጋዴን፣ እና የሰሜን ጠረፍ ግዛት ተብሎ የሚታወቀው የኬንያ ክልል) ተበታትነው የቆዩትን ሶማሌዎች ባንድ ባንዲራ ሥር ማሰባሰቡን ዋና ዓላማዋ አድርጋ ተያያዘችው። ከሁሉም ያዲሱን የሶማሊያ መንግሥት ትኩረት የሰበው ግን ኦጋዴን ነበር። ይህም ሁኔታ ነው በ1956 ሁለቱን አገሮች ለመጀመሪያ ጊዜ ጦር ያማዘዘው። ይሁን እንጂ የሶማሊያ ጥያቄ በተለይም በአፍሪቃ ውስጥ ዲፕሎማሲያዊ ድጋፍ ሊያገኝ አልቻለም። በ1955 የተቋቋመው የአፍሪቃ አንድነት ድርጅት ነግ በኔ በሚል የአባላቱ ሥጋት ይመስላል የዓለም አቀፍ ድንበሮች፣ በምንም ሆነ በምን ሁኔታ ይከለሉ፣ የተከበሩ ሆነው መቆየት እንዳለባቸው አረጋገጠ።

የኤርትራ ጥያቄ ከኦጋዴን ይበልጥ የተወሳሰበ ቢሆንም፤ እንደ ዓይነት መፍትሔ ሊያገኝ የቻለው የኦጋዴን ግዛት ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለስ ከመወሰኑ አንድ አራት ዓመት ቀደም ብሎ ነው። የሁለተኛው የዓለም ጦርነት ማሳረፊያ የሆነው የፓሪስ ጉባዔ ኢጣልያ ቅኝ ግዛቶቿን ለቃ እንድትወጣ ቢያስገድድም የእነዚህ የወደፊት ዕጣቸው ምን እንደሚሆን አልወሰነም ነበር። ስለሆነም የኤርትራን ዕድል በተመለከተ የተለያዩ ወገኖች የተለያዩ የመፍትሔ ሐሳብ ማቅረብ ጀመሩ። ሐሳቦቹ ሲጠቃለሉ በነፃነት ወይም በአንድነት ዙሪያ የሚሸከረከሩ ነበሩ። በወቅቱ ከተቋቋሙት የፖለቲካ ቡድኖች በኤርትራ ሕዝብ ዘንድ ሰፊ መሠረትና ጥንካሬ ሊያገኝ የቻለው ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋሐድ የሚታገለው የአንድነት ቡድን ነበር። የዚህ ቡድን ተፃራሪ ሆኖ የወጣው የነፃነት ወገን ለአንድነት ያላቸው ተቃውሞ ብቻ ያስተሳሰራቸው የተለያዩ ቡድኖች ጥምር ነበር። የዚህ ወገን አባላት ቡድኖች መሠረቱን በቆላማው የኤርትራ ክፍል ያደረገው የሙስሊም ሊግ (ወይም በዐረብኛ አጠራሩ ራቢጣ አልኢስላሚያ)፣ ኤርትራን ከትግራይ ጋር አጣምሮ ነፃ አገር ለመመሥረት የሚታገለው ደገኛው የሊበራል ፕሮግራሲቭ ፓርቲ እና በነፃነት ሽፋን የኢጣልያ ተጽዕኖ እንዲቀጥል የሚሾት የኢጣልያውያን ነዋሪዎች፣ የክልሶችና የቀድሞ የኢጣልያ ወታደሮች ነበሩ።

ብዙውን ጊዜ የኤርትራ ክርስቲያኑ ክፍል ለአንድነት፣ ሙስሊሙ ደግሞ ለነፃነት እንደታገሉ ተደርጎ ይገለጻል። ይህ ትርጓሜ ግን ሙሉ በሙሉ እውነተኛ አይደለም። ለአንድነት የታገሉ ሙስሊሞች እንደነበሩ ሁሉ ለነፃነት የታገሉ ክርስቲያኖችም ነበሩ። ለምሳሌ ከሙስሊም ሊግ ተገንጥሎ የተቋቋመው «ነፃ የምፅዋ ሙስሊም ሊግ» የተባለው ቡድን የኤርትራውያን ሙስሊሞች መብት እስከተከበረ ድረስ አንድነትን ለመቀበል ዝግጁነቱን አስታውቋል። ባንፃሩ ደግሞ ለነፃነት ይታገሉ የነበሩት የ«ሊበራል ፕሮግራሲቭ ፓርቲ» አባላት ባብዛኛው ክርስቲያኖች ነበሩ። ሌላው እውነታ ደግሞ ሁለቱም ወገኖች ማለትም የነፃነትም ሆነ ያንድነት፣ የውጭ ደጋፊ ኃይሎች ነበሯቸው። በዚህም ረገድ የአንድነት ኃይሎች የኢትዮጵያን መንግሥት ድጋፍ ሊያገኙ፣ «ሊበራል ፕሮግራሲቭ ፓርቲ» ደግሞ ከሞላ ጎደል የእንግሊዞች ፍጡር ነው ማለት ይቻላል። እንደሚታወቀው እንግሊዞች ኤርትራን ለመከፋፈል ባወጡት ዕቅድ ቆላማውን ክፍል ወደ ሱዳን ደርበው ትግርኛ ተናጋሪውን ክፍል ከመረብ ማዶ ከሚገኘው ወገን ጋር አዋሕዶ ነፃ መንግሥት ለማቋቋም ነበር። ይህንኑ ዕቅድ ነው የ«ሊበራል ፕሮግራሲቭ ፓርቲ» በተግባር ለመተርጉም የሞከረው። እንደዚሁም «የአፍሪቃ ኢጣልያ ፓርቲ» ከኢጣልያ መንግሥት ጠቀም ያለ የገዝብ እርዳታ ያገኘ ነበር። ኢጣልያ በጦርነት ያጣቸውን ኤርትራ በሞግዚትነት ለማስተዳደር ያደረገችው ሙከራ ከከሸፈባት በኋላ ስልቷን በመቀየር፣ የማታ ማታ በእጅ አዙር መቆጣጠሪያ አይቀርም በማለት ይመስላል፤ ለኤርትራ ነፃነት ተሟጋች ሆነች። ስለሆነም በስሜ የሚንቀሳቀሰው ወገን ብቻ ሳይሆን የጠቅላላው የነፃነት ወገን ዋና ደጋፊ ነበረች።

አራቱ ኃያላን መንግሥታት (እንግሊዝ፣ ፈረንሳይ፣ ሶቪየት ኅብረትና አሜሪካ) የኤርትራን ጉደይ ካገለበጡት በኋላ እንዳች ስምምነት ላይ ሳይደርሱ በ1941 ለተባበሩት መንግሥታት ድርጅት አስተላለፉት። ድርጅቱም ከበርማ፣ ትቴማ፣ ኖርዌይ፣ ፓኪስታንና ደቡብ አፍሪቃ የተውጣጣ ከሚሸን በማቋቋም የኤርትራውያንን ፍላጎት እንዲገመገም ወደዚያው ላከ። ከኖርዌይ በስተቀር

የኮሚሽኑ አባል አገራት ኢትዮጵያ በኤርትራ ላይ አለች የምትለውን የይገባኛል ጥያቄ የሚቃወሙ ነበሩ። ሆኖም በኤርትራ ጉብኝታቸው ወቅት ያጋጠማቸው ጠንካራ ያንድነት ስሜት ካራቱ ሁለቱን (ማለትም በርማና ደቡብ አፍሪቃን) አቋማቸውን እንዲቀይሩ አደረጋቸው። የኢጣልያ ደጋፊ የሆኑትን የላቲን አሜሪካ አገሮች የወከሰችው ጓቴማላና ራሲን የኤርትራ መስሊሞች ጠበቃ ያደረገችው ፓኪስታን ኤርትራ ነፃ አገር እንድትሆን ሐሳብ ሲያቀርቡ፤ ደቡብ አፍሪቃና በርማ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትተሳሰር፤ ኖርዌይ ደግሞ ጭራሾች እንድትዋሐድ መረጠ። የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በህዳር 23፤ 1943 በቁጥር 390 ውሳኔው ፌዴሬሽኑን እንደ አስታራቂ ሐሳብ አድርጎ ተቀበለው። ነገር ግን ሁለቱም ተፃራሪ ወገኖች ያረካል ተብሎ የጸደቀው ሐሳብ በሁለቱም የተጠላ ሆነ። የነፃነትም ሆነ የእንድነት ወገኖች በየፊኛቸው ፌዴሬሽኑን ለማፍረስ ሥራዬ ብለው ተያያዙት።

ለፌዴሬሽኑ ፎርሙላ መጽደቅ የሁለቱ ጋያላን መንግሥታታ፤ ማለትም የእንግሊዝና የአሜሪካ ድጋፍ፤ የራሱን አስተዋፅኦ አድርጓል። እንግሊዝ በምትኩ አጋዴንን ለመጠቀሰል በመሸት ይመስላል ቀደም ሲል በኤርትራ ላይ የነበራትን አክራሪ አቋም በማለዘብ ቢያንስ ደጋው የኤርትራ ክፍል ከኢትዮጵያ ጋር እንዲዋሐድ መደገፍ ጀመረች። በዚህም መሠረት ቀደም ብላ በታሪካዊ የነበረውን ኤርትራን የመከፋፈል መፍትሔ በማሻሻል፤ ቀላው ራሷ ከምትገዛው ከሱዳን ጋር እንዲቀላቀል መጠየቁን ስትቀጥል፤ ደጋው ክፍል ግን በፊት እንዲቀደረው ከትግራይ ጋር ተደምሮ ነፃ መንግሥት መሆኑ ቀርቶ ወደ ኢትዮጵያ እንዲመለስ ደገፈች። ይሁን እንጂ የኢትዮጵያ መንግሥት የአጋዴንን ግዛት ሊለቅላት ከቶም ፈቃደኛ እንዳልሆነ ስትገነዘብ እንግሊዝ አቋሟን እንደገና ለመለወጥ ፈልጋ ነበር። ነገር ግን የፌዴሬሽኑ ፎርሙላ ብዙ ተቀባይነት አያገኝ መጥቶ ስለነበር የትም ለመድረስ አልቻለችም።

የአሜሪካ መንግሥት የፌዴሬሽኑን ሐሳብ በበጎ ዐይን መመልከቱም ለውሳኔው መጽደቅ አጋዥነት ነበረው። የአሜሪካ መንግሥት ዋና ትኩረት ከጣልያኖች የወረሰችውና በአሥመራ የሚገኘው «ሬዲዮ ማሪና» የተሰኘው የመገናኛ ጣቢያ ደህንነት ነበር። ለዚህም ምንነቷ ካልታወቀ ነፃ ኤርትራ ይልቅ ኢትዮጵያ ትሻለችለች በሚል ስሌት የፌዴሬሽኑን ፎርሙላ ደገፈች። ስለዚህም ፌዴሬሽኑ በኢትዮጵያ የውስጥ የፖለቲካ ዕድገት ላይ ካለው ተጽዕኖ ባሻገር፤ በውጭ ግንኙነቷም ላይ ዐቢይ ለውጥ አስከትሏል ማለት ይቻላል። ዐሥር ዓመት ኢትዮጵያን በበላይነት ስትቆጣጠር የቆየችው እንግሊዝ ገሸሽ ተደርጋ አሜሪካ ወደ መድረክ ብቅ በማለት እስከ 1966 አብዮት ዋዜማ ድረስ የኢትዮጵያ መንግሥት ዋና አጋር ሆነች።

ኢትዮጵያና አሜሪካ

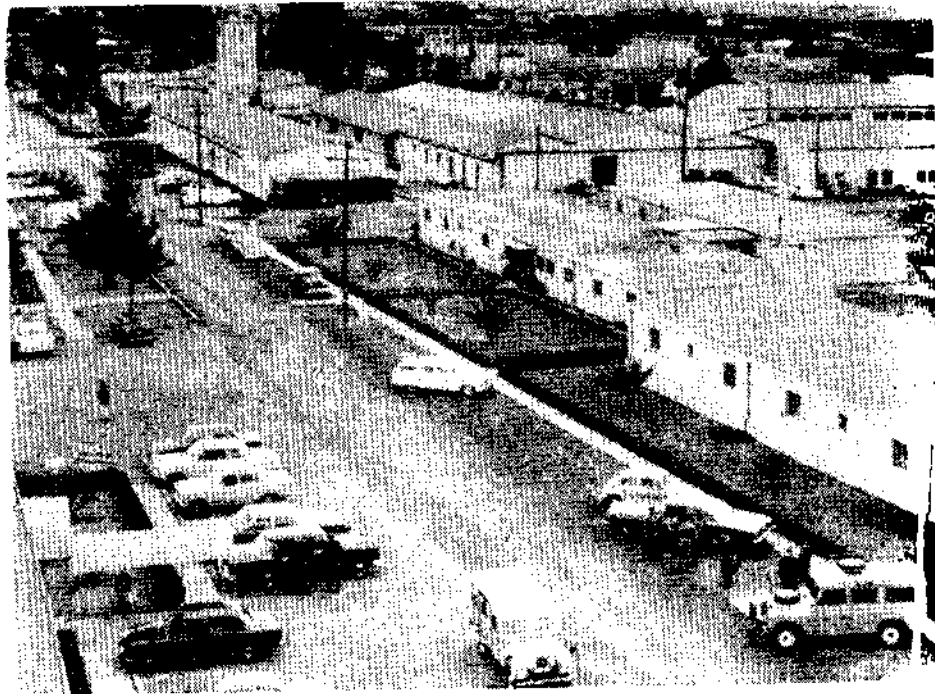
የሁለቱ አገሮች የአፈላጊዎች ግንኙነት የጀመረው በ1896 በሮበርት ፒ እስኪነር የሚመራ የልዑካን ቡድን ኢትዮጵያን ጉብኝቶ ከአፄ ምኒልክ ጋር በተፈራረመው የወዳጅነትና የግጥም ውል አማካይነት ነው። ይሁን እንጂ ምንም እንኳ የአሜሪካ ሸቀጦች፤ በተለይም አቡጃዲ፤ በኢትዮጵያ ገበያ ተወዳጅነት እያገኙ ቢመጡም፤ እስከ 1928 ያገራቱን የውጭ ግንኙነት ይቆጣጠሩ የነበሩት ሦስቱ አገራባች ቅኝ ጎዥዎች እንግሊዝ፤ ፈረንሳይና ኢጣልያ ነበሩ። የአሜሪካ ሚና እየጎላ የመጣው

ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ፍጻሜ በኋላ ነው። ይህም ባጠቃላይ በዓለም አቀፍ ደረጃ የአሜሪካ ፖለቲካዊ ገናኘነት ነጸብራቅ ነው። በሌሎች የዓለም ክፍሎች እንደተከሰተው ሁሉ፤ በኢትዮጵያም የረጅም ዘመን ቅኝ ገዥነቱ ያደከማቸው እንግሊዞች እያቆሙም ቢሆን ስፍራውን በትኩስ ጋይል ለሚገባቀሰው አጋራቸው ተዉ።

ይሁንና በኢትዮጵያና በአሜሪካ መካከል የጠበቀ ግንኙነት ለመመሥረት መጀመሪያ የተጉት ካሜሪካኖች ይልቅ ኢትዮጵያውያን ናቸው። የእንግሊዞች ጥብቅ ቁጥጥር አላላውስ እያለው የተቸገረው ጉሠ ነገሥት ይህንን ለመቋቋም ይረዳው ዘንድ የአሜሪካኖችን ድጋፍ መፈለግ ጀመረ። ከላይ እንደተገለጸው ያን ያህልም በማያመረቃ ወታደራዊና የገንዘብ እርዳታ አሳበው እንግሊዞች ባገራቱ አስተዳደርና የገንዘብ ሀብት ላይ ጥብቅ ቁጥጥር ማድረግ ጀምረዋል። ጉሠ ነገሥቱ በክፉ ቀን ጥገኝነት ስለሰጡትና ጎሳም ወደ ዙፋኑ ስለመለሱት ባለውለታቸው ቢሆንም፤ ሥልጣኑን ሲሻሙት ዝም ብሎ ለማየት ፈቃደኛ አልነበረም። ስለዚህም ፍጹሚያ ሥልጣንን እንደገና ለማደስ የምትለው አድሌንና ያገሬን ዕድል ለጋስነቷ ከሚወራላት ከአሜሪካ ጋር ባቆራኝ ነው ብሎ አለበ።

ሁለቱ አገሮች ግንኙነታቸውን ባዲስ ምዕራፍ መጻፍ የጀመሩት በ1935 በጊዜው የገንዘብ ሚኒስትር ምክትል ሚኒስትር የነበረው ይልማ ዴሬላ አሜሪካን በጉብኝት ወቅት ነው። በዚህን ጊዜ በኢትዮጵያ በኩል የቀረበው ጥያቄ ወታደራዊ እርዳታ እንዲሰጣት፤ የገንዘብና የሕግ አማካሪዎች እንዲመደባላት ነበር። አሜሪካም በዚያን ጊዜ ለዓለም በመቸር የነበረችውን የ«ሊንድ ሊዝ» ስምምነት ከኢትዮጵያም ጋር በመፈራረምና በ1936 ሁኔታዎችን የሚያጠና አንድ የቲክኒክ ቡድን በመላክ አምንታዊ መልስ ሰጠች። የቡድኑ መሪ በሆነው በፔሪ ፌሎውስ ስም የተጠራው ይህ ቡድን ነው ለብዙ ዓመታት የቆየውን የአሜሪካና የኢትዮጵያ ተራድኦ መሠረት የጣለው። ቡድኑ ጥናቱን አገባዶ ያቀረባቸው ሐሳቦች ያተኩሩት መሠረታዊ የአድገት እውታሮችን (ኢንፍራስትራስትር) በመዘርጋቱ ላይ ነበር። የጥናቱና የጥረቱ ማሳረጊያም በግንቦት 7፤ 1944 በሁለቱ አገሮች መካከል የተፈረመው የ«ፓይንት ፎር» ስምምነት ሆነ። በሚቀጥሉት ሃያ ዓመታት የአሜሪካና ኢትዮጵያ ተራድኦ ዋና መለዩ የሆነው «ፓይንት ፎር» ካከናወናቸው ተግባራት ውስጥ የእርሻና የጤና ጥበቃ ትምህርት ማስፋፋት፤ እንዘጣ መከላከል፤ የሕዝብ አስተዳደር (ፕብሊክ አድሚኒስትሬሽን) ሥልጣናና እያሌ ኢትዮጵያውያንን ለትምህርት ወደ ውጭ አገር መላክ ይገኙበታል።

እነዚህ የአድገት እንቅስቃሴዎች ላገሪቱ ከፍተኛ ጠቀሜታ ቢኖራቸውም የመንግሥት ዋና ትኩረት በወታደራዊ እርዳታና የእንግሊዝን አምባገነንነት ለመቋቋም የአሜሪካን ዲፕሎማሲያዊ ድጋፍ ከማግኘቱ ላይ ነበር። በ1937 አፄ ጋይለ ሥላሴ ከአሜሪካው ፕሬዚዳንት ጋር በምድረ ግብፅ ተገናኝቶ ለኢትዮጵያ ዋና በሆኑ ጉዳዮች (ኤርትራ፤ አጋዴንና የአዲስ አበባ ጅቡቲ የምድር ባቡር) ላይ ለመነጋገር ቻለ። ለአሜሪካዊው የፔትሮሊየም ኩባንያ ለሲንክሊር ሊዊስ በአጋዴን የፍለጋ ጥናት እንዲያካሄድ ኢትዮጵያ ፈቃድ የሰጠችውም ከኢኮኖሚያዊ ይልቅ በፖለቲካዊ ስሌት ተገፋፍታ ነው። በዚህ ፈቃድ አማካይነት ባንድ ወገን በግዛቱ



5.1 የአሜሪካ የጦር ሰፈር በቃኘው /አሥመራ/

ላይ ያላትን የይገበኛል ጥያቄ እንደገና ስታጠናክር፤ በሌላ በኩል ደግሞ የአሜሪካን እጅ በማስገባት አጋደንን የመጥኝ ብለው በያዙት እንግሊዞች ላይ የአሜሪካ ዲፕሎማሲያዊ ጫና እንዲያርፍ ለማድረግ ነው። ይሁን እንጂ በመጀመሪያው ላይ አሜሪካኖች የኢትዮጵያን የግዛት ጥያቄ ለመደገፍም ሆነ ወታደራዊ እርዳታ ለመስጠት ፈቃደኛ አልነበሩም።

ነገሩ መለወጥ የጀመረው ከ1943 በኋላ ነው። ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንደተሳሰረች፤ አሜሪካም አሥመራ ባላት የመገናኛ ጣቢያ ምክንያት የመካከለኛው ምሥራቅ አስትራቴጂካዊ ጥቅሟ ከኢትዮጵያ ጋር ተያያዘ። በዚህ ዓመት የእንግሊዝ ወታደራዊ ተራድኦ ቡድን ከኢትዮጵያ ነቅሎ ሲወጣ፤ ኢትዮጵያ የአሜሪካን ወታደራዊ እርዳታ ለማግኘት ስታደርግ የቆየችው ውትወታም ተደማጭነት አገኘ። በ1944 በግብፅ የተካሄደው አብዮትም አሜሪካ በመካከለኛው ምሥራቅና በቀይ ባሕር ዳርቻ ያላትን የወዳጅና ጠላት አሰላለፍ እንደገና እንድታጤን አስገደዳት። እነዚህ ሁኔታዎች ናቸው በ1945 በኢትዮጵያና አሜሪካ መካከል ለተደረገውና ለሚቀጥለት 20 ዓመታት ያህል የግንኙነታቸው መሠረት ለሆነው ስምምነት መነሻ የሆኑት። በስምምነቱም መሠረት አሜሪካ ባዲስ ስያሜው «ቃኘው» በተባለው የአሥመራ የመገናኛ ጣቢያ ላይ የነበራትን ይዞታ ስታረጋግጥ፤ በእጻፋውም ሰፊ የወታደራዊ እርዳታ ፕሮግራም ለመጀመር ተስማማች። «ማግ» በተባለው የወታደራዊ እርዳታ አማካሪ ቡድን አማካይነት

እምስት ሚሊዮን ዶላር ወጪ አድርጋ 60000 ሰው ያለው ባለሦስት ክፍለ ጦር ሠራዊት አቋቋመች። ይህ ዓይነት እርዳታ በተከታዮቹ ዓመታት እየቀጠለ ሄዶ በአብዮቱ ዋዜማ አሜሪካ ለአፍሪቃ ከምትሰጠው ወታደራዊ እርዳታ ውስጥ 60 በመቶው የሚውለው ኢትዮጵያ ላይ ሊሆን ቻለ።

ለሰዚህም ከ1945 በኋላ ያሉት ዓመታት አሜሪካ በኢትዮጵያ የውጭ ግንኙነት መድረክ ላይ መሪ ተዋናይ የሆነችበትና ወላኝ ሚና የተጫወተችበት ወቅት ነበር ማለት ይቻላል። የአሜሪካ ተጽዕኖ ባገሪቱ ሕይወት የተለያዩ ገጽታዎች የተንጸባረቀ ቢሆንም በተለይ ጎልቶ የታየው በወታደራዊ ድርጅት፤ በመገናኛና በትምህርት ዘርፍ ነው። በወታደራዊው መስክ ይህ ተጽዕኖ ጎልቶ የታየው በጦር ሠራዊት ውስጥ ሲሆን፤ እያደር ግን በሌሎች ቀድሞ አሜሪካውያን ባልሆኑ የውጭ አማካሪዎች ይመሩ ወደነበሩት የጦር ኃይሎች ክፍሎችም ተዛመተ። በዚህ ዓይነት መጀመሪያ በስዊድኖች ቁጥጥር ሥር የነበረው የአየር ኃይልና በኖርዌይኖች ይተዳደር የነበረው የባሕር ኃይል ወደ አሜሪካኖች ዞረ። በእንግሊዝ የሳንድዝርስት የጦር አካዳሚ እምሳያ የተፈጠረውና የእንግሊዝውያን ግርፍ በሆኑት ሕንዶች የሚተዳደረው የሐረር የጦር አካዳሚ እንኳ የአሜሪካ የሰውና የማህተም አርዳታ አልተለየውም ነበር። ምናልባት የአሜሪካ ፋካ ያልደረሰባቸው ሁለት የጦር ክፍሎች ቢኖሩ የፖሊስ ሠራዊትና የክብር ዘበኛ ናቸው። ፖሊስ በጀርመንና በእስራኤል፤ ክብር ዘበኛ ደግሞ በስዊድን የሰለጠኑ ነበሩ። ያም ሆኖ ግን ከአሜሪካ እቅዶቻቸው ጋር ትክክለኛ ለትክክለኛ ሆነው ኮርያ የተዋተት «የቃኘው» ሠራዊት አባላት አብዛኛዎቹ የተመለሱት ከክብር ዘበኛ ነበር።

የአሜሪካ ተጽዕኖ ከሁሉም ጎልቶ የታየው በሥልጠናና በትጥቅ መስክ ነበር። ከ1938 እስከ 1964 ድረስ አሜሪካ ያደረገችው ወታደራዊ እርዳታ በ180 ሚሊዮን የአሜሪካ ዶላር የሚገመት ነበር። ከ1945 እስከ 1960 ባለው ጊዜ ከ2500 በላይ የሆኑ ኢትዮጵያውያን በአሜሪካን አገር የተለያዩ ወታደራዊ ሥልጠና አግኝተዋል። ከዚህ በተረፈ ጆቱ፤ ጸረ አውሮፕላን መቃወሚያው፤ የባሕር ኃይል መርከቡና ጀልባው፤ የእግረኛው መሣሪያና አገዳንዶ ዩኒፎርሙም ሳይቀር የሚመጣው ከአሜሪካ ነበር። በትጥቅም ሆነ በሥልጠና የአሜሪካ ወታደራዊ እርዳታ ቀንጮ ውጤት ተብሎ የሚገመተውና በዘመናዊነቱና በቅልጥፍናውም ዝናን ያተረፈው የአየር ኃይሉ ነበር።

የአሜሪካን አሻራ በአየር ኃይሉ ብቻ ሳይሆን በአየር መገናኛም ጉልህ ነበር። በ1938 የተባበሩት መንግሥታት ድርጅትን ለማቋቋም በተጠራው ጉባኤ ለመሳተፍ አሜሪካ ሄዶ የነበረው የኢትዮጵያ ልዑካን በድን ባገሪቱ የአየር መንገድ ለማቋቋም የአሜሪካን እርዳታ ጠየቀ። በሚቀጥለው ዓመትም በኢትዮጵያ መንግሥትና «ትራንስኮንቲኔንታል ኤንድ ዊስተርን ኤይርላይን» (በእንግሊዝኛ ምሕጸረ ቃሉ ቲ ደብልዩ ኤ) በተባለው የአሜሪካ የአየር መንገድ ኩባንያ መካከል በተደረገው ስምምነት የኢትዮጵያ አየር መንገድ ተቋቋመ። ሠላሳ ዓመታት ያህል በቆየው በዚህ ስምምነት መሠረትም አሜሪካኖች ለአየር መንገድ ሥራ እስኪያጀችና የቱክኒክ ተቆጣጣሪዎች ሲመድቡ ቆዩ። የሁለተኛው ዓለም ጦርነት ቅርስ በሆነ እምስት ሲ 47 የተባሉ አውሮፕላኖች ሥራውን የጀመረው የኢትዮጵያ አየር መንገድ፤ ሦስቱን ለመንገደኛ እንዲያመች አሻሽሎ



5.2 የጭነት ከብቶችና የኢትዮጵያ አየር መንገድ ዲ.ሊ. 3 አውሮፕላን ሚላውን ሲሸሙ

ዲ.ሊ. 3 የሚል ስያሜ በመስጠት፤ ከዚያ ዲ.ሊ. 6 የተባሉ ባለ አራት ሞተር አውሮፕላኖች በማስመጣት አገልግሎቱን ካሰፋ በኋላ፤ በመጨረሻ በ1955 ወደ ጀት ዓለም ተሸጋገረ።

በአየር መንገድ ታሪክ ውስጥ ጎላ ያለ ሥፍራ የያዘው አስተዳደርን ከአሜሪካውያን ወደ ኢትዮጵያውያን የማሸጋገሩ ሂደት ነው። ይህ በ1966ቱ አብዮት ዋዜማ በሁሉም መስክ (በረራ፣ የቴክኒክ አገልግሎትና አስተዳደር) የተሳካ ቢሆንም እዚያ ለመድረስ ብዙ ትግል ጠይቋል። አሜሪካኖቹ በአየር መንገዱ ላይ የነበራቸውን ቁጥጥር ለማስረከብ እምብዛም ፈቃደኛ አልነበሩም። ሆኖም በ1964 የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ዋና ሥራ አስኪያጅ ሲሾም የአየር መንገዱ ፍጹም ኢትዮጵያዊነት በውል ተረጋገጠ። አየር መንገዱ በየብስ መገናኛ ለማገናኘት አዳጋች ሆነው የቆዩትን ያገራቱን ክፍሎች በማቀራረብና በማስተላለፍ፤ እንደ ቡና ያሉትን ሽቀጦች ከደቡብ ምዕራብ ዳርቻዎች በፍጥነትና በብዛት በማጓጓዝ፤ ባገራቱ የፖለቲካና የኢኮኖሚ ሕይወት ውስጥ ጉልህ ሚና ተጫውቷል። በዓለም አቀፍ በረራ አገልግሎቱም አዳዲስ ምዕራፎች ከፍቷል። በዚህም ረገድ በተለይ ሊጠቀስ የሚገባው የአፍሪቃን አገሮች ከትኝ ገዢዎቻቸው ጋር ያቆራኘውን እትብት የቆረጠውና እንዲጋጣሚ በአፍሪቃ የነፃነት ዓመት እ.ኤ.አ. 1960 የተመረቀው ምሥራት አፍሪቃን ከምዕራብ አፍሪቃ ያገናኘው

መሥመር ነው። እንደዚሁም በ1965 ዓለም አቀፍ ግርዶሽን ጥሰ ወደ ቢይጂንግ በመብረር የመጀመሪያው አፍሪቃዊ አየር መንገድ ሆኗል።

የኢትዮጵያና አሜሪካ ግንኙነት ጠቃሚ ወጤቶችን ያስመዘገበው በአየር መገናኛ ብቻ ሳይሆን በየብስም ጭምር ነው። በ1933 ጣልያኖች ከኢትዮጵያ ሲወጡ ዝናን ያተረፋቸው አውራ ጉዳያት በጦርነቱ ምክንያት ፈራርሰው ይገኙ ነበር። ስለዚህም እነዚህን መንገዶች መጠገን የኢትዮጵያ መንግሥት ከተደቀነበት አስቸኳይ ተግባራት አንዱ ነበር። በሌላው መስክ እንደታየው ሁሉ በዚህም እንግሊዞች እርዳታ ለመሰገዝ ፈቃደኛ አልነበሩም። ስለሆነም ኢትዮጵያ በግድ ፊቷን ወደ አሜሪካ ማዞር ነበረባት። በአሜሪካ አጋዥነትም በ1943 የአውራ ጉዳና ባለሥልጣን ተቋቁሞ ያገራቱን መንገዶች የመጠገንንና አዳዲስ መንገዶችንም የመሥራቱን ኃላፊነት ተረከበ። የባለሥልጣኑ መሥሪያ ቤት በአሜሪካው የሕዝብ መንገዶች (አፈሰ አፍ ፕላኒክ ሮድስ) እምሳያ ከመቀረፁም በላይ ኢትዮጵያውያን እ.ኤ.አ. በ1962 የሥራ አስኪያጅነቱን ሥልጣን እስከሚረከቡም ድረስ የሚካሄደው በአሜሪካውያን ነበር። የባለሥልጣኑ የመንገድ ሥራ እንቅስቃሴዎች ሊከናወኑ የቻሉትም በአሜሪካን ጥላ ሥር ከሚገኘው ከዓለም አቀፍ የመልሶ መንገዳትና ልማት ባንክ (ኢንተርናሽናል ባንክ አፍ ሪክንስትራክሽን ኢንድ ዴቪሎፕመንት) በተገኘ ብድር ሲሆን በዚህም እማካይነት ባንኩ በባለሥልጣኑ ተግባራት ላይ ከፍተኛ የቁጥጥር ኃይል ነበረው ማለት ይቻላል።

የኋላ ኋላ ቴሌኮሙኒኬሽን የስዊድኖች ቤት ቢሆንም በቦርድ የሚተዳደር የቴሌኮሙኒኬሽን አገልግሎት የማጽጽም ሐሳብ መጀመሪያ የመነጨው ከሚሪካኖች ነው። የቴሌ አገልግሎት በኢትዮጵያ ረዘም ያለ ታሪክ አለው። ባዲ ምኒልክ ዘመን መንግሥት የማዕከላዊውን መንግሥት ቁጥጥር ለማጠናከር ያገዘ ያገር ውስጥ የቴሌፎን መሥመር ከመዘርጋቱም በላይ አገሪቱ በምዕዋና በጅቡቲ በኩል ዓለም አቀፍ የቴሌፎን ግንኙነት ነበራት። በኢጣልያ ወረራ ዋዜማ የሬዲዮ ግንኙነት መጀመሩም አገሪቱን በጎረቤት ቅኝ ግዛት አገሮች ላይ ከነበራት ጥገኝነት በመጠኑ ነፃ ሊያደርጋት ቻለ። ነፃነት ከተመለሰ ወዲህ በየብስ መገናኛ እንደታየው በቴሌ አገልግሎትም እንደገና ለመደራጀት የሚጠብቀው ሥራ ከባድ ነበር። እስከተወሰነ ደረጃ ድረስ ከአሜሪካ በርዳታ በተገኙ ትራንስሚተሮች እማካይነት ዋና ዋና ከተሞችን በሬዲዮ ለማገናኘት ተችሎ ነበር። በተጨማሪም ከአሜሪካዊው ድንበር ዘለል ኩባንያ «ኢንተርናሽናል ቴሌፎን ኢንድ ቴሌግራፍ» (በእንግሊዝኛ ምሕጻረ ቃሉ አይ ቲ ቲ) ጋር በመዋዋል የተሰለፉ የቴሌፎን መሥመሮችን ለመጠገን መከራ ተደርጓል። በመጨረሻም በዚሁ ኩባንያ በተደረገ ጥናት መሠረት ነው የንጉሠ ነገሥቱ የቴሌኮሙኒኬሽን ቦርድ በ1945 የተመሠረተው። ለስሙ የአክሲዮን ኩባንያ ይባል እንጂ አክሲዮኖቹ በሙሉ በመንግሥት የተገዙ በመሆናቸው የመንግሥት ድርጅት ነበር። በ1958 ኢትዮጵያዊ ሥራ አስኪያጅ እስከሚሾም ድረስ ቦርዱ የሚተዳደረው ሰብዊድናውያን ነበር።

ምናልባት የአሜሪካኖች ተጽዕኖ ጎልቶ የማይታይበት ዘመናዊ መስክ ቢኖር የባንኩ አገልግሎት ነው። ከነፃነት ወዲህ የነበረው የባንኩ አገልግሎት የትውልድ ሐረግ ከጣልያን በፊት ከነበሩት በእንግሊዝ ቁጥጥር ሥር ከነበረው የአበሻ ባንክና ኋላ መንግሥት ከወረሰው የኢትዮጵያ ባንክ ጋር የተያያዘ ነው።

በአምስቱ ዓመት የጣልያን አገዛዝ እያሌ የኢጣልያ ባንኮች (ለምሳሌ ባንኮ ዲ ሮማ፣ ባንኮ ዲ ናፖሊ) ቅርንጫፎቻቸውን በኢትዮጵያ ከፍተው ነበር። ጣልያኖች ከወጡ በኋላ በ1934 የቋቋመው የኢትዮጵያ መንግሥት ባንክ እንደ ንግድ ባንክም እንደ ብሔራዊ ባንክም ሲያገለግል ከቆየ በኋላ፣ በ1955 በወጣው ዐዋጅ መሠረት ሁለቱን ተግባራት ለይተው የሚያከናውኑ የኢትዮጵያ ንግድ ባንክና ብሔራዊ ባንክ ተቋቋሙ። በዚያው ዓመት አዲስ አበባ ባንክ የተባለ የግል ባንክ ተመሥርቶ በጥቂት ዓመታት ውስጥ የመንግሥት ባንክ ተፎካካሪ ለመሆን በቃ። የቅድመ አብዮት የባንክ አገልግሎት ሌሎች ሁለት ዘርፎች ነበሩት። አነሱም በ1962 እንጋፋውን የልማት ባንክና የኢንቨስትሜንት ኮርፖሬሽንን በማዋሐድ የተደራጀው የእርሻና ኢንዱስትሪ ልማት ባንክና በ1958 የተመሠረተው የቁጠባና ሞርሪቺ ባንክ ናቸው።

አሜሪካኖች በትምህርት መስክ የነበራቸው ተጽዕኖ ደግሞ ፈጽሞ የሚያጠያይቅ አልነበረም። ከእንደ ሁለት የእንግሊዝና የፈረንሳይን ሥርዓት ከሚያንጸባርቁ ምርጥ ትምህርት ቤቶች በስተቀር፣ ያገሪቱ የትምህርት ሥርዓት ባብዛኛው በአሜሪካው አምሳያ የተፈጠረ ነበር ማለት ይቻላል። ወጣት ኢትዮጵያውያን ከፍተኛ ትምህርት ለመገባቸው የሚሄዱትም ባብዛኛው ወደ አሜሪካ ሆነ። እንደ ፖይንት ፎር፣ ዩ.ኤስ.ኤይድ፣ አፍግራድና አፍሪካን አሜሪካን ኢንቨስትመንት የመሳሰሉት ድርጅቶች ነበሩ ለነዚህ ወጣቶች ዋና የነፃ ትምህርት ዕድል ከፋቸው። ባገሪቱ ውስጥ የተቋቋመው የኒሽርሲቲም በምዝገባም ሆነ በትምህርት ውጤት መመዘኛ ሥርዓቱ ከመደበኛ የአሜሪካ የኒሽርሲቲ አሠራር የተለየ አልነበረም። ከዚያም አልፎ የኒሽርሲቲ የአስተዳደር ምክትል ፕሬዚዳንትነት ስፍራ ለረጅም ጊዜ ለአሜሪካ ዜጎች የተመደበ ነበር። በሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶችም፣ በተለይ በ1950ዎቹ የመጡት የአሜሪካ የሰላም ጓድ ልዑካን እስከዚያን ጊዜ ድረስ ገና የነበረውን የሕንድ መምህራን የበላይነት በብርቱ አቆመውት።

ይህን ያህል የአሜሪካ ተጽዕኖ ባገሪቱ ሕይወት ኅልቶ መታየቱ ቅሬታገና ጥላቻን መፍጠሩ አልቀረም። በተለይም ተማሪዎች ይህን ሁኔታ እንደ አሜሪካ ኢምፔሪያሊዝም ነጸብራቅ ነበር የሚያዩት። ስለዚህም በ1960ዎቹ ዓመታት ፀረ አሜሪካዊነት የተማሪው የፖለቲካ ባሕል እንደ አይነተኛ መለየ ሆኖ ነበር። አንዳጋጣሚ ሆኖ ግን የአሜሪካ ጥላቻ እየከረረ በመጣበት ወቅት አሜሪካም እራሷ ከኢትዮጵያ ገሽሽ ለማለት የፈለገችበት ወቅት ነበር። በሳቲላይት መረጃን የመሰብሰብ ጥበብ እያደገ ሲሄድ የኢትዮጵያና አሜሪካ ወዳጅነት መሠረት የነበረው የቃኘው ጣቢያም ጠቃሚነቱ እየቀነሰ መጣ። በተጨማሪም በአንዋር ሳዳት አመራር ግብፅ የቀድሞ የውጭ ፖሊሲዋን ከልሳ አፍቃፊ ምዕራብ እየሆነች ስትሄድ፣ በአሜሪካ የመካከለኛው ምሥራቅ ፖሊሲ ውስጥ ኢትዮጵያ ያላት እርባናም እንደበፊቱ መሆኑ ቀረ። ስለዚህም አንዳጋጣሚ ሆኖ የኃይለ ሥላሴ መንግሥት ፍጻሜው ሲቃረብ ሁነኛ ወዳጁን ማጣት ጀመረ።

ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ ኑሮ

ከ1933 በኋላ እያሌ ከተሞች ቢቆረቆሩና አንዳንድ ኢንዱስትሪዎች ቢቋቋሙም ቅሉ፣ ያገሪቱ አጠቃላይ ሕይወት የገጠፈነት ባሕርይ አለቀቀውም ነበር። ከ80 በመቶ በላይ የሚሆነው ሕዝብ የሚተዳደረው በእርሻ ሲሆን ካገሪቱ ጠቅላላ

ሀብት 60 በመቶው የሚገኘውም ከዚህ ከእርሻ ነበር። እንደዚሁም ወደ ውጭ ከሚላኩት ሽቀጦች 90 በመቶ የእርሻ ውጤቶች ሲሆኑ፣ ከነዚህም 60 በመቶው ቡና ነበር። ባገር ውስጥ ንግድ ደግሞ የመሪነትን ስፍራ የያዘው የእህል ዘር ሲሆን ከዚያም ቀጥሎ ጥራጥሬና የቅባት እህሎች ነበሩ። ያገሪቱ የቀንድ ክብት ሀብትም ሆነ ሕዝቡ በነፍስ ወከፍ የነበረው የሥጋ ፍጆታም በአፍሪቃ አህጉር ውስጥ አቻ የሌለው ነበር። እርሻ በብሔራዊ ኢኮኖሚው ውስጥ ጉልህ ስፍራ በመያዙ ምክንያት መሬትና ይዞታውም ቁልፍ ቦታ እንዲኖረው አደረገ።

እርሻና የመሬት ይዞታ

በድንገረ ነፃነት ዘመን በመሬት ይዞታ ረገድ የታየው ዐቢይ ቁም ነገር ከ1928 በፊት የጀመረው መሬት ግላዊ ሀብት እየሆነ የመምጣቱ ሂደት መፋጠን ነው። ይህ ሂደት በተለይ በስፋት የታየው በደቡብ ያገሪቱ ከፍተኛ ነበር። ሂደቱ ሦስት ገጽታዎች ነበሩት፤ ባንድ መልኩ ቀደም ሲል የደቡብ ገበሬ በገባርነት ያገለግላቸው የነበሩት ከሰሜን የመጡ ሰፋሪዎች ቀስ በቀስ ከግብርና ካገልግሎቱ አልፈው መሬቱን በግዥም ሆነ በንጥቂያ የራሳቸው ማድረግ ጀመሩ። ሁለተኛ ለመንግሥት ባለሟሎች በደሞዝ ፈንታ በማደራያነት የተሰጠው መሬት ከጊዜ በኋላ ወደ ርስትነት ተለወጠ። የግል ይዞታ የተስፋፋበት ሦስተኛውና ምናልባትም ዋነኛው መንገድ መንግሥት በስፋት ከያዘውና የመንግሥት መሬት ከተባለው እየቆረሰ ለአገልጋዮቹ መስጠቱ ነው።

መንግሥት መሬት እንደዚህ መቸር የፈለገበት ዋና ምክንያት የድጋፍ መሠረቱን ለማስፋት አቅዶ ይመስላል። ይህ ፖሊሲ በሥራ ላይ መዋል የጀመረው ነፃነት እንደተመለሰ ነው። ከፍተኛ ደረጃ ላይ የደረሰው ግን የኃይለ ሥላሴ ዘመን መንግሥት ማክተሚያ ላይ ባንድ በኩል ሕዝባዊ ተቃውሞ እያደገበት ሲሄድ በሌላ በኩል ደግሞ ደጋፊዎቹን ለማበራከት በሚጥርበት ወቅት ነው። የዚህ የመንግሥት የመሬት ችሮታ ዋና ተጠቃሚዎች አርበኞች፣ ሰደተኞች፣ ወታደሮችና የሲቪል ሠራተኞች ነበሩ። ወደ ጌላ ፖሊሲውን የፍትሕና የልማት ሽፋን ለመስጠት ታስቦ መሬት የሌላቸውና ሥራ አጥ የሆኑ ኢትዮጵያውያንም ተጠቃሚ እንደሚሆኑ ተገልጾ ነበር። ይሁን እንጂ አጠቃላይ የመሬት ስርጭቱ ሲታይ ዋና ተጠቃሚዎቹ እነማን እንደነበሩ ግልጽ ነው። መንግሥት ቅድሚያ የሚሰጠው በጦርነትም ሆነ በሰላም በታማኝነት ለሚያገለግሉት ሆነ። ይህንንም በአገዛ ለማስረዳት ከ1933 በኋላ ከታደለው 5 ሚሊዮን ሄክታር መሬት ውስጥ መሬት አልባ ወይም ሥራ አጥ የሆኑት ሊያገኙ የቻሉት ጥቂት ሺዎቹን ብቻ ነበር።

የግል መሬት ይዞታ መስፋፋት እያሌ ውጤቶች ነበሩት። መጀመሪያ በቃላት ትርጓሜ ደረጃ አንዳንድ ለውጦች መታየት ጀመሩ። ለምሳሌ ርስት የሚለው ቃል ቀደም ሲል በዘር ሐረግ ሲውርድ ሲዋረድ የመጣን መሬት የመጠቀም መብት ሲያመለክት፣ አሁን ግን ፍጹማዊ የሆነ የግል ሀብትን የሚጠቁም ሆነ። እንደዚሁም ገባር ቀድሞ መበዘበዝን፣ መረገጥን፣ የሚያመለክት ሲሆን አሁን ግን የግብር ከፋይ ዜጋነትን ትርጉም ያዘለ ሆነ።



6. ኢትዮጵያ በ1966

የፍጹማዊ ግንባታ ሀብት (absolute private property) ዓይነተኛ ባሕርይ በሽያጭም ሆነ በሌላ መንገድ ለሌላ የማስተላለፍን ያልተገደበ መብት ማመልከቱ ነው። በኋላ፣ በተለይም በአብዮቱ መዳረሻ ላይ፣ የመሬት ሽያጭ እየተስፋፋ መጣ። ባንፃሩም የመሬት ዋጋ ከፍ አለ። ለምሳሌ በ1940ዎቹና በ1950ዎቹ መካከል ብቻ በምሥራቅ ሸዋ የመሬት ዋጋ ሦስት እጅ አደገ። የዚህ የመሬት ሽያጭ አንዱ ውጤትም መሬት በጥቂት ሰዎች አጅ እየተጠራቀመ መምጣቱ ነው። በተለይም ግንባታ የመሬት ይዞታ ይበልጥ በተስፋፋበት በደቡብ ኢትዮጵያ ትላልቅ የመሬት

ይዞታዎች የተለመዱ ሆኑ። አንዳንድ ባለፀገች እስከ ሁለት መቶ ሺህ ሄክታር የሚደርሱ ይዞታዎች ነበሯቸው። በተቃራኒው በሰሜን ኢትዮጵያ የውርስ የመሬት ይዞታ ሥር ሰዶ በመቆየቱ ዋናው ችግር ከፍተኛ የመሬት መሸገገገና በይገባኛል የሚነሡ የመሬት ሙግቶች ሆኑ።

የግል ይዞታ መጠናከር አንዱና ምናልባትም ዋነኛው ውጤት የጭሰኝነት መስፋፋት ነው። ባንገሪቱ ካሉት ከ50 እስከ 60 በመቶ የሚሆኑ ይዞታዎች በዚህ ዘርፍ የሚመደቡ ነበሩ። ጭሰኝነት ይበልጥ የተስፋፋው ከሰሜን ይልቅ በደቡብ የሀገሪቱ ክፍል ነበር። ለምሳሌ የጭሰኝነት ስርጭት በሐረርጌ 75 ከመቶ፣ በሸዋ 68 ከመቶ፣ በከፋ ደግሞ 62 ከመቶ ነበር። ባንፃሩ በሰሜን ክፍል፣ በበጌምድር 15 ከመቶ፣ በጎጃም 20 ከመቶ፣ በትግራይ ደግሞ 25 ከመቶ ነበር። የጭሰኝነት ሌላ ገጽታው ደግሞ የእርሻ ባለመሬቶች ከገጠር ይልቅ በከተማ መካከማቸታቸው ነው። በ1950ዎቹ ዓመታት ከጠቅላላው ባለመሬቶች ውስጥ 25 ከመቶው እያሳረሱ እነሱ በከተማ የሚኖሩ ነበሩ። አብዛኛው የጭሰኝነት ውሎች በጽሑፍ ሳይሆን በቃል የሚደረጉ ሲሆን፣ በውሉም መሠረት እንደየሁኔታው ጭሰኛው ካፈራው ሰብል ለባለመሬቱ ሩቡን፣ ሲሰውን ወይም እኩሌታውን ይከፍላል። ጭሰኛው ለባለመሬቱ ከሚከፍለው ከዚህ ድርሻ በተጨማሪ የዐሥራትና አንዳንዴ ከዚያም አልፎ የመሬት ግብር ዕዳ ተሸካሚ ነበር። የመሬት ዋጋ እየጨመረ ሲሄድም ባለመሬቱ በጭሰኛው ላይ የሚያደርገው ጫናም እያደገ መጣ። በተለይ ባንዳንድ ደቡብ ግዛቶች ጭሰኛውን እስከካካቴው አባር በተራክተር ማረስም ተስፋፋ።

ከዚህ የግል ይዞታ መስፋፋት ጎን ለጎን ማዕከላዊው መንግሥት ከመሬት የሚያገኘውን ገቢ ለማሳደግ የሚያደርገው ጥረት ባጠቃላይ መልኩ ሲታይ በመንግሥትና በገበሬው መካከል ሆነው ገቢውን የሚቀራመቱትን አካሎች በማስወገድ መንግሥት ራሱ የተረፈ ምርት ቀጥተኛ ተጠቃሚ እንዲሆን የማድረግ ገጽታ ነበረው። በሌላ መልኩም ቀድሞ በዓይነትና በጉልበት ይከፈል የነበረውን ግብር በገንዘብ እንዲሆን የማድረግ አዝማሚያ ነበረው። ከጣልያን ወረራ በፊት የጀመረው ይህ ሂደት ከነፃነት መመለስ በኋላ እየተፋጠነ ሄደ። ይሁን እንጂ ከ1933 በኋላ ባሉት የመጀመሪያ ዓመታት መንግሥት በጠቅላይ ግዛቶች ላይ የነበረው ቁጥጥር የላላ በመሆኑ በጥንቃቄ መራመድ ነበረበት። ለምሳሌ በ1934 በወጣው የመሬት ግብር ዐዋጅ ላይ እንደተገለጸው፣ በአምስቱ ዓመታት የጠላት ወረራ ወቅት በሕዝብና በአገር ላይ የደረሰውን ጉዳት በማመዛዘን የመሬት ግብር ከ1928 በፊት የነበረው ተመን እኩሌታ እንዲሆን ተደንግጎ ነበር። በዚህም መሠረት በአንድ ጋሻ የተለካ መሬት የሚከፈለው በለም 15 ብር፣ በለም ጠፍ 10፣ በጠፍ 5 እንዲሆን ተወሰነ።

ይሁን እንጂ ለግብር ከፋዩ ሕዝብ የተደረገለት ሐዘኔታ ሊቀጥል የሚችል አልነበረም። ስለሆነም በ1937 የወጣው አዲስ ዐዋጅ በተለካ መሬት የሚሰበሰበውን ግብር በጋሻ ወደ 50 ብር (ለለም)፣ 40 (ለለም ጠፍ) እና 15 (ለጠፍ) ከፍ አደረገው። ተመን ከፍ ያደረገውም በዓይነት ይከፈል የነበረውን የዐሥራት ግብር የተካው በጥሬ ገንዘብ የሚከፈለው ግብር ነው። ይህ አዲስ ተመን በሥራ ላይ የዋለው በሸዋ፣ በሐረርጌ፣ በወላጋ፣ በወላጋ፣ በአርሲ፣ በሲዳሞ፣ በኢሉባባር፣ በገሙ ጎፋና በከፋ በሚገኙ የተለካ መሬቶች ላይ ነበር። በሸዋ የርስት መሬት ላይ ከዚህ ተመን ዝቅ ያለ ግብር ሲጣልበት፣ የጎጃም፣

የትግራይና የበጎምድር መሬት ግን ግብሩ በ1928 ተመን ሆኖለት ዐሥራት በተገመተ እንዲከፍል ተደረገ።

ለነገሩ ይህ የ1937 ዐዋጅ የመሬትን ግብር አሰባሰብ ሥርዓት ለማስያዝ የተወሰደ አንድ ትልቅ እርምጃ ነው ማለት ይቻላል። በተለይም ለዚህ አባባል ማስረጃ የሚሆነው ቀደም ሲል በገበሬው ላይ ተጭነው የነበሩት ልዩ ልዩ ክፍያዎችና የጉልበት ሥራዎች መሸራቸው ነው። ይሁን እንጂ ዐዋጁ ሙሉ በሙሉ በተግባር ሊተረጎም አልቻለም። የተጠቀሱት የጉልበት ሥራዎች በዐዋጅ ይሻሩ እንጂ በገበሬ እንደቀጠሉ ቆዩ። እንዲያውም በ1940 የወጣ ዐዋጅ እስከናካቴው ይህ ዐዋጅ ቤተ ክህነትን እንደማይመለከት ደነገገ። የመሬትን ግብር በተመለከተም ለመንግሥት መግባት የሚገባው በርከት ያለ ገቢ የሚሄደው ወደ ርስተ ጉልተኞች፣ ሂሳብ ጉልት ወደያዙ ባላባቶችና የሰሞን መሬት ተጠቃሚ ወደ ሆነችው ወደ ቤተ ክህነት ነበር። እንደዚሁም መሬታቸውን ወደርስትነት ለውጠው መደበኛ ገባር ካልሆኑ በስተቀር ከባለማደርያ መሬቶችም ግብር አይሰበሰቡም ነበር። ከዚህ አንፃር ሲታይ በ1940 እና በ1951 መንግሥት የደነገጋቸው የትምህርትና የጤና ታክሶች የመንግሥትን የገቢ መሠረት ለማስፋት የተደረጉ ነበሩ ብሎ መገመት ይቻላል።

በ1958 የታወጀው ሦስተኛው የመሬት ግብር ዐዋጅ በመንግሥትና በገበሬ መካከል ለዘመናት ሰፍሮ የቆየውን ጉልተኛ ለማስወገድ የታወቀ እርምጃ ነው። በዚህ ዐዋጅ መሰረት በርስተ ጉልትና በሂሳብ ጉልት ውስጥ የሚገኙ ባለመሬቶች ግብሩን እንደደቀድሞው ለጉልተኛው ላይሆን በቀጥታ ለመንግሥት እንዲያገቡ ተደነገገ። ይህ እርምጃ ተፈጻሚነት ቢያገኝ ኖሮ፣ ርስተ ጉልትንና ሂሳብ ጉልትን የመሸር ያህል ነበር። ነገር ግን እንዲህ ዓይነቶቹ ባለመጠቀሚያ፣ በተለይም ርስተ ጉልተኞች፣ ከፖለቲካ ሥልጣን ጋር ባላቸው የተሳሰረ ግንኙነት ተጠቅመው የዐዋጁን ተግባራዊነት ለማሳናከል ችለዋል። የቤተ ክህነትን የጉልት መብት የመንኮታ ጉዳይ እንደሆነ ከቶም አልታሰበም።

ከዚህ በላይ እንደታየው፣ ከመሬት የሚገኘውን ገቢ ለማሳደግ አያሌ ጥረቶች ቢደረጉም መንግሥት ሊያገኝ የሚችለውን ወይም የሚገባውን ለማግኘት አልቻለም። በ1950ዎቹ መጨረሻ ላይ ያገራቱ ኤኮኖሚ መሠረት ከሆነው ከግብርና የሚገኘው ገቢ ከጠቅላላው 7 በመቶ ያህል ብቻ ነበር። በዚህ ሁኔታ ተገፋፍቶ የው መንግሥት የእርሻ ገቢን ለማሳደግ የመጨረሻው እርምጃ የሆነውን የእርሻ ገቢ ታክስ በ1960 ያወጀው። ላይ ላይን ሲታይ አዲሱ የታክስ ታረፍ የእርሻ ግብርን ለመሰብሰብ የተሻለ መሠረት የሚጥል ይመስል ነበር። እስከዚያን ጊዜ ድረስ በተለካና ባልተለካ መሬት መካከል ይደረግ የነበረው ልዩነት ቀርቶ፣ ግብር የመሬቱን ዓይነትና ደረጃ ሳይመለከት በእርሻ ምርቱ መጠን ብቻ እንዲተመን ተደረገ። በተጨማሪም የግብር ኦዳ በርከት ያለ ገቢ ባላቸው ላይ እንዲያመዝን በመደረጉ፣ ይበልጥ ፍትሐዊ ከመሆኑም በላይ የመንግሥትን ገቢም የሚያጎለብት ነበር። ይሁን እንጂ ዐዋጁን በተግባር የሚፈጽሙት ገማች ኮሚቴዎች ለተለያዩ ተጽዕኖ የተጋለጡ በመሆናቸው፣ ገቢን በመተመኑ ላይ አድልዎ የሌለበት ሥራ የሚሠሩ ሆነው አልተገኙም። በተጨማሪም አዲሱ ታክስ የርስት መሬት ባለባቸው የሰሜን ኢትዮጵያ ክፍለ ሀገራት ከፍተኛ ተቃውሞ ገጠመው። ይህም የሆነበት ምክንያት አዲሱ ታክስ በስውር ቀላድ ለመጣል የተወጠነ ዘዴ ነው ብለው ሰላመኑ ነበር። ለምሳሌ በ1960 በንጃም

የተነሣውን የገበሬዎች አመፅ የለክለው መንግሥት አዲሱን ታክስ በተግባር ለማዋል ያደረገው ጥረት ነው።

መንግሥት ለእርሻ ልማት የቀየሰውን እስትራቴጂ ስንመለከትም ውጤቱን አመርቂ ሆኖ እናገኘውም። በ1959 የበጀት ዓመት ውስጥ መንግሥት ለእርሻ የመደበው ወጪ 2 በመቶ ብቻ ነው። ስለሆነም በእርሻ መስክ የተመዘገበው የዕድገት መጠን እጅግ አነስተኛ ሆነ። በመጨረሻ በሦስተኛው የአምስት ዓመት ሻሳ (1961-1973) መንግሥት ትኩረቱን ወደ እርሻ ሲያዘርም፣ ቅድሚያ የተሰጠው አብዛኛው ሕዝብ ለሚተዳደርበት ለግብርና መስክ ሳይሆን በውጭ ንግድ ላይ ላተኮረው የንግድ እርሻ ነበር። ይህም ባንድ በኩል መንግሥት የውጭ ምንዛሪ ለማግኘት ያለውን ጉጉት ሲያመለክት፣ በሌላ በኩል መደባዊ ጥቅሙን ለማስከበር የተወሰደ እርምጃ ነበር ለማለት ይቻላል። ምክንያቱም በንግድ እርሻ መስፋፋት የመጀመሪያዎቹ ተጠቃሚዎች ባለትልቅ መሬቶች በመሆናቸው ነው። ስለዚህም የመንግሥቱ የመጨረሻ ዐሥር ዓመታት በውጭ ንግድ ላይ ያተኮረ ከፍተኛ የትራክተር እርሻ የታየበት ወትት ነው። የእርሻ ከበርቱ መደብም አቆጣጠር ተብሎ የተነገረበት ጊዜ ነው።

በዚህ አዲስ የእርሻ እንቅስቃሴ በመሪነት የሚሳተፉት ሦስት ወገኖች ነበሩ፤ ኢትዮጵያውያን ባለግል ሀብቶች፣ በኮንሴሊዮን መሬት ያገኙ የውጭ አገር ኩባንያዎችና መንግሥት። የመጀመሪያዎቹ ቀድሞ ከሩቁ ተረፈ ምርቱን በመሰብሰብ ብቻ ይረኩ የነበሩ አሁን ግን ባጭር ታጥቀው በትራክተር ማረሱን የተያያዙት ባለመሬቶች ባንድ ወገን ሲሆኑ፣ በሌላ ወገን ደግሞ መሬት ተከራይተው የሚያርሱ የእርሻ ባለሙያዎች ናቸው። እነዚህ የግል አራሾች በብዛት የተሰማሩትም በደቡብ ሸዋና በሰቲት ሁመራ ነበር። በውጭ አገር ካፒታሊስቶች ከተደራጁት ሰፋፊ እርሻዎች መካከል በተለይ ሊጠቀሱ የሚገባቸው በእርትራ የጣልያን ከበርቱዎች ያቋቋሙት የኤላበረድ እርሻና በአዋሽ ሸለቆ ደግሞ በእንግሊዛዊው ሚቸል ኮትስ ኩባንያ የተቋቋመው የተንዳሆ የጥጥ እርሻ ልማት ናቸው። እንደዚሁም በመንግሥት በኩል ደግሞ በ1954 በተቋቋመው በአዋሽ ሸለቆ ባለሥልጣን አማካይነት ሰፋ ያለ የእርሻ፣ የአግሮ ኢንዱስትሪና የሀይድሮ ኤሌክትሪክ እንቅስቃሴ ይካሄድ ነበር።

መንግሥት ትኩረቱን ወደ ተራው ገበሬ ያዞረው እጅግ ዘግይቶ ሲሆን፣ ውጤቱም እምብዛም የሚያረካ አልነበረም። በመሀል አገር ሁሉ ገብ የእርሻ ልማት በተሰኘ ፕሮግራም አማካይነት ለድሀ ገበሬዎች ምርጥ ዘርና ማዳበሪያ በማድል ግብርናን ለማሳደግ ተሞክረ። ይህንንም ተግባር ለማስተባበር ኃላፊነቱ የተሰጠው የእርሻ ዘዴና ጥቅም ማስፋፊያ ተብሎ ለሚታወቀው የመንግሥት አካል ነበር። በተመሳሳይ መንገድ የስዊድን ዓለም አቀፍ ልማት ድርጅትም (ሲዳ) የገበሬውን የልማት እንቅስቃሴ የሚያገዝ ፕሮግራሞች ቀይሶ ነበር። ከነዚህም ከፍተኛ ዝናን ያገኘው የጭላሎ እርሻ ልማት ድርጅት «ካዱ» ሲቋቋም ዓይነተኛ ዓላማው ደሀውን ገበሬ ለመጥቀም ታስቦ ቢሆንም፣ ይበልጥ ተጠቃሚ የሆኑት ሀብታም ባለመሬቶች ናቸው። ምንም እንኳን የድርጅቱ የእርዳታ ደንብ አነሱን የሚያግድ ቢሆንም፣ አገዳውን ጥሰው ዋነኛ ተጠቃሚ ለመሆን ተዘዋዋሪ ዘዴ አላጡም። በተጨማሪም ፕሮግራሙ የትራክተር እርሻ በማበረታታቱ ለአያሌ ጭሰኞች መፈናቀል ምክንያት ሆነ። ምክንያቱም

ባለመሬቶች በጭሰኛ ከማሳረስ ይልቅ መሬታቸውን በንግድ እርሻ ለተሰማሩት ባለሙያዎች ማከራየቱን የበለጠ አትራፊ ሆኖ ስላገኙት ነው። በዓለም ባንክ እርዳታ የተቋቋመው የወላይታ እርሻ ድርጅት «ዋዱ» በሰፊራ ፕሮግራሙ አማካይነት የመሬት መግቢብን ለማቃለል በመቻሉ ደህረውን ገበሬ በማገዝ ረገድ የተሻለ ወጤት ሊያሳይ በቅቶ ነበር ማለት ይቻላል።

ከዚህ በላይ በዝርዝር ያየነው ሂደትና ፖሊሲ ድምር ውጤት የገጠሩን ማንበረሰብ፣ በተለይም የደቡቡን ክፍል፣ በሁለት ተባራሪ ጎራ፣ ማለትም በባለመሬትና በጭሰኛ መከፋፈል ነው። የጭሰኛውም ችግር እያፈጠጠ ከመምጣቱ የተነሣ መንግሥት መፍትሔ ለመሻት ተገደደ። አብዛኛውን በውጭ እርዳታ ሰጭዎች ግፊት የመሬት ይዞታን ለማሻሻል ማሰሳሰል ጀመረ። በዚህ ሁኔታ በ1954 የተቋቋመው ይህንን የሚመለከት ኮሚቴ በ1957 ወደ የመሬት ይዞታ መሻሻልና ልማት ባለሥልጣን እድገት፣ ከአንድ ዓመት በኋላ ደግሞ የመሬት ይዞታና አስተዳደር ሚኒስቴር ለመሆን በቃ። ይሁን እንጂ የጭሰኛውን ሁኔታ ለማሻሻል የሚወስዱ እርምጃዎች ሁሉ የመንግሥቱን ለውታር የሚቆጣጠረውን የባለመሬቱን መደብ ጥቅም የሚሳራ ሆነው በመገኘታቸው ሊገፋባቸው አልተቻለም። በተለይም በዚህ ረገድ የሚቀርቡ የለውጥ ሐሳቦች ላይ ውህ በመቻለስ ግንባር ቀደም ሚና የሚጫወተው የሕዝብን ጥቅም ያስጠበቃል ተብሎ የተቋቋመው ፓርላማ ራሱ ነበር። በፓርላማው ውስጥ ከፍተኛውን ውክልና ያገኙት ባለመሬቶች መሆናቸው ሲታወቅ የምክር ቤቱ አቋም እምብዛም የሚያስገርም አይደለም። የጭሰኛውን ሁኔታ ለማሻሻል የሕግ ረቂቅ ለምክር ቤቱ መጀመሪያ የቀረበው እ.ኤ.አ. በ1964 ሲሆን፣ የረቂቁ መጨናገፍም ነው የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች «መሬት ላራሹ» ብለው ሰልፍ እንዲወጡ የገፋፋቸው። ይህ ሰልፍና መፈክርም በኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ ውስጥ አዲስ ምዕራፍ ከፈተ።

ለላውና ሰፋ ያለ ይዘት ያለው የጭሰኛ ሕግ ለምክር ቤቱ የቀረበው የጋይላ ሥላሴ መንግሥት ዕድሜ ማክተሚያ ላይ ነው። ረቂቁ ይህን ያህል ሥር ነቀል የሚባል አልነበረም። ለምሳሌ በጭሰኛና በባለመሬት መካከል የሚደረገው ውል በጽሑፍ መስፈር አለበት ብሎ እንኳ አልደነገገም። ጭሰኛው የሚከፍለውን ኪራይ በተመለከተም ከምርቱ እስከ ንምሣ በመቶ ሊደርስ እንደሚችልም ይጠቁም ነበር። ለጭሰኛውም ምንም ዓይነት ዋስትና አያረጋግጥለትም ነበር። ባለመሬቱ በፈለገው ጊዜ ውሉን ለማፍረስ ከመቻሉም በላይ፣ መሬቱን በትራክተር ማረስ ወይ ማሳረስ ቢፈልግ ጭሰኛውን ማባረር እንደሚችል ይደነገግለት ነበር። ምናልባት የረቂቁ አንድ ተራማጅ ገጽታ ቢኖር ጥቅም ላይ ያልዋለ መሬት ከግብር ነፃ እንደማይሆን መወሰኑ ይሆን ይሆናል። ያም ሆነ ይህ ረቂቁ ብዙ ደጋፊዎች አልነበሩትም። ጥቂቶቹ ለጭሰኛው ምንም እርባና አያመጣም ብለው ሲቃወሙት፣ አብዛኛዎቹ ያን ያህልም በመሄዱ ነቀፉት። ለመከረኛው ጭሰኛ ከዚህ ሁሉ ግርግር የተረፈው ሳንቀደም እንቅደም ብለው በተነሡ ባለመሬቶች በገፍ መባረር ነው።

እንግዲህ የገበሬውን ሁኔታ ስናጠቃልል የነበረው ሥዕል ባንድ ወገን በመንግሥትና በወኪሎቹ ሲገፋ፣ በሌላ ወገን ደግሞ ድርቅና የአንበባ መንጋ ለመሳሰሉ የተፈጥሮ መቅሠፍቶች ተጋልጦ በቀላሉ ለረሀብ የተዳረገ ሆኖ እናገኘዋለን። ይህንንም በተለይ በሰሜኑ ክፍል በተደጋጋሚ በተከሠቱት ረገቦች ማጤን እንችላለን። ለምሳሌ በ1950 በትግሬ የደረሰው ረገብ ለመቶ ሺ ያህል

ገበሬዎች ሕይወት መጥፋት ምክንያት ሲሆን፣ በ1958 ደግሞ ተራው የውሎ ነበር። በመንግሥት በኩል ለነዚህ ሁኔታዎች የሚለጠው መልስ ከፍ ሲል ቸልተኝነት፣ ዝቅ ሲል ደግሞ አገር አማን ነው ለማሰኘት መሸፋፈን ነበር። ይህ በተለይም ገሃድ የወጣው በወቅቱ ከፍተኛ አልቂት ባስከተለው በ1965ቱ የውሎ ረሃብ ወቅት ነበር። መንግሥት ሽፋፍናት የቆየው ረሃብ በዩኒቨርሲቲ መምህራንና ተማሪዎች እና በውጭ አገር ጋዜጠኞች አማካይነት ሲጋለጥ፣ የመንግሥት ክስረትና ግዴላሽነት ቁልጭ ብሎ በመውጣቱ ለውድቀቱ አንድ ምክንያት ሊሆን በቃ።

ንግድና ኢንዱስትሪ

በብሔራዊ ኢኮኖሚ ውስጥ ንግድና ኢንዱስትሪ የነበራቸው ድርሻ እጅግ አነስተኛ ነበር። በ1950ዎቹ ዓመታት ንግድ ከጠቅላላ የአገር ውስጥ ምርት ውጤት ውስጥ 7 ከመቶውን የያዘ ሲሆን፣ የኢንዱስትሪ ድርሻ ደግሞ ከዚያም ያነሰ ነበር። ይህም የሚያሳየው የዕቃዎች ልውውጥ ምን ያህል በዝቅተኛ ደረጃ ይገኝ እንደነበረና ያገሪቱ የኢንዱስትሪ ደረጃም በአንጭጩ መሆኑን ነው። የንግዱም ዓይነት ያገሪቱን በእርሻ ላይ የተመሠረተ ህልውና የሚያንጸባርቅ ነበር። አብዛኛዎቹ ወደ ውጭ የሚላኩ ሽቀጦች የእርሻ ውጤቶች ነበሩ። ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው ከጠቅላላው የውጭ ንግድ ከ50 እስከ 60 በመቶ የሚሆነውን የሚይዘው ቡና ሲሆን ከዚያ ቀጥሎ ቆዳና ሌጦ፣ ከዚያ ጥራጥሬና የቅባት እህሎች ነበሩ።

ቡና በውጭ ንግድ ንጉሥነቱ ያስተቀናቃኝ ሲቀጥል የገቢ ንግድን በተመለከተ ግን ጉልህ የሆነ ለውጥ መካሄድ ጀመረ። ቀድሞ በዚህ ንግድ የመሪነት ሥፍራ የያዙት ጨርቃ ጨርቆች በማምረቻ መሣሪያዎችና ኬሚካሎች ተተኩ። ይህም የሆነበት ዋናው ምክንያት የመንግሥትን የኢንዱስትሪ ፖሊሲ መሠረት በማድረግ አያሌ የጨርቃ ጨርቆች ፋብሪካዎች በሀገር ውስጥ በመቋቋማቸው ነው። የንግድ ግንኙነቱም ያገሪቱን የዓለም አቀፍ ግንኙነት አቅጣጫ የተከተለ በመሆኑ 40 በመቶው ከአሜሪካ ጋር ሲሆን፣ በተለይ የቡናን ንግድ በተመለከተ 70 በመቶው በአሜሪካ ገበያ የሚጣራ ነበር። በገቢ ንግድ ረገድ ግን አንደኛነትን ደረጃ የያዘችው ኢጣልያ ስትሆን ሁለተኛ ጃፓን፣ ሦስተኛ ደግሞ አሜሪካ ነበረች። የንግድ ሚዛኑ ባብዛኛው በኢትዮጵያ ኪሳራ ነበር። ይህንንም ሁኔታ ካባባሉት ምክንያቶች አንዱ የወጪ ሽቀጦች ዋጋ እያቆለቆለ የገቢ ሽቀጦች ዋጋ ደግሞ እየናረ መምጣቱ ነው።

የአገር ውስጥ ንግድን በተመለከተ በ19ኛው መቶ ዓመት የጀመረው የአዲስ አበባ ማዕከላዊነት ይበልጡ እየተጠናከረ መጣ። ሽቀጥ ሲሻሻል የነበሩት የጠረፍ መናኸሪያዎች እየቀዘቀዙ መጥተው የቅኝ አገዛዝ ፍጻሜውን ሲያገኝ ደግሞ ከዚያው ጋር አብረው ከሰሙ። የከተማይቱን የንግድ አሰፋፈር ስንመለከትም ጣልያኖች አንድ ቋሚ ቅርስ ትተው አልፈዋል። ከጣልያን በፊት መናኸርያ የነበረው አራዳ በጣልያኖች ፒያሳ ተብሎ ክርስትና ሲነሣ የንግዱ ዐውድማ አዲስ ወደ ቆረቆሩት መርካቶ ዞረ። ከዚህ ተያይዞም በተለይ በቸርቻሮ ንግድ የውጭ ዜጎች የነበራቸው የባላይነት እየተሸሸረ መጥቶ በኢትዮጵያውያን ነጋዴዎች ይተኩ ጀመር። በዚህ ረገድ የብሔራዊ ታታሪነት አርአያ ሆኖ

ሊነገርለት የሚችለው በተለይ በመርከቶ ጉራጌዎች በየመን ዐረቦች ቁጥጥር ሥር የነበረውን የችርቻሮ ንግድ ለመቆጣጠር መብታቸው ነው።

ይህ ማለት ግን ብሔራዊ የንግድ ክብርቱ ህልውና አግኝቶ ነበር ማለት አይደለም። በተለይ በእስመጨና ላኪ ንግድ የኢትዮጵያውያን ሚና አሁንም ዝቅተኛ ነበር። መጀመሪያ ላይ ከጣልያኖች ተምረው ይመስላል የኢትዮጵያ ገዢ ዘቅተኛ ነበር። መጀመሪያ ላይ ከጣልያኖች ተምረው ይመስላል የኢትዮጵያ ገዢ መደብ አባላት መንግሥትን ተገን ያደረጉ ድርጅቶች በማቋቋም የውጭውን ንግድ በቁጥጥራቸው ሥር አዋሉት። የዚህንም ፈር የቀደደው የኢትዮጵያ ብሔራዊ ኮርፖሬሽን ተብሎ የታወቀው ድርጅት ነው። ይህ ነፃነት እንደተመለሰ በንግድና እርሻ ሚኒስትሩ በአቶ መኰንን ሀብተወልድ የተቋቋመው ድርጅት በተለይ በጦርነት ኤኮኖሚያዊ ለደቀቀው አውሮጳ እህል በማቅረብ ብዙ ትርፍ ለማግኘት ችሏል። ለዚህም አመቺ ሁኔታ የፈጠረው ኢትዮጵያ ነፃ ከወጣች ለማግኘት ችሏል። ለዚህም አመቺ ሁኔታ የፈጠረው ኢትዮጵያ ነፃ ከወጣች በኋላ አውሮጳ በሁለተኛው ዓለም ጦርነት ለአራት ዓመታት ያህል ስትታመስ መቆየቷ ነው። እ.ኤ.አ. በ1944 የኮርፖሬሽኑ ትርፍ \$1200000 ይደርሳል ተብሎ ይገመት ነበር። ባንዳሩም የንግድና ትራንስፖርት ማኅበር ተብሎ የተሰየመው ድርጅት (በተለምዶ አጠራር «ማኅበር ቤት» ተብሎ የሚታወቀው) ጨርቃ ጨርቅ ወደ አገር ውስጥ የማስገባት ሞኖፖል ነበረው። እንግዲህ ይህንኑ ፈለግ ተከትለው ይመስላል ወደ ኋላም አሉ የሚባሉትን የውጪ ንግድ ሽቀጦች የሚቆጣጠሩት የቡና ቦርድ፣ የሥጋ ቦርድና የእህል ኮርፖሬሽን የተቋቋሙት።

ንግድ ለመንግሥት ያለው ዋና ጠቀሜታ ከጉምሩክ ገቢው ላይ ነው። የገቢ ምንጩን ለማስፋት የሚፈልግ መንግሥትም ለጉምሩክ ልዩ ትኩረት መስጠቱ የማይቀር ነው። በዚህ ረገድ የኢትዮጵያ መንግሥት ከጠላት በፊት የኤክሳይዝ ቀረጥ ዐዋጅ ሲያወጣ እንዳስመለከተው ሁሉ፣ ያዋጣኛል ያለውን የወጪና የገቢ ንግድ ቀረጥ መደንገጉን ቀጠለ። እንዲያውም በዳቦሳ የተጀመረው የጉምሩክ ሥርዓት በስፋትና በጥልቀት የተያዘው ከነፃነት በኋላ ነው ማለት ይቻላል። በዚህ ረገድ መሠረቱ የተጣለው በ1935 በወጣው ወደ አገር ውስጥ የሚገቡ ሽቀጦችን ሁሉ ታሪፍ በደንገገው ዐዋጅ ነው። ዐዋጁ ያተኮረው በሚወጡ ሳይሆን በሚገቡ ሽቀጦች ነበር። በወጪ ንግድ በኩል ታሪፋቸው የተደነገገው አራት ሽቀጦች ብቻ ነበሩ፤ ቆዳና ሌጦ፣ ዝባድ፣ ሰምና ቡና፣ ስለሆነም በጉልህ እንደታየው ከገቢ ንግድ የሚገኘው ቀረጥ ከጠቅላላ የመንግሥት ገቢ ሩቡን ሲሸፍን ከወጪ ንግድ የሚገኘው ግን ከዚህ በጣም ያነሰ ነበር። የጉምሩክ ገቢ ለመንግሥት ካዘና የሚያበረክተውን አስተዋፅኦ ለመገንዘብ የሚከተሉትን አንዘች መጥቀሱ ይበቃል። እ.ኤ.አ. በ194 ጠቅላላ የመንግሥት ገቢ ከሆነው \$2843600 ውስጥ \$650000 ከጉምሩክ የተገኘ ሲሆን \$590000 ደግሞ ከመሬት ግብር የተገኘ ነበር።

የኢንዱስትሪው መስክ በደፈናው ሲታይ አመርቂ ባይመስልም፣ ከ1928 በፊት ከነበረው ሁኔታ ጋር ሲነፃፀር ጉልህ የሆነ እድገት ይታይበት ነበር። ይህም ባንድ በኩል ጣልያኖች ትተው በሄዱት መሠረት ላይ የተገነባ ሲሆን፣ በሌላ ወገን ደግሞ ከነፃነት በኋላ የተደረጉ ጥረቶች ውጤት ነበር። ቀደም ብለን እንዳየነው፣ ጣልያኖች የጨርቃ ጨርቅና የሲሚንቶ ፋብሪካዎች፣ የዘይት መጭመቂያዎች፣ የእንጨት መስገጠቂያዎችና የእህል ወፍጮዎች አቋቋመው ነበር። ከዚህም በላይ በዋና መዲናይቱ በአዲስ አበባ የቃጫ ፋብሪካና ከከተማይቱ በስተደቡብ አባ ሳሙኤል ተብሎ ከሚታወቀው ግድብ የተጠለፈ የመብራት ጋይልም ነበር። (በዚህ አጋጣሚ ሊጠቀስ የሚችል አንድ ነገር ኋላ ለረጅም ጊዜ

የአገሪቱ የመብራት ጋይል ምንጭ የሆነው የቆቃ ግድብም በጣልያን የጦር ካሣ ገንዘብ የተሠራ መሆኑ ነው።)

የመንግሥት የኢንዱስትሪ ፖሊሲ ያተኮረው ከውጭ የሚገቡ ሽቀጦችን አገር ውስጥ በማምረት ለመተካት ነበር። በዚህም ረገድ በተለይ ከፍተኛ ትኩረት የተደረገበት ዋናው የገቢ ንግድ ሽቀጥ በነበረው በጨርቃ ጨርቅ ላይ ነው። ይህንኑ ፖሊሲ ተግባራዊ ለማድረግ ከተቋቋሙት የጨርቃ ጨርቅ ፋብሪካዎች መካከል ጎሳ ብለው የሚታዩት አቃቂ የሚገኘው የኢንዶ ኢትዮጵያ ጨርቃ ጨርቅ ፋብሪካና የባሕር ዳሩ ጨርቃ ጨርቅ ፋብሪካ ናቸው። ሌላው ከውጭ የሚገቡ ሽቀጦችን ለመተካት የታሰበበት መስክ ደግሞ መጠጥ ነበር። ከጣልያን ወረራ በፊት የተመሠረተውና ለንጉሠ ነገሥቱም አንድ የገቢ ምንጭ የነበረው የቅዱስ ጊዮርጊስ ቢራ ፋብሪካ የረጅም ዘመን ሞኖፖሎን ከሜታ አቦ ቢራ ፋብሪካ ጋር መጋራት ጀመረ። እንደዚሁም ዓለም አቀፍ ዝናን ያተረፉት ኮከ ኮላና ፔፕሲ ኮላ በምድረ ኢትዮጵያ ብቅ ማለት ጀመሩ።

ይሁን እንጂ በድኅረ 1933 የኢንዱስትሪ መስፋፋት ታሪክ ውስጥ ቁንጮውን ሥፍራ የያዘው በሆላንዱ ኩባንያ በኤች.ቪ.ኤ. ይካሄድ የነበረው የስኳር ኢንዱስትሪ ነው። ቀድሞ ከተንሰራፋበት ከኢንዶኒዢያ አገሪቱ ነፃነቷን ስትቀዳጅ የተባረረው ኤች.ቪ.ኤ. በኢትዮጵያ መሬት አመቺ የኢንቬስትመንት መስክ አገኘ። በ1946 ሁለት የስኳር ማምረቻ ፋብሪካዎች በአዋሽ ሸለቆ አቋቋሙ፤ አንደኛው በወንጂ፣ ሁለተኛው በመተሀራ። እንደ ሌሎች አያሌ የድኅረ ነፃነት የኢንዱስትሪ እንቅስቃሴዎች ሁሉ የወንጂ ስኳር ፋብሪካም ኢጣሊያዊ መሠረት ነበረው። ፋብሪካው የተቋቋመው በጣልያን ጊዜ የሸንኮራ አገዳ ተክል ማሳ በነበረበት ስፍራ ነው። በ1953 የሆላንዱ ኩባንያ የኢትዮጵያውያንን ተሳትፎ እንዲያስብት ተብሎ እንደገና ሲዋቀር ስሙም ወደ ኤች.ቪ.ኤ. ኢትዮጵያ ተለወጠ። ይሁንና በኢትዮጵያውያን እጅ የነበረው የአክሲዮን መጠን ከቶም ከ20 በመቶ በልጡ አያውቅም ነበር። ኩባንያው ባንድ ወገን የመንግሥት ኢንቬስትመንት ፖሊሲ ብዙም የሚጋፋው ባለመሆኑ፤ በሌላ ወገን ደግሞ ለረጅም ጊዜ ሠራተኛውንም ረግጦ ለመያዝ በመቻሉ ደልብ ያለ ትርፍ ለማግኘት ችሎ ነበር። ለምሳሌ የ1959 ትርፋ ከ10 ሚሊዮን ብር በላይ ነበር። ባንዳሩ ደግሞ የስኳር ዋጋ ከፍተኛ በመሆኑ መንግሥት ከውጭ ከማስገባት ይልቅ ባገር ውስጥ ማምረትን የማበረታታቱ ፖሊሲ ምን ያህል ለሽማቹ አርባና እንዳለው አጠያያቂ ሆነ።

ከላይ እንደተጠቀሰው ለኤች.ቪ.ኤ. አመርቂ ውጤት ትልቅ አስተዋፅኦ ካደረጉት ነገሮች አንዱ መንግሥት ይከተለው የነበረው ኢንቬስትመንትን የሚያበረታታ ፖሊሲ ነው። በ1941 የተደነገገው የገቢ ቀረጥ ዐዋጅ ከ200 ሺ በላይ ካፒታል ያለውና በማዕድን፣ በኢንዱስትሪና በትራንስፖርት መስክ የተሰማራ ማንኛውም ኢንቬስተር ለመጀመሪያዎቹ እምስት ዓመታት የሚያገኘ ው ትርፍ ከቀረጥ ነፃ ነበር። በንግድ ኩባንያዎች የተጣራ ትርፍ ላይ የሚሰበሰበው ቀረጥም ከ15 በመቶ እንዳይበልጥ ተደንግጎ ነበር። በሦስተኛው የእምስት ዓመት ዕቅድ መሠረትም ትራክተሮችና ኬሚካሎች ከቀረጥ ነፃ ማስገባት ተችሏል። ሌሎች የውጭ ካፒታል የሚጋብዙ ሁኔታዎች ደግሞ የሰፋ የሐዋላ ዕድል መስጠት፣ ከውጭ በሚገቡ ተፎካካሪ ሽቀጦች ላይ ከፍተኛ ቀረጥ

መጫንና (በስኳር ኢንዱስትሪው እንዳየነው) አገር ውስጥ የሚመረቱ ሽቀጦች በከፍተኛ ዋጋ እንዲሸጡ መተባበር ነበሩ።

ከ1928 በፊት ብዙ የውጭ ካፒታሊስቶችን በጉጉት የሰበሰቡ የማዕድን ኢንዱስትሪ ፍራዎማ ውጤት ማሳየት የጀመረው ከነዚህ በኋላ ነው። በምእተ ዓመቱ መጀመሪያ ላይ በኢትዮጵያ ምድር ወርቅ እፍሳሰሁ ብሎ ያልጻፈ ፈረንጅ አልነበረም። አያሌ የሞኖፖል ውሎች (ኮንሴሲዮኖች) ተፈርመውም ነበር። በአውሮጳ መዲናዎችም አያሌ የአክሲዮን ኩባንያዎች ተቋቁመው ፣ የአፍሪቃን ወርቅ የሚታፈስበት ምድር (ኤልዶራዶ) ለመቀራመት አስልተው ነበር። ይሁንና በወለጋ በዩብይ ኢጣልያዊው አልቤርቶ ፕራሶ ካቋቋመው የፕላቲንየም ፋብሪካ በስተቀር፣ ያ ሁሉ ልፋትና ጥረት ፍሬ አልባ ሆኖ ነው የቀረው። ከ1933 በኋላ ግን በወለጋ ሳይሆን በሲዳሞ በአዶላ የተጀመረው የወርቅ ማዕድን የመንግሥትን ካዝና ለመመላት በቃ። ለምሳሌ እ.ኤ.አ በ1944 ከመንግሥት ገቢ ውስጥ አንድ አምስተኛው የተገኘው ከዚሁ ከአዶላ ወርቅ ነው። ስለዚህም ይመስላል የአዶላም ስም ወደ ክብረ መንግሥት የተቀየረው። በሕዝቡ ሕሊና ግን አዶላ የሰቆቃ ምሳሌ ሆኖ ቀረ፤ አንድም ከየከተማው እየታፈሱ በግድ በማዕድኑ እንዲሠሩ በሚደረጉት በዚህዎች ምክንያት፣ አንድም በማዕድኑ በሠፈነው የግዛት ካምፕ ባሕርይ።

የኢትዮጵያ ኢንዱስትሪ ባብዛኛው የተማከለው በሦስት ከተሞች ነበር፤ አዲስ አበባ፣ አሥመራና ድሬዳዋ። ባገሪቱ ካሉት ፋብሪካዎች ውስጥ ግማሹ የሚገኙት በአዳስ አበባ ነበር። ይህም ያገሪቱ ያልተመጣጠነ እድገት ነጸብራቅ ነበር። የኢንዱስትሪው በጥቂት ቦታዎች መከማቸት የሠራተኛውንም መሰባሰብ አስከተለ። ይህም በኢንዱስትሪው ሆነ በፖለቲካው መስክ በሚደረገው ትግል ላይ የራሱ የሆነ ተጽዕኖ ነበረው። በአብዮቱ መዳረሻ ላይ የሠራተኛው ቁጥር በ50000 የሚገመት ቢሆንም፣ ይህ ከላይ የተጠቀሰው በጥቂት ስፍራዎች መሰባሰብ ለሠራተኛው መደብ ከቁጥሩ የላቀ ኃይል ሰጥቶት ነበር። ስለሆነም ሠራተኛው ሳይውል ሳያድር ለተሻለ ክፍያና የሥራ ሁኔታ መታገሉን ጀመረ። ለምሳሌ የወንጂ ሠራተኞች የመጀመሪያውን የሥራ ማቆም አድማ ያደረጉት ፋብሪካው በተቋቋመበት ዓመት ነው። የሠራተኛ ማኅበራትም የእድርና የዕቁብ መልክ ይዘው ማቆጥቆጥ ጀመሩ። ግፊታቸው እያየለ በመሄዱም መንግሥት በ1954 የመጀመሪያውን የሠራተኛ ማኅበር ዐዋጅ ለመደንገግ ተገደረ። በዓመቱም የኢትዮጵያ ሠራተኞች ማኅበር ኮንፌዴሬሽን ተቋቋመ። እንዲህ እያለም ለረጅም ጊዜ በመጀመሪያዎቹ ላብ አደሮች በሆኑት በምድር ባቡር ሠራተኞች ትክክ ላይ ብቻ ወድቆ የነበረው የሠራተኛው ትግል ወደ ቃጫ ፋብሪካ፣ ኢንዶ ኢትዮጵያ ጨርቃ ጨርቅ፣ ወንጂ ስኳር፣ አየር መንገድ፣ አገልግሎት አውቶቡስና ሌሎች ድርጅቶች ተዛመተ።

የድግረ 1933 ኢትዮጵያን የኢኮኖሚ ሁኔታ ስናጠቃልል የምንደርስበት መደምደሚያ ኢኮኖሚው ባለበት ቆሟል ባንልም ፈጣን እድገት አሳይቷል ለማለት አንደፍርም። በተለይም ከቀረው ዓለም ጋር ሲነፃፀር ኋላ ቀርነት ያገሪቱ ዓይነተኛ ባሕርይ ነበር ማለት እንችላለን። የሕዝቡ የአማካይ የዓመት ገቢ 150 ብር (72 ዶላር ከአምሳ ሳንቲም) ሲሆን ይህም በዓለም እጅግ ዝቅተኛ ከሚባሉት ነው። ከሕዝቡ ከ90 በመቶ በላይ ማይም ነበር። በሕክምናም ረገድ ሐኪሞች ከማነሳቸው የተነሣ በማካይ አንድ ሐኪም 70 ሺህ ያህል ሕመማን ማስተናገድ ነበረበት። አንዳንድ የኢንዱስትሪ ተቋሞች ብቅ ብቅ ማለት ቢጀምሩም

ኢኮኖሚው በመሠረቱ እርሻ ነክና ገጠሬ ነበር። ይህም ሆኖ በእርሻ ከሚተዳደረው ሕዝብ 90 በመቶው ሽቀጥ አምራች ሳይሆን ከእጅ ወደ አፍ የሚኖር ነበር። አናሳ የሆነው የኢንዱስትሪውም መስክ ባብዛኛው በውጭ አገር ካፒታሊስቶች እጅ ነበር። ይህን ጥገኝነት ያባባሰው መንግሥት ወጪውን ለመሸፈን ሲል ከጊዜ ወደ ጊዜ ከፍ ያለ የውጭ ብድር እንዲሻ መገደዱ ነው። ይህም የውጭ እዳ እ.ኤ.አ. በ1966 30,310,000 ብር ሲሆን ከሦስት ዓመት በኋላ በ1969 ደግሞ ወደ 445189000 ብር ከፍ ሲል በቅቷል። ከዚህም ዕዳ ውስጥ 75 በመቶው ከአሜሪካ መሆኑ ኢትዮጵያ በአሜሪካ ላይ ያላት ጥገኝነት ሁለንተናዊ ባሕርይ እየያዘ መምጣቱን ይጠቁማል።

የፍጹማዊ አገዛዝ መጠናከር

ከ1933 በኋላ ያሉት ዓመታት በኢትዮጵያ ፍጹማዊ አገዛዝ ከፍተኛ ደረጃ የደረሰበት ወቅት ነው። ከ1928 በፊት ዳር ዳር ማለት የጀመረው የፍጹም አጼያዊ አገዛዝ አሁን ሥር እየሰደደ መጣ። መንግሥት ዜጎቹን ለመቆጣጠር የነበረው ችሎታ ከዚያ በፊት ባገሪቱ ታውቆ በማያውቅ ደረጃ እደገ። ይህ ሁኔታ በክፍለ ሀገር አስተዳደር፣ በወታደራዊ አወቃቀርና በማዕከላዊ የገዝብ ቁጥጥር ይንጸባረቅ ነበር። የዚህ ሥልጣን ተጠቃሚ የሆነው የገዢ መደብ የሀብቱ መሠረት መሬት ቢሆንም ዐይኑን ወደ ንግድና ኢንዱስትሪም ማማተር ጀምሯል። የዚህ የገዢ መደብ ቀንጮና የፍጹማዊው ሥርዓት መሆንዲስ እኔ ኃይለ ሥላሴ ነበር።

ንጉሠ ነገሥቱ

ከግማሽ ምእተ ዓመት በላይ የኢትዮጵያ ሕይወት የተሽከረከረው በእኔ ኃይለ ሥላሴ ነው። ኃይለ ሥላሴ የመንግሥቱ ብቻ ሳይሆን ያገሪቱም አምሳያ ለመሆን በቃ። ስለሆነም በአዳም ልጆች መለኪያ የማይለካ መለከታዊ ባሕርይ ያለው ሆኖ ታየ። እንደ አገሪቱ ተራሮችና ጅረቶች ሁሉ ዘለዓለማዊና ጊዜ የማይሸረው መሰለ። በዚህ ሁኔታ ንጉሠ ነገሥቱ እኔ ከሄድኩ በኋላ የሥልጣን ሽግግርን የሠመረ ላድርግ ብሎ እምብዛም አልተጨነቀም። በንጉሠ ነገሥቱ ግርማና ሞገስ የፈዘዙት ዜጎች ብቻ ሳይሆኑ የውጭ አገር ዜጎችም ጭምር ነበሩ። እንዲያውም በነሱ ይብስ ነበር ማለት ይቻላል። ምክንያቱም የአገዛዙ ከፋ ጎን ሳያገኛቸው እነሱ ከብዙ ምእተ ዓመት በፊት ያሳለፉትን የፖለቲካ ሥርዓት እንደ ኤግዚቢሽን ለማየት በመታደላቸው ነው።

እኔ ኃይለ ሥላሴ የተወደሰውን ያህል ብዙ ኩነትም ደርሶበታል። በተለይ በዘመነ መንግሥቱ መጨረሻ ዓመታት ላይ ወጣቱ ትውልድ ባገሪቱ ታሪክ ውስጥ ዜጋ ለንጉሡ ምንጊዜም አሳይቶ የማያውቀውን ንቀት አሳይቶታል፤ ውግዘትም አውርዶበታል። ደርግም ይህን ጥላቻ ወርሶ ከግማሽ ምእተ ዓመት በላይ ኢትዮጵያን የገዛና ከማናቸውም መሪ ይልቅ የዘመናዊቱ ኢትዮጵያ ፈጣሪ



5.3 ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ

የሆነውን ኃይለ ሥላሴን ከታሪክ ገጽ ለመፋት ሞክሯል። አሁን ደግሞ እንደ ሰዓት ፕንጽሎም የሰው አስተያየት ወደሌላው ጫፍ ሄዶ የቀድሞውን ንጉሠ ነገሥት ለብዕሪና የማጩት አዝማሚያ ይታያል።

ሐቄ ግን፤ እንደ ብዙ የሕይወት አጋጣሚዎች፤ መሀል ቤት ነው። ማለትም ኃይለ ሥላሴ ጋኔንም ቅጽሶም አይደለም። በተወሰነ የታሪክ ወቅት ትክክል ነው ብሎ ባመነበት አቅጣጫ አገሩን ለመምራት የሞከረ ሰው ነው። እስከተወሰነ ደረጃ ድረስም ዘመነ መንግሥቱ ተራማጅ ባሕሪያት እንደነበሩት የታሪክ ምርምሮች ያረጋገጡት ነገር ነው። በተለይም በአልጋ ወራሽነቱ ዘመን (1909-1923)፤ ከጣልያን ወረራ በፊት በነበረው እጭር የንግሥ ዘመንና (1923-1928) ከነፃነት በኋላም በመጀመሪያዎቹ ዐሥርና ዐሥራ አምስት ዓመታት ዘመነ መንግሥቱ በጎ አዝማሚያና ማኅበረሰባዊ እርባና ነበረው። ማዕከላዊ አስተዳደር የተመሠረተው፤ የትምህርት አድል የተከፈተው፤ የመገናኛ አውታሮች የተዘረጉት በነዚህ ዓመታት ነው። ለዚህም ነው ከዘር ሲወርድ ሲዋረድ በመጣ የፖለቲካ ሥልጣን አገሪቱን ከፋፍለው ሲገዙ የነበሩትን መሳፍንት ለማንበርከክ ያደረገውን ትግል እንደ ፀረ ፊውዳል ትግል አድርጎ የቆጠረው። የፊውዳል ሥርዓት ቁንጮ ተብሎ እንዳልተወገዘ ሁሉ እሱ ራሱን ፀረ ፊውዳል አድርጎ ማየቱ ፊውዳሊዝምን በኢኮኖሚ ሳይሆን በፖለቲካ ይዘቱ ብቻ ስለተመለከተው ነው። ይህን መሳፍንቱን የማንበርከኩንና ማዕከላዊ መንግሥቱን የማጠናከሩን ተልእኮ ከፈጸመ በኋላ ግን የኃይለ ሥላሴ እርባና ያከተመ ይመስላል። ከዚያ በኋላ ሥልጣን የአድገት መሣሪያ መሆኑ ይቀርና የሕይወት መነሻም መድረሻም (አልፋና አሜጋ) ሆነ።

በታሪክ ተደጋግሞ እንደታየው እንዲህ ዓይነት አዝማሚያ ደግሞ ፍጻሜው ራሱን መውደድንና ከኔ በላይ ለአሳር የሚለውን አመለካከት መውለድ ነው። አላፊ ነኝ ብሎ ማሰብ ይቀርና ራሱን ከማታልፈው አገር ጋር አቆራኝቶ ማየት ይመጣል። የአፄ ኃይለ ሥላሴም አመለካከት እኔ ኢትዮጵያ ነኝ፤ ኢትዮጵያም እኔ ነኝ ወደሚለው አቅጣጫ አዘነበለ። ረጅም ዘመን በንጉሠ ነገሥትነት በመግዛቱ ዘላቂ ሕያውነትን የተገናፀፈ መስሎ ታየው። ስለሆነም ከኔ በኋላ አገሪቱ በቀና መንገድ እንድትሄድ ሥልጣን የሚሸጋገርበትን መንገድ ላሰናዳ ብሎ ለማሰብ አልቃጣውም። ይህም ምናልባት ከሁሉም በላይ ኃይለ ሥላሴ በታሪክ የሚጠየቅበት ግድፈት ነው ማለት ይቻላል። ከ1953 የመፈንቅለ መንግሥት ሙከራ በኋላም ሆነ የሰንበት በዓል ይመስል ከነበረው ከ80ኛው ዓ.ም. በዓሉ በኋላም ሥልጣኑን የመልቀቅ ቀርቶ በወጉ የማጋራት ዝግቢም አላሳየ። የንጉሠ ነገሥቱ መላ ጥረትና ጉልበት ያረፈው ሥልጣንን ሳይቸረቸፍና ሳይበረዝግ ማቆየትና ይህን ተቀናቃኝ የሆነውን ማናቸውንም ኃይል ማጥፋቱ ላይ ነው። ስለዚህም ነው ደገንነት (ፀጥታ) በሥልጣን አወቃቀሩ ቅድሚያ የተሰጠው። ባገሪቱ ላይ የሰለሳ መረብ ዘርግቶ ዜጎቹን ከመቼውም ይበልጥ ለመቆጣጠር በቃ። የዚህ የሰለሳ መዋትር ቁንጮ በ1952 የተቋቋመው «ልዩ ካቢኔ» የተባለው ድርጅት ነው። ይህ ተቋም የተመሠረተው እንደ ንጉሠ ነገሥቱ ከፍተኛ የአማካሪ ቡድን ሲሆን፤ ዋና ሥራው ሰላዮቹን እንኳ ሳይቀር በመሰለል ለንጉሠ ነገሥቱ የነጠረ መረጃ ማቅረብ ነበር።

ሌላው የአፄ ኃይለ ሥላሴ ፍጹማዊ ሥልጣን ነፀብራት ደግሞ ንጉሠ ነገሥቱን ከሰብአዊው ዓለም አውጥቶ መለኮታዊ ባሕርይ የሰጠው የውዳሴ ባህል ነው። ይህ ባህል ኃይለ ሥላሴ ከሥልጣን ከወረደ በኋላም ኢትዮጵያን እንደተጠናወተ ቀርቷል፤ እንዲያውም ባንዳንድ መልኩ ብሏል ማለት ይቻላል። መንግሥቱ ኃይለማርያም ቆራጡ አብዮታዊው ከመባለም በላይ የኢኮኖሚክስም፤ የታሪክም ምሁር ለመሆን ይቃጣው ነበር። በዘመናዊት ኢትዮጵያ የዚህን ዓይነት

መሪን የማወደስ ባህል መስፋፋት የጀመረው በአዲስ ጋይሰ ሥላሴ ዘመን ነው። በዚህ ዘመን የመገናኛ ዘዴዎች (ራዲዮ፣ ጋዜጣ ወዘተ) መስፋፋት ለዚህ ሁኔታ ከፍተኛ አስተዋፅኦ አድርጓል። የትምህርትም ሥርዓት ቢሆን የጋይሰ ሥላሴን ገናኝነት በሚያንፀባርቅ መልኩ የታነፀ ነበር። ተማሪዎች ንጉሠ ነገሥቱን የሚያወድሱና ለሱም የማቴሳላን እድሜ የሚመኙ ግጥሞች እያነበኩ ነበር የሚያደጉት። ንጉሠ ነገሥቱም ለተማሪዎቹ እንደ ሁለተኛ አባት በመሆን በተለይ በገና ዕለት የብስኩት፣ የብርቱካንና የቩራብ ስጦታ ያበረክተላቸው ነበር። እንደ ተፈሪ መኩንን፣ እንደ ኮተቤና እንደ ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ያሉ ልዩ ትኩረት የሚሰጣቸው የትምህርት ሥፍራዎችም በየሰዓትም በንጉሠ ነገሥቱ ይጎበኙ ነበር። በዋና ከተማው ውስጥ በሱ ስም ያልተሰየመ የሕዝብ መገልገያ ለማግኘት ያዳግት ነበር። ሁለት ትምህርት ቤቶች፣ አንድ ሆስፒታል፣ አንድ የቴያትር አዳራሽ እና የከተማው ስታዲየም የቀዳማዊ ጋይሰ ሥላሴን ስም የያዙ ነበሩ። በአያሌ የክፍለ ሀገር ከተሞችም እንዲሁ። የልደት ቀኑና ዕለት ንግሡም በሐራዊ ዓመት በዓለት እንዲሆኑ ተደንግገው ነበር። የዘውድ በዓሉ የብር ኢየሱልዩ (1948) ከዚያ በፊት ታይቶ ለማይታወቅ ፈንጠዝያ ምክንያት ሆነ። 80ኛ ዓመት የልደት በዓሉም (1964) አጀብና ሽብርቅ የበዛበት ዘመን መንግሥት ማሳረጊያ ነበር ማለት ይቻላል።

የዚህ ሁሉ ሽርጉድ ድምር ውጤት ንጉሠ ነገሥቱን ከተራው ዓለም አምጥቆ የተለየ ክቡር ስፍራ ማሰጠት ሆነ። የጉልተኛው መደብ ዋና አፈ ቀላጤ እንዳልሆነ ሁሉ መደብ አልባ። ዓይነተኛው የፖለቲካ ከያኒ ከፖለቲካ በላይ ሆኖ ተገኘ። በሠናይ ተግባራት እሱ ሲመሰገን፣ መጥፎ መጥፎው በበታች ሹማምንት ተላከ። አነስተኛው ዜጋ ከፍተኛውን በሱ ፊት ሊከስ እንዲችል በማድረግ የገለልተኛ ዳኝነትን ካባ ለበሰ። የሥርዓቱ አድራጊ ፈጣሪ እሱ ቢሆንም በዳይና ተበዳይን የሚዳኝ ሆኖ ቀረበ።

ዘመነ መንግሥቱ እየገፋ ሲሄድ ንጉሠ ነገሥቱ ከአገር ውስጥ ጉዳዮች ገለል እያለ የውጭ ግንኙነት ላይ ማተኮር ያዘ። ይህም የሆነበት አንዱ ምክንያት የውስጥ ጉዳዮቹ ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተወሰሰውና ችግር እየወለዱ በመምጣታቸው ነው። ሌላው ደግሞ ዓለም አቀፍ ዲሞክራሲ ሐቅን ከመንገር ይልቅ ሽንገላን ስለሚወድ ልዩ መስሕብነት ስላለው ነው። በእርግጥም በመላ ዘመነ መንግሥቱ እሱን ማቆላመጥ ይወዱ የነበሩት ካገሩ ዜጎች ይልቅ የውጭ አገር ሰዎች ነበሩ። እሱም ዐጸፋውን በመመለሱ ላይ አልበዘነም። ውጭ አገሮችን በመጎብኘት እኒ ጋይሰ ሥላሴን የሚወዳደር የአገር መሪ ማግኘቱ ያዳግታል። እነዚህ የማያቋርጡ ጉብኝቶች የርስዮተ ዓለምም ሆነ የጂዎግራፊ ግርዶሽን አያውቁም ነበር። የዚህ ሁሉ ጥረት ውጤትም ንጉሠ ነገሥቱን በዓለም አቀፍ ዲሞክራሲ መድረክ ልዩ የክብር ስፍራ ማሰጠት ሆነ። በተለይም ከምዕራቡም ሆነ ከምሥራቅም ዓለም ነፃ ነኝ ይል በነበረው የገለልተኛ መንግሥታት ንቅናቄ ዓቢይ ስፍራ ይዘው ከነበሩት መሪዎች አንዱ ጋይሰ ሥላሴ ነበር። በራሱ ሊቀመንበርነት በ1955 የአፍሪቃ አንድነት ድርጅት ሲቋቋም ደግሞ ከዚያም የተሻለ መድረክ ተገኘ።

ችግሩ ግን ንጉሠ ነገሥቱ ዓለም አቀፍ ዝናና ክብርን ሲያሳድድ እየተበላላ የመጣውን የውስጥ ችግር ማየት ተሳነው። ብልጭ ድርግም የሚለው የተቃውሞ ረመጥ የቋያ እሳት ሆኖ አንድ ቀን ሲያጠፋው እንደሚችል ከቶ ውልም ያለበት አይመስልም። ስለዚህም የ1966 አብዮት የመጣበት እንደ ፈረሰኛ ጎርፍ ነበር ማለት ይቻላል። አብዮቱ በፈነዳበት በመጀመሪያዎቹ ወራት ይህንን

ማዕበል ተቆጣጥሮ በፈለገው መንገድ ለመምራት መከጀሉ የአርጅና አንዱ ምልክት ነው። አንዳንድ የንጉሠ ነገሥቱ ድርጊቶች እንደሚጠቁሙት በመጨረሻ በመስከረም 21 1967 ከዙፋን እስከሚያወርዱት ድረስ የደርግን አባላት ያያቸው የነበረው በምእት ዓመቱ መጀመሪያ ላይ ለሥልጣን መወጣጫ ከተጠቀመባቸው የመሀል ሰፋሪ ሠራዊት ባልተለየ ሁኔታ ነበር ማለት ይቻላል።

መኳንንቱ

ንጉሠ ነገሥቱ አብዛኛውን ጊዜውንና ትኩረቱን በውጭ ጉዳዮች ላይ እያዋለ ሲመጣ፣ የዕለት ተዕለት አስተዳደር ጉዳይ የሚኒስትሮቹ ጋላፊነት ሆነ። በዘመነ መንግሥቱ መጀመሪያ ዓመታት የነበረው ጉዳዮችን በዝርዝር የመከታተሉ ባሕርይ ጊዜ እየገፋ ሲሄድ ሽሽ አለ። ይህ ማለት ግን ሚኒስትሮቹ ሙሉ ሥልጣን ተጎናፅፈው ነበር ማለት አይደለም። ንጉሠ ነገሥቱ ሳያውቃቸውና ሳያጸድቃቸው የሚያልፉ ዐበይት የፖሊሲ ውሳኔዎች አልነበሩም። የአብዛኛዎቹ ሚኒስትሮች የመደብ ጀርባም በንጉሠ ነገሥቱ ፊት ነፃ አቋም ለመውሰድ የሚያደፋፍር አልነበረም። ብዙዎቹ የመሳፍንት ወገን ባለመሆናቸውና ሹመትና ክብሩንም በቀጥታ ከንጉሠ ነገሥቱ ያገኙ በመሆናቸው ታማኝነታቸው የተረጋገጠ ነበር። በዚህም አኳኋን ንጉሠ ነገሥቱ ሚኒስትሮቹን የመሳፍንቱን ጋይል ለመቋቋም ዓይነተኛ መሣሪያው አድርጓቸው ነበር። የድኅረ 1933 የኢትዮጵያ ፖለቲካ አንዱ ገጽታ ይህ በመኳንንቱና በመሳፍንቱ መካከል ይካሄድ የነበረው ስውር ትግል ነበር ማለት ይቻላል።

ከነፃነት በኋላ ንጉሠ ነገሥቱ ካተኮረባቸው ዋና ዋና ጉዳዮች አንዱ የሚኒስትሮ መሥሪያ ቤቶችን እንደገና ማቋቋም ነው። በዚህም ረገድ በ1935 እና በ1936 የወጡ ሁለት ትእዛዞች ዐሥራ አንድ ሚኒስትሮችንና የጠቅላይ ሚኒስትሩን ጽሕፈት ቤት አቀቋሙ። ምንም እንኳን ሚኒስትሮቹ የውስጥ ደንባቸውን ለማውጣትና የበታች ሹማምንትን ለመስየም ሥልጣን ቢኖራቸውም፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ያላቸው ተገዥነት በማያወላዳ ቋንቋ የተገለጸ ነበር። የሚኒስትሮች ምክር ቤት ተብሎ የተቋቋመውም እንዲያው ለወጉ እንጂ በሌሎች አገሮች እንደተለመደው ሕጋዊ ሰውነት ያለው አካል አልነበረም። በ1958 የጠቅላይ ሚኒስትሩን ጋላፊነትና ሥልጣን ለመደንገግ የወጣው ትእዛዝም ቢሆን በዚህ የሥልጣን አወቃቀር ላይ መሠረታዊ ለውጥ አላመጣም። እርግጥ ጠቅላይ ሚኒስትሩ አብረውት የሚሠሩትን ሚኒስትሮች ለመምረጥ ሥልጣን ተሰጠው፣ የሚኒስትሮች ምክር ቤትም የካቢኔ ባሕርይን ወደመያዙ ተቃረበ።

ይሁን እንጂ የፖሊሲ ውሳኔዎችን መውሰዱም ሆነ ጠቅላይ ሚኒስትሩንም ጨምሮ ሚኒስትሮችን፣ ምክትል ሚኒስትሮችንና ረዳት ሚኒስትሮቹን የመሾሙ ሥልጣን አሁንም የንጉሠ ነገሥቱ ነበር። የጠቅላይ ሚኒስትሩ ተግባር ሹመቶችንና ውሳኔዎችን ከማስተናገድ እምብዛም የላቀ አልነበረም ማለት ይቻላል። እስከ 1950 ድረስ ይህን የጠቅላይ ሚኒስትርነቱን ቦታ የያዘው ራስ ቢትወደድ መኩንን እንዳልካቸው ነበር። ቁመናው ግርማ ሞገስን የተሳበሰውን ያህል የፖለቲካ ሥልጣን ግን የከሰሰው መኩንን ቀደም

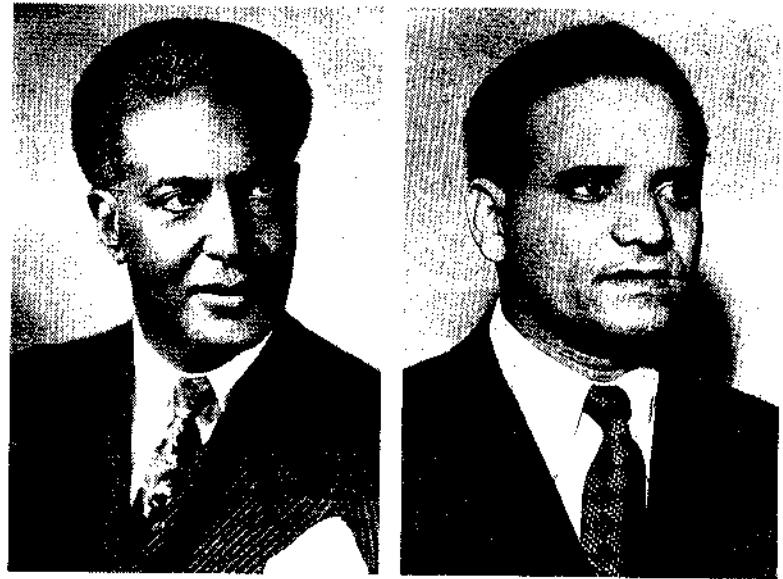


5.4 ከ1933 እስከ 1948 ባለው ጊዜ ሥልጣን ገና የነበረው ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ

ሲል በ1928 ጦርነት በኦጋዴን ግንባር ስመ ጥር የጦር መሪ የነበረ ሲሆን፤ የፋሽስት ጦር ድል ከተቀላጀ በኋላም እምስቱን ዓመት በስደት አሳልፎ ነበር።

ዝንባሌው ከፖለቲካ ይልቅ ወደ ሥነ ጽሑፍ በመሆኑ ጠቅላይ ሚኒስትርነቱ እንዲያው ለይስሙላ ነበር ማለት ይቻላል። እንደ ጠቅላይ ሚኒስትር ሆኖ ከፍተኛ ሥልጣን የጨበጠው ጸሐፊ ትእዛዝ ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ ነበር። ወልደ ጊዮርጊስ እንደም ከዝቅተኛ ቤተሰብ በመምጣቱ፤ እንደም ደግሞ በስደት ዘመን የንጉሠ ነገሥቱ ልዩ ጸሐፊ በመሆኑ ከፍተኛ ሥልጣን ተቀዳጅቶ ነበር። ለቤተ መንግሥቱ የቀረበውን የጽሕፈት ሚኒስቴር ለረጅም ጊዜ በመያዙና በፖለቲካ ሽኩቻም የተካነ በመሆኑ ለአሥራ አምስት ዓመታት ያህል ከንጉሠ ነገሥቱ ቀጥሎ እጅግ የተፈራና የተከበረ ሰው ነበር። በዚሁ ዘመን ጸሐፊ ትእዛዝ ከመሆኑም በላይ በተለያዩ ጊዜያት የአገር አገዛዝንና የፍርድ ሚኒስትርነትንም ይዞ ነበር።

በመጨረሻ የወልደ ጊዮርጊስን ውድቀት ለማምጣት ተግተው ከሠሩት መካከል ከሱ ቀጥሎ በድኅረ 1933 የኢትዮጵያ ፖለቲካ ከፍተኛ ሚና



5.5 ራስ ቤትወደድ መኩንን እንዳልካቸው፤ 5.6 ጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ሀብተ ወልደ፣ ደራሲና ጠቅላይ ሚኒስትር

የተጫወተው መኩንን ሀብተ ወልደ ይገኝበታል። የቄስ ልጅ የነበረው መኩንን የፖለቲካ ሕይወቱ የጀመረው እንደ ወልደ ጊዮርጊስ ከ1928 በፊት ሲሆን፤ በአምስቱ ዓመት የፋሽስት ኢጣልያ አገዛዝ ወቅትም ፈረንሳይ አገር በስደት ቆየ። ነፃነት ከተመለሰ በኋላ የንግድና ቀጥሎም የእርሻ ሚኒስትር ሆኖ ካገለገለ በኋላ፤ ለረጅም ጊዜ ከስሙ ጋር የተቆራኘውንና ከፍተኛ አስተዋፅኦም ያደረገበትን የንግዘብ ሚኒስትርነት ያዘ። ሰዎችን በማቅረብና በመርዳት ብዙ ተከታዮች ከማፍራቱም በላይ የግሉ የሆነ የሰላላ መረብ በመዘርጋት በንጉሠ ነገሥቱ ዘንድም ቅርብን ለማግኘትና ብሎም ወልደ ጊዮርጊስን ለመፈንገል ቻለ። በመጨረሻ በ1953 በነመንግሥቱ ንዋይ የመፈንገል መንግሥት መካራ ወቅት ከሌሎች መሳፍንትና መኳንንት ጋር ከታገተ በኋላ ተረሸ።

ታናሽ ወንድሙ አክሊሉ ሀብተወልድ ወደ ፖለቲካ መድረክ ሊወጣ የቻለው በመኩንን ጥላ ሥር ነው። የኋላ ኋላ በጠቅላይ ሚኒስትርነት ረጅም ዘመን ሊያገለግል የበቃው አክሊሉ የፖለቲካ ሕይወቱን የጀመረው በውጭ ጉዳይ መስክ ነው። በተለይም የኤርትራ ጥያቄ ለተባበሩት መንግሥታት ቀርቦ በነበረበት ወቅት የኢትዮጵያን የይገባኛል ክርክር በመምራት ከፍተኛ ሚና ተጫውቷል። በ1950 በራስ ቤትወደድ መኩንን እንዳልካቸው አግር ተተክቶ እስከ 1953 በምክትል ጠቅላይ ሚኒስትርነት፤ ከዚያም እስከ አብዮቱ በጠቅላይ

ሚኒስትርነት ሠርቷል። ጠቅላይ ሚኒስትርም ጸሐፊ ትእዛዝም በመሆኑም ባህላዊውንና ዘመናዊውን ሥልጣን ለማጣመር ችሎ ነበር። ይሁንና ጸሐፊ ትእዛዝነቱ ከማዕረግ ስምነቱ በስተቀር በተግባራዊነቱ ረገድ እየከሰመ ሲሄድ ጠቅላይ ሚኒስትርነቱ ግን እየተለበተ የሚመጣ ነበር። ይህም ሆኖ አክሊሉ በኢትዮጵያ የፖለቲካ ሕይወት ትቶ የሄደው አሻራ ይኸን ያህልም የጎላ አይደለም። የቀዳሚውን የጸሐፊ ትእዛዝ ወልደ ጊዮርጊስም ሆነ የወንድሙን የመኮንንን የፖለቲካ ብልጠት አልተካነም ነበር። ስለሆነም ከግንባር ቀደም ባለሚልነት አልፎ እንደ ሁለቱ አድራጊ ፈጣሪ የመሆን አቅሙ የደከመ ነበር።

ከላይ በተጠቀሱት የአፄ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት ምስሰዎች አንፃር መሳፍንቱ ከመንግሥት ጋር የነበራቸው ግንኙነት ላላ ያለ ነበር። ይህንንም ወደ ጎላ የመሳፍንቱ ቁንጮ ለመሆን በበቃው በልዑል ራስ ዐሥራተ ካሣ የፖለቲካ ሕይወት መረዳት ይቻላል። የተለያዩ ጠቅላይ ግዛቶች አገረ ገዢ (አንደራሴ) እና በመጨረሻም የዘውድ አማካሪ ከመሆን አልፎ ሚኒስትር የሆነበት ወቅት የለም። እንደዚሁም ልጅ አንዳልካቸው መኮንን (የራስ ቤትወደድ መኮንን እንዳልካቸው ልጅ) እና ልጅ ሚካኤል አምሩ (የልዑል ራስ አምሩ ልጅ) አብዛኛውን ጊዜ የሚመረጡት ለአምባሳደርነት ነበር። ከዚህ ግምገማ ትንሽ ለየት የሚለው የንጉሠ ነገሥቱ አማች የነበረው ልጅ (ጎላ ጄኔራል) ዓቢይ አበበ ነው። በ1930ዎቹና በ1940ዎቹ ዓመታት የጦር ሚኒስትር ከመሆኑም ሌላ የፍርድና የአገር ግዛት ሚኒስትርም ሆኖ ሠርቷል። እሱም ቢሆን ግን በንጉሠ ነገሥቱ ዘመን የፖለቲካ ሕይወቱን ያሳረገው የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ፕሬዚዳንት በመሆን ነው። ሌላው ከመሳፍንቱ ወገን ለማዕከላዊ ፖለቲካ ሥልጣን የበቃው ደግሞ የወለጋው መስፍን ይልማ ዴሬላ ነው። ለረጅም ጊዜ የገንዘብ ሚኒስትር በመሆን ከመኮንን ሀብተወልድ ቀጥሎ ባገሪቱ የገንዘብ አስተዳደር ላይ አሻራውን ትቶ ለመሄድ ችሏል።

ነገር ግን ከዚህ በላይ ከተደረገው ግምገማ ተነሥቶ መሳፍንቱ ወደ ፖለቲካ ግዑዝነት ተሸጋግረው ነበር ማለት የተሳሳተ ይሆናል። የዘውድ ምክር ቤት ተብሎ በተቋቋመው አካል አማካይነት የንጉሠ ነገሥቱን ጆሮ ለማግኘት ችለው ነበር። እንደ ራስ ካሣ ኃይሉ፤ ራስ ሥዩም መንገሻ፤ ራስ መስፍን ስለሺ፤ ራስ ኃይሉ በለው፤ ራስ አምሩ ኃይለ ሥላሴ ያሉ መሳፍንትና አቡኑም በተለያዩ ወቅት የምክር ቤቱ አባል ሆነዋል። አንዳንድ የንጉሣዊ ቤተሰብ አባላትም በፖለቲካ ሂደቱ የማይናቅ ሚና ነበራቸው። በዚህ ረገድ በተለይ ልትጠቀስ የሚገባት የንጉሠ ነገሥቱ አንጋፋ ልጅ ልዕልት ተናኘ ወርቅ ናት። ባጠቃላይ ሁኔታውን ስንገመግም፤ አፄ ኃይለ ሥላሴ በተለመደ የፖለቲካ ጥበቡ መሳፍንቱንና መኪንቱን በማፋጠጥ የራሱን የፖለቲካ የበላይነት ይበልጥ ለማጠናከር እንደሚረዳው የተገነዘበ ይመስላል።

የተሻሻለው የ1948 ሕገ መንግሥት

በ1948 እፄ ኃይለ ሥላሴ የዘውድ በዓሉን የብር ኢኮኖሚያዊ ሲያከብር የ1923ቱን ሕገ መንግሥት የሚያሻሽል አዲስ ሕገ መንግሥት ዐወጀ። ይህም አዲስ ሕገ መንግሥት ያስፈለገበት በሁለት ምክንያቶች ነው። አንደኛው ኢትዮጵያን በዓለም ፊት የዘመናዊነት ካባ ለማሰጠት ነው። ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ በ1945 ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን ከተቀላቀለች በኋላ ገዛድ የወጣውን

የኢትዮጵያ የፖለቲካ ሥርዓት ጎላቀርነት ከኤርትራው ሕገ መንግሥት ጋር የሚቀራረብ ሕገ መንግሥት በማውጣት ለማደብዘዝ ተብሎ ነው። ይህንን አዲሱን ሕገ መንግሥት እንዲያረቁ የተሰየሙት ሦስት አሜሪካዊ አማካሪዎችና ሁለቱ የሥርዓቱ ዋና ተጠሪዎች፤ ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስና አክሊሉ ሀብተ ወልድ፤ ነበሩ። የዘውዱም ምክር ቤት የኮሚቴውን ሥራ በቅርብ በመከታተል በተለይም የዙፋኑ ሥልጣን እንዳይበረዝ ተግባራት ጠብቋል። ይህም ስለሆነ ይመስላል ሕገ መንግሥቱ የሚጀምረው ዙፋኑን በሚመለከቱ ጉዳዮች ከመሆኑም በላይ ከጠቅላላ ድንጋጌው ሩብ ያህል ያተኮረው በወራሴ መንግሥትና በንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣን ላይ ነው።

የ1948ቱ ሕገ መንግሥት የመጨረሻ ፋይዳም ከ1923ቱ በበለጠ አኳኋን ለፍጹማዊ አገዛዝ ሕጋዊ መሠረት መስጠት ሆነ። ሕገ መንግሥቱን በማርቀቅ ከተሳተፉት አሜሪካዊ አማካሪዎች አንዱ ጆን አስፔንሰር እንዳለው፤ ሕገ መንግሥቱ ሥርዓቱ ተከብሮና ጸንቶ እንዲቆይ ለማድረግ ጥሩ ሽፋን ነበር (Spencer, 260)። የንጉሠ ነገሥቱ ፍጹማዊ ሥልጣን በማያሻማ መንገድ ነበር የተገለጸው፤

ንጉሠ ነገሥቱ የነጋሢ ዘር በመሆኑና ቅብዐ መንግሥት በመቀበቱ ክብሩ የማይቀነስ፤ ማዕረጉ የማይገሠሥ፤ ሥልጣኑ የማይደፈር ሆኖ በቆየውም ልማድ በአዲሱም ሕግ በሚገባው ክብር ሁሉ ይከበራል። ክብሩንም ለመንካት በድፍረት የሚነሣ ማንም ሰው በሕግ እንዲቀጣ ተወስኗል። (አንቀጽ 4)

የመናገርና የፕሬስ ነፃነትን የመሳሰሉ ሰብአዊ መብቶችን የሚያስከብሩ አንቀጾች ቢገቡም «በሕግ መሠረት»፤ «በሕግ ተዘርዝሮ በሚወሰነው መሠረት» በሚሉ ሐረጎች እየተሸበቡ ለይስሙላ ሆነው ቀርተዋል።

በሁለት ዋና ዋና መንገዶች ግን አዲሱ ሕገ መንግሥት አዲስ የፖለቲካ ምዕራፍ ከፈተ ማለት ይቻላል። እነዚህም የመምረጥን መብት ለአቅመ አዳምና ሔዋን ለደረሱ ኢትዮጵያውያን ሁሉ መስጠቱና በሕዝብ የተመረጠ የሕግ መምሪያ ምክር ቤት እንዲቋቋም መደንገጉ ነው። በተግባር ግን የሁለቱም ድንጋጌዎች ፖለቲካ ጠቀሜታ ምንም ያህል የጎላ አልነበረም። ሕዝቡ በአማካሪዎች ምርጫ የሚያደርገው ተሳትፎ ዝቅተኛ ሲሆን ተመራጮቹም ለመረጣቸው ሕዝብ ያን ያህል አሳቢና ተቆርቋሪ ሆነው አልተገኙም። ለመመረጥ የሚያበቃው የንብረት መስፈርትም የምክር ቤቱን የመደብ ዝንባሌ ከመጀመሪያው አጥቦት ነበር ማለት ይቻላል። የፖለቲካ ፓርቲዎች ባለመፈቀዳቸውም የፓርላማ ምርጫ ከግለ ሰቦች ፋክክር ከፍ ሊል አልቻለም። የፓርላማ አማካሪነት በደመወዙም ሆነ በከበራታው የሚያጓጓ በመሆኑ ግን ለመመረጥ የሚደረገው ፋክክር ቀላል አልነበረም። ስለዚህ ፓርላማ ለግል ብልፅግና አመቺ ገዳና ከመክፈቱ በስተቀር ሕዝባዊ ውክልናን አጎለበተ ብሎ ለመናገር ያዳግታል።

የጭቆና አውታር

ተሻሻለ የተባለው ሕገ መንግሥት ለይስሙላ ሲሆን፤ የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት እንደዋዛ የማያየው ነገር ቢኖር ሕዝቡ ለጥ ለጥ ብሎ እንዲገዛ የሚያስችለውን የጭቆና መዋቅር መዘርጋቱን ነው። ንጉሠ ነገሥቱ ከስደት እንደተመለሰ መጀመሪያ ካተኮረባቸው ነገሮች አንዱ የኢጣልያ ወረራ ያቋረጠውን ዘመናዊ ጦር የማደራጀቱን ተግባር እንደገና መቀጠል ነው። ቀደም ተብሎ እንደተጠቀሰው፤ የንጉሠ ነገሥቱ የክብር ዘብ በስዊድናች እርዳታ እንደገና ተቋቁሞ ከ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት ሙከራ በኋላ እስከተበተነ ድረስ የመንግሥቱ ምርጥ ሠራዊት ሆኖ ቆየ። የታሪክ እንቅስቃሴ ሆኖ ንጉሠ ነገሥቱንና ሥርዓቱን እንዲጠብቅ ባንደኛ ደረጃ የተዋቀረው ሠራዊት የሥርዓቱ ዋና ጠላት ሆኖ ተገኘ። ይህን ሠራዊት ለዐሥራ አምስት ዓመታት የመራው በጦር ኃይሎች ዘንድ ከፍተኛ ተወዳጅነትን ያፈራው ሚደር ጄኔራል መሉኒታ ቡሊ ነው። ከጠላት በፊት በሆለታ የጦር ት/ቤት እጩ መኩንንና ኋላም አስተማሪ የነበረው ይህ መኩንን ምናልባትም የግብፁን የገማል ዐብደል ናስርን ፈለግ በመከተል አንድ ቀን መንግሥት ይገለብጥ ይሆናል የሚል ግምት በብዙ ሰዎች ዘንድ እድሮ ነበር። ይህ ሳይሆን ቀረና በ1953 አብሮት ካዶት በነበረውና ኋላም በሱ እግር የክብር ዘበኛ አዛዥ ሆኖ በተተካው በብርጋዴር ጄኔራል መንግሥቱ ንዋይ የተመራው መፈንቅለ መንግሥት ለላባ ለመሆን በቃ።

በ1934! ዘመናዊው የኢትዮጵያ ፖሊስ ሠራዊት በእንግሊዞች አምሳያ ተፈጠረ። የእዙን አወቃቀር የተመለከትን እንደሆነ እንደ እንግሊዞች ሥርዓት ኮንክታብል፤ ሱፐርኢንቴንደንት እና ኮሚሽነር በሚሉ ስያሜዎች የታወቀ ነበር። ከጊዜ በኋላ ሠራዊቱ ዋናውን ድጋፍ ከእንግሊዞች ይልቅ ከጀርመንና ከእስራኤል ማግኘት ጀመረ። ከፖሊስ ሠራዊት ጋር የሀገር ውስጥ ፀጥታ በመጠበቅ ቁልፍ ሚና ይጫወት የነበረው የሕዝብ ፀጥታ መሥሪያ ቤት ሆነ። የዲሞክራሲ መብቶች በተነፈጉባቸው አገሮች እንደሚሆነው ሁሉ፤ እዚህም የፖለቲካ ተቃውሞን ለማከላሸትና ለማስወገድ ይህ መሥሪያ ቤት የመንግሥቱ ዋና አላኝታ ሆነ። ከፖሊስ ሠራዊቱ ባሻገር፤ የውጭ ጠላትን ለመከላከል ብቻ ሳይሆን የውስጥ ተቃውሞንም ለመደምሰስ ታስቦ የጦር ሠራዊት መጀመሪያ በእንግሊዞች ኋላ ደግሞ ባሚሪካኖች አጋኝነት ተቋቋመ። ሌላው የጦር ኃይሎች አካል ደግሞ በነፃነት ማግሥት ጠላትን ሲዋጉ የነበሩትን አርበኞች ለመቆጣጠር እንዲያመች ተቋቁሞ ኋላ ብሔራዊ ጦር በመባል የታወቀው የገጠር ሚሊሽያ ነው።

ይህ ወታደራዊ መዋቅር ምን ያህል የመንግሥቱን ልዩ ትኩረት እንደላበ የሚታወቀው በተመደበለት በጀት ነው። ከመንግሥት በጀት ውስጥ በተከታታይ ከፍተኛውን ድርሻ የሚይዙት የመከላከያና ያገር ግዛት ሚኒስቴሮች ነበሩ። ለምሳሌ በ1957 ከተመደበው 38 ሚሊዮን ብር በጀት ውስጥ 11 ሚሊዮን ያህሉ ለአገር ግዛት ሲሆን፤ ከዚህም ውስጥ 5 ሚሊዮን ለፀጥታ ነበር። የጦር ሚኒስቴር (በዚያን ጊዜ አጠራሩ) ድርሻ ደግሞ 8 ሚሊዮን ገደማ ነበር። በ1960 ደግሞ ከጠቅላላው 400 ሚሊዮን ብር የሚሆን በጀት ከ80 ሚሊዮን በላይ ለመከላከያ ሚኒስቴር፤ 60 ሚሊዮን ያህል ደግሞ ለአገር ግዛት የተመደበ ነበር። ያም ሆኖ ግን መንግሥት እንዲህ የተንከባከባቸው የጦር ኃይሎች ናቸው በ1966 በመንግሥት ላይ መሣሪያቸውን ያዙሩት። ሕዝብ እንዲያስገብሩ የተመለመሉት ወታደሮች ከሕዝብ ጋር ሆነው በመንግሥት ላይ አመፁ። ይህ አዝማሚያ



5.7 ሚደር ጄኔራል መሉኒታ ቡሊ፤ የክብር ዘበኛ ጠቅላይ አዛዥ

መጀመሪያ የታየው በ1953 ነበር። የፖለቲካ እስተያየቶች በተደራጀ መንገድ እንዲገለጹ ያልፈቀደ መንግሥት ዕጣው ከዚህ የተለየ ሊሆን አይችልም ነበር። የሕዝብ ቁጣ እንደ ማዕበል ሲነሣ የጦር ኃይሎችም ዘሮ ዘሮ የሕዝብ አካል ናቸውና ወደዚያው መሳባቸው አልቀረም። ይህ ማዕበል በ1966 ድንገተኛ ይምሰል እንጂ ለረጅም ጊዜ ሥር የሰደደና ሲብላላ የቆየ ነው። በሚቀጥለት ገጾች የዚህን የፖለቲካ ተቃውሞ አመጣጥ በተለያየ ፈርጅ እንቃኛለን።

ተቃውሞ

እንደ 1948ቱ ሕገ መንግሥት ቢሆን ኖሮ፤ ከአዲ ኃይለ ሥላሴ በኋላ ኢትዮጵያን ማን እንደሚገዛ መቼም ታይቶ ባልታወቀ ዝርዝርና ጥንቃቄ ተደንግጎ ነበር። ነገር ግን በ1966 የተቀጣጠለው አብዮት በረጅምነቱ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ብዙም ተወዳዳሪ የማይገኝለትን ዘመነ መንግሥት ብቻ ሳይሆን የሕይወት ዘመኑን በምእት ሳይሆን በሺህ ዓመታት የሚቆጥረውንም ሥርወ መንግሥት

ጭምር ነው ያስወገደው። የኃይለ ሥላሴ ኃጢአት የዘመነ መንግሥቱ ያለቅጥ መንግሥት ነው ሲባል ማጋነን አይሆንም። ዕጣው ሆነና ወግ አጥባቂዎችን በመፋለም የፖለቲካ ሕይወቱን የጀመረው መስፍን የለውጥ እንቅፋት በመሆን ደመደመው። በመሠረታዊ መልኩ ሲታይ የኃይለ ሥላሴ ፍጻሜ የፈውዳሊዝም ቀውስ ውጤት ነው። ከማንም ይበልጥ በመሪ ተዋናይነት የፈጠረው የዳበረ የፈውዳሊ ሥርዓት በውስጡ ያዘላቸውን የለውጥ ኃይሎች እፍኖ ሊያቆይ አልቻለም። ውጤቱም አብዮት ሆነ።

የዚህ አብዮት መቅደም በግልጽም በገቡዕም ሲካሄድ የቆየ የብዙ ዓመታት የፖለቲካ ተቃውሞ ነው። አዲስ ሕይወት Ethiopia From Autocracy to Revolution በሚል ርዕስ በጻፈው መጽሐፍ በትክክል እንደገለጸው፣ የ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ በድንገት ነፃነት ኢትዮጵያ የፖለቲካ ተቃውሞ ታሪክ ያንድ ምዕራፍ መጨረሻና የሌላው መጀመሪያ ሆነ። ከመከራው በፊት ተቃውሞ ብዙውን ጊዜ የአድማ መልክ ሲኖረው የተወሰነውም በመኪንንቱ ክልል ነበር። ከዚያ በኋላ ግን አደባባይ ከመውጣቱም በላይ ሰፊ መሠረት ያዘ። ይህም ተቃውሞ የተለያዩ ገጽታዎች ነበሩት። ገበሬዎች ለኤክዮሚያዊ ፍትሕ፣ ብሔረሰቦች ለዲሞክራሲያዊ መብት ብረት አነሡ። ምሁራን ፍትሕና እኩልነት ለሰፈነበት አዲስ ሥርዓት ታገሉ። አንዳንድ የገዢው መደብ አባላት ሳይቀሩ ሥርዓቱን ከሚጠብቀው መዓት ለማዳን ሲባል የሥርዓቱ መሸሻል ወይም የኃይለ ሥላሴ መወገድ የማይቀር መሆኑን በመገንዘብ መጨውን ፍርድ ለማለዘብ የፈናቸውን እንቅስቃሴ ጀመሩ።

አድማዎች

በአዲስ ኃይለ ሥላሴ ላይ መጀመሪያ የተነሣው ተቃውሞ የአምስቱ ዓመት የአርበኞች ትግል ተቀጽላለት ባሕርይ አለው። ይህም በተለያዩ መንገድ ሊተረጎም ይችላል። ባንድ መልኩ ንጉሠ ነገሥቱ በ1928 አገር ጥሎ በመሄዱ ዘግይቶ የመጣ የቅሬታ መግለጫ ነው ሲባል ይችላል። ቀረብ ስንል ደግሞ አርበኞቹ አምስቱን ዓመት በመከራና በሥጋት አሳልፈው እሱ ባንፃሩ ከተደላደለ የሰደት ኑሮ ተመልሶ ሥልጣን ላይ ቁጢጥ በማለቱ ቅሬታን መግለጫ መንገድ ነው ሲባል ይችላል። በተለይም ቅሬታውን ያባባለው ባዲሱ ሥርዓት ባንዳዎች ያገኙት ሹመትና ማዕረግ ነው። በዚህ ረገድ በኃይለ ሥላሴ ላይ ያመፁ ሦስት የቀድሞ አርበኞች ደጃዝማች በላይ ዘለቀ፣ ቢትወደድ ነጋሽ በዛብህና ብላታ ታክለ ወልደ ሐዋርያት ናቸው።

በላይ ዘለቀ ምናልባትም ከአምስቱ ዓመት የአርበኝነት ትግል መሪዎች በጣም ተወዳጅ የነበሩ ነው። መሠረቱን በምሥራቅ ጎጃም በብቸና እድርጎ ጣልያኖችን ያርበደበደ ተዋጊ ነበር። ይህ በሕዝብ ዘንድ የነበረው ተወዳጅነት ግን ሥልጣኑ ላይ ተመልሶ ለመደላደል በሚሞክረው ንጉሠ ነገሥት ፊት ሳያስወጋው አልቀረም። ኃይሉ ከገንነበት አካባቢ ለማራቅ ይመስላል ንጉሠ ነገሥቱ ራስ አሰኝቶ በደቡብ ኢትዮጵያ አገረ ገዥ እንዲሆንም ሰይሞት ነበር። ሆኖም በላይ ተንኮሉን በላደረሰበት ይመስላል እምቢ አለ። በሌላ በኩል ደግሞ ለሌሎች የጎጃም የአርበኞች መሪዎች የተሰጠው ክፍተኛ ክብርና ማዕረግ ሳያስከርፈው አልቀረም፤ ልጅ ኃይሉ በለው በራሱነት ማዕረግ የጎጃም ጠቅላይ አገረ ገዥ፣ ደጃች መንገሻ ጀምቦሬ ደግሞ በቢትወደድነት ማዕረግ ምክትል

ጠቅላይ አገረ ገዥ ሆነው ነበር። እሱ ያዘጋገቡ የነበሩትን የሞጣንና በከፊል የደብረ ማርቆስን አውራጃ ማጣቱም የበለጠ ሳያበግነው አልቀረም። ቅሬታውንም ከአዲስ አበባና ከደብረ ማርቆስ የሚመጡትን ትእዛዞች አሻፈረኝ ብሎ ባለመቀበል ገለጸ። በመጨረሻም በሚያዝያ 1934 ከጎጃምና ከአዲስ አበባ የተውጣጣ ጦር ግዛቱን ወረረው። ሦስት ወር ከተዋጋ በኋላ ተሸንፎ እጁን ሰጥቶ አዲስ አበባ በእስር ቆየ። ከጥቂት ወራት በኋላ ከእስር ቤት አምልጦ ወደ ጎጃም ሲያመራ ተያዘና እንደገና ወደ አዲስ አበባ እንዲመለስ ተደርጎ በአደባባይ ተሰቀለ።

የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የልጅ ልጅ የነበረው ቤትወደድ ነጋሽ በዛብህም እንደ በላይ በጎጃም የአርበኞች መሪ ነበር። ከነፃነት በኋላ መጀመሪያ በምክትል ሚኒስትርነት ቀጥሎም በሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ፕሬዚዳንትነት ሠርቷል። በ1943 በንጉሠ ነገሥቱ ላይ አደመ። በአድማው አንዳንድ ወታደራዊ መኰንኖችና በተለይም ዋና አቀናባሪው ነበር ተብሎ የሚነገርለት በቀለ አናሲሞስ የተሳተፉበት ሲሆን፣ ዓላማውም ንጉሠ ነገሥቱን ገድሎ ራፑብሊክ ለማወጅ የነበረ ይመስላል። አድመኞቹን ያጋለጠው እንዲሳተፍ ጥሪ ተደርጎለት የነበረው ሌላው የአርበኞች መሪ ደጃዝማች ገረሱ ዱኪ ነው። የሚገርመው ነገር አድመኞችን አድብቶ እንዲይዝ ኃላፊነቱ የተሰጠው ኋላ ራሱ መፈንቅለ መንግሥት የሚመራው የያፌው ኩሎኔል መንግሥቱ ንዋይ መሆኑ ነው። አድመኞቹም ስብሰባ ላይ እንዳሉ ተይዘው ለፍርድ ከቀረቡ በኋላ የተለያዩ የእሥራት ዘመን ተፈረደባቸው።

ንጉሠ ነገሥቱ ላይ በማመፅ የብላታ ታክለ ወልደ ሐዋርያትን ራከርድ የሚስተካክል ለማሰብ እጅግ ያዳግታል። ለሠላሳ ዓመታት ያህል ባለማወላወልና ባለመታከት ከመታገሉም በላይ ተቃውሞው የግል ቂም እንዳለው ሁሉ ከፍተኛ ምሬት ነበረው። ነገሩ የጀመረው ንጉሠ ነገሥቱ በ1928 አገር ጥሎ በሄደበት ወቅት ነው። ከዚያ በፊትም በተፈሪ አልጋ ወራሽነት ዘመንም ሆነ በአዲስ ኃይለ ሥላሴ አምስት ዓመት ዘመነ መንግሥቱ ታክለ ከታማኝ አገልጋዮቹ አንዱ ነበር። የንጉሠ ነገሥቱን ስደት ግን አምሮ ነበር የተቃወመው። ከዚህ በኋላም ኃይለ ሥላሴ ተመልሶ ሥልጣን ላይ እንዳይወጣ ማድረግ ዋና ተልእኮው ነበር። በእንግሊዞች እርዳታ እንደገና ዙፋኑን ሲያስመልስም ንጉሠ ነገሥቱን ከዙፋን ማውረድ የሕይወቱ ዓላማ ሆነና ቀረ።

በዚህ ረገድ ታክለ አድማውን የጀመረው ነፃነት በተመለሰ በጥቂት ዓመታት ውስጥ ነው። አድማውን የቆሰቆሰውም ከላይ የጠቀስነው በመፈጠር ላይ የነበረው የባንዳዎችና የሰደተኞች ኅብረት ያሳደረበት ምሬት ነው። የታክለ ዓላማም በሕግ የታረቀ ዘውዳዊ አገዛዝን በመቀጠል ነገር ግን ኃይለ ሥላሴን አውርዶ በምትኩ ከኢያሱ ልጆች አንዱ የሆነውን ዮሐንስን ዙፋን ላይ ለማስቀመጥ ነበር። ለዚህ ዓላማም አንዳንድ የሠራዊቱን አባሎች ለማስተባበር ችሎ ነበር። ሆኖም አድማው ተደርሶበት መሪው ታክለም ታሰረ። ከእስር ተለቆ ቢለዝብ ተብሎ በ1938 ምክትል አፈ ንጉሥነት ተሾመ። እሱ ግን በዓመቱ ሌላ ሴራ ጠነሰለ። አሁንም ተነቅቶበት ሰባት ዓመት ታሰራ። እንደገና ከእስር ሲፈታ ከሥርዓቱ ጋር ቢታረቅ ተብሎ በተከታታይ የአገር ግዛት ምክትል ሚኒስትርና አፈ ንጉሥ ተባለ። በእርግጥም ለጥቂት ዓመታት አረጋዊው ታጋይ የበረደለት መሰለ። ነገር ግን እሱ አመቺ ጊዜ መጠበቁ ፍሯል። በ1962 የመጨረሻውን

ድራማ ተጫውተ:: በሰበታ መንገድ ንጉሡን በቦምብ ለመግደል ያጠመደው ወጥመድ ሊከሸፍበት ቤቱ መሽጎ ከፖሊሶች ጋር ተታኩሶ ሞተ::

የ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ

ከ1966 አብዮት በፊት ዙፋኑን ከፋኛ ያናጋ ተቃውሞ ቢኖር የ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ ነው:: መከራው ባይሳካም ከፍ ብለን እንደጠቀስነው በፖለቲካ ተቃውሞ ታሪክ ውስጥ ወሳኝ የሆነ ምዕራፍ መክፈቻ ነበር:: መከራውን ያቀነባበሩት ሁለት ወንድማማቾች መንግሥቱና ገርማሜ ንዋይ! ከ1953 በፊትም ሆነ በኋላ የታየውን የተቃውሞውን ሁለት ገጽታዎች! ማለትም ወታደራዊና ሊቪላዊ! የሚያንጸባርቁ ናቸው::

ብርጋዲሮር ጄኔራል መንግሥቱ ንዋይ ከ1928 በፊት በካዴትነት ይሰለጥኑ የነበሩትና ከጦርነቱ በኋላም የጥቁር አንበሳን ድርጅቶች አቋቁመው ጠላትን የተፋለሙት የወጣት አርበኞች ትውልድ አባል ነው:: ይህ ማለት ግን እነዚያ ካዴቶች ሁሉ በኋላ በፀረ ኃይለ ሥላሴ የተቃውሞ ጎራ ተሰለፉ ማለት አይደለም:: እንዲያውም ከጠላት ጥይት የተረፉት ሌሎች ጓደኞቹ በ1953ቱ ፍጥጫ መንግሥቱን ተቃውመው ከመሰለፋቸውም በላይ ለመከራው መክሸፍ ከፍተኛ አስተዋፅዖ አድርገዋል:: በዚህም ረገድ ሊጠቀሱ የሚገባቸው ጄኔራሎች! ዓቢይ አበበ! አለፋ አያና! ኢሳይያስ ገብረ ሥላሴ እና ከበደ ገብረ ናቸው:: የነሱም አቋም እምብዛም የሚያስገርም አልነበረም:: ለኃይለ ሥላሴ ታማኝ ሆነው መጽናት በወጣትነት ዘመናቸው የገቡት ቃለ መሐላ ከመሆኑም በላይ! በድገረ 1933ቱ ሥርዓት የተሾሙና የተሸለሙ ነበሩ:: የመንግሥቱ የተቃውሞ አቋምም ወደ መጨረሻው ብቅ ያለ እንጂ ሥር የሰደደ ነበር ለማለት የዳግታል::

የተቃውሞ ሪከርዱ ብዙም የማያጠያይቀው ወንድሙ ገርማሜ ነው:: በብዙ መንገድ ገርማሜ በቅድመ 1928ቱ ተራማጅ ምሁራንና በ1950ዎቹ ዓመታት ብቅ ባሉት ሥር ነቀል ለውጥ ፈላጊ ተማሪዎች መካከል የነበረ ድልድይ ነው ማለት ይቻላል:: የአገር ቤት ትምህርቱን በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤት (ኮተቤ) ካጠናቀቀ በኋላ ወደ አሜሪካ ተጉዞ ከዊስኮንሲን ዩኒቨርሲቲ በቢኤ ዲግሪ ቀጥሎ ከኮሎምቢያ ዩኒቨርሲቲ በኢም ኤ ዲግሪ ተመረቀ:: ገርማሜ ቀደም ካሉት ምሁራን የሚለየው በሁለት ነገሮች ነው:: አንደኛ ውጭ አገር ቆይቶ እንዳንድ ነገሮች ቀስሞ መመለስ ብቻ ሳይሆን መደበኛ ትምህርት ተከታትሎ ለዚህም ምስክርነት ዲግሪውን ይዞ በመመለሱ ነው:: በዚህም የወደፊቱን አቅጣጫ የሚተልም ነበር:: ሁለተኛው ደግሞ ከቀድሞዎቹ ምሁራን የላቀ የድርጅት ስሜት ማሳየቱ ነው:: አሜሪካ በነበረበት ጊዜ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር ፕሬዚዳንት ከመሆኑም በላይ ከተመለሰም በኋላ የኮተቤን ምሩቃን በስውር አሰባስቦ ማኅበር በማቋቋም የዚሁ ማኅበር ፕሬዚዳንት ሆኖ ተመርጧል:: ዞሮ ዞሮ ግን የቀድሞዎቹ ምሁራን ለውጥ ለማምጣት የተራማጅ መስፍንን ተገን እንደፈለጉ ሁሉ ገርማሜም የወንድሙን ሠራዊት ለዚሁ ተግባር ማዋል ነበረበት::

የመፈንቅለ መንግሥቱ ፅንሰ ሐሳብ በመሠረቱ ከመንግሥቱ ይልቅ የገርማሜ ለመሆኑ ብዙ ጠቋሚ መረጃዎች አሉ:: ትምህርቱን ጨርሶ



58 የ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ መሪዎች ከግራ ወደቀኝ ብርጋዲር ጄኔራል መንግሥቱ ንዋይና ገርማሜ ንዋይ

በመንግሥት ሥራ ከተለማራበት ጊዜ ጀምሮ ዓይነተኛ ባሕርይ ከፍተኛ የኃላፊነት ስሜትና መቆርቆር ነው:: መንግሥት ይህን አዝማሚያውን አልወደደለትም:: ስለዚህም በተከታታይ በስውር ግዞት የሩቅ ግዛቶች አስተዳዳሪ እየተደረገ ተሾመ! መጀመሪያ ወላይታ! ጌላ ጅጅጋ:: እሱ ግን እነዚህን የግዞት ቦታዎች የፍትሐዊ አስተዳደር መከራ ጣቢያዎች አደረጋቸው:: የወላይታ አስተዳዳሪ በነበረበት ጊዜ የሰፈራ ፕሮግራም በመጀመርና የጭሰኝነት ውልም በጽሑፍ እንዲሆን በመደንገግ የጭሰኝውን መከራ ከፈለለት:: በጅጅጋም የሰማላዎቹን ሕይወት ለማሻሻል በወሰዳቸው እርምጃዎች ከፍተኛ ተወዳጅነትን አገኘ:: ሆኖም መንግሥት በዚህ በጠረፍ አስተዳደሩም ጣልቃ እየገባበት ያደናቅፈው ገባ:: ያኔ ነው ማዕከሉን መለወጥ አማራጭ የሌለው ተግባር መሆኑን ተረድቶ ወንድሙን ለዚህ ዓላማ ማነሣሣት የጀመረው:: ይሁን እንጂ ምንም እንኳ የገርማሜ ለውጥ ፈላጊነት የማያጠያይቅ ቢሆንም የወንድማማቾቹ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ በዓላማ ግልጽነትም ሆነ በአደረጃጀት ብቃት ብዙ የጉደለው ነበር:: ይህም ጉድለት ነው መከራውን ለመጨናገፍ ያበቃው::

ወንድማማቾቹ መከራውን ለሕዝብ ሊያስተዋውቁ ለማስተላለፍ የፈለጉት ዐቢይ መልእክት ኢትዮጵያ በቅርብ ነፃ ከወጡት የአፍሪቃ አገሮች ጋር እንኳ ስትነፃፀር ምን ያህል ወደ ጌላ እንደቀረችና የመፈንቅለ መንግሥቱም መከራ የአገሪቱን የቀድሞ ዝናና ክብር ለማደስ መሆኑን ነው:: እንደ አሜሪካ ያሉትን የቃል ኪዳን ጓደኞች ለማረጋገጥም ይመስላል በውጭ ግንኙነት በኩል አገሪቱ ያደረገችውን ስምምነቶች እንደሚያከብሩና የአፃው መንግሥት

የሚከተለውን ፖሊሲም እንደሚቀጥሉ ማረጋገጫ ሰጡ። የሰፊው ሕዝብ ብሶት የቆረቆራቸው መሆኑን በመግለጽም ፋብሪካዎች ለማቋቋምና ትምህርት ቤቶች ለመክፈት ቃል ገቡ። ይሁን እንጂ ሰፊውን ሕዝብ ባንደኛ ደረጃ የሚመለከተውን የመሬት ጥያቄ በአግባቡ አሳተኩሰትም። የመፈንቅለ መንግሥቱ መግለጫ የእርሻ ምርትን ለማሳደግ ተስፋ ከመስጠቱ በስተቀር መሠረታዊውን የሥራት ጉዳይ ከቶም አላነሣውም። አልጋ ወራሹን አስፋ ወሰንን አግባብተው (አስገድደውም ይባላል) መንግሥት በቆረቆረው ደመወዝ ለሕገ መንግሥት የሚገዛ ንጉሥ ሆኖ እንደሚያገለግል በፊደሉ መልእክቱን ለሕዝብ እንዲያስተላልፍ አደረጉ። በታኅሣሥ 5፣ 1953 በለውጥ ፈላጊው መስፍን በራስ አምሩ ኃይለ ሥላሴ ጠቅላይ ሚኒስትርነት የሚመራ መንግሥት ሲቋቋም፣ ተወዳጁ ጄኔራል ሙሉኔታ ቡሊም የጦር ኃይሎች ኤታማዦር ሹም ሆኖ ተሰየመ። የወታደሮች ደመወዝም ከፍ እንደሚል ቃል ተገባ።

የአመፁ መሪዎች ዐቢይ ስሕተት ዋና ዋናዎቹን የጦር ኃይል አካሎች፣ በተለይም የምድር ጦሩንና የአየር ኃይሉን፣ ለማሳተፍ አለመቻላቸው ወይም አለመሞከራቸው፣ አልያም ሳይቀደሙ ቀድመው ከጥቅም ውጭ አለማድረጋቸው ነው። ከዚህ ይልቅ ያዋጣናል ብለው የተለሙት ዘዴ እውነተኛ ዓላማቸውን በመሰወር የመንግሥቱን ባለሥልጣናት ጦር ሠራዊቱ ከድቷል ብለው ለማሳመን መሞከርን ነው። ሚኒስትሮችንና ሌሎችን የሥርዓቱን ቁንጮዎች እየለቀሙ ሲያስፋ የሰጧቸው ማረጋገጫ ጦር ሠራዊት ስላመፀ ለራሳቸው ጥበቃ እንደሆነ ነው። ይህ ግፋ ቢል የማዘናገያ ዘዴ እንጂ ለዓላማቸው መሳካት ምንም እርባና አላመጣም። ወዲያውም የጦር ሠራዊቱና የአየር ኃይሉ የተባበረ ተቃውሞ ገጠማቸው። የንጉሡ አማኝና በኤርትራ የንጉሡ ነገሥቱ እንደራሴ የነበረው ጄኔራል ዐቢይ አበበ በደቡብ አሜሪካ ጉብኝት በማድረግ ላይ የነበረውን ንጉሠ ነገሥት ከታማኝ ጄኔራሎች ጋር በማገናኘት ቁልፍ ሚና ተጫወተ። ንጉሠ ነገሥቱም ጉብኝቱን አቋርጦ አደጋ ላይ የወደቀውን ዙፋኑን ለማዳን ወደ አገሩ ገሰገሰ። ፓትርያርኩም አማፅያኑን በማውገዝ የቤተ ክህነትን የማይናቅ ድጋፍ ከታማኞቹ ጀርባ አሠለፈ። አሜሪካኖች በበኩላቸው ሁኔታውን ለማጤን ጥቂት ጊዜ ከወሰዱ በኋላ ድጋፋቸውን እንዲሁ ለታማኞቹ ሰጡ። ይህን የተባበረ ኃይል ለመቋቋም የክብር ዘበኛና በብርጋዴር ጄኔራል ፅጌ ዲቡ የሚመራው የፖሊስ ሠራዊት ብቻ በግልጽ ብቁ አልነበሩም።

ይህ የኃይል አሰላለፍ አስደንግጧቸውም ይመስላል የተከሰ ልውውጥ እንደተጀመረ ብዙም ሳይቆይ አማፅያኑ ተከሰ ለማቆም ዝግጁነታቸውን ገለጹ። ታማኞቹ ግን ድል ሩቅ አለመሆኑን ስለተረዱ አሻፈረኝ አሉ። የፈለጉትንም ድል ከሁለት ቀን ጦርነት በኋላ አገኙ። የአመፁ መሪ የሆኑት ሁለቱ ወንድማማቾች ነገሩ እንዳልሠመረላቸው ሲያወቁ በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት (የአሁኑ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ዋናው ሕንጻ) አጉረዋቸው የነበሩትን መሳፍንትና መኪንንት ረሽነው ከአዲስ አበባ ለመውጣት ሽሽታቸውን ጀመሩ። እነሱ ከተማይቱን ለቀው ሲወጡ ንጉሠ ነገሥቱ በድል ወደ መናገሻ ከተማው ገባ። ካላወቁት መልእክ ያወቁት ሰይጣን ይሻላል በሚለው ዘይቤም ይመስላል ሕዝቡ በዕልልታ ተቀበለው። የለውጡ መሪዎች እየታደኑ አለቁ። ከሁለቱ ወንድማማቾች ጋር ሆኖ መፈንቅለ መንግሥቱን በማስተባበር ከፍተኛ ድርሻ የነበረው የፀጥታው ኃላፊ ሌተና ኩሎኔል ወርቅነህ ገበየሁ ራሱን ገደለ። ገርማሜ ዝቋላ አካባቢ ከሚያድኑት ፖሊሶችና ወደ ዘማቾች ጋር ተታኩሶ ሞተ። መንግሥቱ እዚያው ላይ ክፉኛ ቆስሎ ተይዞ ከመጣ በኋላ ለፍርድ ቀርቦ በስቅላት ተቀጣ።

ንጉሡ ነገሥቱም ፍርዱን ከሰጠ በኋላ እፎይ ብሎ እንደቀድሞው ለመግዛት ዙፋኑን አደላደለ። በሱ አስተሳሰብ መፈንቅለ መንግሥቱ የጥቂት ውለታ ቢሰኝ ሜራ እንጂ ማኅበራዊ መሠረት ያለው የለውጥ እንቅስቃሴ አልነበረም። ስለዚህም ዋና ተግባር አድርጎ ያየው ዙፋኑን የጠበቁለትን ታማኞች መሸምና መሸለም እንጂ አማፅያኑ የጠቆሟቸውን ፖለቲካዊና ማኅበራዊ ችግሮች ለመፍታት አልነበረም። ይሁን እንጂ የለውጥን ሰዓት ጠምዞ ወደ ቀድሞ ቦታው መመለስ ያዳግታል። አንደኛ ነገር ሠራዊቱን ማስታገስ ያስፈልግ ነበር። አማፅያኑ የሠራዊቱን ደመወዝ እንደሚጨምሩ ቃል ሲገቡ ይህንን ለማጨናገፍ ታማኞቹም ተመሳሳይ ተስፋ ሰጥተው ነበር። የቀድሞው ሥርዓት እንደገና ሲመለስም ሠራዊቱ ያንን የተገባለትን ቃል በማያወላዳ መንገድ ለመንግሥት አስታወሰ። መንግሥትም ከረጅም ዓመታት በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ የወታደሮችንና የመከላከያኝንም ደመወዝ ከፍ ማድረግ ነበረበት። ይህ የደመወዝ ጭማሪ ግን የመጀመሪያው እንጂ የመጨረሻው አልሆነም። ወታደሩ ጡንቻውን እንዲህ ከሰካ በኋላ ወደፊትም ይህን መሣሪያ ሊጠቀምበት እንደሚችል ተረድቶ አደፈጠ።

አማፅያኑ ቢወገዱም ያቀጣጠሉት የለውጥ ችቦ ከነሱ ጋር አልጠፋም። እንዲያውም በመንግሥት ላይ የሚታየው ተቃውሞ ይበልጥ እየከረረና ይበልጥ ድፍረት እያገኘ መጣ። ይህንንም በመፈንቅለ መንግሥቱ ማግስት በገቡኦ ይወጡ የነበሩትን በራሪ ወረቀቶች በማየት መረዳት ይቻላል። እነዚህ ወረቀቶች የሚከተሉትን ዓይነት የማያወላውል አቋም የሚያገጸባርቁ መፈክሮች ያዘሉ ነበሩ። «አንድ ሺህ ቀኖች በግ ሆኖ ከመኖር አንድ ቀን አንበሳ ሆኖ መሞት ይሻላል»፣ «ከሰ ደም ስርየት የለም»፣ «ለአመፀኞች መገዛት ኃጢአት ሊሆን በአመፀኞች ላይ ማመፅ የተቀደሰ ሥራ ነው»፣ «የታኅሣሥ ሰማዕታት አልሞቴም፤ አሉ በሕይወት»። በተለይም ተማሪዎች የአማፅያኑ ሐቀኛ ወራሾች ሆኑ። በ1953 ፈራ ተባ እያሉም ቢሆን አማፅያኑን በመደገፍ ሰልፍ ወጥተው ነበር። ከዚያ በኋላ አማፅያኑ ብዙም ባልተደራጀ መንገድ ለመፍት ተቃውሞ ስፋትና የሐሳብ ጥራት በመስጠት ሥርዓቱን መጋፈጥ ጀመሩ። ሥርዓቱም የማሻሻያ ለውጥ ለመቀበል ዝግጁ ባለመሆኑ ዕጣው በአብዮት ጎርፍ ተጠራርጎ መውደም ሆነ።

የገበሬዎች አመፅ

በሥርዓቱ ላይ የተነሣው ተቃውሞ በመኪንንቱና በምሁራኑ የተወሰነ አልነበረም። በተለያዩ ጠቅላይ ግዛቶች የተነሣው የገበሬዎች አመፅ ይህን ተቃውሞ ሰፋ ያለ መልክ ሰጥቶታል። እነዚህ አመፆች ቀደም ባሉት ዘመናት ከነበሩት የከረሩና ተደጋጋሚም በመሆናቸው ገበሬው ምን ያህል እየተገፋ መምጣቱን የሚጠቁሙ ነበሩ። ይሁንና አመፆቹ የተለያዩ ባሕርያት ያሳዩ ነበር። አንዳንዶቹ በጥቂት ቀን ሲቀጩ ሌሎቹ መንግሥቱን ለዓመታት ወጥረው ይዘውት ነበር። አንዳንዶቹ የግብታዊነት ባሕርይ ሲያሳዩ ሌሎቹ ደግሞ ይበልጥ የተደራጀ መልክ ነበራቸው። ከዚህም በላይ አመፆቹ የውጭ ኃይላት በተጫወቱት ሚናና መንግሥትም እነሱን ለመቋቋም ባሳየው የከረረ ወይም ለዘብ ያለ አቋም ይለያያሉ።

ከነዚህ አመዶች መጀመሪያ የተከሰተው በነፃነት ማግኘት በትግራ ጠቅላይ ግዛት የተቀሰቀሰው የወያኔ አመፅ ነው። ከመነሻ ምክንያቶቹ አንዱ ከነፃነት በኋላ ባሉት ጥቂት ዓመታት ማዕከላዊው መንግሥት ገና ያልተደላደለ በመሆኑና ጣልያኖች ትተውት የሄዱት የጦር መሣሪያም ለመሸፈት ላለበ ሰው የሚጋብዝ መሆኑ ነው። በስፋት ይታይ የነበረው የአስተዳደር ጉድለትና ምዝበራም ይህን የሽፍትነት ስሜት ወደ ፖለቲካ አመፅ ለወጠው። በሌላ በኩል ደግሞ ከ1928 በፊት በተለይ በራያና አዘቦ ሕዝብና በማዕከላዊው መንግሥት መካከል የነበረው ደም መቃባትም አንድ ሌላ አስተዋፅኦ ነበረው። ያኔ እንደሆነው ሁሉ፣ አሁንም አመፁን የሰከሰው የራያና አዘቦ ሕዝብ በአፋሮች ላይ ያደረገው ዝርፊያ የማዕከላዊውን መንግሥት የበቀል እርምጃ ማስከተሉ ነው። በመጨረሻም ከ1881 ጀምሮ በአፄ ዮሐንስ ዘመን መንግሥት ማዕከል የነበረው የትግራ ግዛት ዳርቻ በመሆኑ፣ ክብሩና ጥቅሙ የተጓደለባቸው የትግራይ መሣፍንት የነበረውን አጠቃላይ የአመፅ ስሜት ለፖለቲካ ዓላማቸው ተጠቅመውበት ነበር ማለት ይቻላል።

አማዕያኑ የመጀመሪያ ድላቸውን የተጎናጸፉት በግንቦት 14፣ 1935 በተምቤን አውራጃ አዲ አቡን በተባለ ስፍራ ነው። ከዚያም በማከታተል መቀሌ አጠገብ የሚገኙትን ቅዊላንና አንዳ ኢየሱስን፣ በመጨረሻም የጠቅላይ ግዛቱን ዋና ከተማ መቀሌን ራሷን ያዘ። ለአመፁ መሳካት አንዱ ምክንያት የሕዝቡን ቅሬታ ሃይማኖታዊ ርዕዮት በመስጠት ማስተባበር የቻለው የብሉት ኃይለማርያም ረዳ አመራር ነው። የአመፁ ሰፋትና እድገት መንግሥትን ክፋኛ ስላስደነገጠው መንግሥት በአርበኝነት ዘመን ስመ ጥር ተዋሂነትን ያተረፈውን ራስ አበበ አረጋይን የጦር አዝማች አድርጎ ላከ። ከዚያም በላይ የእንግሊዞችን ዕርዳታ በመጠየቁ፣ በተለይም የእንግሊዝ የጦር አውሮፕላኖች ያደረሱት ጥቃት በ1936 መስከረም ወር መጨረሻ ላይ የወያኔውን ጦር ፈታው።

የሚቀጥለው የገበሬዎች አመፅ የተከሰተው ከሃያ ዓመታት በኋላ ነው። እሱም በባሌ የተነሣውና ሰባት ዓመት ያህል የቆየው ጦርነት ነው። ትግራይ ውስጥ ከነበረውም ሁኔታ በበለጠ የባሌ አመፅ ዋና መነሻ በገበሬዎች ላይ የደረሰው ግፊት ነው ማለት ይቻላል። በ1940ዎቹ አጋማሽ ላይ ቀላድ ሲጣል እያሉ ገበሬዎች ለጭስኝነት ተዳረጉ። መሬት መስፈር ከተጀመረ በኋላ እያደገ የመጣውን ግብር አብዛኛዎቹ ገበሬዎች መክፈል ስላቃታቸው ዕጣቸው መሬታቸውን ማስረከብ ሆነ። ሁኔታውን ያባባሰው ሌላ ጉዳይ ደግሞ የመንግሥት ባለሥልጣኖች ብዛትና በዝባሽነት ነው። በተጨማሪም በአብዛኛው የእስልምና ተከታይ በሆነው ሕዝብ መሀል ክርስቲያን ሰፋሪዎች ማስፈሩ የሃይማኖት ቅራኔንም ፈጠረ። የነዚህ መጤ ሰፋሪዎች የፖለቲካና የኢኮኖሚ የበላይነት የፈጠረው የማን አላብኝ ስሜት በተለይ ፊታውራሪ ወርቁ ዕንቄ ሥላሴ የጠቅላይ ግዛቱ እንደራሴ ሆኖ በ1955 ሲሾም ከፍተኛ ደረጃ ደረሰ። አመፁንም ያቀጣጠለው ይህ ሁኔታ ነው ማለት ይቻላል።

ሶማሌዎችንና አሮሞዎችን ያሰለፈው አመፅ የእስልምናን ርዕዮት ያነገበ ነበር። ከዚያም ባሻገር አመፁ ጽናትም ሰፋትም ሊያገኝ የቻለበት ሌላ አጋጣሚ ወደዚህ እካባቢ ለመስፋፋት ቋሚ ዓላማ ላለው ለሶማሌ መንግሥት አመቺ መሣሪያ ሆኖ መገኘቱ ነው። እንዲያውም ከዚሁ ዓላማቸው እንዲጣጣም ሱማሌዎች እንቅስቃሴውን የምዕራብ ሶማሊያ ነፃ አውጪ ግንባር የሚል ስያሜ ሰጥተውት ነበር። አመፁ የጀመረው ባብዛኛው የሱማሌ ብሔረ ሰብ ተወላጆች

በሚኖሩበት በኢልከሬ አውራጃ ነው። የሚመራውም ልጁ ግብር ባለመክፈሉ ሲታሰርበት በሽፈተው በካህን ዓብዲ ነበር። ወዲያውኑ አመፁ ወደ ሌሎች አውራጃዎች (ዋቤ፣ ደሱና ገናሌ) ተዘመተ። አዳዲስ መሪዎችም ተፈጠሩ። ከነዚህም ዝናኛ ሲሆን የበቃው በእካባቢው የምዕራብ ሶማሊያ ጄኔራል ተብሎ የታወቀው ዋቆ ጉቱ ነው። እሱም ሶማሊያን ከመጉብኘቱም በላይ መሣሪያና የጦር ሥልጣና ከሚሰጡት ሶማሌዎች ጋር የቅርብ ግንኙነት ነበረው።

መንግሥት በመጀመሪያ አመፁ በሰላም የሚበርድበትን መንገድ የፈለገ ይመስል ነበር። ለሌላ ግለሰብ እስካልተላለፉ ድረስ የተወረሰ መሬቶችን ለቀድሞ ባለቤቶች ለመመለስ ቃል ገባ። ያገሬውን መኪንንን ለማባበልም ለባላባቱ ሢሃ መሬት ሰጠ። ነገር ግን አመፁ በዚህ የማይመለስ ሆኖ በተለይም በተከታታይ የሁለት አውራጃ ገዥዎች ሕይወት ሲያጠፋ፣ መንግሥትም ጦርነት ዐወጀ። በታኅሣሥ 1959 በጠቅላይ ግዛቱ ላይ የአስቸኳይ ጊዜ ዓዋቂ ዐውጆ ለአራተኛ ክፍለ ጦር አዛዥ ለጄኔራል ጃጋማ ኬሎ ሙሉ ሥልጣን ሰጠው። ቀጥሎም የጦር ሠራዊት፣ ፖሊስ፣ የገጠር ሚሊሺያ፣ ነጭ ለባሾና ወደ ዘማችን ያስተባበረ ከፍተኛ ጦር በአማዕያኑ ላይ አዘመተ። በዚህ ከፍተኛ ግፊት ተገደው አማዕያኑ ደጀናቸው ወደ ነበረው ወደ ሶማሊያ ድዝር ሲያፈገፍጉ፣ ሶማሌዎችም በ1962 በራሳቸው አገር በተፈጠረው ለውጥ ተውጠው ስለነበር እርዳታ ሊያረጉላቸው ዝግጁ አልነበሩም። በዚሁም አመፁ ተበትኖ መሪው ዋቆ ጉቱም በመጋቢት 1962 እጁን ሰጠ።

መንግሥት የባሌን አመፅ ለማከሸፍ በመሯሯጥ ላይ እያለ በጎጃም ደግሞ ሌላ አመፅ ተቀሰቀሰ። ማዕከላዊው መንግሥት በዚያ ጠቅላይ ግዛት ላይ የነበረው ቀጥጥር ለረጅም ጊዜ የላላ ነበር። ከነፃነት ወዲህ መንግሥት ከጠቅላይ ግዛቱ ግብር ለመሰብሰብ እንኳ የቻለበት ወቅት ጥቂት ነው። የተሰበሰበውም በጣም ትንሽ ከመሆኑ የተነሣ የጠቅላይ ግዛቱን የመንግሥት ሠራተኞች ደመወዝ እንኳ መሸፈን አልቻለም። በ1942 እንደራሴ ሆኖ የተሰየመው ደጃዝማች ከበደ ተሰማ ይህን ሁኔታ ለመለወጥ በመሻት እስከዚያን ጊዜ ድረስ ይሠራበት የነበረውን የቅድመ 1928 የግብር ተመን ከፍ አደረገ። በተጨማሪም ግብር ለመወሰን እንዲያመች መሬት ገምግሞ ደረጃ የማውጣት ፖሊሲ ጀመረ። ጎጃሚዎች ግብር መጨመሩን ከመጥላታቸውም በላይ፣ ለመሬት ደረጃ ማውጣቱ የተጠላውንና የተፈራውን የቀላድ ሥርዓት ለመጫን መንገድ መጥረግ ነው ብለው ተጠራጠሩ። በዚህ ሁኔታ ነው በሞጣ፣ በቆላ ደጋ ዳምትና በሚጫ አውራጃዎች አመፁ የተቀጣጠለው። ንጉሠ ነገሥቱም አመፁን ለማብረድ እዲሱን የግብር ተመን በሢሶ ከመቀነሱም በላይ ከበደ ተሰማን ሽሮ ያገሬውን ተወላጅ ኃይሉ በላውን እንደራሴ አርጎ ለመሾም ተገደደ።

ይሁን እንጂ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ደጃዝማች ፀሐዩ ዕንቄ ሥላሴ እንደራሴ ሆኖ ሲሾም ያገሬው አመፅ እንደገና አገረሽበት። ፊትም ቢሆን አገሬው በደጃች ከበደ ተሰማ የነበረው አንዱ ቅሬታ የሸዋ ተወላጅ መሆኑ ነው። አሁን ደግሞ ፀሐዩ ሸዋ ከመሆኑም በላይ ወንድሙ ወርቁ ዕንቄ ሥላሴ በባሌ እንዳደረገው ሁሉ ግፍና ደንታቢነት የመላበት አስተዳደር መሠረተ። ራሱን በንጉሠ ነገሥቱ ዘንድ ከማስወደድ በስተቀር ለሕዝቡ ምንም የማይጠቅመውን የንጉሠ ነገሥቱን ሐውልት አሠራሱሁ ብሎ ሕዝቡ መዋጮ እንዲያደርግ እስገደደ። ሽፍትነትን አጠፋለሁ ብሎ በሕዝቡ ላይ ነጭ ለባሾችን መረን ለቀቀ። ንጉሠ ነገሥቱ

የጀመረውን የማረጋገጥ ፖሊሲ ሽሮም ውዝፍ ግብር ከነመቀጫው እንዲከፈልና የጦር መሣሪያም እንዲመዘገብ ደንብ አወጣ።

በመጨረሻ የ1960ን አመፅ ያቀጣጠለው አዲሱን የእርሻ ገቢ ታክስ ሥራ ላይ ለማዋል መንግሥት የወሰደው እርምጃ ነው። አገሬው ከዚያ በፊት ከተወሰዱት እርምጃዎች ሁሉ አዲሱን ታክስ ሲወርድ ሲዋረድ ለመጣው የርስት መሬት ስራት ጠንቀኛ ሆኖ አገኘው። ስለዚህ የአዲሱን ግብር መጠን ለመተመን የተላኩትን ገማችን በመቃወም ለንጉሠ ነገሥቱ ያቤቱታ ድምፁን አሰማ። መልስ ሲያጣም አምሶ ተነሣ። ያመፁ እምብርት ሞጣና ደጋ ዳሞት ሲሆን፤ ከመሪዎቹም መካከል ለራሳቸው የልዑልና የፊታውራሪ ማዕረግ የሰጡ የቀድሞ አርበኞችም ነበሩበት። የታሪክ አጋጣሚ ሆነና ራሱም ስመ ጥር አርበኛ የነበረው ፀሐዩ ዕንቁ ሥላሴ ከቀድሞ የትግል አጋሮቹ ጋር ተፋጠጠ።

ከባለው ሁኔታ ይበልጥ መንግሥት አማዕያኑን ለማስታገስ አንዳንድ እርምጃዎችን ወሰደ። ሁኔታውን ለማጥናትና ለማርገብ ከሚቱዎች ተቋቋሙ። ከነዚህ ከሚቱዎች አንዱ ባቀረበው ሐሳብም ንጉሠ ነገሥቱ ፀሐዩን ወደ ከፋ አዘዋውሮ ጠቅላላ የምሕረት ዐዋጅ ዐወጀ። አመፁ በዚህ ተግ አልልም ሲል ግን መንግሥት ከጦር ሠራዊት ከፖሊስና ከነጭ ለባሽ የተውጣጣ ጦር አዘመተ። በ1965 መጀመሪያ ላይም አመፁ ተገታ። ይሁን እንጂ ገበሬዎቹ ሙሉ በሙሉ አልከሰሩም። አዲሱ ግብር ከመሻሩም በላይ እስከ 1960 ድረስ የነበረባቸውን የ18 ዓመት ውዝፍ ግብርም ተማሩ። ባገሬው የተጠሉ አያሌ የመንግሥት ባለሥልጣናቸው ወደ ሌላ ሥፍራ ተዘዋወሩ።

የገበሬ አመፆች የታዩባቸው ሁለት ሌላ ቦታዎች የጁ (ወሎ) እና ጌዴኦ (ሲዳሞ) ናቸው። በየጁ ከነፃነት እስከ አብዮት ባለው ዘመን ሁለት አመፆች ተካሂደዋል። በመጀመሪያ በ1940 ገበሬዎች መሬታችንን ተገፋን ብለው አቤቱታ ቢያቀርቡም አድማጭ በማጣታቸው አምፀው ተነሡ። በቀኛዝማች መላኩ ታዬና በኡንዳ ሙሐመድ እየተመሩ የዋና ከተማውን የወልድያን እስር ቤት አጥቅተው እስረኞቹን ነፃ ለቀቁ። ጌላ አመፁ በነጭ ለባሾች ተደምስሶ መሪዎቹም በገበያ ቀን በአደባባይ ተገረፉ። እ.ኤ.አ በ1970 ዓ.ም ደግሞ የመኪና እርሻ ከአዕመርስታቸው ሊነቅላቸው ሲሆን ገበሬዎች እንደገና አመፁ። የዚህ የመስፋፋት ሂደት ዋና ተጠቃሚ ከሆኑት አንዱ የነበረውን ቀኛዝማች አባተ ኃይለ-ንግሥት ገደሉ።

በ1952 በጌዴኦ አውራጃ የተቀሰቀሰው አመፅም እንዲሁ በእርሶ አደሩ መሬት ላይ የሚደረገውን ግሬት በመቃወም ነበር። በተለይም አውራጃው በቡና ሀብቱ የታወቀ ስለነበር ከሰሜን ለሚመጡ መኳንንትና መሳፍንት የተጋለጠ ነበር። በዚህ የመሬት ዝርፊያ ከተሳተፉት መካከል የንጉሠ ነገሥቱ የቡከር ልጅ ልዕልት ተናኘ ወርቅ ኃይለ ሥላሴም ትገኝበታለች። የዚህ ሂደት ድምር ውጤትም አያሌ የጌዴኦ ተወላጆችን ለጭሰኝነት መዳረግ ሆነ። ይህም አልበቃ ብሎ በሌሎች የደቡብ ግዛቶች እንደታየው ሁሉ የኤኮኖሚ ብዝሃነትና የፖለቲካ ጭቆናን ተከትሎ ያገሬው ሕዝብ ባህል የተናቀና የተዋረደ ነበር። በሌሎች የገበሬ አመፆች እንደታየው ሁሉ ገበሬዎቹ በመጀመሪያ ለበላይ አቤት በማለት ብሰታቸውን አቀረቡ። ምንም መልስ ሲያጡ ጭሰኛ ለባለመሬት የሚከፍለውን እርቦ አንከፍልም ብለው አደሙ። ወትሮ እንደሚደረገው ገማችን መጥተው

እርቦውን እስከሚገምቱ ድረስ ሳይጠብቁም ቡናቸውን መልቀም ጀመሩ። ያኔ ነው ግጭቱ የጀመረው።

ግን ትግሉ ያልተመጣጠነ ነበር። አማዕያኑ ያነገቡት ጦርና ጎራዴ ባለመሬቶቹና መንግሥት የላከው ሠራዊት የታጠቀውን ዘመናዊ መሣሪያ የሚቋቋም አልነበረም። በመጀመሪያው ግጭት ከመንግሥት ወገን ሦስት ሰው ብቻ ሲሞት ከገበሬው ያለቀው ሰማንያ ስምንት ነበር። በመጨረሻ ሚጅሌ ላይ በተደረገው ጦርነትም ከመቶ በላይ የሚቆጠሩ ገበሬዎች ካለቁና ንብረታቸውም ከተወረሰ በጌላ አመፁ ተገታ። ገበሬዎቹ ሰላማዊ መስሎ በቀረበው በመንግሥት ልዑክ በአፈ ንጉሥ እሸቱ ገዳ ስለተዘናጉ ለወረደባቸው መፍት ዝግጁ አልነበሩም። በአፈ ንጉሡ የሚመራ «የእርቅ ኮሚሲዮን» ተቋቁሞም የአመፁን መሪዎች በመቅጣትና የቀድሞውን ሥርዓት በመመለስ የገበሬዎቹን ሽንፈት ፍፁምነት አረጋገጠ።

ኤርትራ፣ ፌዴሬሽን፣ ውሕደትና የመንግሥት ንቅናቄ

የማዕከላዊውን መንግሥት በማዳከምና ኃይሎቹንም ቀሥፎ በመያዝ በኤርትራ ከ1954 ጀምሮ የተካሂደውን የትጥቅ ትግል የሚወዳደር አልነበረም። በአደረጃጀቱም ሆነ በጽናቱና ክውጭ ባገኘው ድጋፍ መንግሥትን እንደሱ ፈትኖ የያዘ አመፅ አልነበረም። ከፍ ብለው ከተዘረዘሩት ሌሎች ሕዝባዊ አመፆች የሚለየው ምንም እንኳ አብዛኛው እንቅስቃሴው እንደ ገበሬዎች አመፅ በገጠር ቢሆንም፤ አመራሩም ሆነ በርከት ያለ ተዋጊ ኃይሉ ከከተማ የንኡስ ከበርቴው መደብ የመነጨ በመሆኑ ነበር። በኤርትራ እስከ አብዮቱ ፍንዳታ ድረስ ለዐሥራ ሦስት ዓመት ያህል የጸናው እንቅስቃሴ በራሱ ብቻ ሳይሆን ባጠቃላይ በኢትዮጵያ በነበረው የጸፈ ሥርዓቱ ተቃውሞ ላይ ባሳደረው ተጽዕኖ ለሥርዓቱ መገርሰስ ዐቢይ አስተዋፅኦ አድርጓል። እሱም በፊናው ከዚያ ተቃውሞ ባገኘው የሞራልና የሰው ኃይል እርዳታ ሊያድግና ሊመነደግ ችሏል።

ቀደም ተብሎ እንደተገለፀው ኤርትራን ከኢትዮጵያ ጋር ለማዋሐድ የተቀመመው የፌዴሬሽን ፎርመላ እምብዛም ወዳጆች አልነበሩትም። ለአንድነት ወይም ለነፃነት ብለው በተፋላሚ ጎራ የተሰለፉት ሁለቱም ተቃራኒ ወገኖች አልተደሰቱበትም። ሁለቱም ወገኖች ቢሆኑ ይህን የፌዴሬሽን ዕቅድ ብዙም ዕድል ለመስጠት ፍላጎት አልነበራቸውም ማለት ይቻላል። ምንም እንኳ ስፌዴሬሽን በጌላ በኤርትራ አንዳንድ መዋቅሮች ተዘርግተው የአድገት ምልክት ቢታይም፤ ለነፃነት የቆሙት ተባራሪዎቹ የፌዴራል ንብረቱን ፅልመታዊ ገጽታ በመስጠት ኢትዮጵያ በኤርትራ ኪሳራ በማደግና በመበልፀግ ላይ እንዳለች ለማሳመን ሞከሩ። የኢትዮጵያ መንግሥትም ቢሆን ለፌዴሬሽን የተለየ ከበሬታ አልነበረውም። በመላ ኢትዮጵያ ሰፍኖ ከነበረው የጭቆና የፖለቲካ ሥርዓት አንፃር፤ ውስጣዊ ነፃነትን የተጎናጸፈችና ባንፃሩም ቢሆን የዴሞክራቲክና የሲቪክ መብቶች የተረጋገጡባት ኤርትራ አደገኛ አርአያ ሆና ነው የታየችው።

ፈንጠቅ ያለውን የነፃነት አዋር በማዳፈኑ ሂደት የማእከላዊ መንግሥት እንደራሴዎች ብቻ ሳይሆኑ በአዲሱ የኤርትራ ሕገ መንግሥት መሠረት የተመረጡት ፕሬዚዳንቶችም ተባባሪዎች ነበሩ። ለምሳሌ የአንድነት ፖርቲ ዋና

ጸሐፊና የመጀመሪያው ንጋሪታት የነበረው ተደላ ባይሩ ጌላ ራሱም አኩርፎ ስደት እስከሚመርጥ ድረስ ተቃዋሚ ሐሳቦችን ለማስተናገድ ዝግጁ ባለመሆኑ ሁኔታዎችን አባብሷል። በዚህ ዓይነት የፖለቲካ አየር ነው ፌዴሬሽኑ ለኤርትራ ያጎናጸፈውን መብቶች የሚሸረሸሩ እርምጃዎች መወሰድ የተጀመሩት። በመጨረሻም በኅዳር 5፣ 1955 የኤርትራ ፓርላማ የፌዴራል ስምምነቱን በማፍረስና ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር መሰላት በመሆኑ እንደተቀላቀለ በመወሰን ራሱን በራሱ አከሰመ።

ይህ ከመሆኑ በፊት ግን ሁኔታው ያልጣማቸው ኤርትራውያን ኤርትራን ከኢትዮጵያ መሰላት በመሆኑ ነፃ ማውጣት አለብን ብለው መታገል ጀመሩ። በዚህ ረገድ የመጀመሪያው ድርጅት በ1951 የተቋቋመው የኤርትራ አርነት ንቅናቄ ነው። በጎረቤት አገሮች የተመሠረተው ይህ ድርጅት ዋናው ዓላማው የሆነውን የኤርትራ ነፃነት በፖለቲካና በዲፕሎማሲያዊ ትግል፣ በተለይም የተባበሩት መንግሥታትን በመማጠን፣ ለማስፈጸም የሚጥር ነበር። ብዙም ሳይቆይ ግን የኤርትራ ነፃነት በሰላማዊ መንገድ ሳይሆን በትጥቅ ትግል ለማምጣት የተለመደው የኤርትራ ነፃነት ግንባር ተቋቋመ። ግንባሩ በመካከለኛው ምሥራቅ በስደት ላይ በሚገኙ መስሊም ኤርትራውያን በ1952 ተቋቋሞ ወዲያውኑ ቀድሞውኑ በሽፍትነት ተሰማርቶ በነበረው በኢድሪስ አዋቂ አዝማችነት የትጥቅ ትግሉን ጀመረ። ግንባሩ ትግሉን የነደፈው የዐረብ ሕዝቦች ትግል አካል አድርጎ በመሆኑ በዐረቡ ዓለም ከፍተኛ ድጋፍ አስገኝለት። በተለይም ሶርያና ዒራቅ ለረጅም ዓመታት የግንባሩ ዋና ደጋፊዎች ሆነው ቆዩ።

ነገር ግን ይህ የግንባሩ ዐረባዊና እስላማዊ አዝማሚያ ቀስ በቀስ በውስጡ ውጥረትና መከፋፈልን ወለደ። በጊዜው የተደራጀ ጋይል እሱ ብቻ በመሆኑ በአርማው ሥር የተሰለፉትን ሃይማኖታቸውም ሆነ አስተሳሰባቸው ለየት ያሉትን ወገኖች በቅጡ ማስተናገድ አቃተው። የግንባሩ መሠረት ከሆነው ክባርካ በመጡና ከቀይ ባሕር ዳርቻ በመጡ ተዋጊዎች፣ በክርስቲያኖችና በመስሊሞች፣ እንዲሁም በተለያዩ ቀጣና አዞች መካከል ግጭት ይፈጠር ጀመር። በርካታ ክርስቲያን ነዋሪዎች ከትትለና አፈናው ቢባዛቸው ለመንግሥት እጃቸውን ለመስጠት ተገደዱ። በዚህ ምክንያት ከግንባሩ ያፈነገጡ ሦስት ቡድኖች ተቋቋሙ፤ በባርካ አካባቢ «የኤርትራ ነፃነት ጋይሎች» (አቤላይት ተብለው የሚታወቁ)፣ በቀይ ባሕር አካባቢ በአስማን ሳልህ ሳቢ የሚመራው «ሕዝባዊ አርነት ጋይሎች» እና በአካል ጉዛይ በአሳይያስ አፈወርቂ የሚመራው «ሰልፊ ናልነት ኤርትራ»። ከዚያም በ1964 ሦስቱ ቡድኖች ግንባር ፈጥረው «የኤርትራ ነፃነት ሕዝባዊ ጋይሎች» የሚል ድርጅት አቋቋሙ። ይህም በሚቀጥለው ዓመት «የኤርትራ ሕዝባዊ አርነት ግንባር (ሕዝባዊ ግንባር ሐርነት ኤርትራ)» ተብሎ እንደገና ተደራጀ።

እንግዲህ የአፄ ጋይለ ሥላሴ መንግሥት ወደ መውደቂያው ሲቃረብ በኤርትራ ምድር ለኤርትራ ነፃነት ቆሜያለሁ የሚሉ ሁለት ተፃራሪ ድርጅቶች ነበሩ ማለት ነው፤ የኤርትራ አርነት ግንባር እና የኤርትራ ሕዝባዊ አርነት ግንባር። ወይም በዐረብኛ አጠራራቸው ጃብህና ሻቢያ። የሁለቱ ልዩነት ከአመለካከትም አልፎ ብዙ ደም ያፋሰስ ነበር። እንዲያውም ከ1964 እስከ 1966 ባሉት ዓመታት ድርጅቶቹ ለበላይነት ሲፎካከሩ ከመንግሥት ወታደሮች ጋር ውጊያ ከማድረግ ይልቅ የርስ በርስ ጦርነት እያካሄዱ ነበር ማለት ይቻላል። ብዙውን ጊዜ የሁለቱ ግንባሮች ልዩነት ርእዮተ ዓለማዊ ወይም ሃይማኖታዊ

እንደሆነ ሲወሳ ቀይቷል። ደብህ የመስሊሞች፣ ሻቢያ የክርስቲያኖች፣ ሻቢያ ግርክላዊ ሌኒኖች፣ ደብህ ከዚህ የተለየ እንደሆኑ ተደርጎም ተገልጿል። ሐቁ ግን እንዲህ ቀልጭ ያለ አልነበረም። ክርስቲያን የሆኑ የደብህ ተዋጊዎች እንደነበሩ ሁሉ መስሊም የሆኑ የሻቢያ ተዋጊዎችም ነበሩ። በደብህ ውስጥ ግርክሊስቶች እንዳልታጡ ሁሉ ሻቢያንም መሰሉ በመሰሉ እንደ ግርክሊስት ድርጅት አድርጎ ማየቱ የተሳሳተ ነው። ብዙውን ጊዜ በፖለቲካ ትግል እንደሚከሰተው ሁሉ የሁለቱ ድርጅቶች ልዩነት መሠረቱ ከርእዮት ይልቅ የሥልጣን ሽግግር ነበር ማለት ይቻላል።

የኢትዮጵያ ተግራሞች ጉንናቱ

ለሥርዓቱ ከፍተኛ ፀር የሆነው ግን ከገበሬውም ሆነ ከብሔርተኛው ይበልጥ ተማረው ነበር። ተግራሞቹ በመንግሥቱ ላይ ከነበራቸው የከረረና የማይለዝብ ተቃውሞ ሌላ፣ እንትስቃሲያቸው በዛተማ ውስጥ በመሆኑ ሥርዓቱን በብርቱ ፈትነውት ነበር። የገጠር አመፅ፣ የቱን ያህልም የተደራጀና የፀና ቢሆን፣ ትኩረት ስቦ በሚያገኘውም ትኩረት ይበልጥ ዳብር የመቀጠል ችሎታው አነስተኛ ነበር። የተግራሞቹ ግን የተለየ ነው። ከ1957 ጀምሮ በየዓመቱ ማለት ይቻላል ሰላማዊ ሰልፍ በማድረግ ሌሎች ዜጎችን ፀጥ ለጥ አርጎ ለመግዛት የቻለውን መንግሥት በብርቱ ፈተነት። የማይበገሩ የለውጥ ተፋላሚዎች በመሆናቸውም ከማገኘትም የተበረተሰቡ አካል ይልቅ ያለፈው ሥርዓት ቀባሪና የኢትዮጵያ አብዮት እንዳሳቃሽ ሞተር ለመሆን በቁ።

ከ1933 በኋላ በኢትዮጵያ የትምህርት ተቋሞች መጠነኛ እድገት ማሳየት ችለዋል። ምንም እንኳን መሰሉ በመሰሉ የአገሪቱ የትምህርት ፍላጎት ሊረካ ችሎ ነበር ባይባልም፤ ከ1928ቱ ጦርነት በፊት ካለው ሁኔታ ጋር ሲነፃፀር የትምህርት ስርጭት ጉልህ የሆነ መሻሻል አሳይቷል። በ1960ዎቹ መጀመሪያ ዓመታት ጠቅላላ የተማሪው ብዛት 700,000 ደርሶ ነበር። እነዚህን ተማሪዎች የሚያስተናግዱት ትምህርት ቤቶች ግን በመሰሉ በመንግሥት የተቋቋሙ አልነበሩም። አያሌ የሚሊዮንና የግል ትምህርት ቤቶች ከመከፈታቸውም በላይ እያደር በሕዝቡ መዋጮ የሚሠሩት ትምህርት ቤቶች ቁጥርም እየተበራከተ መጣ። ከዚህም በተጨማሪ እንደ ስዊድን ዓለም አቀፍ ተራድኦ (ሲዳ) ያሉ የውጭ አገር ድርጅቶች በተለይ የአገገኛ ደረጃ ት/ቤቶችን በመሥራት ከፍተኛ አስተዋፅኦ አድርገዋል።

ነገር ግን የትምህርት እድል ከቀድሞው እየሰፋ ቢመጣም እንዳንድ ጉልህ ድክመቶች ይታያሉት ነበር። ለምሳሌ የወንድና የሴት ተማሪዎች ቁጥር ሲነፃፀር የሴቶቹ እጅግ ያነሰ ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ የትምህርት ተቋሞች ስርጭት ግልጽ የሆነ እድልም ይታይበት ነበር። አብዛኛዎቹ ተቋሞች የሚገኙት በአዲስ አበባና ከዚያ ቀጥሎ በኤርትራና በሸዋ ነበር። ተማሪዎች ትምህርታቸውን በተለያዩ ምክንያቶች አቋርጠው ለመውጣት ተገደዋል። በተጨማሪም ለቀለም ትምህርት እንጂ ለሙያ ትምህርት ብዙም ትኩረት አልተሰጠውም። ይህን ሁኔታ ለማስተካከል ተብሎ በ1964 የተነደፈው ሁለንተኛ የሆነ የሥርዓት ትምህርት ለውጥ አቅድሞ ደሀውን አቅርቆ ለማስቀረት የተረተተ ሌላ ነው የሚል ተቃውሞ ስለተነሣበት መከና ቀርቷል።

የድጋፊ 1933 የትምህርት ስርዓት አንደኛው በጎ ገጽታ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶችና የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት መመሥረት ነው። ከሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች መካከል በሀገሪቱ ሕይወት ውስጥ የጎሳ ስፍራ ለመያዝ የበቁት የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ 2ኛ ደጃ ት/ቤት (ከተቤ) እና የጀኔራል ዊንጌት ትምህርት ቤት ናቸው። እነዚህ ትምህርት ቤቶች ሙሉ በሙሉ የ2ኛ ደረጃ የአዳሪዎች ት/ቤት ከመሆናቸው ባሻገር ሀገሪቱን ለማስተዳደር የተመለሰሉትን አዲሶችን መኳንንትም ያፈሩ ናቸው። የከተቤ 2ኛ ደጃ ት/ቤት በጣልያን ጊዜ የእርሻ ምርምር ማዕከል የነበረውን ሕንጻ በመውረስ በ1935 የተቋቋመ ሲሆን፣ ከቤተ መንግሥት ጋር የቀረበ ግንኙነት ነበረው። እንዲያውም የት/ቤቱ ምግብ ማብሰያ እስከሚጠናቀቅ ድረስ ለተማሪዎች ምግብ የሚቀርብላቸው ከቤተ መንግሥት ነበር። የትምህርት አሰጣጡ የእንግሊዝን ሥርዓት የተከተለ ሲሆን ዲሬክተሮቹ ባብዛኛው ካናዳውያን ነበሩ። ይበልጡ የእንግሊዝን ሞዴል የተከተለው የጀኔራል ዊንጌት 2ኛ ደረጃ ት/ቤት ደግሞ የተቋቋመው በ1938 በትምህርት ሚኒስቴርና በብሪቲሽ ካውንስል ተራድኦ ነው።

ከፍተኛ ትምህርት በኢትዮጵያ የተጀመረው በ1943 የእርትስና የሳይንስ ፋኩልቲዎችን ያቀረው የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ሲመሠረት ነው። በሚቀጥሉት አምስት ዓመታት ውስጥ በተከታታይ የመሀንዲስ ኮሌጅና የሕንጻ ኮሌጅ በአዲስ አበባ፣ የእርሻ ኮሌጅ በዓለማያ፣ የጤና ጥበቃ ኮሌጅ በጎንደር ተከፈቱ። በ1953 እነዚህን የተለያዩ ኮሌጆችና ፋኩልቲዎች ጠቅሉ እንዲያስተዳድር የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ (ከአብዮት በኋላ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የተባለው) ተመሠረተ። ዩኒቨርሲቲው ከተመሠረተ በኋላ ሌሎች ተጨማሪ ኮሌጆችና ፋኩልቲዎች (የማኅበራዊ ሥራ፣ የግንደ አስተዳደር፣ የህክምና የሕክምና) በዚሁ በዩኒቨርሲቲ መዋቅር ሥር ተከፈቱ። የተማሪውን ብዛት በተመለከተም በ1942 ሰባ አንድ የነበረው ቁጥር በ1965 የማታ ተማሪዎችን ጨምሮ ወደ አሥር ሺ አድጎ ነበር። ለድጋፊ ምረቃ ትምህርት ግን አሁንም ተማሪዎች ወደ ውጭ አገር በተለይም ወደ አሜሪካ መሄድ ነበረባቸው። ለምሳሌ በ1962 በአሜሪካ ድጋፊ ምረቃ ትምህርት የሚከታተሉት ኢትዮጵያውን ቁጥር ሰባት መቶ ነው ተብሎ ይገመት ነበር።

የዚህ ትምህርት መስፋፋት ውጤት የሆነው የኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ በተለያዩ የእድገት ደረጃዎች አልፏል። መጀመሪያ የምሁራን የባህልና የምርምር መድረክነት ባሕርይ የነበረው ሁኔታ በ1950ዎቹ መጨረሻና በ1960ዎቹ ዓመታት መጀመሪያ አብዮታዊ እንቅስቃሴ ሲሆን ትሏል። የንቅናቄው ዓይነተኛ ባሕርይ እያደር እየከረረ የሚሄድ የፀረ ሥርዓት ተቃውሞ ነው። ለዚህም አጋኝ የሆኑ ነባራዊና ኅሊናዊ ሁኔታዎች ነበሩ። በመጀመሪያ የአገሪቱ ሁኔታ በተለይም የገጠሩ አርሶ አደርና የከተማው ሠርቶ አደር የኑሮ ደረጃ እየከፋ መምጣቱ የዚህ የከረረ ተቃውሞ ነባራዊ መሠረት ነው። መንግሥት ንቅናቄውን ለማፈን የሚወስዳቸውም እርምጃዎች ተማሪዎቹን ይበልጥ አልህ አስገባቸው። የተማሪ ተቃውሞና የመንግሥት አፈና እርስ በርስ እየተፋጨ መጥተው በመጨረሻም የ1966ቱን አብዮት ወለዱ።

በጎሊናዊ ደረጃ፣ ተማሪዎች የኅብረተ ሰባቸውን ጎላ ቀርነት የበለጠ እንዲገነዘቡና ለሥር ነቀል ለውጥ እንዲታገሉ የተለያዩ ምክንያቶች ገፋፋቸው። ከ1951 ጀምሮ የልዩ ልዩ የአፍሪቃ አገር ተማሪዎች የነፃ ትምህርት እድል

በማግኘት ወደ ኢትዮጵያ መምጣት በኢትዮጵያውያኑ ተማሪዎች አስተሳሰብ ላይ ጉልህ የሆነ ለውጥ አስከተለ። በተመሳሳይ መንገድም ተማሪዎቹ ፈራ ተባ እያሉ የደገፉት የ1953ቱ መፈንቅለ መንግሥት ምንም እንኳን ቢጨናገፍ መለኮታዊ ባሕርይ ተጎናጽፎ የቀየውን ንጉሣዊ ሥልጣን በመድፈሩ ዐይን ገላጭ ነበር። የነመንግሥቱ ንግዶች ዱካ ተከትለውም፣ ተማሪዎች በሥርዓቱ ላይ ለተነሣሣው ተቃውሞ ሰፋትና ጥልቀት ሰጡት። በመጨረሻም በ1956 የተጀመረው የኢትዮጵያ ዩኒቨርሲቲ አገልግሎት፣ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ከትምህርት ዘመናቸው ውስጥ አንዱን ዓመት በገጠሪቱ ኢትዮጵያ እንዲያሳልፉ በማድረግ ለውጥ እናመጣልሃለን ብለው የተነሡለትን ኅብረተሰብ ይበልጥ እንዲያውቁ አደረጋቸው። ከዚያም አልፎ የዩኒቨርሲቲን ተማሪዎች ከ2ኛ ደረጃ ተማሪዎች ጋር በማቀራረብ ይህ የአገልግሎት ዘመን ሌላም አስተዋፅኦ ነበረው።

ተማሪዎቹ በንቅናቄያቸው የመጀመሪያ ዓመታት የታገሉት በነፃ ማህበር ለመደራጀትና ሐሳባቸውን በነፃ ለመግለጽ የሚችሉበት መጽሔት ለማቋቋም ነበር። ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ እንደተከፈተ የነበረው «የ.ሲ.ኮልስ» («የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ጥሪ») የተሰኘው መጽሔት ኢፖስቲካዊና ሞራላዊ ባሕርይ ነበረው። በ1952 የተቋቋመው «ኒውስ ኤንድ ቪውስ» («ዜናና አስተያየት») ምንም እንኳን የዩኒቨርሲቲ ባለሥልጣኖች ጫና ባይለቀውም ወደ ነፃነት ጎዳና የሚወስድ አንድ እርምጃ ነበር። ድርጅቱን በተመለከተም ዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ እንደተመሠረተ የተቋቋመው የተማሪዎች ምክር ቤት በተማሪዎች ዲን ቁጥጥር ሥር የነበረ በመሆኑ ነፃ ነው ለማለት አያስደፍርም ነበር። ይህ ለነፃ ኘሬስና ነፃ ድርጅት ይካሄድ የነበረው ትግል በመሠረቱ በዩኒቨርሲቲው ቅጥር ግብ የተከለለ ነበር። ተማሪዎቹ የሚፋሉበት ከመንግሥት ጋር ሳይሆን በኮሌጁ ውስጥ በማስተማርም ሆነ በአስተዳደር ቁልፍ ስፍራ ከያዙት ከካናዳውያኑ ኢየሱሳውያን መምህራንና አስተዳዳሪዎች ጋር ነበር።

ቀደም ብለን የፀረ ሥርዓቱን ተቃውሞ ታሪክ ስንገመግም እንደጠቅምነው ሁሉ በተማሪዎች ግንዛቤም በኩል የ1953ቱ የመፈንቅለ መንግሥት መከራ አዲስ ምዕራፍ ከፋች ነበር። ከዚያ በፊት የተማሪዎች እንቅስቃሴ ባብዛኛው ያተኮረው አእምሯቸውን በማጉልበትና የቅጥር ግቢያቸውን ሕይወት በማዳበር ላይ ነበር። ከዚያ በኋላ ግን ተማሪዎች እይታቸውን ወደ ኅብረተሰቡ ሲያዙ እንመለከታለን። ከፍተኛ ድምቀት የነበረው የክርክር ክብብ የመጀመሪያው ምዕራፍ ሲሆን፣ ከ1953 ጀምሮ በየዓመቱ የኮሌጅ ቀን በሚከበርበት ዕለት ይነበቡ የነበሩት ግጥሞች ደግሞ የሁለተኛው ምዕራፍ ማብሰሪያ ነበሩ። እነዚህ ግጥሞች ያዘሉት ፖለቲካዊና ማኅበራዊ ትችት መንግሥትን እያስደነገጠና እያስቆጣ መጥቶ በ1954 ባለቅኔዎቹና አስተናጋጆቹ የተማሪዎች ምክር ቤት ሥራ አስፈጻሚ ኮሚቴ አባላት ከትምህርታቸው ታግደው ነበር።

የተማሪ ንቅናቄ የፀረ ሥርዓት ተቃውሞ እየከረረ የመጣው ወደ 1950ዎቹ መገባደጃ ላይ ነው። ለዚህም ከፍተኛ አስተዋፅኦ ያደረገው በ1956 ግድም የተቋቋመው «ክሮኮዳይልስ (አዞ)» ተብሎ የታወቀው የተማሪዎች ቡድን ነው። እንደ ስማቸው ሁሉ እዞዎች ብዙውን ጊዜ ፊት ለፊት ሳይጋለጡና ሳይጋፈጡ (ማለትም በተማሪዎች ምክር ቤት ሥልጣን ሳይዙ) ሐሳባቸውንና ዓላማቸውን መድረክ ላይ በሚያወጧቸው ተማሪዎች አማካይነት የማራመድ



5.9 ተማሪዎች የአዲስ አበባ ሥላሴን መንግሥት በመቃወም ሰላማዊ ሰልፍ ሲያደርጉ

ልምድ ነበራቸው። ተማሪዎች ሥርዓቱን ለመገርሰስ ቆርጠው የተነሡትና የማርክሲዝም ፅንሰ ሐሳብ መሰረጣት የሚመረውም በነሱ አማካይነት ነው። የተማሪዎች ንቅናቄ አኩሪ ገድሎችም ሆነ መዘዛቸው አስከሁን ያልጠፋው ስሕተቶች ዞሮ ዞሮ ከነሱ አያልፍም።

የከረረ ተቃውሞ የመጀመሪያው ምልክት በ1957 አጋማሽ ላይ ታየ። የፓርላማ አባላት ጭሰኝነትን ለመደንገግ ሲከራከሩ ተማሪዎች መሬት ላራሹ ብለው የአዲስ አበባን መንገዶች አጥቀለቋቸው። ይህ አስከሁን ድረስ አብዮታዊነቱ የሚነገርለት ድርጊት ነው የማታ ማታ ወደ አብዮቱ የመራውን ፈር የቀደደው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ተማሪዎች ያለማቋረጥ በየዓመቱ በሰልፍ እየወጡ «ፊውዶ ቡርድ» የሚል ስያሜ የተሰጠውን ሥርዓት በማጋለጥና በዓለም ዙሪያ ለሚካሄደው የፀረ ኢምፔሪያሊስትና የፀረ ኮሌኒያሊስት ትግል አጋርነታቸውን በመግለጥ ከመንግሥትና ከፀጥታ አስከባሪ ኃይሎች ጋር የከረረ ፍልሚያ ያዙ።

ተማሪዎቹ የሚያነሟቸው ነጥቦችና ጥብቅና የሚቆሙላቸው የንብረተሰብ ክፍሎች ከዓመት ዓመት ይለያዩ ነበር። ለምሳሌ በ1958 የተማሪዎች ተቃውሞ ያተኩረው ሸላ ላም በረት አጠገብ በሚገኘው መንግሥት ድሆችን ባጎረበት መጠለያ (ተማሪዎቹ «የሸላ አስር ቤት» ብለው በሰየሙት) ላይ ነበር። በዓመቱ ደግሞ ሲቪክ መብቶችን ለመገደብ የተጠነሰሰውና ፓርላማ የቀረበ የሕግ ረቂቅ የተማሪዎቹን ቁጣ አስነሣ። በሚቀጥለው ዓመት ተማሪዎች መጀመሪያ የቪዬትናምን ሕዝብ ፀረ አሜሪካ ትግል በመደገፍና በሮዴዥያ የተቋቋመውን የኢያን ስሜዝን አምባገነን የነጭ መንግሥት በመኮነን ሰልፍ ሲወጡ፣ በዓመቱ መገባደጃ ላይ ደግሞ በስድስት ኪሎ ፎፕር ግቢ ይካሄድ የነበረውንና የባህላዊ ኢምፔሪያሊዝም ነጻብራቅ ነው ያሉትን «ፋሽን ሾው» በመቃወም ከመንግሥት ወታደሮች ጋር ግብ ግብ ገጠሙ። በ1961 ሥርዓተ ትምህርቱ ይሻሻል በሚል የተነሣው እንቅስቃሴ ከዩኒቨርሲቲው አልፎ መላ ያገሪቱን 2ኛ ደረጃ ት/ቤቶች አዳረሰ። የ1962 የትምህርት ዘመን ሲጀመር ተማሪዎች ብሔረ ሰቦች የራሳቸውን እድል በራሳቸው የመወሰን መብታቸው መረጋገጥ አለበት ብለው በመወሰናቸው መንግሥት ክፉኛ ተደናግጦ በተማሪዎቹ ላይ ብርቱ ጥቃት ሰነዘረ። በጋዜጦቹ አማካይነት የፀረ ተማሪ ፕሮፖጋንዳ ዘመኝ ከካሄደ በኋላ በታኅሣሥ 19 የተማሪዎቹ መሪ ጥላሁን ግዛው በአደባባይ ተገደለ። በማግስቱም መሪዎችን በክብር እንቀብራለን ብሎ በስድስት ኪሎ ፎፕር ግቢ በተሰበሰበው ተማሪ ላይ የፀጥታ ኃይሎች በክፈቱት ተኩስ የተወሰኑ ተማሪዎች ሞቱ፤ አያሌ ቆለሉ።

የተማሪዎቹ ተቃውሞ እየከረረ በመጣ ቁጥር ድርጅታቸውም እየተለበተ መጣ፤ ሁለቱ ክሥተቶች ተደጋጋፊ ናቸው ማለት ይቻላል። የአርትስና የትምህርት ፋኩልቲዎች በ1958 ከአራት ኪሎ ወደ ስድስት ኪሎ አስከተዛወሩበት ጊዜ ድረስ የተማሪዎቹ ዋና ድርጅት የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ዩኒየን (የዩኒቨርሲቲ ኮሌጅ ማኅበር) የተባለው ነበር። አዲስ የተዘዋወሩት ተማሪዎች ቀድሞ እዚያው ከነበሩት (የማኅበራዊ አገልግሎትና የንግድ እስተዳደር) ተማሪዎች ጋር ሲደመሩ በርከት ያለ ማኅበረ ሰብ በመፍጠራቸው አዲስ ማኅበር ማቋቋም አስፈልጎ «የዋናው ግቢ ተማሪዎች ማኅበር» የተባለው ተቋቋመ። ዓመቱ ሳያልቅ የተማሪው አክራሪ ከንፍ የከተማው ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች በሙሉ ባንድ ማኅበር ተጠቃለው መደራጀት አለባቸው የሚል ቅስቀሳ ማካሄድ ጀመረ። በ1955 የተቋቋመው አገር አቀፉ ብሔራዊ የኢትዮጵያ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ማኅበር ተማሪውን በትግል በማሰለፉ ረገድ ዳተኛ ነው ተብሎ ተነቀፈ። ከተግባሩ ክርክር በኋላ የተማሪውን ትግል ጥንካሬና ስለት ለመስጠት ያለው ብቸኛ አማራጭ የዋናው ከተማይቱን ተማሪዎች ባንድ ድርጅት ጥላ ሥር ማሰባሰብ

ነው የሚለው ቡድን አይሉ በመምጣቱ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች ማኅበር ተመሠረተ። በእንግሊዝኛ ምንጻፊ ቃሉ ይበልጥ የሚታወቀው «ኦቡዋ»ና መጽሐፉ *Struggle* («ታገል») በኢትዮጵያ ተማሪዎች ፖለቲካ ውስጥ የግራ ክንፉን ድርጅታዊና ርእዮተ ዓለማዊ የበላይነት አረጋገጠ።

የኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ ባገር ውስጥ ብቻ ሳይወሰን በውጭ ሀገርም ጠንካራ ዘርፍ ነበረው። በሰሜን አሜሪካ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር («ኤዙዌ») እና በአውሮጳ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር («ኤዙዌ») የዚህ ዘርፍ አስተባባሪዎች ነበሩ። በውጭ ያሉት ተማሪዎች ካገር ከመራቃቸውም ሌላ አብዮታዊ ሥነ ጽሑፍ ያላንጻጁ ገደብና ሳንሱር ማግኘት በመቻላቸው ከዕለት ዕለት የፖለቲካ ትግሉ ይልቅ በቲዎሪና ርእዮተ ዓለሙ የመራቀቅ ዝንባሌ ይታይባቸው ነበር። በተለይም የሁለቱ ዐበይት ማኅበራት ልሳኖች፣ ማለትም የ«ኤዙዌ» «ቻሌንጅ» እና የ«ኤዙዌ» «ታጠቅ» የጠቅላላ የተማሪው ንቅናቄ የቲዎሪ መጽሔት ለመሆን በቁ። ይሁን እንጂ በውጭው የቲዎሪ ርቀትና ባገር ቤቱ የፖለቲካ ትግል መካከል የነበረው ቅንብር አነስተኛ ነበር። አብዮቱ መጻረሻ ላይም ውጭ ያለው ተማሪ ሁለት ቦታ ተከፍሎ የከረረና የመረረ የቃላት ጦርነት ያካሄድ ነበር። ከአብዮቱ በኋላ ይኸው ክፍፍል ወዳገር ቤት ተዛምዶ ከፍተኛ አልቂት አስከተለ።

የኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ ለለውጥ ባለው ጽናትና በመሥዋዕትነት ስሜቱ ብዙም ወደር የሚገኝለት አይደለም። የኢትዮጵያ ተማሪዎች ግልጽ የፖለቲካ ተቃውሞ በታገተበት ሥርዓት ውስጥ የተቃውሞን ሰንደቅ በኩራትና በጀግንነት አነሡ። ጻፉ ግን ያገራቸው የፖለቲካ ባህል ለዚህ ከባድ ተግባር በቅጡ ያዘጋጃቸው አልነበረም። ዲሞክራሲያዊና የነፃ አመለካከት ባህል ሳገራቱ እንግዳ በመሆኑ ይኸው ችግር የተማሪዎቹን ንቅናቄ ተጠናወተው። ንቅናቄው ለተቃዋሚ ሐሳብ ስፍራ የለውም ነበር። የርእዮተ ዓለም ክርክሮች እንደ ዘመነ ለተቃዋሚ ሐሳብ ስፍራ የለውም ነበር። የርእዮተ ዓለም ክርክሮች እንደ ዘመነ መሳፍንቱ የሃይማኖት ክርክሮች ከፀጉር የሰለሉና ደም የሚያቃቡ ሆኑ። ማርክሳዊ ሌኒኖዊ ርእዮት የአስተሳሰብ ዘይቤ መሆኑ ቀረና እንደ እምነት ተወሰደ። መፈክሮች የቲዎሪን ስፍራ ያዙ። የከረረ የተቃውሞ አቋም መያዝ በአግባብ ነው ወይስ አለአግባብ ብሎ ከመመዘን ይልቅ በራሱ የሚፈለግ ሁኔታ ሆነ። የሁሉም ፋክክር ከግራም በላይ ግራ ለመሆን ነበር።

ለዚህ ዓይነት አክራሪ የፖለቲካ ባህል አንድ ትልቅ አስተዋፅኦ ያደረገው መንግሥት ራሱ የወሰደው የፈና አቋም ነው። መንግሥት በተማሪዎች ላይ የሚወሰደው እርምጃ መሪዎችን ላጭር ጊዜ በፖሊስ ጣቢያ በማሰር ይጀምርና ወደ ኋላ በገፍ ተማሪዎችን ወደ በረሃ ማጋዝ ይደርሳል። ተማሪዎችም ባንፃሩ በሰልፍና መፈክር በማኅበራዊ የጀመሩትን ተቃውሞ ወደ አውሮጳን ጠለፋ አሸጋገሩት። በተለይም አብዮቱ መጻረሻ ላይ የመንግሥት አፈና እየከፋ ሲሄድ አያሌ ተማሪዎች ስደትን መረጡ። ይህም ሁኔታ በተለይ በሰሜን አሜሪካ የነበረውን የተማሪዎች ንቅናቄ በማጠናከር ጉልህ ለውጥ አመጣ። የሆነው ሆኖ የተማሪና የመንግሥት ፍጥሜ እየከረረ ይምጣ እንጂ፤ የ1966ቱ አብዮት ሁለቱም ባልጠበቁት ሰዓትና ሁኔታ ነበር የፈነዳው። ሥርዓቱም የፍጻሜውን መቃረብ አልተረጸም ነበር። ለዓመታት የታገሉት ተማሪዎችም ያን የጠሉትን ሥርዓት በምን እንደሚተኩት ገና አውጠንጥነው አልጨረሱም ነበር።

ምዕራፍ ስድስት

አብዮትና መዘዙ

መግቢያ

የ1966 አብዮት ለሁሉም ዱብ ዕዳ ነበር። ለአሥር ዓመታት ያህል የታገሉለትን ተማሪዎችም ሳይቀር አብዮቱ እንደ ማዕበል ነው የመታቸው። የገዢው መደብማ ምን እንደመታው ሳያውቅ ማዕበሉ ጠርጎ ወሰደው። «አብዮት» የሚለውን ቃል ራሱ ብዙዎች ምን እንደሆነ ያጤኑት ከአብዮቱ ፍንዳታ በኋላ ነው። የሂደቱን ድንገተኛነት ለመግለፅም «አብዮት ፈነዳ» ከሚለው የተሻለ አገላለፅ ማሳብ ያዳግታል። እንደማንኛውም ፍንዳታ ሁሉ፣ አብዮቱ በመንግሥትም ሆነ በጠላቶች ጎራ መደናበርና መደናገርን አስከተለ። ስለሆነም አብዮቱን መምራት ይቅርና ሰልፍን ከሂደቱ ጋር ማስተካከል ብርቱ ፈተና ሆኖ፣ የማታ ማታ አገሪቱን ለፍፁማዊ ወታደራዊ አገዛዝ አሳልፎ ሰጠ።

ይሁንና የኢትዮጵያ አብዮት ድንገተኛነት እንግዳ ነገር አይደለም። የዓለምን ታላላቅ አብዮቶች ያጠናው አሜሪካዊው ታሪክ ተመራማሪ ክሬጎ ብረንተን እንዳለው፣ «አብዮት ምንጊዜም ቢሆን ድንገተኛ ነው።» ነገር ግን የኢትዮጵያ አብዮት ከሌሎች ታሪካዊ አብዮቶች ጋር የሚጋራው ድንገተኛነትን ብቻ አይደለም። እንደነሱ ሁሉ ፈጣን፣ ግዙፍና አመፅ የተሞላበት፣ ማኅበራዊ ለውጥ የታየበት፣ ላይ የነበረው ወደታችና ታች የነበረው ወደ ላይ የተሸጋገረበት ክስተት ነው። ዝነኛውን የሌኒንን የአብዮታዊ ወቅት አገላለፅ ተከትሎ፣ ገዢዎች እንደ ጥንቱ መግዛት የተሳናቸው ተገዢዎችም እንደ ቀድሞው አልገዛም፣ አሻፈረኝ ያለብት ወቅት ነው። የኢትዮጵያ አብዮት ከቀደምት አብዮቶች ጋር የሚጋራው ሌላ ነጥብ ደግሞ፣ ብሩህ ሕልምን ያለመ አብዮታዊ ትውልድ መኖሩ፣ የዚያኑ ያህል ደግሞ አብዮቱን ያቀጣጠለው ወገን አብዮቱን ለመቆጣጠር አለመቻሉ ነው።

የገጠሩን ሕይወት በማያሻማ መንገድ የለወጠ ምጡቅ የመሬት ድልድልን በማወጃ ደግሞ የኢትዮጵያ አብዮት ከቻይናው አብዮት ጋር በአጅጉ ይመሳሰላል። ይሁን እንጂ፣ የኢትዮጵያ አብዮት ይበልጥ የሚቀራረበው ከፈረንሳይና ከሩሲያ አብዮቶች ጋር ነው ቢባል እምብዛም ውል የሳተ አይሆንም። እንደነሱ ሁሉ የኢትዮጵያ አብዮትም ለዘመናት የቆየ ሥርወ መንግሥትን ገርስሷል (ምንም እንኳን የፈረንሳይ ሥርወ መንግሥት በ19ኛው መቶ ዓመት ለጥቂት አሠርት ዓመታት እንደገና ለማንሰራራት ቢችልም)። በሦስቱም አገሮች፣ በብሩህ ተስፋ የጀመረው አብዮት ብዙም ሳይቆይ ወደ ሽብርና ዕልመት ተሸጋገረ። ሕዝባዊ ሥልጣንና ዳኝነትም በአምባገነናዊ አገዛዝ ተተካ። የፈረንሳይ አብዮት ናፖሊዎንን፣ የሩሲያ አብዮት ስታሊንን፣ የኢትዮጵያ አብዮት ደግሞ መንግሥቱ ኃይለ ማርያምን ወለደ። እንግሊዛዊው ደራሲ ጆርጅ አርዌል «አኒሚል ፋርም» በተሰኘው ምጽታዊ ልብ ወለዱ እንዳስቀመጠው፣ አብዮት

መጀመርያ ሁሉንም አኩል አደረገች፤ ብዙም ሳይቆይ ግን አንዳንዶቹ «ይበልጥ እኩል» መሆናቸውን አወጁ።

በብዙ ሰዎች ገሊና፤ የኢትዮጵያ አብዮትና የመንግሥቱ ስብዕና የማይነጣጠሉ ሆነው ቆይተዋል። በተለይም ለምዕራቡ ዓለም ከ1966 እስከ 1983 ያሉት የአብዮት ዓመታት አንዳትም ማርክሻ የሌለው ዘመን ጥፋት ነው። አያሌ ኢትዮጵያውያንም ቢሆኑ፤ ሽብርና የርስ በርስ ጦርነት ካስከተሉት ደምና ዕንባ ባሻገር፤ የአብዮቱን በጎ ገፅታዎች ለማየት ይቸገራሉ። በሰከነ መንፈስ ሁኔታዎችን ለማጤን ለሚሞክር ተመራማሪም ቢሆን፤ ከሁለት አሠርት ዓመታት ያህል ማንበራዊና ኢኮኖሚያዊ ለውጦች በኋላ ሀገሪቷ ይህን በጎ ነገር አገኘች ብሎ አፍ ሞልቶ ለመናገር ያዳግታል። ምናልባት የዘመናትን ብዝሃነት ያስወገደው የመሬት ዐዋጅ እንደ አንድ ዘላቂና በጎያዊ ክንዋኔ ሊታይ ይችላል ይሆናል። ያም ሆኖ ወረድ ብለን እንደምናየው የአርሶ አደሩን ሕይወት አልጋ በአልጋ አደረገለት ለማለት የሚቻለው ሰው ጥቂት ነው። ይህ ሁሉ ግን የኢትዮጵያ አብዮት በፈነዳበት ወቅት የነበረውን ሕዝባዊ ድጋፍ መካድ አለብን ማለት አይደለም። ስለሆነም፤ ይህን ሕዝባዊ ገፅታውን ዘርዘር እርጎ ማየቱ ሚዛናዊ ፍርድ ለማስተላለፍ ጠቀሜታ ይኖረዋል።

ሕዝባዊ አመፅ

በየካቲት 1966 ገንፍሎ የወጣው ሕዝባዊ አመፅ በመሠረቱ የከተሟ ንቅናቄ ነበር። አልፎ አልፎ አንዳንድ ጉምጉምታ ቢሰማም ገጠሬው ባብዛኛው ድምፁን አጥፎቶ ቁጭ ብሎ ነበር። በከተሞች ግን፤ የተለያዩ የንብረተሰብ ክፍሎች (ተማሪዎች፣ መምህራን፣ የመንግሥት ሠራተኞች፣ ወታደሮች እና ሥራ-አጥ ወጣቶች) ሥርዓቱን አሻፈረኝ ብለው ተነሱ። ብዙ ጥናቶች እንደሚያመለክቱት፤ ይህ ሕዝባዊ አመፅ መጀመርያ የተሰከሰው በነገሌ ቦረና የሠፈሩት የ4ኛ ክፍለ ጦር ወታደሮች በጥር ወር መጀመርያ ላይ ባነሱት አድማ ነው።

የነገሌ ወታደሮች ጥያቄ በመሠረቱ ፖለቲካዊ ሳይሆን የኑሮ ሁኔታቸውን የተመለከተ ነበር። ዋና ብሶታችን ብለው ያመለከቱት የምግብና የውሃ እጥረትን ነው። በተጨማሪም ደመወዛቸውን በወቅቱ አለማግኘታቸው ሌላ ያስመረራቸው ጉዳይ ነበር። ከነዚህ በግልፅ የተቀመጡ ጥያቄዎች ጀርባ ግን በመኩንናችና ወታደሮች መካከል የነበረው የጌታና ሉሊ መሰል ግንኙነትም ሁኔታውን ሳያባብሰው አልቀረም። እያደርም አማፅያኑ ወታደሮች እየተደፋፈሩ ሲሄዱ ጥያቄዎቻቸውን ሰፊ ማድረግ ጀመሩ። የበረሃና የጦረታ እበል እንዲቆረጥላቸው፤ የተሻለ ዩኒፎርም እንዲሰጣቸውና ለልጆቻቸውም የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት እንዲከፈትላቸው ጠየቁ። በሚያስተላልፉት የራዲዮ መልእክቶች አማካይነትም ሌሎች የጦር ሠራዊት ክፍሎች ከጎናቸው እንዲሰለፉ ጠየቁ።

የባታልዮንና የክፍለ ጦር አዛዦች ነገሩን ለማብረድ ቢሞክሩም አልተሳካቸውም። ነገሩ እየከበደ ሲሄድ፤ የምድር ጦር ጠቅላይ አዛዥ ጄኔራል ድረሴ ዱባለ በቦታው በመገኘት አማፅያኑን ለማግባባት ሞከረ። ወታደሮቹ ይዛለ

ብለው ጄኔራሉን ከብርጌድ አዛዥና ከሌሎች መኩንናች ጋር አገቱት። እንዲያ ያስመረራቸው ኑሮ ምን እንደሚመስል በቅጡ እንዲረዳውም የተበላሸውን የራሽን ምግብና ድፍርስ ውሃ እንዲጠጣ አስገደዱት። በመጨረሻ ወታደሮቹን አግባብቶ ጠቅላይ አዛዥን ከእስር ለማስፈታት የቻለው ሌላው ልዑክ ጄኔራል አበራ ወልደ ማርያም ነበር።

በነገሌው አመፅና እሱን ተከትሎ በጦሩ በተዛመተው ንቅናቄ መካከል የነበረው ግንኙነት ምን ያህል ቀጥተኛ እንደሆነ አስረግጦ መናገር ባይቻልም የአማፅያኑ የራዲዮ መልእክቶች በመጠኑም ቢሆን ግፊት እንዳደረጉ መገመት አያዳግትም። ደሞዝ እንዲጨመርላቸውና የኑሯቸው ሁኔታ እንዲሻሻልላቸው የአዲስ አበባው አራተኛ ክፍለ ጦርና የደብረ ዘይቱ አየር ኃይል ክፍል ባልደረበች ያቀረባቸው ጥያቄዎች የነገሌው አመፅ ነፀብራቅ ይመስላሉ። ከዚህም የበለጠ ተመሳሳይነት ያለው በኤርትራ የሚገኘው የሁለተኛ ክፍለ ጦር ሁኔታ ነው። የጦሪዬ ክፍለ ጦርች በወታደራዊው አመፅ ግንባር ቀደም ሚና መጫወታቸው ያለምክንያት አይደለም። የጦርነትን ገፊት የሚቀምሱትና በዚያው ልክ ደግሞ የኑሯቸው ሁኔታ ይበልጥ እንግልት የበዛበት እነሱው ነበሩ። የአሥመራው ጦር በነበረበት ፍትጊያ ይበልጥ ነቅቶና በነበረውም ወታደራዊ ጡንቻ ተደፋፍሮ ይመስላል የከተማውን ራዲዮ በቁጥጥሩ ሥር በማድረግ ከኢኮኖሚያዊ ጥያቄዎችም አልፎ የመንግሥት ለውጥን በመጠየቅ አመፁን አንድ እርምጃ ወደፊት ገፋው። በዚህም እርምጃው ለአክሊሉ ሀብተወልድ ካቢኔ ሥልጣን መልቀቅ ቀጥተኛ አስተዋጽኦ አደረገ።

የወታደሮቹ እንቅስቃሴ አብዛኛውን ጊዜ ውስጥ ውስጡን ሲብላላ፤ የሚዲያውን ቀልብ ይበልጥ የሳበው የሲቪሉ ወገን አመፅ ነበር። በመጀመርያ በየካቲት 11፤ 1966 የሀገሪቱ መምህራን ጠቅላላ የሥራ ማቆም አድማ መቱ። «የደሃውን ልጅ በደሃነቱ ለማስቀረት የታለመ ነው» በሚል ፍራቻ የአያሌ የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ተማሪዎችንና የወላጆችን ድጋፍ ያገኘው ዋና ጥያቄያቸው መንግሥት ተግባራዊ ለማድረግ በዝግጅት ላይ የነበረው «ኤዲኪሽናል ሴክተር ሪቪው» የተሰኘውና ትምህርት ማሻሻያ ይሆናል ተብሎ የተነደፈው ፕሮግራም እንዲታገድ ነበር። በዚያኑ ዕለት ታክሲ ነጂዎች የመካከለኛውን ምሥራቅ ጦርነት ተከትሎ በነዳጅ ዋጋ ላይ ከተደረገው የ50 በመቶ ፍጣራ ጋር ተመጣጣኝ የሆነ የታሪፍ ፍጣራ በመጠየቅ ሥራ አቆሙ። የነሱ አድማ የተማሪዎችና የሥራ አጥ ወጣቶችን ድጋፍ በማግኘቱ ወዲያውኑ ወደ አመፅና ሁከት ተሸጋገረ። የታክሲዎቹ የሥራ ማቆም ስኬታማ እንዲሆን ይመስላል በማናቸውም ተንቀሳቃሽ ተሽከርካሪዎች ላይ የድንጋይ ናዳ አወረዳበት። በተለይም ናዳው ያነጣጠረው የመንግሥት ንብረትና የታክሲዎች ጣውንት በሆኑት አውቶቡሶችና የምቾትና የድሉት ተምሳሌት በነበሩት እንደ መርቼደስ ባሉ መኪናዎች ላይ ነበር።

እንዲህ ገንፍሎ የወጣው ሕዝባዊ ቁጣ መለያ ባሕረው ያልተቀናጀ መሆኑ ነው። ይሁን እንጂ ግዙፍና ሁለንተናዊ በመሆኑ ሥርዓቱን አርበደበደው። በየካቲት 21 በጸሐፊ ትእዛዝ አክሊሉ ሀብተ ወልድ የሚመራው ካቢኔ ከሥራ መሰናበቱም የዚህ የሥርዓቱ መራድ ውጤት ነው። ንጉሠ ነገሥቱም ወዲያውኑ ሥራውን በለቀቀው ካቢኔ ውስጥ የመገናኛ ሚኒስትር የነበረውን ልጅ እንዳልካቸው መኩንንን ጠቅላይ ሚኒስትር እርጎ በመሾም አዲስ

ካቢኔ እንዲመሠርት አዘዘ። እንዳልነበረውም ከቀድሞው ሚኒስትሮች የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩን ዶክተር ምናሴ ኃይለን ብቻ ሲያስቀር ካቢኔውን ባዲስ መልክ አቋቋመ። አዲሱ ካቢኔ የመሣፍንቱን ወገን ጊዜያዊ የበላይነት ከማንፀባረቁ ባሻገር እንዳልነበረውን ጨምሮ ሦስት የአክሲዮኖች ዩኒቨርሲቲ ምሩቃን ስለነበሩበት (ሌሎች ሁለቱ የአገር ግዛት ሚኒስትሩ ዶ/ር ደጃዝማች ዘውዴ ገብረ ሥላሴና የንግድና ኢንዱስትሪ ሚኒስትሩ ልጅ ሚካኤል እምሩ ናቸው) የሕዝቡን ሕሊና የሚሰብ ይመስል ነበር። ይሁን እንጂ ሕዝባዊው አመፅ በዚህ የማስታገሻ እርምጃ ከመብረድ ይልቅ ይበልጥ እየሰፋና እየከረረ ሄደ።

ቀደም ብሎ በመግቢያው እንደተገለፀው የሕዝባዊው ንቅናቄ ዓይነተኛ ባሕሪ ሕዳጣን በኃያላን፣ የቦታቸው በበላዮች ላይ ብትራቸውን ያነሱበት መሆኑ ነው። ወታደሮችና የቦታቸው መከራከሪያ በበላይ መከራከሪያ፣ ደህ በባለጸጋ፣ ሠራተኛ በአሠራሩ ላይ ሆነ ብሎ ተነሣ። ወትሮ ማናቸውንም ተቃውሞ ለጥ ፀጥ ያደርጉ የነበሩት የመንግሥቱ የጭቆና አውታሮች መደበኛ ተግባራቸውን ለማከናወን ፍላጎቱም ችሎታውም አልነበራቸውም። ፖሊሶች ሰላማዊ ሰልፍ መበተናቸው ቀረና አብረው መሰለፍ፣ አልያም አጅበው ከግቡ ማድረስ ያዙ። በየካቲት መጨረሻ ላይ ለልማዱ ሥርዓቱን በመፈታተን እምብዛም ያልታወቀው የኢትዮጵያ ሠራተኞች ማኅበር ኮንፌዴሬሽን አራት ቀን የቆየ ውጤታማ አጠቃላይ የሥራ ማቆም እድማ አደረገ። በዚህን ወቅት ሠራተኞቹ ያነሷቸው ጥያቄዎች ደግሞ እንዲጨመርላቸው፣ አዲስ የሠራተኛና አሠሪ ሕግ እንዲደነገግና በነፃነት የመፈራረት መብት እንዲከበር ነበር።

ለአያሌ ሳምንታት በቆየው ሕዝባዊ አመፅ ውስጥ ሌላው ጉልህ ሥፍራ የያዘው በሚያዝያ 10 የተካሄደው ከመቶ ሺ በላይ የሚገመት ሕዝብ የተካፈለበት ግዙፍ ሠላማዊ ሰልፍ ነው። መሰረታዊና ክርስቲያን ደጋፊዎቻቸው የተሳተፉበት ይህ ሰልፍ የሃይማኖት አኩልነት እንዲሰፍን፣ የመንግሥትና ቤተ ክህነት ቁርኝት እንዲቀርና የመሰረቱ በዓላት ብሔራዊ በዓላት ሆነው እንዲከበሩ አበክሮ ጠየቀ። በየሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶች ከፍተኛ ሹማምንት ከሥራ እንዲባረሩ መጠየቅ የተለመደ ነገር ሆነ፤ እንዳንድ ባለሥልጣናት አስከፊነቱው በየቢሮዎቻቸው ለተወሰነ ጊዜ እስከመታሰር ድርሰው ነበር። በዋና ከተማዬቱ የተጀመረው እንቅስቃሴ ወደ ጠቅላይ ግዛቶችም ተዛመተ። በጅማ በሕዝቡ የተመረጠ ኮሚቴ ሙሉ ሥልጣን ጨብጦ በሕዝብ ዘንድ ከፍተኛ ጥላቻ አትርፎ የነበረውን የንጉሠ ነገሥቱን እንደራሴ ደጃዝማች ፀሐዩ እንቄ ሥላሴን አባረረ። ይህን ተግባሩን በሩሲያ አብዮት ከታየው ሕዝባዊ ልዕልና ጋር በማነፃፀር ግራ ኃይሎች «የጂማ ሰቪየት» ሲሉ አምካሹት።

የእንዳልነበረው ካቢኔ ይህን ሕዝባዊ ማዕበል ለመግታት ከቶም አልቻለም። ጠቅላይ ሚኒስትሩ «ፋታ ስጡኝ» እያለ ቢማጠንም ሰሚ አላገኘም። ከግራ ኃይሎች ለዚህ ምልጃ ያገኘው ምላሽ «ጉልቻ ቢቀያየር ወጥ አያጣፍጥም» የሚል ሆነ። በሌላ አነጋገር፣ በቀድሞውና በአዲሱ ካቢኔ መካከል የቅርፅ እንጂ የይዘት ልዩነት የለም እንደማለት ነው። አዲሱ ካቢኔ የወሰዳቸው አንዳንድ የማሻሻያ እርምጃዎችም የሕዝቡን ቀልብ ከቶም ሊስቡ አልቻሉም። ለምሳሌ፣ ካቢኔው በተሰየመ ጥቂት ቀናት ውስጥ በንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ ሕገ መንግሥቱን ለማሻሻል ዕቅድ ነደፈ። በመጋቢት ወር ውስጥ ደግሞ የቀድሞ መንግሥት ሹማምንትን አለአግባብ መበልፀግ አጣርቶ ለፍርድ የሚያቀርብ

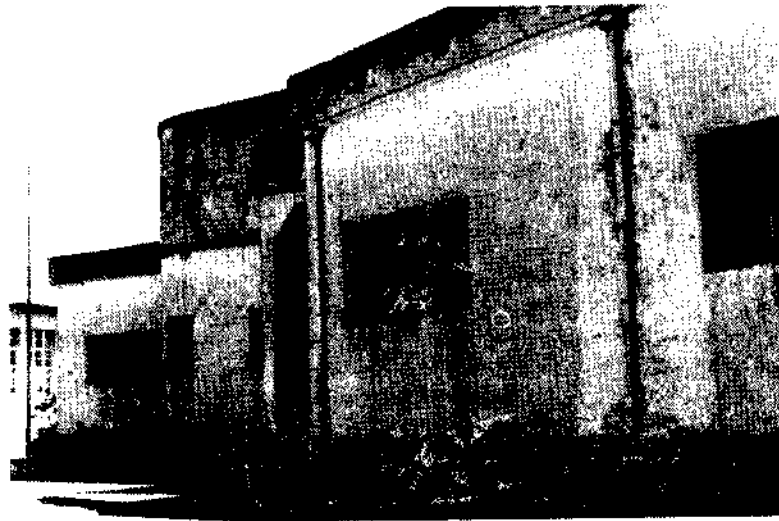
የምርመራ ኮሚሽን ተቋቋመ። ከዚያም በማስከተል አዲሱ ካቢኔ የኢኮኖሚና ማኅበራዊ ፓሊሲውን በዝርዝር የሚያብራራ የእንግሊዝ መንግሥትን የአሠራር ዘይቤ ተከትሎ «ጎጭ ሰነድ» (White Paper) የተሰኘ መመሪያ ይፋ አደረገ።

ይህ ሁሉ ግን ለእንዳልነበረው የፈለገውን ፋታ ሊያስገኝለት አልቻለም። የጠቅላይ ሚኒስትሩ ዐቢይ ችግር፣ ምንም እንኳን ራሱንና ካቢኔውን ባዲስ መልክ ለማቅረብ ቢሞክርም፣ የቀድሞ ታሪኩ እስረኛ መሆኑ ነው። ባንድ ወገን ከመሣፍንት ዘር መወለዱና በሌላ ወገን ደግሞ የሥርዓቱ ተዋናይ ስለነበር ከተጠያቂነት ሊያመልጥ አለመቻሉ ለአብዮቱ ጎራ ተቀባይነት የሌለው ስብዕና ሰጠው። ገና ከመሾሙ በየካቲት 22 ተማሪዎች ተቃውመውት ሰልፍ ወጡ። ከሦስት ቀን በኋላ ደግሞ የዩኒቨርሲቲ መምህራን ማኅበር የማያወላዳ ሂስ ሰነዘሩበት። ከዚያ ቀጥሎ በሠራተኞች ማኅበር ኮንፌዴሬሽን የተጠራው ጠቅላላ የሥራ ማቆም እድማ በመሠረቱ የሠራተኛውን መብት ለማስከበር የተደረገ ነበር ቢባልም አዲሱን ካቢኔ የመቃወም የፖለቲካ ገፅታም ነበረው። በሠራዊቱም ዘንድ ቢሆን በተለይ በአየር ኃይሉ ክፍል የእንዳልነበረው መንግሥት ብዙም ተቀባይነት አላገኘም።

የተቃውሞው ማዕበል የጎን ውጋት የሆነበት አዲሱ ካቢኔ ይህን ለመቋቋም ኃይልና ዘዴን ያጣመረ ስልትን መረጠ። በሚያዝያ 22 በሱ ግምት የማያባራ ሕገ ወጥ የሆነውን ሕዝባዊ ንቅናቄ ለመግታት «ብሔራዊ የፀጥታ ኮሚሽን» የሚባል አካል አቋቋመ። ከዚህ ጎን ለጎን ደግሞ በተለይ ሠራዊቱን በጥቅልም ሆነ በከፊል አባብሎ ከሱ ጎን ለማሰለፍ ልዩ ጥረት አደረገ። ሠራዊቱ በየካቲት ወር ንቅናቄውን ሲጀምር ትግሉን የሚያቀናጅለት ኮሚቴ አቋቁሞ ነበር። ከጊዜ በኋላ፣ የአየር ወለድ ብሪጌድ አዛዦችና የእንዳልነበረው ዘመድ የሆነው ኮሎኔል ዓለም ዘውድ ተሰማ በዚህ ኮሚቴ ውስጥ የመሪነት ሥፍራ ለማግኘት ችሎ ነበር። የሠራዊቱን ንቅናቄ ለመቆጣጠር ለጠቅላይ ሚኒስትሩ ይህ ምቹ አጋጣሚ ሆነለት። ባንድ ድንጋይ ሁለት ወፍ እንዲሉ፣ ባንድ በኩል የሠራዊቱን ቁጣ ለማስታገስ፣ በሌላ ወገን ደግሞ ተቀናቃኞቹን ከአደባባይ ለማራቅ በሚያዝያ ወር ሁለተኛ አጋማሽ ውስጥ በዓለም ዘውድ አማካይነት አያሌ የቀድሞው ካቢኔ ሚኒስትሮችንና ሌሎች ከፍተኛ የመንግሥት ሹማምንትን በቁጥጥር ስር አዋላቸው። እንዳልነበረው ይህን እርምጃ እንዲወስድ ዓለም ዘውድን ሲጠይቅና ንጉሠ ነገሥቱም ሲፈቅድ፣ ጠቅላይ ሚኒስትሩ የቀድሞ ባልደረቦቹን፣ ንጉሠ ነገሥቱም የቀድሞ አገልጋዮቹን በመሰዋት ራሳቸውን ለማዳን ያስቡ ይመስላል። ከጥቂት ወራት በኋላ እንዲህ እንደዋዘ አላልፈው የሰጧቸውን ሹማምንት እንደሚቀላቀሉ ከቶም አልታሰባቸው።

አዝጋሚው መፈንቅለ መንግሥት

እንዲህ ከሥሩ የተናጋው ሥርዓት፣ በመስከረም 1967 የሥርዓቱ ቁንጮ የነበረው ንጉሠ ነገሥት ከሥልጣን ሲወርድ ግብዓተ መሬቱ ተፈጸመ። ያ እስከሆነ ድረስ ግን በተለይም በመጨረሻው ሁለት ወራት ሥርዓቱ ስልታዊ ቡርቦራና ሽርሽራ ተካሂደበት። የዚህ ሽርሽራ ግንባር ቀደም ተዋናይም በታሪክ «ደርግ» እየተባለ ሲታወቅ የኖረው ከሠራዊቱ ልዩ ልዩ ክፍሎች የተውጣጠው



6.1 ደርግ ልደቱን ያገኘበት አራተኛ ክፍለ ጦር ውስጥ የሚገኘው ሕንፃ

ኮሚቴ ነው። የዚህ ኮሚቴ ቅድመ ታሪክ እምብዛም ጠርቶ የወጣ ባይሆንም፤ አጠቃላይ ገፅታው ግን የሚከተለውን ይመስላል። ከየካቲት 66 እስከ ሰኔ መጨረሻ ባለው ጊዜ ውስጥ ይህ ወታደራዊ ኮሚቴ በሦስት መልክ እንደተከሰተ ይነገራል። የመጀመርያው በየካቲት ወር መጨረሻ ላይ ከደሞዝ ጭማሪ አንስቶ እስከ አጠቃላይ ፖለቲካዊና ማኅበራዊ ለውጥ ድረስ ይጠይቁ የነበሩትን የሠራዊቱ የተለያዩ ክፍሎች ትግል ለማስተባበር የተቋቋመው ኮሚቴ ነው። ሁለተኛው የዚህ ኮሚቴ የታሪክ ምዕራፍ ደግሞ፤ በኮሎኔል ዓለም ዘውድ መዳፍ ስር ወድቆ ሕዝባዊ ዓላማ የነበረው ንቅናቄ የእንዳልካቸውን ካቢኔ ዕድሜ ለማራዘምና ሥልጣኑንም ለማደላደል እንዲያገለግል የተደረገውን መከራ ያመለክታል።

ከነዚህ ሁሉ ዘላቂ ውጤት ለማምጣትና የማታ ማታም ሥልጣን ላይ ለመደላደል የቻለው ግን በሰኔ 21 ቀን 1966 የተመሠረተውና «የጦር ኃይሎች፣ የፖሊስና የሕዝባዊ ጦር አስተባባሪ ኮሚቴ» በሚል ስያሜ ይፋ የወጣው ሦስተኛው ኮሚቴ ነው። ይህ ቡድን ይበልጥ በታሪክ የታወቀው ግን «ደርግ» በሚለው መጠርያ ነው። ቢያንስ የዚህ የሦስተኛው ኮሚቴ ሐሳብ በሚባላለበት ወቅት ሻለቃ ተፈራ ተክለአብ የሚባል የጦር ሠራዊት መሐንዲስ መምሪያ መኩንን ግንባር ቀደም ሚና እንደተጫወተ ይነገርለታል። የጋላ ጋላ ግን አስተሳሰቡ ከሌሎች ጓዶቹ አመለካከት እየተሰፈነጠረ ስላስቸገራቸው ያገለሉት ይመስላል። ከመጀመርያው ኮሚቴ አንስቶ እስከ ሦስተኛው ኮሚቴ ልደት ድረስ ተዋናይ የነበረው ሌላ መኩንን ደግሞ አራተኛ ክፍለ ጦርን ወክሎ የቀረበው ሻለቃ አጥናፋ አባተ ነበር። ምናልባትም መጀመርያ ላይ አጥናፋ የደርግ ሊቀ መንበር ሆኖ ሲመራ ቆይቶ፤ ሰኔ 21 ደርጉ ተሟልቶ በተቋቋመበት ወቅት የሊቀ

መንበርነቱን ሥፍራ የሐረሩን ሦስተኛ ክፍለ ጦር ወክሎ ለመጣው ሻለቃ መንግሥቱ ኃይለ ማርያም በመልቀቅ እሱ የምክትል ሊቀ መንበርነቱን ሥፍራ የያዘ ይመስላል። ጋላ ግን፣ ደርግ አደባባይ የሚወጣበት ግርማ ሞገስ ያለው የከፍተኛ መኩንን ስም አስፈልጎት ሌተና ጄኔራል አማን አንዴምን ሊቀ መንበር አድርጎ፤ መንግሥቱንና አጥናፉን በማሸጋገጥ ተቀዳሚና ሁለተኛ ሊቀ መንበር ለማድረግ ተገዷል።

በተለምዶ ሁሉም ይጠቀምበት ለነበረው፣ ነገር ግን ባዕድ ለሆነው «ኮሚቴ» ሊሟሰው ቃል ሀገራዊ ምትክ እንዲሆን ታስቦ ጥቅም ላይ የዋለው «ደርግ» ልክ እንደ «አብዮት» ዘመኑ የወለደው ቃል ነው። ሁለቱም የጥንታዊውን የግዕዝ ቋንቋ በማጣቀስ የተቀመጡ ናቸው። «ደርግ» የሚለው ቃል እዲስ ይሁን እንዲ ወታደሮች በፖለቲካ ጣልቃ በመግባት ሁኔታዎችን ለመለወጥ መሞከራቸው እንዳንደም መቻላቸው ግን እዲስ አልነበረም። በተለይም ቤተ መንግሥት አካባቢ የሚገኙ ወታደራዊ ኃይሎች ነገሥታትን በማንገሥና ከዙፋን በማውረድ ወሳኝ ሚና ከመጫወትም አልፈው፤ በየጁ መሳፍንት እንዳየነው የራሳቸውን ሥርወ መንግሥት እስከ መመስረት ድርሰዋል። በሃያኛው መቶ ዓመት መጀመርያ አሠርት ዓመታትም መሐል ሰፋሪ በመባል የሚታወቀው ከቤተ መንግሥቱ ጋር በጥብቅ የተሳሰረ ጦር ካንዴም ሦስቱ (በ1902፣ በ1909 እና በ1910) የፖለቲካ ሹም ሽር በማምጣት ግንባር ቀደም ሚና እንደተጫወተ ቀደም ሲል ተመልክተናል። ከሁሉም በላይ ደግሞ የቅርብ ጊዜ ትዝታ የነበረው፤ በክብር ዘበኛ ዋና አዛዥ በብርጋዲዬር ጄኔራል መንግሥቱ ገዋይ የተመራውና የከሸፈው የ1953 መፈንቅለ መንግሥት ነበር።

ምናልባትም ከሁሉም በላይ በደርግ አባላቱ ሕሊና ውስጥ ጉልህ ሥፍራ የነበረው ይኸው የ1953ቱ የመንግሥት ለውጥ መከራ ላይሆን አይቀርም። መሠረታዊ ለውጥ ላይ ባነጣጠረው ሕዝባዊ ንቅናቄና «ሕግና ሥርዓትን» ለማስፈን በሚጣጡት ኃይሎች መካከል ተወጥሮ የነበረው ደርግ ዐቢይ ጥረትና ስጋት የ1953ቱ ለውጥ ፈላጊዎች ዕጣ እንዳይደርስበት ነበር። ስለሆነም የማይገሰስና የማይደፈር ይመስል የነበረውን ዐዲያዊ ሥልጣን ለመናድ በዘዴና በጥንቃቄ መራመድ ነበረበት። በበትረ መንግሥቱ ላይ ቁጥጥራቸውን ከጊዜ ወደ ጊዜ እያጠበቁ በሄዱ መጠን፤ ለንጉሠ ነገሥቱ ያላቸውን ፅኑ ታማኝነት በሚያማልል ቋንቋ ይገልፁ ነበር። ለዚህም ነው ንጉሠ ነገሥቱን ከሥልጣን ለማውረድ ለተጠቀሙበት ዝግ ያለ ግን ስልት የተሞላበት አካሄድ «አዝጋሚው መፈንቅለ መንግሥት» የሚል ስያሜ የተሰጠው።

የተለያዩ ምንጮች እንደሚጠቁሙት ደርግ በመጀመርያ በዋና ከተማዬቱና አካባቢዋ የሚገኙ መለዩ ለባሾችን የወከሉ መኩንኖች ያቋቋሙት ኮሚቴ ነበር። ጋላ ግን አገር አቀፍ ይዘት እንዲኖረው በመፈለጉ በሀገሪቱ የሚገኙ አርባ የጦር ክፍሎች ሦስት ሦስት ተወካዮች እንዲልኩ ተደርጎ እንዲህ ተስፋፍቶ የተዋቀረው ኮሚቴ ሥራውን ሰኔ 21 ቀን ጀመረ። ይህንኑ ስሌት ተከትሎ በተለምዶ መቶ ሃያ የደርግ አባላት እየተባለ ይነገር እንዲ እውነተኛ ቁጥራቸው ከመቶ አሥር በልጦ አያውቅም። ይህም የሆነበት ምክንያት አንዳንድ የጦር ክፍሎች ተወካዮች አሟልተው ባለመላካቸው ይመስላል። እንዲህ በምርጫ መሰል ሂደት የተዋቀረ በመሆኑም ደርግ የወታደራዊ ፓርላማ ባሕሪ ነበረው። ከመደበኛ ፓርላማ የሚለየው ግን ወታደሮቹ እንዴ ወኪሎቻቸውን ከመረጡ

በኋላ በነሱ ላይ ሥልጣን አልባ መሆናቸው ነው። በሌላ አነጋገር፣ ወኪሎቻቸው የሚያደርጉት ነገር ካልጣማቸው ተመለሱ ለማለት ወይም እንደገና ለመምረጥ ምንም ኃይል ወይም ዕድል አልነበራቸውም። ይህም በቀንደኛው የደርግ አባል በመንግሥቱ ኃይል ማርያም ታይቷል። በደርግ ውስጥ የነበረው ሥልጣን እየገነኘና የሚወስዳቸውም እርምጃዎች እየከረሩ ሲሄዱ መጀመርያ የወኪሎች የሐረሩ ሦስተኛ ክፍለ ጦር ወደ ክፍለ ጦሩ እንዲመለስ ጥሪ ቢያደርግለትም፣ ደርግ ሊቀ መንበር እርጎ ከባድ ኃላፊነት ስለሰጠኝ ይህን አደራ ትቼ አልመለስም ብሎ አሻፈረኝ አለ። እንዲመለስ ለማሰገደድ አስቦ ጦሩ ቤተ ሰቡን ቢያግትበትም ሻለቃው ከዓላማው ንቅንቅ አላለም።

ሌላው የደርግ መለያ ባሕሪ ከፍተኛ መኩንኖች ከአሮጌው ሥርዓት ጋር በቅርብ የተሳሰሩ ናቸው ተብሎ በመታሰባቸው፣ ከሻለቃ ያለፈ መኩንን አባል እንዳይሆን መደረጉ ነው። ስለሆነም ሃምሳ የሚሆኑት የደርግ አባላት ከመቶ ዓለቃ እስከ ሻለቃ የሚደርሱ መኩንኖች ሊሆኑ፣ የቀሩት ተራ ወታደሮችና ባለሌላ ማዕረጎች ነበሩ። ይሁን እንጂ፣ ብዙም ሳይቆዩ በሕዝብ ዘንድ ምንም ዓይነት እውቅናና ዝና የሌላቸው ዝቅተኛ መኩንኖች ለውጡን በግንባር መምራቱ እያስፈራቸው ስለመጣ፣ ሕዝብ ፊት የሚቀርቡበት የታዋቂ ከፍተኛ መኩንን ሽፋንና ጋሻ አስፈለጋቸው። ለዚህም ተግባር የመረጡት በሠራዊቱ ዘንድ ከፍተኛ ተወዳጅነት የነበረውን ሌተናንት ጄኔራል አማን ሚካኤል አንደኛው ነበር። በደርግ ጥያቄና ድጋፍም ጄኔራሉ መጀመርያ የጦር ኃይሎች ኤታ ማጀር ሹም፣ ቀጥሎ የመከላከያ ሚኒስትር፣ በመጨረሻም የደርግ ሊቀ መንበር (የሕዝብ ግንኙነት መኩንን ማለቱ ይበልጥ ወደ እውነቱ የተጠጋ ሳይሆን አይቀርም) ሆኖ ተሾመ።

የደርግ የመጨረሻ ግብ በትረ መንግሥቱን መጨበጥ ቢሆንም፣ ንጉሠ ነገሥቱን ከሥልጣን ለማግለል የተጠቀመበት ስልት የኃይልና የድፍረት ሳይሆን የትሕትናና የማዋዛት ነበር። ለንጉሠ ነገሥቱ መጀመርያ የቀረባቸው ጥያቄዎችም፣ ለፓለቲካ እስረኞችና ስደተኞች አጠቃላይ ምህረት ማወጅ፣ የተረቀቀውን አዲስ ሕገ መንግሥት ባፋጣኝ በሥራ ላይ እንዲውል ማድረግ እና ለዚሁም ይረዳ ዘንድ ፓርላማ እንደ ወትሮው ለክረምት መዘጋቱ ቀርቶ በዚሁ ላይ እንዲመክር ነበር። ይህን ሁሉ ጥያቄ ሲያቀርቡ ለንጉሠ ነገሥቱ ያላቸውን ታማኝነትና ሳላየውም ከፍተኛ አመራር አድናቆታቸውን በሰፊው እየገለፁ ነበር። ስለዚህም ይሆናል ንጉሠ ነገሥቱ የደርጉን ጥያቄ ለመቀበል ብዙ ጊዜም ያልወሰደበት። ይሁን እንጂ ይህ አምንታዊ መልስ ደርግን ማስታገሱ ቀርቶ ሌሎች ተከታታይ እርምጃዎች እንዲወስድ አደፋፈረው። ከነዚህም እርምጃዎች የነኛውና የደርጉን የወደፊት አቅጣጫ የጠቆመው በመካሄድ ላይ ሳለው ሰው ጥ እንቅፋት ይሆናሉ ብሎ የገመታቸውን ከፍተኛ የመንግሥት ባለሥልጣናትንና የመሣፍንቱን አባላት ማሰር ነው። ሠራዊት ያዘምታሉ፣ ከፍተኛ ችግር ያደርሳሉ ተብለው ይፈሩ የነበሩት ኃይላን ባብዛኛው ምንም ሳያገነራግሩ እጃቸውን ሰጡ።

ይህ ሁሉ ሲሆን፣ የደርግ ዓላማና የወደፊት አቅጣጫ ምን እንደሆነ ሕዝቡ ግር ሳይሰው አልቀረም። ይህን ጥያቄ ለመመለስም ይመስላል ደርግ የሚከተለው መርህ «ኢትዮጵያ ትቅደም!» የሚለው መሆኑን ከጥልቅ ይዘት ይልቅ በቃለ አጋና በታጀቡ ተከታታይ መግለጫዎች አወጀ። በሀገሪቱ የተነሳሳው የሰው ሰሜትም ፈርጠም ያለ ጡንቻ ያለውን ወታደራዊ ንቅናቄ እንደ አጋዥ

ኃይል ስለቆጠረው፣ የሰው ጥቆማዎች ደርግ ለዚሁ ብሎ ያስቀመጣቸውን የሐሳብ መስጫ ሳጥኖች ሞሏቸው። ደርግም በነሐሴ መጨረሻ ላይ፣ አንድም ይህንኑ ጡንቻ ለማሳየት፣ አንድም የሕዝቡን ሰሜት ለመፈተሽ፣ «ኢትዮጵያ ትቅደም» የሚለውን እርማውን እያመላከተ በአዲስ አበባ ዋና ዋና ጎዳናዎች ላይ በወታደር መኪና ስልፍ አደረገ።

በዚህ ሁኔታ የመንግሥት ሥልጣን የእንዳልካቸው ካቢኔና ደርግ የሚጋሩት የመንትዮሽ ባህሪ ያላት ሆና አንድ ወር ግድም ቆየች። የጋርዮሽ አስተዳደሩን የተቀናጀ መልክ እንዲሰጠው ታስቦ ከሁለቱም ወገን የተውጣጣው አራት አባላት የነበሩት አገናኝ ኮሚቴ ግን ተግባሩን በሚገባ ሊወጣ አልቻለም። ሥልጣን ቀስ በቀስ ከእንዳልካቸው እጅ እያፈተለከች ደርግ መጽፍ ውስጥ ገባች። በዚሁም አላበቃ፣ ሐምሌ 15 ቀን እንዳልካቸው ከጠቅላይ ሚኒስትርነት ሥልጣኑ እንዲወርድ ተደርጎ፣ ከጥቂት ቀናት በኋላ እሱው ራሱ ያሳስራቸውን ጓዶቹን ተቀላቀለ። በቦታውም ተራማጅ ነው ተብሎ ይገመት የነበረው የልዑል ራስ እምሩ ኃይለ ሥላሴ ልጅ ሚካኤል እምሩ ጠቅላይ ሚኒስትር ሆኖ ተሾመ።

እንዲያ ተጠባና ተጨንቆ የፈጠረው የፖለቲካ ሥርዓት እየሟሸሸ ሲሄድ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የአፍዝ አደገግዝ እንደያዘው ሰው ዝም ብሎ ይመለከት ነበር። የንቅናቄው የመጨረሻ ዓላም መሆኑን ከቶም የተገነዘበው አይመስልም ነበር። ለውጡ የማታ ማታ ማን ላይ ያነጣጠረ እንደነበር ግን ሳይውል ሳያደር ዝህድ እየሆነ መጣ። ደርግ «ትልቁን ግንድ ለመቁረጥ መጀመርያ ቅርንጫፎቹን መልምል» የሚለውን ስልት በመከተል፣ በመጀመርያ የንጉሣዊ ሥልጣን አውታሮች የነበሩትን እንደ ዙፋን ችሎት፣ ፍርድ አጣሪ ጉባዔ፣ ልዩ ካቢኔ፣ የግቢ ሚኒስቴርና የዘውድ ምክር ቤት ያሉትን ተቋሞች አፈረሳቸው። ብዙም ሳይቆይ ደግሞ ንጉሠ ነገሥቱ በከፍተኛ ባለአክሲዮንነት ይቆጣጠረው የነበረውን የእንበሳ አውቶቡስና የቅዱስ ጊዮርጊስ ቢራ ፋብሪካን ወረሳቸው። በተለይ በቢራ ፋብሪካው ንጉሠ ነገሥቱ ተጠቃሚ እንደነበር የሚያውቀው በጣም ጥቂት ሰው ስለነበር እርምጃው በንጉሠ ነገሥቱ ካደረሰበት የገንዘብ ዚሣራ ይልቅ ክብሩንና ሞገሱን በብርቱ አቀለለው። መላ ዘመነ መንግሥቱን ለሕዝቡ አሳቢ መስሎ ይታይ የነበረው መሪ አሁን ትርፍ ለማግበስበስ የሚሯሯጥ ተራ ነጋዴ ሆኖ ታየ። በመጨረሻም ንጉሠ ነገሥቱ ያለ አጋዥና አዛኝ እንደቀረ ካረጋገጠ በኋላ፣ ደርግ ጳጉሜ 4 ቀን 1966 ባደረገው ስብሰባ በድምፅ ብልጫ ንጉሠ ነገሥቱን ከዙፋኑ ለማውረድ ወሰነ።

ከማውረዱ በፊት ግን፣ አሁንም አስተማማኝ የሆነ የሕዝብ ድጋፍ ለማግኘት ሲል፣ የመጨረሻውን ድራማ ቀምሞ አቀረበ። አዲሱን ዓመት ለማክበር ለተዘጋጀው የአዲስ አበባና የአካባቢዋ ሕዝብም ጳጉሜ 5 ቀን ምሽት በኢትዮጵያ ቴሌቪዥን የ1965ቱን የወሎ ሕዝብ የረሀብ አልቂት የሚያሳይ ፊልም አቀረበ። ፊልሙ መሠረት ያደረገው በእንግሊዝካዊው ሪፖርተር ጆናታን ዲምቢልቢ ተዘጋጅቶ እንግሊዝ አገር በቴሌቪዥን የታየውን ቢሆንም፣ ከንጉሠ ነገሥቱ የምኞትና የቅንጦት ኑሮ ጋር ተቀነባብሮ የቀረበ በመሆኑ፣ ተመልካቹ ሕዝባዊ ስቅቃን ከንጉሣዊ ፈንጠዚያ ጋር እያነፃፀረ ቁጣው ገንፍሎ እንዲወጣ



6.2 እዚ ጋይላ ሥላሴ ከሥልጣን ከወረደ በኋላ፣ ወደ አራተኛ ክፍለ ጦር እስር ቤት ወደ ወሰደችው ታሪካዊ የልሰ ቫንን መኪና ሲያመራ

የታሰበ ነበር። በተለይም «የምንወደውና የሚወደን ሕዝባችን» የሚለውን ንጉሣዊ ዘይቤ ለመናድ የታለመ ነበር። እንደታሰበውም የፕሮፓጋንዳው ቅንብር ግቡን ስለመታ፣ ለንጉሠ ነገሥቱ የሚያዝንለት ጠፍቶ «ይውረድ!» የሚለው በረከተ።

መስከረም 2 1967 ጠዋትም፣ የደርግ ተወካዮች ብሔራዊ ቤተ መንግሥት በመሄድ፣ ንጉሠ ነገሥቱን ከዙፋኑ እንዲወርድ መወሰኑን አርድተው ወደተሰናዳለት ሥፍራ እንዲሄድ ጋበዙት። የውርደቱን ልክ ለማሳየት ይሁን ወይ ከሕዝብ ቁጣ ለመሰወር እንደሆነ አይታወቅም፤ በየልሰቱን መኪና እክንፈው የደርግ መካነ ልደት ወደሆነው ወደ አራተኛ ክፍለ ጦር ወሰዱት። ያቺ ቅፅበት በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ በርዝመቱም ሆነ ሀገሪቱ ባየችው ለውጥ ብዙም ወደር የማይገኝለትን የንጉሥ ዘመን ማክተም ብቻ የምታመለክት ሳይሆን ሥረ መሠሪቱን ከንጉሥ ሰለሞንና ንግሥተ ሳባ ጋር የሚያጣቅሰውን «ሰለሞናዊ» ሥርወ መንግሥትን ፍጻሜም ጭምር ነው።

ወታደራዊ አገዛዝና ባላንጣዎቹ

የአብዮቱ ተምሳሌት የሆነው መስከረም 2፣ 1967 ሁለት ተቃራኒ ገፅታዎች ነበሩት። ባንድ ወገን ንጉሣዊ አገዛዝን እስመግዶ ሕዝቡን ነፃ ያወጣ ሲመስል በሌላ ወገን ደግሞ አዲስና ከፊተኛው ያልተናነሰ እምባዝን አገዛዝ በሕዝቡ ላይ ተጫነበት። በሶላቱ ሥልጣን የጨበጠውና ራሱን «የጊዜያዊ ወታደራዊ

አስተዳደር ደርግ» ብሎ የሰየመው መንግሥት መጀመርያ የወለደው እርምጃ አዲሱን ሕገ መንግሥት ማገድ፣ ፓርላማን መበተንና ማናቸውንም ዓይነት ሰላማዊ ሰልፍና የሥራ ማቆም አድማን መከልከል ነበር። ዓላማ ጠቋሚ የነበረው «ኢትዮጵያ ትቅደም» የሚለው መፈክርም ወደ እምነትነት ተሸጋገረ። እሱን መቃወምም ታላቅ ወንጀል ሆኖ ተፈረጀ። አብዮታዊው ንቅናቄ የወለደው ደርግ ሥልጣኑን ለማደላደል ሲል ወላጁን ካደ፣ በዚህም፣ በየካቲት 66ቱ ሕዝባዊ አመፅ ውስጥ ግንባር ቀደም ሚና ከነበራቸው ተማሪዎችና መምህራን ጋር የከረረ ቅራኔ ውስጥ ገባ። ደርግና ደጋፊዎቹ መስከረም ሁለትን የሕዝባዊው ንቅናቄ ማሳረጊያ ብለው በየዓመቱ ሲያከብሩት፣ ተቃዋሚዎቹ ግን አብዮቱ ሀዲዱን የሳተበት ቀን ብለው ዘከሩት።

የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግን መቋቋም ከሲቪሉ ወገን በብርቱ የተቃወሙት ተማሪዎች፣ «ፎረም» በመባል የሚታወቀው ግራ ዘመም የሆነው የዩኒቨርሲቲ መምህራን ቡድን፣ የኢትዮጵያ ሠራተኞች ማኅበራት ኮንፌዴሬሽን፣ «ዴሞክራሲያ»ና «የሰፊው ሕዝብ ድምፅ» በሚባሉት መጽሐፋት ዙሪያ የተሰባሰቡት ገቡዕ የግራ ክንፍ ድርጅቶች ሲሆኑ፣ ከወታደሩ ክፍል ደግሞ የመሐንዲስ ክፍል፣ ክቡር ዘበኛና የወታደር የበረራ ክፍል («እርሚ አቪየሽን») ይገኙበታል። እነዚህ ተቃዋሚዎች እንደ አማራጭ ያቀረቡትም የ«ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት» መቋቋምን ነበር።

ይህ ሁለት ዓመት ያህል ገና የቆየ መፈክር መጀመርያ የተወረወረው የአንጻራዊነት ካቢኔ በተቋቋመበት ወቅት ነበር። በዚያን ወቅት ግራ ክንፍ ጋይላት ሕዝቡ የሚፈልገውና የሚጠብቀው የካቢኔ ሽም ሽር (ወይም «ጉልቻ መቀያየር») ሳይሆን መሠረታዊ ለውጥ ነው በማለት «ሕዝባዊ መንግሥት ይቋቋም» የሚለውን መፈክር ባማራጭነት አቀረቡ። ሆኖም እነዚህ ጋይሎች እውነተኛ ሕዝባዊ መንግሥት ማቋቋም ምን ያህል ከባድ እንደሆነ ስለተረዱ ይመስላል። በወቅቱ ተፈጻሚነት ሊኖረው የሚችለው «ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት» ነው በማለት መፈክራቸውን አስተካከሉ። መፈክሩን በመሰንዘር ብቻ ሳይገታ ይዘቱንም በሐምሌ ወር ለደርግ በፃፈው ደብዳቤ አብራርቶ ያቀረበው የ«ፎረም» ቡድን ነበር። ይሁን እንጂ የመፈክሩ ደጋፊዎች ስለይዘቱ ሙሉ ስምምነት ነበራቸው ብሎ ለመናገር ያዳግታል። አንዳንዴ ከሠራተኞች፣ ተማሪዎች፣ መምህራንና ገበሬዎች የሚውጣጣ መንግሥት ሆኖ ሲቀርብ፣ ሌላ ጊዜ ደግሞ የየካቲት 66 ሕዝባዊ ንቅናቄ በወለዳቸው ኮሚቴዎችና ድርጅቶች ላይ የሚመሠረት ሆኖ ይቀርብ ነበር።

ውሎ አድርጎ ይህ የ«ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት» መፈክር የሁለቱ ግንባር ቀደም የግራ ክንፍ ቡድኖች፣ ማለትም «ዴሞክራሲያ» እና «የሠፊው ሕዝብ ድምፅ» በተሰኙት ህቡዕ ጋዜጦች ዙሪያ የተደራጁት የኢትዮጵያ ሕዝብ አብዮታዊ ፓርቲ (ኢሕአፓ) እና የመላ ኢትዮጵያ ሶሻሊስት ንቅናቄ (መኢሶን)፣ ዋነኛ የፍልሚያ ምክንያት እንደሆነ ይታወቃል። ይሁን እንጂ በመጀመርያዎቹ ወራት ሁለቱም ቡድኖች የመፈክሩ አራማጆች ነበሩ። እንዲያውም ንጉሠ ነገሥቱ ከዙፋኑ ከመውረዱ ከሁለት ቀናት በፊት የወጣው «የሠፊው ሕዝብ ድምፅ» በወታደር የሚመራ መንግሥት፣ የፈለገውን ያህል ቅን ልቦና ቢኖረው፣ ዞሮ ዞሮ አገሪቷን ባንድ እምባዝን መሪ መዳፍ ሥር ይጥላታል ሲል ትንቢታዊ ትንተና አቅርቦ ነበር።

ነገር ግን ይህ የአገር ቤቱ መሊሶን አመለካከት ከአገር ውጭ ካለው የመሊሶን አመራር ጋር የሚጣጣም ሆኖ አልተገኘም። ምክንያቱም የ«ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት» መፈክር ግራው ከንፍ ሰፊውን ሕዝብ ለማደራጀት ካለበት ዋነኛ ተግባር የሚያዘናጋ ነው የሚል ጠንካራ አቋም አመራሩ ስለነበረው ነው። የመሊሶን የውጭ ከንፍ አገር ቤት ከገባ በኋላም የሱ አቋም አይሉ ድርጅቱ መፈክሩን ለመተውና ጋላም አምርሮ ሊታገለው በቃ። በመፈክሩ ዙርያ በኢሕአፓና በመሊሶን መካከል የነበረው የጦፊ ክርክር በማርክሳዊ ቃላት ተሸልሞ ሲቀርብ መሠረታዊ የርዕዮተ ዓለም ክርክር ይቃላል አንጂ ዞሮ ዞሮ የሥልጣን ሽኩቻ ነበር ማለት ይቻላል። ይኸውም ባንድ ወገን ኢሕአፓ በብዙኃን ድርጅቶች (የመምህራን፣ ተማሪዎችና ሠራተኞች) ውስጥ በስፋት ስርጉ የገባ በመሆኑ የሚቋቋመውን ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት አቆጣጠራለሁ የሚል አምነት ነበረው። ባንፃሩ ደግሞ መሊሶን በዚህ ረገድ ገና ብዙ የሚቀረው ስለነበር እሱ ድርጅቱን አፈርጥሞ አስከፍረዋል ድረስ ሥልጣን በደርግ እጅ መቆየቱን አምብላም አልጠላውም ነበር። ስለዚህም ነው ወደ 1967 አጋማሽ ገደማ መሊሶን የትግል ስልት ለውጥ በማድረግ ደርግን ሙሉ በሙሉ ከመቃወም ወደ ሂሳዊ ድጋፍ የተሸጋገረው።

ያም ሆነ ይህ ግን፣ ደርግ ሥልጣን አስረከቦ ወደ ካምፕ የመመለስ አንዳችም ፍንጭ አላሳየም። ወራት በዓመታት እየተተኩ በሂዱ ቁጥር እራሱን የአብዮቱ ዋና ጠባቂና አላማታ ማድረግ ያዘ። ወደ ካምፕ መመለስ ማለት አብዮቱን መከፋት ሆኖ ታየው። «ያለምንም ደም» ብሎ የተነሳው ደርግ ደም ማፍሰስ ከጀመረ በኋላ ከሥልጣን መውረድ ማለት ራሱን ለፍርድ ወይ ለበቀል አሳልፎ መሰጠት ሆኖ አገኘው። ስለሆነም ከሕዝብ የሚመጣውን የሥልጣን ጥያቄ ሲሆን በዘዴ ማለዘብ፣ ካልሆነም በኃይል መቆጨት ነበረበት። እራሱን ጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ያለኛውም ከሕዝብ የቀረበውን የሽግግር ስልት ለራሱ በሚስማማ መንገድ ለመተርጎም ነው። የሕዝባዊ ውክልና ጥያቄንም ለማስታገስ መንግሥታዊና ሃይማኖታዊ ተቋሞችን፣ እሥራ አራቱን ክፍላት ሀገርና ሕዝባዊና የሙያ ድርጅቶችን የሚወክሉ አባላት ያሉበት ብሔራዊ የመማከርት ሽንጉ ሰየመ።

ይህ የመሸንገያው ስልት ሲሆን፣ በዚህ በማይመለሱት ላይ ደግሞ ጠንካራ በትሩን አሳረፈባቸው። በመጀመርያ የተቃዋሚ ሕዝባዊና የሙያ ድርጅቶች መሪዎችን አሰረ። ወዘለደሩ የመሪዎቹን መታሰር ተቃውሞ ሲነሳ ደግሞ ያለ ርኅራኄ መታቸው። ፍጥጫው ወደ ሠራዊቱም ጎራ ተዛምዶ የሕይወት መጥፋትን አስከተለ። የደርግ በሥልጣን ላይ መደላደልን ከተቃወሙት ወገን ክቡር ዘበኛና የአርሜ አቪየሽን መሪዎቻቸውን አሳልፈው ለመስጠት ሲገደዱ፣ የመሐንዲስ ክፍል ግን አሻፈረኝ በማለቱ መስከረም 27 ቀን ለደርግ (በተለይም ለአንደኛው ምክትል ሊቀ መንበር ለሸለቃ መንግሥቱ) ታማኝ የሆኑ ወታደሮች ካምፑን ሰብረው በመግባት በተከፈተው ተኩስ አምስት የመሐንዲስ ጦር አባላት ሲገደሉ አያሌዎች ለመቁሰልና ለመታሰር በቁ። በዚህ ክስተትም አብዮቱ ያለምንም ደም ይጠናቀቃል የሚለው አምነት እንደ ጉም በነነ።



6.3 ጄኔራል አማን ሚካኤል አንደም በአሥመራ ስታዲየም ከሕዝቡ ለተደረገለት የጋለ አቀባበል አፀፋውን ሲመልስ

የመስከረሙ ደም መፋሰስ የንቅናቄውን የደም አልባ ምዕራፍ የዘጋውን ያህል መጭውን ፅልመትም የሚያረዳ ደውሏል ነበር። ገዳር 15፣ 1968 እሱድ ጠዋት በኢትዮጵያ ሬዲዮ የተላለፈውና የኢትዮጵያ ሕዝብን ብቻ ሳይሆን መላውን ዓለም ያስደነገጠው ዜና በአብዮቱ የደም ጎዳና ጉልህ ሥፍራ ይዞ የቆየ ክስተት ነው። እንደተለመደው በወታደራዊ ማርሽ የታጀበው የደርግ መግለጫ የደርግ ሊቀ መንበር ሌተና ጄኔራል አማን ሚካኤል አንደምን ጨምሮ በስድሳ የቀድሞ ባለሥልጣናትና የደርግ ተቃዋሚዎች ላይ ገዳር 14 ቀን «የፖለቲካ ውሳኔ» እንደተወሰደባቸው ሰፈረ። በዚህም፣ ጄኔራሉ እጅ አልሰጥም ብሎ ቤቱ ተከቦ በተፈጠረው የተኩስ ልውውጥ ሲሞት የተቀሩት ሃምሳ ዘጠኙ ደግሞ ከእስር ተወስደው እንደተረሽኑ ለፍፏል። ደርግ ባወጣው መግለጫ፣ በጄኔራሉ ላይ ያን ዓይነት የመጨረሻ እርምጃ ሲወስድ የተገደደው፣ አምባገነን ባሕሪ በማሳየቱ፣ ደርግንና ጦሩን የመከፋፈል ተግባራት በመፈፀሙና አከርፎ ዘሥራ ዝብታ ራሱን በማግለሉ ነው ብሏል።

በመሠረቱ ግን መጥፊያው የሆነው ከተቀዳሚ ምክትል ሊቀ መንበሩ ከሌተና ኮሎኔል መንግሥቱ ጋር የነበራቸው ግንኙነት እየሻከረ መሄዱ ይመስላል። በተለይም የኢርትራጊ ችግር እንዴት እንፍታው በሚለው ጥያቄ ዘንባል ጄኔራሉ ሰላማዊ አማራጭን ሲከተል፣ ኮሎኔሉ በኃይል የመተማመን ዝንባሌው የጎላ ነበር። ሁለቱም ባላንጣዎች ቀደም ባለት ሳምንታት ለተፃራሪ አቋማቸው ተቀባይነት ለማስገኘትና ደጋፊዎቻቸውን ለማበራቀቅ በጦር ኃይሎች የተለያዩ ክፍሎች መግለጫዎች ሲሰጡ ቆይተዋል። ከነዚህ ልዩነቶችም ባሻገር ለጄኔራሉ ሕይወት መጥፋት ዋናው ምክንያት ታሪካዊ ተልዕኮውን መፈፀሙ

ነው ማለቱ የተሻለ ተለማኒነት ይኖረዋል። እስከተወሰነ ደረጃ ድረስ፤ በሕዝብ ዘንድ በውል ያልታወቁት የደርግ አባላት የጄኔራሉን ስም ጋሻና ከላላ አድርገው መንቀሳቀሳቸው አያሌ ጠቀሜታ ነበረው። እያደር ግን፤ ጄኔራሉም የራሱን የሥልጣን ፍላጎት ማሳየቱ ስላልቀረና፤ ከደርግ አባላት መካከልም በተለይ እንደ ሌተና ኮሎኔል መንግሥቱ ያሉት የራሳቸው የሥልጣን አደጋ ስለነበራቸው፤ ጄኔራሉ ከጥቅሙ ይልቅ ጉዳቱ እያመዘነ መጣ። ስለዚህ በግብፅ በ1940ዎቹ እንደታየው እነ ኮሎኔል ናበር ጄኔራል ነጊብን መጀመርያ ለሸፋን ተጠቅመው ነበል እንዳደረጉት ሁሉ፤ እነ ኮሎኔል መንግሥቱም ጄኔራል አማንን አስወገዱት። ትልቁ ልዩነት የግብፅ ጄኔራል ሕይወቱ ሲተርፍ ኢትዮጵያዊው ሕይወቱ ማለቱ ነው።

የጄኔራሉን ሞት አስከትሎ የተረሸኑት እስረኞች ባብዛኛው መሣፍንት፤ የቤተ መንግሥት ባለሟሉች፤ ሚኒስትሮች፤ የጦር አዛዦችና የጠቅላይ ግዛት እንደራሴዎች ነበሩ። ስለሆነም በተለምዶ «ስድሳ የቀድሞው መንግሥት ባለሥልጣናት» እንደተገደሉ ተደርጎ ሲወሳ ቆይቷል። የደርግን መግለጫ በትጡ ለተከታተለው ከስድሳዎቹ መኻል በቀድሞው ሥርዓት ምንም ሚና ያልነበራቸው፤ ግን የደርግን የፖለቲካ ሥልጣን መያዝ በመቃወማቸው ብቻ በዚህ አጋጣሚ አብረው የተረሸኑ መኩንኖችና ወታደሮች እንደነበሩ ግልፅ ነው። በሚቀጥሉት ዓመታትም ደርግ ይህን «ሁለት ወፍ ባንድ ድንጋይ» በመምታት በሚወስዳቸው እርምጃዎች ምክንያት ሊነሳ የሚችለውን ተቃውሞ የማደናገር ስልት ካንዴም ሁለቱ ሲጠቀምበት ታይቷል።

የጄኔራሉ ሞትና የዓምላ ዘጠኙ እስረኞች መረሸን ያለው ትስስር በውል አይታወቅም። ያም ሆነ ይህ ግን እስረኞቹ አደረሱት የተባለውን በደል የሚያጣራ መርማሪ ከሚሸን ተቋቁሞ የማጣራት ሥራውን በጀመረበት ወቅት እንዲህ ያለው ፍርድ ገምድል እርምጃ መወሰዱ፤ ከሚሸኑ ትርጉም አልባ ከማድረጉም በላይ የወደፊቱም የደርግ አካሄድ ምን ያህል ፍትሐዊ እንደሚሆን በአጅጉ የሚያጠራጥር ነበር። ይህ ያለፍርድ መግደል አባዜም ማሳረጊያው እስካሁንም ጠባሳው ያልጠፋው «ቀይ ሽብር» ሆነ። ደም በማፍለስ የተሳሰሩት የደርግ አባላትም ከእንግዲህ ወደጎሳ መመለስ እንደማይችሉ ስለተረዱ የፖለቲካ አቋማቸውን ይበልጥ እያከረሩ መጡ። ምናልባት እስከዚያን ጊዜ ድረስ በፈጠራቸው የቀድሞው ሥርዓትና በአብዮታዊው ንቅናቄ መካከል ሲኖወዙ ነበር ቢባልም፤ ከዚያን ጊዜ በጎሳ ግን ከቀድሞው ሥርዓት ጋር የሚያገናኛቸውን አትብት ቆርጠው ዕድላቸውን ከአብዮታዊው ንቅናቄ ጋር ሙሉ በሙሉ አስተሳሰሩ። ስለሆነም በተከታታይ ለረጅም ጊዜ መለያቸው የሆኑትን አብዮታዊ እርምጃዎች ወሰዱ።

ከነዚህም እርምጃዎች ቀዳሚ የሆነው የገጠሩን ሕይወት ሳንዴና ለመጨረሻ ጊዜ ለመቀየር የነደፉትን ፕሮግራም ተግባራዊ ለማድረግ መንቀሳቀሳቸው ነው። ይህ ከጊዜ በጎሳ «ብሔራዊ የእድገት በጎብረት ዘመቻ» የተባለው ፕሮግራም መጀመርያ የተሰነዘረው ደርግ ሥልጣን ከመያዙ ወደ እንደ ሳምንት ግድም ነው። ዓላማውም የሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶችና የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ተማሪዎችንና መምህራንን ወደ ገጠር በማዝመት



6.4 ከዘማች ተማሪዎች የዕለት ተዕለት ተግባር እንዲ ውሃ መቅዳት ነበር

የ«ኢትዮጵያ ትቅደም»ን መርህ መሠረት ያደረጉ የልማት እንቅስቃሴዎችን እንዲመሩ ለማድረግ ነበር። ፕሮግራሙ በቅን ልቦና እንራቱን ከጎሳ ቀርነት ለማውጣት ታልሞ የተነደፈ ሊሆን ቢችልም፤ ደርግ የሥልጣን ተፋላሚዎቹን በልማት ስም ወደ ገጠር በማግለል በሥልጣን ኮርቻ ላይ ለመደላደል የቀመመው ስልት ነው በማለት በተለይ በጎሳ በኢሕአፓ ስር የተሰለፉት ግራ ክንፍ ጋይሎች ተቃወሙት።

ይህንን ተቃውሞ ለማለዘዝም ደርግ እንዳንድ እርምጃዎች መውሰድ ነበረበት። በተለይም በምሁራኑ ዘንድ ሰፍኖ ወደነበረው የሶሻሊስት ርዕዮተ ዓለም ቀረብ ለማለት ይመስላል እምብዛም ተቀባይነት ያሳገውን የ«ኢትዮጵያ ትቅደም» መፈክር በመከለስ መመሪያዬ «ጎብረተሰባዊነት» ነው አለ። የምሁራኑን ማርክሳዊ ርዕዮተ ባዕድነት ለማመላከትም «ጎብረተሰባዊነት» ሙሉ በሙሉ አገር-በቀል መሆኑን አበክር ገለፅ። የሂደቱ አቅጣጫ በሌሎች አፍሪቃ አገሮች እንደታየው ኢትዮጵያዊ ሶሻሊዝም ለመከተል ነው። ይሁን እንጂ አዲሱ መርህም ቢሆን ከመጀመርያው መፈክር እምብዛም ግልፅ ያልሆነና የተለያዩ እምነቶችና መርህ-ግብሮች የተጨናነቁበት ሁኔታ ከመሆን አልፏል።

ዘማቾቹ ወደየምድብ ሥፍራዎቻቸው ከመለማራታቸው በፊት ታኅሣሥ 12 ቀን 1967 ጃንሜላ ላይ ትልቅ የሰልፍ ትርኢት አደረጉ። በዚህም ጊዜ የደርግ አባላት ለመጀመርያ ጊዜ ገሀድ ወጥተው ለሕዝብ ታዩ። በተለይም መንግሥቱን ዘማቾቹ «መንጌ፤ መንጌ፤» እያሉ በጋላ ስሜት ያደረጉለት አቀባበል በመሪነት ሥፍራው ላይ ተደላድሎ እንዲቆይ የልብ ልብ ሳይሰጠው አልቀረም። ምንም እንኳን መጀመርያ በዘመቻው ዙርያ ብዙ ክርክርና አታካራ የነበረ ቢሆንም፤ እንደ

ከዘመቱ በኋላ ዘማቾች በሙሉ ስሜት የገጠሩን ሕይወት የመለወጡን ተግባር ተያያዙት። በተለይም በናፍቆት ይጠብቁት የነበረው የመሬት ስራት አዋጅ የካቲት 25 ቀን ከወጣ በኋላ፤ አዋጁን ተግባራዊ ለማድረግ በሙሉ ጋይሳቸውና በጋላ ስሜት ተንቀሳቀሱ። ይሁን እንጂ ይህ እንቅስቃሴያዊ ሳይውል ሳያደር ከደርግ አባላትና ከሌሎች የመንግሥት ሹማምንት ጋር አጋጫቸው። ተማሪዎቹ አዋጁን በመተግበሩ ላይ ጭቁኑን አርሶ አደር ያሳተፈ ስልት ሲከተሉ፤ የደርግ ባለሥልጣኖች የመረጡት ስልት ደግሞ ቢሮክራሲያዊ ነበር። እያደርም የዘመቻ ጣቢያዎች ደርግና ደጋፊዎቹ ባንድ ወገን፤ ደርግን አምርሮ የሚቃወሙው የኢሕአፓ አባላትና ደጋፊዎቹ በሌላ ወገን የሚፋለሙበት መድረክ ሆነ። ዘመቻው እየተራዘመ በሄደ ቁጥር ተቃዋሚዎቹ ምድብ ጣቢያዎቻቸውን እየተዉ ወላች የፓለቲካ ፍልሚያ ወደሚካሄድበት ወደሀገሪቱ ርዕሰ ከተማ መመለስ ጀመሩ።

ደርግ መሬትን የ«ሕዝብ» (እንደ እውነቱ ከሆነ የመንግሥት) ያደረገውን አዋጅ የካቲት 25፤ 1967 ከማውጣቱ ቀደም ብሎ የንግድ፤ የኢንዱስትሪና የንግዝብ ተቋማትን ወርሶ ነበር። በሐምሌ 19 ደግሞ የከተማ መሬትንና ትርፍ ቤቶችን የመንግሥት ያደረገው አዋጅ ታወጀ። እነዚህ ተከታታይ እርምጃዎች ደርግ እስከ ፍፃሜ መንግሥቱ ድረስ ሲመካባቸውና ሲከራራባቸው የነበሩ እርምጃዎች ሆኑ። በተለይ እንደ አብዮት በዓል (መስከረም 2) ባሉ በዓላት እነዚህን «ድሎች» የማይዘረዝር ንግግር ከቶም አይታሰብም ነበር። ይሁን እንጂ እያደር የነዚህ እርምጃዎች ሕዝባዊ ፋይዳ በእጅጉ አጠያያቂ እየሆነ መጣ። በመሠረቱ፤ ውጤታቸው የሀገር ሀብትን ከግል ወደ መንግሥት እጅ ማዘዋወር ነበር። ስለሆነም፤ ወትሮም ገደብየለሽ ሥልጣን የነበረው መንግሥት አሁን ፈላጭ ቆራጭ ሆነ። መንግሥት ቀጭም ሽላሚም ሆኖ ኅብረተሰቡን ሙሉ በሙሉ ከመዳፉ ሥር አደረገው። በሌላ አነጋገር መንግሥት በቁጥጥሩ ሥር ያደረጋቸው የኢኮኖሚ አውታሮች ፍፁማዊ የሥልጣን መረብ ለመዘርጋት የተደላደለ መሠረት ሰጡት። የሀገር ኢኮኖሚ በቢሮክራሲው ቁጥጥር ስር እየሆነ በሄደ ቁጥርም የግሉ ዘርፍ እየሚሸሸና እየቀጨጨ ሄደ።

ይህ ማለት ግን የመሬት አዋጁ የነበረውን ታሪካዊ ፋይዳ ለማንኳሰስ አይደለም። አያሌ ተራማጅ ኢትዮጵያውያን በፅኑ የታገሉትን የዘመናት ብሶት ለማስወገድ የታሰመ በመሆኑ ትልቅ ግምት የሚሰጠው ነው። በሃያኛው መቶ ዓመት መጀመርያዎቹ ዐሠርተ ዓመታት ተራማጅ ምሁራን የገባሩ ዕዳና አሳር እንዲቀልሉት በአፅንዖትና በስሜት ታግለዋል። በተደባለሰበ መልክም ቢሆን የ1953 መሬትን በመንግሥት መሪዎችም የእርሻ ምርትን ለማስፋፋት ቃል ገብተዋል። በ1957 ደግሞ የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎች «መሬት ለአራሽ» ብለው ስልፍ በመውጣት አብዮታዊ ፈር ቀደዋል። ያ መልክርም ለዓመታት ሲያስተጋባ ቆይቶ የቀድሞውን ሥርዓት ግብአተ ሞት አፋጥኗል። የ1967ቱ የመሬት አዋጅም ከሁሉም በላይ የዚያ መልክር ውጤት ነው ማለት ይቻላል። የእንዳልካቸው ካቢኔም ቢሆን የጥያቄውን መሠረታዊነት በመንግዘብ መጋቢት 27 ባወጣው የፖሊሲ መግለጫ በመሬት ይዞታዎች ላይ የእንድ ሺ ሄክታር ጣራ በመደንገግና ወደፊት የሚሰጡ ማሳዎች መሬት ለሌላቸው ብቻ እንደሚሆን ቃል በመግባት አንገብጋቢ ለነበረው የሕዝብ ጥያቄ የበኩሉን መልስ ለመስጠት ተገዷል።



6.5 የገጠርን መሬት ለሕዝብ ያደረገውን አዋጅ በመደገፍ የወጣው ሕዝባዊ ስልፍ በካፌል።

በየካቲት 1966 አብዮቱ ከፈነዳበት ጊዜ ጀምሮም፤ የመሬት ጥያቄና መፍትኔው በአገሪቱ ጋዜጦች ዋና የመወያያ ርእስ ሆነው ቆይተዋል። ክርክሩና ወይይቱ በመንግሥት ጋዜጦች፤ በጎቡዕ ጋዜጦችና በተለይም ጉዳዩ በቀጥታ በሚመለከታቸው እንደ መሬት ይዞታ ሚኒስቴርና የጭላሎ እርሻ ልማት ድርጅት ባሉ መሥሪያ ቤቶች ይካሄድ ነበር። ክርክሩ የተከረባቸው ዋና ዋና ነጥቦችም መፍትኔው መሠረት የሚያደርገው ምርታማነትን ነው ወይስ ፍትሕን፤ የሚመጣው ከላይ ነው ወይስ ከታች፤ መሬት የግል ይሆናል ወይስ የጋራ ነበሩ።

ከዚህ ሁሉ ክርክርና ውጣ ውረድ በኋላ ነበር ደርግ በየካቲት 25 ቀን 1967 በስር ነቀልነቱ ወደር ያልተገኘለትንና እክራሪ የግራ ተቃዋሚዎቹን እንኳ ያስገረመውን የመሬት አዋጅ ይፋ ያደረገው። አዋጁ የግል የመሬት ይዞታን የሚያስወግድና የገጠር መሬት የማይሸጥ፤ በሊዝ የማይተላለፍና በዋስትናም የማይያዝ መሆኑን ደነገገ። ጭሰኝነትን ያስቀረው አዋጅ የመሬት ይዞታን በአሥር ሄክታር ሲወስን፤ አርሶ አደሩም በመሬቱ ላይ የሚኖረው መብት በጥቅም ላይ ከማዋል ያለፈ እንደማይሆን አወጀ። አዋጁን ተግባራዊ ያደርጉ ዘንድና ወደፊትም እንደ አስፈላጊነቱ የመሬት ድልድል የማድረግ ሥልጣን ያላቸውን የገበሬዎች ማኅበር አቋቋመ። ከአዋጁ ቀጥተኛ ውጤቶች አንዱ የቅድመ-አብዮት ኢትዮጵያ ዓይነተኛ ባሕሪ የነበረውን የመሬት መግት ማስቀረቱ ነው።

የአዋጁ ታሪካዊ ፋይዳ የመሬት ከበርቴውን መደብ ማስወገድ ሲሆን፤ ዋነኛ ተጠቃሚዎቹም ጭሰኞችና መሬት አልባ አርሶ አደሮች ነበሩ። አዋጁ በተጠቃሚነት ደረጃም ብቻ ቢሆን ባለመሬት ያደረጋቸው ባብዛኛው በደቡባዊ የሀገሪቱ ክፍል ይገኙ የነበሩ እነዚህ ጭቁን ዜጎች ለሚቀጥሉት ሁለት አሠርተ ዓመታት ያህል ለደርግ የሥልጣን መደለድል ፅኑ መሠረት ሊሆኑ በቅተዋል። ይሁን እንጂ ለዚያኑ ዓመታት ያህል ሳያባራ በተካሄደው ጦርነት ተማገጉ እንጂ ነገራቸውን በማሻሻል ረገድ ይህ ነው የሚባል ያገኙት ጠቀሜታ አልነበረም። የችግሩ ምንጭ አርሶ አደሩ በተመደበለት መሬት ከመጠቀም አልፎ ባለቤት መሆን አለመቻሉ ነው። ይህም አልበቃ ብሎ መንግሥት የአርሶ አደሩን ኑሮ ከመቼውም በበለጠ ሁኔታ የሚቆጣጠሩና ነፃነቱን በብርቱ የሚሸብቡ አርምጃዎች ወሰደ። ከነዚህም መካከል አርሶ አደሩ ምርቱን መንግሥት በደነገገው (ዝቅተኛ) ዋጋ ለመንግሥት ብቻ እንዲያቀርብ ተብሎ የተቋቋመው የአርሻ ሰብል ገበያ ድርጅት፤ በፈቃደኝነት ላይ ያልተመሠረተ የሰፈራ ፕሮግራምና የጋራ እርሻ፤ እንዲሁም አርሶ አደሩ ያልመከረበትና ያልከከረበት የመንደር ምሥረታ ፕሮግራምን መጥቀስ ይቻላል። እነዚህ እምብዛም ተወዳጅነት ያልነበራቸው የደርግ አርምጃዎች በተለይ በሰሜኑ የሀገሪቱ ክፍል አርሶ አደሩ ከፍተኛ ብሶት እንዲሰማውና ብሎም ከኢትዮጵያ ሕዝቦች አብዮታዊ ዴሞክራሲያዊ ግንባር (ኢሕአዴግ) ጎን በመሰለፍ ደርግን ለመጣል እንዲዘምት አስተዋፅኦ አድርገዋል።

የከተማ መሬትንና ትርፍ ቤቶችን የመንግሥት ያደረገውም አዋጅ ቢሆን፤ ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ፍትሕን ለማምጣት እንደተወሰደ ቅን አርምጃ ብቻ አድርጎ ማየት ያዳግታል። እርግጥ ነው የቀድሞው ጎዥ መደብ የኢኮኖሚ መሠረት ከገጠር መሬት በተጨማሪ በከተማ ቦታ ሽያጭና ቤት ኪራይ ላይም የነበረ በመሆኑ ያን መደብ በማጸነም ረገድ ጉልህ አስተዋጽኦ አድርጓል። ይሁን እንጂ አዋጁ ለመንግሥት ውርስ የዳረገው የከበርቴውን ቪላና ፎቅ ብቻ ሳይሆን የጭቁንንም ደሳሳ ጎጆ ነው። ስለሆነም የነገሩ ኢፍትሐዊነት እንዳለ ሆኖ፤ እነዚህን ጎጆዎች እንዲያስተዳድሩ ሥልጣን የተሰጣቸው የከተማ ነዋሪዎች ማኅበራት (በተለምዶ አነጋገር ቀበሌዎች) በተለይ ጎጆዎቹን እንጠግናለን ካሉ የሚጠብቃቸው ከትርፍ ይልቅ ኪሳራ ነው። እያደር ግልፅ እየሆነ እንደመጣው ግን የቀበሌዎች ሚና ካስተዳደር ይልቅ ቁጥጥር ላይ ያተኮረ ነበር። የገበሬዎች ማኅበራት አርሶ አደሩን ከደርግ መጻፍ ስር እንዳደረጉት ሁሉ፤ አዲስ አድራሻ የተሰጠው እያንዳንዱ የከተማ ነዋሪም በቀበሌዎች ለማካይነት ሕይወቱና እንቅስቃሴው በመንግሥት ቁጥጥር ስር ዋለ። በሚቀጥሉት ዓመታትም ቀበሌዎች የደርግና የኢሕአፓ መፋለሚያ መድረኮች ሆኑ። የኢሕአፓ ታጣቂዎች የቀበሌ መሪዎችን እያደኑ ሲገድሉ፤ ቀበሌዎች በተለይም የአብዮት ጥበቃ ጓዶች፤ የኢሕአፓ አባላትንና ደጋፊዎች እስከ «ቀይ ሽብር» በዘለቀ የአፅፋ ምት በየአደባባዩና በየእስር ቤቱ ገደሉ።

ደርግ በማርክሳዊ ርዕዮት ጎዳና

ደርግ በታሪክ የሚታወቀው በ20ኛው መቶ ዓመት ብቅ ካሉት እጅግ ቀናኛዊ ማርክሳዊ መንግሥታት አንዱ በመሆኑ ነው። እስከ ዕለተ ሞቱም በዚህ ማርክሳዊ ማንነቱ ራሱን ሲያሞክሽ ቆየ። ይሁን እንጂ፤ መቶ አሥር ግድም የሆኑት የደርግ አባላት በ1966 አጋማሽ ላይ አራተኛ ክፍለ ጦር መሸገው

የሀገሪቱ የወደፊት ዕጣ ፈንታ ምን ይሁን ብለው ሲመክሩ፤ ሳይንሳዊ ሶሻሊዝምን በኢትዮጵያ ውስጥ ሰርጎ የማስገባቱ ጉዳይ ከአብዛኞቹ ጎሊና እጅግ የራቀ ነበር። መመሪያቸው ያደረጉት «ኢትዮጵያ ትቅደም» የሚለው መፈክር ግፋ ቢል አገር ወዳድነትን የሚጠቁም ነበር። በታኅሣሥ ወር ባብዛኛው የእድገት በኅብረት ዘመኖችን ለማስደሰት ሲባል ወደ «ኅብረተሰባዊነት» ሲጎለግለውም ዓላማው «ኢትዮጵያዊ ሶሻሊዝም»ን እንጂ ሳይንሳዊ ሶሻሊዝምን ለማስረፅ አልነበረም።

ይሁንና ደርግ ፈራ ተባ ሲል የያዘው የሶሻሊስት ፈር ወደፊት የሚከተለውን የርዕዮተ ዓለም አቅጣጫ አመልካች ነበር። ያንን ፈር መልቀቁ እያደር አስቸጋሪ ብቻ ሳይሆን የማይታሰብ እየሆነ መጣ። የዚህንም ዋነኛ ምክንያት ለመረዳት ተማሪዎች በኢትዮጵያ አብዮት አመጣጥና ሂደት ላይ የነበራቸውን ወሳኝ ሚና ማጤን ያስፈልጋል። እንደ እውነቱ ከሆነ መለዩ ለባሹ በየካቲት 1966 ሕዝባዊ አመፅ ውስጥ ብቅ ያለው ባመዛኙ ከሙያው ጋር የተያያዙ ብሶቶችን ይዞ ነው (የደመወዝ ጭማሪ፤ የኑሮ ሁኔታ መሻሻል፤ ወዘተ)። ጥቅማቸውን አስከብረው ወደ ካምፓቸው ለመመለስ ሲያስቡ፤ «ወቱ ደሞዚን አስጨምራ ወደ ካምፕ ተመለሰች» የሚለው የተማሪዎችና የሌሎች ሲቪል ወገኖች ጉንታላና ወቀሳ ነው መለዩ ለባሹን ወደ ፖለቲካው መድረክ የገፋፋው። እያደርም ደርግ ሥልጣን ለመያዝ ብቻ ሳይሆን በሥልጣን ላይ ለመቆየት ከፈለገ እየገነነ ከመጣው ማርክሳዊ ርዕዮት ውጭ አማራጭ እንደሌለው እየተገነዘበ መጣ።

ከ1966 እስከ 1968 ድረስ ባሉት ሁለት ዓመታት ደርግ ከዚህ ርዕዮት ጋር ለመተዋወቅ ብቻ ሳይሆን ከማንም ያላነሰ ክህሎት አለኝ ለማለት ያለሰለሰ ጥረት ማድረግ ነበረበት። ሁልጊዜ አንድ አርምጃ ወደፊት ቀድሞ ከሚገኘው የግራ ክንፍ ኃይል ጋር ለመስተካከልና ብሎም ለማለፍ የነበረው ትግልና ጥረት ቀላል አልነበረም። ጥረቱም ተሳክቶ በሚያዝያ 1968 ደርግ የመጨረሻውን ርዕዮተ ዓለማዊ አመርታ በማድረግ፤ የብሔራዊ ዴሞክራሲያዊ አብዮትን በመመሪያነት አወጀ። በዚህ ድርጊቱም እየቀደመ ሲያስቸግረው ከነበረው የግራ ክንፍ የፖለቲካ ቡድን ጋር ተስተካክለ ማለት ይቻላል። ከዚያ የሚቀጥለው አርምጃ ራሱን የሠፊውንና የጭቁንን ሕዝብ ትግል በግንባር ቀደምነት ለመምራት በታሪክ የታጨ ብቸኛ የፖለቲካ ኃይል አርጎ ማየቱ ነው።

ይህን አስደናቂ የደርግ የርዕዮተ ዓለም ጉዞ ያሰመረለት አንዱ የግራ ክንፉ ተከፋፍሎ ወደ አብዮቱ መድረክ መውጣት ነው። በተለይም ከሀገር ውጭ የሚገኘው የተማሪው ገቅናቄ አካል አብዮቱ ሲፈነዳ በሁለት አክራሪ ጎራዎች ተሰልፎ ነበር። ጋላ ገሀድ እንደ ወጣው እነዚህ ሁለት ጎራዎች የኢሕአፓና የመኢሶን ድርጅቶች ተከታዮች ነበሩ። እነዚህ ሁለት አንጋፋ የግራ ክንፍ ኅቡዕ ድርጅቶች በተማሪ ድርጅቶች ሽፋን ደጋፊዎቻቸውን ማብዛትና ማጠናከር ተያይዘው ነበር። በአብዮቱ ዋዜማ ሁለቱ ጎራዎች በዓለም አቀፉ የተማሪዎች ድርጅት አወቃቀር ላይ ሳንጁቀረሽ ክርክር እያደረጉ ነበር። የኢሕአፓ ወገኖች በአዲስ መልክ የተዋቀረውን ዓለም አቀፍ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ፌዴሬሽን ሲደግፉ፤ የመኢሶን ተከታዮች ደግሞ በቁጥጥራቸው ስር የነበረው ዓለም አቀፍ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር እንዲቀጥል ይሚገባ ነበር። በሰሜን አሜሪካ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር ባብዛኛው የፌዴሬሽንና የኢሕአፓ ደጋፊ ሲሆን በአውሮፓ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር ደግሞ ሁለት ተከፍሎ ነበር።

ከአብዮቱ መፈንዳት በፊት፤ እነዚህ ልዩነቶች ከሀገር ውጭ በመሆናቸውና በተማሪ ድርጅቶች የተወሰኑ በመሆናቸው ብዙም እርባና አልነበራቸውም። አብዮቱ በየካቲት 1966 ክፈነዳ በኋላ ግን ስለ አብዮቱ ባሕሪና ሂደት ቡድኖቹ ካላቸው አመለካከት ጋር ተቆራኝ። በተከታታዮቹ ዓመታትም ልዩነቶቹ በሀገራዊ መድረክ እየጎሉ መጥተው ቀስ በቀስ ከርዕዮተ ዓለማዊ ክርክር ወደ እርስ በርስ መጠፋፋት ዘመቻ ተሸጋገሩ።

የውጭው ሁኔታ ይኸን ሲመስል፤ በሀገር ቤት ደግሞ በ1960ዎቹ መጀመርያ ዓመታት ማርክሳዊ-ሌኒኒዊ የጥናት ቡድኖች በንቡሶ መደራጀት ጀምረው ነበር። አብዮቱ ሲፈነዳም በንቡሶ በሚሰራጩት ልሳናቸው አማካይነት ከሕዝቡ ጋር መተዋወቅ ጀመሩ። ከነዚህም ልሳናት ወዲያውኑ ግንባር ቀደም ሥፍራ የያዙት ዴሞክራሲያ እና የሰፊው ሕዝብ ድምፅ የተሰኙት ነበሩ። ውሉ አድርጎ የኢሕአፓና የመኢሶን ልሳን መሆናቸው ይፋ ሆነ። ከነዚህ ሌላም የተለያዩ የግራ ክንፍ ድርጅቶች በየወቅቱ ብቅ ማለት ይዘ። የኢትዮጵያ ጭቁን ሕዝቦች አብዮታዊ ትግል (ኢጭአት) በተለይ የደቡባዊ ኢትዮጵያን ሕዝቦች እወክላለሁ ሲል፤ ወዝሊግ የተባለውና ቀድሞ በሰሜን አሜሪካ የኢትዮጵያ ተማሪዎች ማኅበር ፕሬዚዳንት በነበረው በዶ/ር ሠናይ ልኬ የሚመራው ድርጅት ደግሞ ከሠራዊቱ መሐል በተለይም በአየር ኃይል አካባቢ አባላት መመልመል ችሎ ነበር። በመጨረሻም ከኢሕአፓ ያፈነገጡ አባላት ከሌላ አገር ውስጥ ከነበረ ንቡሶ ድርጅት ጋር በመቀናጀት ማርክሲስት ሌኒኒስት ሪቮሉሽናሪ ድርጅት (ማሌሪድ) የተባለውን ቡድን አቋቋሙ።

በመጀመርያ የነዚህ የግራ ክንፍ ቡድኖች መበራከት ደርግን ግር ማለት ቱ አልቀረም። ነገር ግን ብዙም ሳይቆይ ወደ ርዕዮተ ዓለማዊው ፍልሚያ ውስጥ ገባ። በዚህ ረገድ ነገሩን ያሠመረለትም አንዳንዶቹ የግራ ክንፍ ቡድኖች ለደርግ የነበራቸው ቀና አመለካከት ነው። በተለይም መኢሶንና ወዝሊግ ደርግን ለመወዳጀት ፉክክር ይዘው ነበር ማለት ይቻላል። አንዳንዶቹ የደርግ መሪዎች የማርክሲዝም - ሌኒኒዝምን «ሀ» «ሀ» የቀሰሙትም ከሁለቱ ድርጅቶች መሪ አባላት ነበር ይባላል። ይሁንና እነዚህ የደርግ መሪዎች እስከ ወዲያኛው በኛ ጥላ ስር ይቆያሉ ብለው አስበው ከሆነ ተሳስተዋል። በተለይም ለፖለቲካ ሥልጣን ያለውን ቀናኢነት ከመጀመርያው የፈነጠቀው የደርግ አንደኛ ሊቀ መንበር ሌተና ኮሎኔል መንግሥቱ ኃይለ ማርያም የራሱ ድርጅታዊ ትልም እንዳለው ሳይውል ሳያድር ግልፅ አየሆነ መጣ። በ1968 ክረምት ላይ በወዝሊግ አዋላጅነት የመንግሥቱና መለዩ ለባሽ ጓዶቹ ፓርቲ የሆነው «አብዮታዊ ሰደድ» የተሰኘው ድርጅት ተወለደ። በዚህ ድርጅታዊ ገድል የመንግሥቱ ቀኝ እጅ ሆኖ ያገለገለው እንደሉው ሐረር የሚገኘውን ሦስተኛ ክፍለ ጦርን ወክሎ የደርግ አባል የሆነው የሃምሳ አለቃ (ከጊዜ በኋላ ሻምበል) ለገሠ አስፋው ነበር። የወዝሊግና የሰደድ መተሳሰርና መውራረስ ሰደድን ያገለበተውን ያህል ለወዝሊግ ግን የማታ ማታ መጥፊያው ሆነ። ጊዜው ደርሶ ወዝሊግ ሲመታና ሰደድ ብቸኛው የግራ አማራጭ ሆኖ ሲወጣ በወዝሊግ ላይ የቀረበበት ዐቢይ ክስ ለርግ ገብነት ሆነ።

በግራው ክንፍ ጎራ የነበረው ርዕዮተ ዓለማዊ ትንቅንቅ በ1968 ሁለተኛ አጋማሽ የመጀመርያዎቹ ወራት ላይ ከፍተኛ ደረጃ ደረሰ። ዞሮ ዞሮ የትንቅንቁ ተጠቃሚ የሆነውም የዳር ተመልካች የነበረው ደርግ ነው። ይህ ፍልሚያ የሚካሄደው በዕለታዊው የአማርኛ ጋዜጣ አዲስ ዘመን ሁለተኛ ገፅ ላይ በተለይ

«አብዮታዊ መድረክ» በተሰኘው ዓምድ ላይ ነበር። ዋና ተፋላሚዎቹም ኢሕአፓና መኢሶን ሲሆኑ ዋና ዋና ርእሶቹም እንደ «ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት መፈክር» ያሉት የወቅቱ አንገብጋቢ ጥያቄዎች ነበሩ። በእነዚህ በታላቅ ጉጉት ይጠበቁ በነበሩና የሁለቱ ድርጅቶች አውራ ደራስያን በብዕር ሰማቸው በሚጽፏቸው ጽሑፎች አማካይነት የድርጅታቸውን ማርክሳዊ ሐቀኝነት ባንገሩም የባላንጣቸውን ክስረት ለማስረገጥ ከፍተኛ ጥረት አደረጉ። የክርክሩ አዝማሚያ አንዱ ከንዱ ለመማር ሳይሆን አንዱ ሌላውን እርቃኑን ለማስቀረት በመሆኑ የሁለቱን ድርጅቶች ልዩነት ከማጥበብ ይልቅ ይበልጥ አስፋው። በመሠረቱ የርዕዮተ ዓለሙ ፍልሚያ ታሪካዊ ፋይዳ ከጥቂት ወራት በኋላ ለተከሰተው የትጥቅ ፍልሚያ ማሟሻ መሆኑ ነበር ማለት ይቻላል።

ሚያዝያ 12 ቀን 1968 ደርግ የብሔራዊ ዴሞክራሲያዊ አብዮትን መመሪያው እድርጎ ሲያውጅ፤ በግራ ክንፉ ባቡር ጋቢና ውስጥ ከመደላደልም አልፎ መሪውን ለመጨበጥ ተዘጋጀ ማለት ይቻላል። ይህ ከቻይና አብዮት የተቀሰመ ፎርመላ በሦስተኛው ዓለም ለሻሊስት ለውጥን ለማምጣት ፍቱን ነው ተብሎ የታመነበት ሲሆን፤ መሠረታዊ ይዘቱም በወዝሊግና በአርሶ አደሩና በተራማጅ ጌሶስ ከበርቲው አብዮታዊ ጥምረት የሠፊው ሕዝብ ጠላቶች ተብለው የተለዩትን ፊውዳሊዝምን፤ ኢምፒሪያሊዝምንና ቢሮክራሲያዊ ካፒታሊዝምን መደምሰስ ነው። የመጨረሻ ዓላማውም ሕዝባዊት ዴሞክራሲያዊት ኢትዮጵያን መመሥረት ነው። ይህ ዓላማም ከብዙ ውጣ ውረድ በኋላ በመስከረም 1980 እውን ሆነ። ለተመለከተውና ነገሩን ላጤነው ሁሉ እውር ድንብሩን «ኢትዮጵያ ትቅደም!» ብሎ በሰኔ 1966 የተነሳው ደርግ እዚህ ጣራ ላይ ለመድረስ ምን ያህል እስደናቂና ረጅም ጉዞ እንደተጓዘ ግልፅ ነው።

የብሔራዊ ዴሞክራሲያዊ አብዮት ከታወጀ በኋላ ቀጣዩ እርምጃ የፕሮግራሙ አስፈፃሚ አካል የሆነውን ጊዜያዊ የሕዝብ ድርጅት ጉዳይ ጽሕፈት ቤት ማደራጀት ሆነ። የአዋጁ መታወጅና የጽሕፈት ቤቱም መቋቋም የወቅቱ ዐቢይ ተግባር ሠፊውን ሕዝብ ማንቃትና ማደራጀት ነው እያሉ ይወተውቱ ለነበሩት እንደ መኢሶን ላሉ የግራ ክንፍ ኃይሎች ትልቅ ድል ነበር። ጽሕፈት ቤቱን እንዲመራ በተሰየመው አሥራ አምስት አባላት ባሉት ኮሚሲዮን ውስጥ የሊቀ መንበርነቱን ሥፍራ ከመያዝ አንስቶ ግልፅ የሆነ የበላይነት የነበረው መኢሶን የጽሕፈት ቤቱን መዋቅር ድርጅታዊ አቅሙን ለማፈርጠም ተጠቀመበት። ጽሕፈት ቤቱ በተቋቋመ በጥቂት ወራት ውስጥ የድርጅቱ ቁጥጥም ሆነ ሰበአዊ ኃይል ቀላል የማይባል እመርታን አሳየ። በተጓዳኝም ከተሞችን ለመቆጣጠር ቁልፍ የሆነውን የከተማ ልማትና ቤት ሚኒስቴር በመቆጣጠሩና በ1968 መጨረሻ ላይ በተደረገው የቀበሌ ምርጫ ደጋፊዎቹን ለማስመረጥ በመቻሉ ትልቅ የመደላለድል ስሜት ተሰማው። ስለሆነም የመንግሥት ሥልጣን ወደሠፊው ሕዝብ ተወካዮች የሚተላለፈው እንደ ኢሕአፓ በሐላብ ግትርነት ደርግን በመጋፈጥ ሳይሆን ደርግ የፈጠረውን መዋቅር በዘዴ በመጠቀም ነው ብሎ ቢያስብ እምብዛም አይገርምም።

ይሁን እንጂ፤ ደርግ ይህን የመኢሶን ስላት ሳይረፋው ይቀራል ብሎ ማስብ የፖለቲካ የዋህነት ነበር። ደርግ ሌላው ሁሉ ነገር ቢቀር በፖለቲካ ሥልጣን ጉዳይ ቆኑ መሆኑን ከንዴም ሁሉ አሳይቷል። በዚያ ላይ ደግሞ የሁለት ዓመት የአብዮት ትምህርት ቤት የግራ ክንፉን ማርክሳዊ ዘይቤና

ድርጅታዊ ስልት እንዲጨብጥ አስችሎታል። ስለዚህ ነገሩ «በልጥ ለበልጥ» ሆነና የጉልበት ፍተሻውን አይቀሬ አደረገው። አይቀሬ እየሆነ የመጣው ድራማም በአብዛኛው በ1969 ዓ.ም. መጀመርያ ተጀምሮ በዓመቱ ማብቂያ ላይ ተጠናቀቀ። በመጀመርያ ደርግ ለዘብተኛ የሆነውን የግራ ክንፍ አጋር በማድረግ፣ የእድገት እመርታው ባስደነገጠውና ማዕቀብ የሌለው ተቃውሞው ባበገነው በኢሕአፓ ላይ ዘመተ። በዚህ ረገድ፣ አያሌ የሠራተኛውና የብዙኃን ድርጅቶች የኢሕአፓን መፈክር አንግበው ሰልፍ የወጡበት የ1968ቱ «ሜይ ዴይ» በዓል ወላኝ ወቅት ነበር ማለት ይቻላል። በዚያን ወቅት ደርግና የግራ ክንፍ አጋሮች ኢሕአፓ አስካላ ድረስ እነሱ መኖር እንደማይችሉ በቅጡ ተረዱ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮም ሁለቱ ባላንጣዎች ሰይፋቸውን መሳል ጀመሩ። በክረምቱ ወራት የታየው አንፃራዊ ዝምታም ዶፍ ያዘለ ዳመና ነበር።

የተፈጥሮው ክረምት ሲያባራ፣ ሰው-ሰራሹ የሽብር ክረምት መስከረም ላይ ጀምሮ ዓመቱን ሙሉ ቀጠለ። ደርግ የኢሕአፓ ታጋዮችንና ደጋፊዎችን በመግደል፣ ኢሕአፓ በደርግ አቀንቃኞችና ባለሚሎች ላይ የሽምቅ ጦርነት በማወጅ ፋክክር ተያያዙ። ከሁለቱም ወገን ታሪኩን ለመጻፍ የሞከሩ ሰዎች ግድያውን የጀመረው ሌላኛው ወገን ነበር የማለት አዝማሚያ ያሳያሉ። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን ግድያውን ማን ጀመረው ብሎ መጠየቅ መሣሪያቸውን ስለው ከተፋጠጡ ሁለት ባላንጣ ሠራዊቶች መካከል የመጀመርያውን ተኩስ ማን ከፈተ ብሎ የመጠየቅ ያህል ነው። በዚህም ሆነ በዚያ ፍልሚያው አይቀሬ እየሆነ መጥቷል። እንዴ ከተጀመረ ወዲያም፣ እያሻቀበ እንጂ እየለዘበ አልሄደም።

የመገዳደሉ ዐበይት ምዕራፎች ከሞላ ጎደል የሚከተሉትን ይመስላሉ። በመስከረም 13 ኢሕአፓ እንደ ቀንደኛ ጠላቱ ያየው በነበረው በደርጉ እንደኛ ምክትል ሊቀ መንበር በሌ/ኮሎኔል መንግሥቱ ላይ የግድያ ሙከራ እድርጎ ሳይሳካለት ቀረ። እንዲያውም ከሙከራው ያመለጠው መንግሥቱ ባንድ በኩል ለራሱ ተወዳጅነትን ለማትረፍ፣ በሌላ ወገን ደግሞ የኢሕአፓን ክስረት ለማሳየት ተጠቀመበት። በዚያው ወር ውስጥ፣ ኢሕአፓ የመኢሶን እመራር አባልና የሕዝብ ድርጅት ጉዳይ ጽሕፈት ቤት ባልደረባ የነበረውን ዶ/ር ፍቅሬ መርዕድን ሠንጋ ተራ መኪና ውስጥ ቁጭ ብሎ ሚስቱን በመጠበቅ ላይ ሳለ አድፍጦ በመግደል የመጀመርያውን ዐቢይ ሰለባ አገኘ። በድርጊቱ ያረረው ደርግም (ምናልባት መንግሥቱ ማለቱ ይበልጥ ወደ እውነቱ የተጠጋ ይሆናል) «የአንድ አብዮታዊ ሕይወት በሺ ፀረ-ሕዝቦች ሕይወት ይመነዘራል» የሚል መግለጫ ካወጣ በኋላ የኢሕአፓ አባሎችንና ደጋፊዎችን በገፍ በማሰርና ከታሰሩትም መካከል መርጦ በመረሸን የበቀል እርምጃውን ወሰደ።

የመንግሥት የማጥቃት እርምጃ አፍቃሪ-ኢሕአፓ ተብለው በተፈረጁት የደርግ አባላት ላይ በጥር 26፣ 1969 «አብዮታዊ እርምጃ» ከተወሰደባቸው በኋላ ተጠናክሮ ቀጠለ። በተለይም በሚቀጥሉት ወራት አክታትሎ በወሰዳቸው ሁለት አሰላዎች ጎቡዕ ገብተው የነበሩትን አንዳንድ የኢሕአፓ መሪዎችንና ቀንደኛ አባላት ከመግደሉና ከማስሩ ባሻገር፤ ሲቪሉን ትጥቅ በማስፈታት ወኔውን ሰለበው። እነዚህ የ«አስሳና ድምሰላ» እርምጃዎች በ«ቀይ ሽብር» ስም ኋላ ለታወጀው ዘግናኝ የታሪክ ምዕራፍ መቅድም መሆናቸው ነው። «ቀይ ሽብር» በዋነኛነት ያነጣጠረው በኢሕአፓ ላይ ሲሆን፣ ቀስ በቀስ ግን የኤርትራ ሕዝባዊ

አርነት ግንባርና ሕዝባዊ ወያኔ አርነት ትግራይ፣ ብሎም ከደርግ ጎራ ያፈነገጠው መኢሶን ሳይቀር የሽብር ዓላማ ሆኑ።

ሌሎች የግራ ክንፍ ቡድኖች ኢሕአፓን በክፉ ዐይን እንዲመለከቱት ካደረጋቸው ምክንያቶች አንዱ ተሸቀዳድሞ እራሱን «የላብ አደሩ ፓርቲ ነኝ» ብሎ በማወጃቱ ነው። የሁሉም ዓላማ በወቅቱ ገና በነበረው ማርክሳዊ-ሌኒኒዝም አስተሳሰብ የሌሊን ፅንሰ-ሐሳብ ማዕከል የነበረውን ግንባር ቀደም የሠራተኛው መደብ ፓርቲ ሆኖ ለመገኘት ነበር። በሠራተኛው ማኅበራትና በሕዝባዊያን ድርጅቶች የኢሕአፓን ያህል ሰርገው ለመግባት ያልቀናቸው እነዚህ ቡድኖች ኢሕአፓን «የጅብ ችታል ቀንድ ይነክሳል» ብለው አጣጣሉት። በነሱ ስሌት፣ የፖለቲካ ፓርቲ ባሕል ባይተዋር በሆነባት ኢትዮጵያ የወዝ አደሩ ግንባር ቀደም ፓርቲን ተጣድፎ ማወጅ ወይ ድንቁርናን ወይ ስግብግብነትን አመልካች ነበር። ስለዚህም ይመስላል በኋላ የኢትዮጵያ ማርክሲስት ሌኒኒስት ድርጅቶች ጎብረትን (ኢማሌድን) ከፈጠሩት ከነዚህ ፀረ-ኢሕአፓ ክንበሩት የግራ ክንፍ ቡድኖች መካከል አንዳቸውም ቢሆን እራሱን ፓርቲ ብሎ ያልሰየመው። ከስማቸው እንደምንረዳው፣ የመረጡት ስያሜ «ንቅናቄ»፣ «ሊግ»፣ «ትግል»፣ «ድርጅት» ወይም «ሰደድ» ነበር። ሐቀኛው ግንባር ቀደም ፓርቲ ሊመሠረት የሚችለው፣ ሰፊው ሕዝብንና ተራማጅ ኃይሎችን ያለመታከት በማንቃትና በማደራጀት ነው ብለው በአጽንዖት ተከራክሩ። ኢማሌድንን በየካቲት 1969 የቋቋሙትም ወደዚሁ የመጨረሻ ግብ አስተማማኝ በሆነ መንገድ ለመድረስ ነበር።

ይሁን እንጂ፣ ኢማሌድን እንደታሰበው የግንባር ቀደም ፓርቲ አዋላጅ መሆኑ ቀርቶ አባል ቡድኖች ለድርጅታዊ የበላይነት የሚፋለሙበት መድረክ ሆኖ አረፈው። በተለይም መኢሶን ያሳይ በነበረው የበላይነትና የመከራራ ስሜት የሌሎችን የተባበረ ጥላቻ አተረፈ። ሽኩቻውና ጥልፊው በስውር እየቀጠለ እያለ፤ በ1968 ዓ.ም. በኢሕአፓና በመኢሶን መካከል የተደረገውን ዓይነት ክርክር በአዲስ ዘመን «አብዮታዊ መድረክ» ላይ በመኢሶንና በሌሎች የኢማሌድን አባላት መካከል ተካሄደ። የክርክሩ እምብርት «ዴሞክራቲክ መብቶች» በምን ሁኔታ ይፈቀዱ የሚል ነበር (በገደብ ወይስ ያለገደብ፣ ቀስ ብሎ ወይስ አሁኑኑ)። በሕዝቡ ዘንድ ሰፊ መሠረት ጥያላሁ ብሎ የተማመነው መኢሶን ያለገደብ አሁኑኑ ሲል፣ ሌሎች ቡድኖች ግን፣ ከአንድ ዓመት በፊት መኢሶን ኢሕአፓን ይሞግተው እንደነበረው፣ ሰፊው ሕዝብ ሳይነቃና ሳይደራጅ ዲሞክራሲያዊ መብቶችን መፍቀድ አብዮቱን ለፀረ-አብዮተኞች አሳልፎ መስጠት ነው ብለው ተከራክሩ። እንደዚሁም ኢሕአፓ በጀብደኝነቱ የተወገዘውን ያህል፣ መኢሶን ደግሞ በተራው «እብጠት» ተሰምቶታል ተብሎ ተኩነነ። ሰይፍ እንደተመዘዘባቸው የተረዱት የመኢሶን መሪዎች ብዙም ወዳልተዘጋጁበት የትጥቅ ትግል ለመሰማራት በቡድን ተከፋፍለው በተለያዩ አቅጣጫ ዋና ከተማውን ለቀው ለመውጣት ሲሞክሩ እኩሌታዎቹ ተገደሉ፣ የቀሩት ደግሞ ተይዘው ታሰሩ።

ይዘግይ እንጂ ከሰደድ በስተቀር የሌሎች ቡድኖች ዕጣ ፈንታ ከመኢሶን የተለየ አልሆነም። ከመኢሶን ብዙም ሳይዘገይ በዘመኑ አነጋገር «የተመታው» ከመኢሶን ጋር ብዙ ድርጅታዊ ትስስር የነበረው ኢጭኦት ነበር። ከዚያም በ1971 መባቻ ላይ ተራው ሰደድን ለመቆጣጠር ስርጎ ገብቷል ተብሎ የተወነጀለው የወዘሊግ ሆነ። ከዚያ በኋላ የሰደድ መሪዎች (ማለትም መንግሥቱ ኃይለ

ማርያምና ሌሎች) ወትሮም እቅድ ደካማ የነበረውን ማረፊያ ለማስወገድ ብዙም አልቸገሩባቸውም። የማታ ማታም ቀድሞ «ኢትዮጵያ ትቅደም» ብለው የተነሱት ወታደሮች የማርክሲዝም ሌኒኒዝም አውራጆች ለመሆን በቁ። ወታደራዊ ኮሚቴ የነበረው ደርግ አራሱን ለወዝ አደሩ ግንባር ቀደም ፓርቲነት አጪ።

«ከንድ መንግሥቱ አብዮታዊ አመራር ጋር ወደፊት!»

የኢትዮጵያ አብዮት ታሪክ ከመንግሥቱ ጋሪ ማርያም በብዕና ጋር በአያሌው ተቆራኝቶ ቆይቷል። ሰኔ 21፣ 1966 በቃል ዚዳን ከተሳሰሩት የደርግ ባልደረቦቹ አገገርም ሆነ ከጊዜ በኋላ አጋር ከሆኑት ሲቪል ምሁራን ጋር ሲወዳደር፤ እንደሉ አሻራውን በአብዮቱ ላይ ትቶ ያለፈ ግለሰብ የለም። በ1980 ዓ.ም. መባቻ ላይ የኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ሬፐብሊክ ሲታወጅ፤ ከዚያ በፊት ማናቸውም የኢትዮጵያ ገዢ አይቶ የማያውቀው ሥልጣን ጫፍ ላይ ለመድረሱ ጉልህ ማስረጃ ሆነ። የሚደንቀው ከአብዮት በፊት ብዙም ሰው የማያውቀው የነበረው ሻለቃ እንዲህ ያለ ፍፁማዊ ሥልጣን ለማግኘት መብቃቱ ብቻ ሳይሆን እዚያ ከመድረስ የሚያቆመው አንዳችም ጋሪ ያለ አለምመሰሉ ነው። እንዲህ ባላጋራዎቹን አንድ ባንድ ደምስሶ ገዝፎ ለመውጣት ያስቻሉት ሁኔታዎች ነባራዊም ግላዊም ነበሩ ማለት ይቻላል። ባንድ በኩል፣ ወትሮም ከገጉሣዊ አገዛዝ ውጭ ሌላ ሥርዓት የማያውቀው የኢትዮጵያ የፖለቲካ ባሕል ደርግ ለማስፈን ከሞከረው የቡድን አመራር ይልቅ ለአምባገነን አገዛዝ ያመቸ ነበር። በዚያ ላይ ደግሞ በአርቶዶክሳዊ ቀኖና ላይ የተዋቀረ ማርክሳዊ-ሌኒኒያዊ ቀኖና ሲታከልበት አገዛዙ ርዕዮተ ዓለማዊ ምልዓት አገኘ። በዚህ ረገድ የሩሲያና የኢትዮጵያ የታሪክ ሂደት የመመሳሰል ባሕሪ ነበረው። ሁለቱም እጃዊ አገዛዝና የአርቶዶክስ እምነት ሥር የሰደዱባቸው አገሮች ነበሩ። በሁለቱም ሀገሮች፣ አብዮት አምባገነን መሪን ወለደ፤ በሩሲያ ስታሊን፣ በኢትዮጵያ መንግሥቱ ጋሪ ለማርያም።

ይህን ነባራዊ ሁኔታ ማመልከት ግን የግለሰቡን የተለየ ሥልጣን የማካበት ክህሎት ለማግኘት አይደለም። በዚህ ረገድ በሱና በስመ ሞክሼው በብርጋዴር ጀኔራል መንግሥቱ ንዋይ መካከል የነበረው ልዩነት ለማንኛውም አነፃፃሪ ቁልፍ ብሎ የሚታይ ነው። ጀኔራሉ የ1953ቱን መፈንቅለ መንግሥት የመራበት ስልትና ሻለቃው (ኩሉኔሉ) ሥልጣን ላይ የተደላደለበት መንገድ የሰማይና መሬትን ያህል የተራራቁ ናቸው። የመጀመርያው ጥርጣሬና ለዘብተኝነት የተመላበት፣ የጋለኛው ፍጥነትና ጭካኔ (ወይም በ«አብዮታዊ» ዳጅ «ቆራጥነት») መለዋወጥ የሆነ ነበሩ። በቅርቡ ስለ ዘመነ ደርግ የተጻፉ



66 ትህትናን ተላብሶ የሚታየው መንግሥቱ ጋሪ ማርያም (ከግራ ሦስተኛ)። ነገር ግን በፍታው ከሚታዩት መካከል አራቱ የሱ ሰለባ የሆኑ ናቸው። ከግራ ወደ ቀኝ፣ ሻምበል ዓለማየሁ ጋሪ፣ ሻለቃ ሲሃይ ሀብቱ፣ ሌተና ጀኔራል ተፈሪ ባንቴ (የቆመው)፣ ሌተና ኩሉኔል አጥናቶ አባተ (ወደ ተፈሪ ቀረብ ያለው)

መጻሕፍት የሚስማሙበት ነገር ቢኖር ኩሉኔሉ ለዎችንና ሁኔታዎችን በፍጥነት ለመገምገምና ለመመዘን የነበረው ችሎታ ነው። ሌላው ከዙፋኑ ካወረደው ንጉሠ ነገሥት ጋር የሚያመሳሰለው ባሕርይ ደግሞ እውነተኛ ስሜቱንና ውጥንን የመሸፈን ተሰጥቶ ነው። ሞት የደገለላቸውን ሰዎች በቁጣ ሳይሆን በፈገግታ ነበር የሚያስተናግደው። ወደ ደርግ ብቅ ካለበት የመጀመርያዬቱ ቀን ጀምሮ የተደቀነበትን የሥልጣን ሽኩቻ በድል ሊወጣ የቻለው ብዙ ተመልካቾች በሚስማሙበት ብልጠቱ (ወይም አራዳነቱ) ነበር ማለት ይቻላል።

ብዙም እጠያያቂ ያልሆነው ብሔራዊ ስሜቱና እንደበተ ርቱዕነቱም በደርግ ውስጥ (በተለይ በወታደሮችና ባለሌላ ማዕረጎች መካከል) እና በሕዝቡም አካባቢ ተከታዮች ሊያስገኝለት ችሏል። በደርግ ውስጥ ከሚገኙት መኩንኖች አብዛኞቹ እንደሉ ከሐረር አካዳሚ መኩንኖች ጋር የጉሪጥ ይተያዩ የነበሩት የሆለታ ምሩቃን መሆናቸውም ተጨማሪ የድጋፍ መሠረት ሆኖለት ነበር። ሌሎች የደርግ አባላት በተለይ በነዚያ የመጀመርያዎቹ የቀውጢ ቀናት እውር ድንብራቸውን በአብዮት ማዕበል ሲናወጡ ወዴት እቅጣጫ መኬድ እንዳለበት አንገራዊ በሆነ መልኩም ቢሆን መላ የነበረው አሱ ነበር። «ኢትዮጵያ ትቅደም!» የሚለውን መፈክር በመወርወር ነገሩን ፈር ያስያዘውም እሱ እንደሆነ ይነገራል።

ከሁሉም በላይ ደግሞ መንግሥቱ የፖለቲካ ሥልጣን ከጠመነጃ አፈመዝ እንደሚገኝ አሳምኖ ያውቅ ነበር። ያንን ለመጨበጥ ብቻ ሳይሆን ይዞ

ለመቆየት ወታደራዊ ኃይልን ከማፈርጠም ሌላ አማራጭ እንደሌለ ያውቅ ነበር። ለዚህም በመጀመርያ አለኝታው የነበረው ደርግ ውስጥ ራሱ የሚወክለው የ3ኛ ክፍለ ጦር ነው። በመስከረም 1967 በመሐንዲስ ክፍል የተነሳውን ተቃውሞ የደመሰሰለትም ይኸው ጦር ነው። ከዚያ በማስከተልም በተለይ ሽምት ተዋጊዎችን የመቋቋም ጣምራ ተልእኮ የነበረውንና «ነበልባል» የተሰኘውን ክፍለ ጦር አቋቋመ። ሥልጣኑ እያደገ፣ ተቃዋሚውም እየበዛ ሲሄድ ደግሞ እንደ ተናካሽ ውሻ ነቅቶ የሚጠብቀውን ልዩ የቤተ መንግሥት ጦር አደራጀ። በግንቦት 1981 የተሞከረውን መፈንቅለ መንግሥት በማምከኑ ረገድ ቁልፍ ሚና የተጫወተውም ይኸው «ቅልብ» ጦር ነው። መንግሥቱ ጦሩን ከማደራጀት ጎን ለጎን የፀጥታ ጥበቃውንም አጠናክሮ ነበር። በዚህ ረገድ መንግሥቱን አምባገነናዊ ሥልጣን ለማጎናፀፍ ዐቢይ ሥፍራ የነበራቸው ሁለት ግለሰቦች መጥቀስ ቢያስፈልግ በጥር 26፣ 1969 በተደረገው መፈንቅለ መንግሥት ወቅት ሕይወቱ ያለፈችው ኮሎኔል ዳንኤል አስፋውና ጋላ የብሔራዊ ደህንነት ሚኒስትር ለመሆን የበቃው ኮሎኔል ተስፋዬ ወልደ ሥላሴ ነበሩ።

ይህ ስለተባለ ግን መንግሥቱ እንደ ዑጋንዳው ኢዲ አሚን ዳዳ ወይም እንደ ማዕከላዊ አፍሪቃ ሬፐብሊክ ቦካሳ ያፈጠጠና ያገጠጠ ወታደራዊ አምባገነን መሪ ብቻ ነበር ማለት አይደለም። የሥልጣኑ አለኝታ ለነበረው ወታደራዊ ጦሩን ከግራ ክንፉ ቡድን የቀሰመውን ርዕዮተ ዓለምዊ ሽፋን ሰጥቶት ነበር። በተለምዶ ከሳይ ወደታች ከሚፈሰው ወታደራዊ እዝ ጎን ለጎን (አንዲያውም ከዚያ በላይ ማለት ይቻላል) ካድሬዎችና ኮሚሳሮች የሚገኙበት የእዝ ሰንሰለት አዋቅሮ ነበር። ይህ አሰራር በሙያው በሰለጠነት የጦር አዛዦች ውሳኔዎች ላይ የፖለቲካ ኮሚሳሮች ለሚያደርጉት ጣልቃ ገብነት በር በመክፈቱ በወታደራዊ ዘመቻዎች ላይ የነበረው አሉታዊ ተፅዕኖ ግልፅ ነበር። በዚያው መጠን ግን መንግሥቱ በወታደራዊው መዋቅር ላይ የነበረውን የበላይነት እንዳጠናክረለት እሙን ነው።

እንግዲህ እነዚህ ከሳይ የተዘረዘሩት ክህሎቶችና ሁኔታዎች - ልማድ፣ ተክለ ሰውነትና ለፖለቲካ ሥልጣን ቁልፍ የሆኑት ቅድመ ሁኔታዎች መመቻቸት - ናቸው መንግሥቱን የበላይነት ሰጥተውት ተፎካካሪዎቹንና ተቃዋሚዎቹን ተራ በተራ በሚያስገርምና በሚያሰለች ድግግሞሽ ለማስወገድ ያስቻሉት። በዚህ ረገድ በንቃትና በትጋት ለሚያሳድደው ፍፁማዊ ሥልጣን የመጀመሪያውን መሰናክል በጎዳር 1967 የደርጉን ሊቀ መንበር ሌተና ጀኔራል አማን ሚካኤል አንደምን በማስወገድ ተወጣው። የጀኔራሉ መወገድ ግልፅ ያደረገው አንድ ነገር ቢኖር በሠራዊቱ ዘንድ የነበረው ተወዳጅነት ሁለት ስለት ያለው ቢላም እንደሆነ ነው። የደርግ አባላት እነዚያን የመጀመሪያዎቹን የቀውጢ ወራት ጀኔራሉን ከሌላ አድርገው ለመግዛት ያሰቡትን ያህል፣ ጀኔራሉም የራሱ የሥልጣን ፍላጎትና ቀመር ነበረው። የሁለቱ ሰሌዳዊ ተቃርኖ ነው ያንን የደም ጎርፍ ምዕራፍ መክፈቻ ሊሆን የበቃውን ክስተት አይቀሬ ያደረገው።

የጀኔራሉ ሞት አዲስ ምዕራፍ ከፈተ የሚባለውም ያለምክንያት አይደለም። ያቺ ቀን ደርግ ካለፈው ሥርዓት ጋር የሚያገናኘውን እትብቱን የቆረጠባት ቀን ነበረች ማለት ይቻላል። ለዚህም ጉልህ ማስረጃው በዚያኑ ምሽት እስር ላይ የነበሩትን የቀድሞ መኳንንትና ሹማምንት በቅጽበታዊ ውሳኔ አውጥቶ መረሸኑ ነው። በሌላ መልኩም ከጀኔራል አማን ተሞክሮ



6.7 ሦስቱ ከፍተኛ የደርግ ሹማምንት፡- (ከግራ ወደ ቀን) መንግሥቱ፣ አጥናፋና ሲግደ

በመማር ደርግ በምትኩ የሚያስቀምጠውን ሰው ለመምረጥ ከፍተኛ ጥንቃቄ ከማድረጉም በላይ በመጨረሻም ለሊቀ መንበርነት የመረጠውን የሌተና ጀኔራል ተፈሪ ባንቱን ሥልጣን የተገደበ አደረገው። የጀኔራል አማን መወገድ በኤርትራ ጉዳይም ላይ አሉታዊ እንደምታ ነበረው። በጥያቄው ላይ የነበረው ለዘብተኛና ሰላማዊ አቀራረብ ከጀኔራሉ ጋር ተወግዶ በምትኩ በኤርትራውያን ሽማቂዎቹ በኩል «ጎነት ወይም ሞት»፣ በደርግ በኩል ደግሞ «እንድነት ወይም ሞት» የሚሉ ተፃራሪ አቋሞች ነግሠው ኤርትራን የጦርነት አውድማ አደረጓት።

ከጀኔራል አማን መወገድ በጋላ ለሁለት ዓመት ያህል ይህ ነው የሚባል የፖለቲካ ግድያ አልነበረም። ምናልባትም በነዚህ ዓመታት ደርግ ሙሉ ትኩረቱን እንደ መራት አዋቂ ያሉትን ሥር-ነቀል እርምጃዎች በመውለድ ላይ እድርጎ ስለነበር ይሆናል። በነዚህ እርምጃዎች ዙርያ ደርግ ውስጥ ሙሉ ስምምነት ነበረ ባይባልም አደባባይ የወጣ ግልፅ የሆነ መከፋፈል አልነበረም። በ1968 መጨረሻ ላይ ግን የደርግ የግድያ አባዛ እንደገና አገረሽ። የዚህም ዋነኛ ሰላባ የደርግ የፖለቲካና የውጭ ጉዳይ ኮሚቴ ሊቀ መንበር የነበረው የአየር ኃይሉ ሻለቃ ሲላይ ሀብቱ ነበር። በምሕንድስና የማስትራት ዲግሪ የነበረውንና አንደበተ ርቱዑን ሻለቃ መንግሥቱ የፖለቲካ ተቀናቃኝ አርጎ ይገምተው ስለነበር በጥርጣሬ ዐይን ነበር የሚመለከተው። ስለሆነም በአብዮቱ ላይ አሊጅል በሚል ክስ የጦር ፍርድ ቤት ቀርቦ እንዲረሽን አደረገው።

የሚቀጥለው ዘመቻ የሻለቃ ሲላይ ሀብቱ ግብረ አበሮች ናቸው በተባሉት ኤርትራ የሚገኘው የሁለተኛ ክፍለ ጦር አዛዥ ብሪጋዶር ጀኔራል

ጌታቸው ናደውና የመቶ አለቃ በውቀቱ ካሣና የመቶ አለቃ ስለሺ በየነ በተባሉ ሁለት የደርግ አባሎች ላይ አነጣጠረ። ጄኔራሉ ልክ እንደ አማን ቤቱ ተከሰ ተታኩሶ ሲሞት ሁለቱ የደርግ አባሎች ወደ ትውልድ አገራቸው ጎሻም በሽተው እነሱን የሚያሳድድ ጦር ተልክ ተይዘው ተገደሉ። ከዚህ ጋር በተያያዘ፣ የእድገት በነበረበት ዘመቻ አስተባባሪ የነበረው ሻለቃ ኪርስ ዓለማየሁም ተይዞ በእስር ላይ እንዳለ ሕይወቱን እንዳጠፋ ይነገራል። በተለመደው የማደናገር ባሕሪው ደርግ ከነዚህ ላይ ከተጠቀሱት ከፍተኛ የፖለቲካ ባላንጣዎች ጋር ደብለቅ በማድረግ ስድስት የሚሆኑ ነጋዴዎችንም በርበሬ ደብቀው ዋጋ በማስወደድ የኤኮኖሚ አሻጥር ፈፅመዋል ብሎ የረሸነውም በዚህ ወቅት ነበር።

የሲሳይ መረሸን የመንግሥቱን ሥልጣን ካልገቡት የነሱም ተራ ሩቅ እንዳልሆነ ለተቀሩት የደርግ አባላት የሚያመለክት ቀይ መብራት ነበር። ይህንንም በማጤን ይመሰላል በ1969 ዓ.ም. መጀመርያ ወራት ከብዙ ምክክር በኋላ በደርግ አወቃቀር ላይ መሠረታዊ ለውጦች የሚያመጣ እርምጃ የተወሰደው። በአዲሱ አወቃቀር መሠረት የደርግ አባላት በሙሉ የሚሳተፉበት ሽንጎ ዋናው የሥልጣን አካል ሲሆን በተዋረድ ደግሞ የማዕከላዊ ኮሚቴና ቋሚ ኮሚቴ ተቋቋሙ። በተለይም የደርግ ሊቀ መንበርና ሁለቱ ምክትል ሊቃነ መናብርት ኃላፊነትና ሥልጣን ከመቼውም በበለጠ በግልፅ ተደንግጎ ነበር። እስከዚያን ጊዜ ድረስ ለወግ ብቻ ተቀምጦ የነበረው የደርግ ሊቀ መንበር ጠንክር ያለ ሥልጣን ሲሰጠው፣ ባንዳ የተቀዳሚ ምክትል ሊቀ መንበር (ማለትም የመንግሥቱ) ሥልጣን በመሠረቱ ብዙም ፋይዳ ያልነበረውን የሚኒስትሮች ምክር ቤት በሊቀ መንበርነት በመምራት ተገድቦ ነበር። በሌላ በኩል የደርግ ዋና ጸሐፊ ሥልጣን ተጠናክሮ የደርግ ጽሕፈት ቤቱን ሥራ ከመምራትም ባሻገር እስከዚያን ጊዜ ድረስ ከተቀዳሚ ሊቀ መንበር ጋር ተቆራኝቶ የነበረውን የሕዝብ ድርጅት ጉዳይ ጽሕፈት ቤትንም እንዲቆጣጠር ተደረገ።

ለመንግሥቱና አጋሮቹ ይህ አዲስ የደርግ አወቃቀር በብዙ መልኩ የማይዋግላቸው ሲሆን፣ በተለይም ያንሽንሻቸው እርምጃው የተወገዘውን ኢሕአፓን የሚያጠናክር መስሎ ስለታያቸው ነው። በዚህ ጥርጣሬያቸው ምክንያት የሆነው በዚህ የማዋቀር ተግባር ግንባር ቀደም ተዋንያን የነበሩት በኢሕአፓ አባልነትና ደጋፊነት የሚጠረጠሩት የደርግ የኤኮኖሚ ኮሚቴ ሊቀ መንበር የነበረው ሻምበል ሞገስ ወልደ ሚካኤልና በአዲሱ መዋቅር የደርግ ዋና ጸሐፊ የሆነው ሻምበል ዓለማየሁ ኃይሌ መሆናቸው ነው።

አስጊ እየሆነ የመጣውን መንግሥቱን እጅና እግሩን አስረነዋል፣ ከእንግዲህ አልቆለታል፣ ብለው በማመን ባላንጣዎቹ ሥራቸውን ተዘናንተው ማካሄድ ቀጠሉ። አድብቶ የመልስ ምት ሊሰጣቸው እንደሚችል ከቶም ከማምት አላስገቡም። በተለይም ትልቁ ስሕተታቸው፣ የፀጥታውን ክፍል የመንግሥቱ የሆለታ ጓደኛና ደርግ ከተመሠረተ ጀምሮም ቀኝ እጅ በሆነው በኮሎኔል ዳንኤል አስፋው እጅ እንዳለ መተዋቸው ነው። የተፈራውም አልቀረ፣ ጥር 26፣ ቀን 1969 መንግሥቱና ዳንኤል ቅፅበታዊ የመልሶ ማጥቃት እርምጃቸውን ወሰዱ። በስብሰባ ሰብብ የሚፈልጓቸውን ባላንጣዎቻቸውን ባንድ ክፍል ውስጥ እንዲገኙ ካደረጉ በኋላ የመፈንቅለ መንግሥት ድራማቸውን አከናወኑ። መንግሥቱ በሐሰት የሰልክ ጥሪ ከሰብሰባው አዳራሽ እንዲወጣ ሊደረግ፣ የታጠቁ ወታደሮች ገብተው ተቀናቃኞቹን በስም እየጠሩ ወደሌላ ክፍል ወስደው ገደሏቸው። በዚህ

ፈጣን እርምጃ አማካይነት ከተረሸነት ሰባት የደርግ አባላት መካከል የሚከተሉት ይገኙበታል፤ ሌተና ጄኔራል ተፈሪ ባንቲ፣ የደርግ ሊቀ መንበር፣ ሻምበል ዓለማየሁ ኃይሌ፣ የደርግ ዋና ጸሐፊ፣ ሻምበል ሞገስ ወልደ ሚካኤል፣ የደርግ የኤኮኖሚ ኮሚቴ ሊቀ መንበርና ሌተና ኮሎኔል አሥራት ደስታ፣ የደርግ የማስታወቂያ ኮሚቴ ሊቀ መንበር።

በዚህ ቅፅበታዊ እርምጃ አማካይነት መንግሥቱና አጋሮቹ የማያሻማ ድልን ተጎናፀፉ። አብዮቱም «ከተከላካይነት ወደ አጥቂነት ተሸጋግሯል» ተባለ። የነመንግሥቱን የድል ጽዋ በመጠነም ቢሆን ያደፈረሰባቸው፣ የዳንኤል ምክትልና በስውር ግን የነ ዓለማየሁ ደጋፊ የነበረው ሻምበል ዮሐንስ ምስክር ሁኔታውን በመጠርጠር ሳይቀድሙኝ ልቅደም በማለት ዳንኤልንና የነመንግሥቱ አላኝታ የነበረውን ዶ/ር ሰናይ ልኬን በመግደሉ ነው። ይሁን እንጂ ደርግ ውስጥ ለጊዜው የበላይነት አግኝተው የነበሩትን ኃይሎች ካስወገዱ በኋላ፣ መንግሥቱና አጋሮቹ በኢሕአፓ ላይ «ነፃ እርምጃ» ከመውሰድ የሚገታቸው ምንም ማዕቀብ አልነበረም። በተጓዳኝም የመንግሥቱ አምባገነንነት አግጦ መውጣት ጀመረ። ተቀዳሚ ምክትል ሊቀ መንበር በሚል ሽፋን ከጄኔራል ጆርገ ማሌሩ ቀረና ባለሙሉ ሥልጣን ሆኖ አደባባይ ወጣ። የደርግ ሊቀ መንበርነትን ብቻ ሳይሆን፣ ወደ ሞት ዓለም የሸኘቸው ባላንጣዎቹ ሳያውቁ ያመቻቹለትን የጦር ኃይሎች ጠቅላይ አዛዦችንም ደርቦ ያዘ። የደርግ ሥራ አስፈጻሚ አካል ይሆናል ተብሎ የታቀደውን ቋሚ ኮሚቴም በራሱ ታማኝነት ገጠጠው።

በመንግሥቱና በፍፁማዊ ሥልጣን መካከል ጋሬጣ ሆኖ ያስቸገረው አንድ ሰው ብቻ ነበር፤ ምክትል ሊቀ መንበር ሌተና ኮሎኔል አጥናፋ አባተ። በመሠረቱ ለመንግሥቱ፣ ምክትል ሊቀ መንበር ከአደገኛነት ይልቅ የአዋቂነት ባሕሪ ነበር የነበረው። ይሁን እንጂ በተለይ ጥር 26 በተወሰደው እርምጃ ላይ የገለፀውን ቅሬታ መንግሥቱ አልወደደለትም። እንዲት እንደሚያስወግደው ሲያደባ፣ ዓመት ሳይሞላ የአጥናፋ የፖለቲካ የዋህነት መንግሥቱ እግር ሥር ጣለ። በነጻር ወር ውስጥ እንደገና ሆነ ተብሎ የተጠራ በሚመስል የደርግ ጠቅላላ ጉባዔ ላይ አጥናፋ በተቃዋሚዎች ላይ የሚወሰደውን እርምጃ ከመቃወሙም በላይ፣ ደርግ ቀኛና እያደረገ የመጣውን የሶሻሊዝምን መሠረታዊ መርሆዎች የሚፃረሩ አስተያየቶች ሰነዘረ። የመንግሥቱ አሽቃባጮች ይህን እድል በመጠቀም እየተቀባበሉ ካብጠለጠሉት በኋላ እሱም እንዲረሸን ተፈረደበት። ከማንኛውም የደርግ አባል በላይ ሕይወቱ ከደርግ አፈጣጠር ጋር የተሳሰረው የአጥናፋ መወገድ የደርግን መከሰም የሚያረጋግጥ ታሪካዊ እርምጃ ነበር።

ከዚያ በኋላ የነገሠው የአንድ ሰው ፈላጭ ቆራጭ አገዛዝ ነው። መንግሥቱ በእሺ ባዮችና አጫፋሪዎች ታጀበ። ይህን ስዕል ትንሽ የሚቀይረው ሁኔታ ቢኖር አልፎ አልፎ የነፃነት ባሕሪ ለማሳየት የሚጥረው የሻምበል ፍቅረ ሥላሴ ወግ ደረሰ ሁኔታ ነው። ከጥር 26 በፊት በደርግ ውስጥ ጉልህ የሥራ ድርሻ ያልነበረው ፍቅረ ሥላሴ፣ እንደሚወራው በስሕተት ከመረሸን ከዳነ በኋላ የደርግ ዋና ጸሐፊና ቆይቶም የኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ሬፐብሊክ ጠቅላይ ሚኒስትር ለመሆን በቃ።

የጥር 26ቱን ክስተት ተከትሎ የደርግ መንግሥት ከኮሙኒስቱ ጎራ ጋር ይበልጥ እየተቆራኝ ሲሄድ፣ ከምዕራቡ ዓለም፣ በተለይም ከአሜሪካ፣ ጋር ያለው

ትስስር እየላላ ሄደ። የመንግሥቱን ድል እንደ ተራማጅ ኃይሎች ድል ያዩት የክሙኒስት አገሮች በሥልጣን ትግሉ ውጤት ደስታቸውን ለመግለፅ የመጀመርያዎቹ ገበዳ። የኩባው መሪ ፊደል ካስትሮ ከዚያም አልፎ በሚያዝያ ወር ኢትዮጵያን ከመጎብኘቱም በላይ፤ ኢትዮጵያ፤ ሶማሊያና ደቡብ የመን በኮንፌዴሬሽን የማስተላለፍ ሐሳብም ሰንዝሮ ነበር። በአንፃሩ፤ እንገሪቱ ከአሜሪካ ጋር የነበራት ቅርብ ግንኙነት ፈፅሞ ተቋረጠ፤ በ1945 ተፈርሞ የነበረው የጋራ ትብብር ስምምነትም ተሰረዘ። የአሜሪካ ወታደራዊና ባሕላዊ ተቋማትም ተዘጉ። በግንቦት 1969 መንግሥቱ ሶቪየት ኅብረትን በአፈላጊዎች ለመጎብኘት ወደ ሞስኮ ተጉዞ ከአዲስ አጋሩ ጋር የኢኮኖሚ፤ የባሕልና የወታደራዊ ትብብር ስምምነቶች ሲፈራረም፤ አዲሱ አሰላለፍ ሕጋዊ መሠረቱን አገኘ።

እነዚህ ክስተቶች በአካባቢው ይታይ ከነበረው የአሰላለፍ ለውጥ ጋር የተቆራኙ ነበሩ። አሜሪካ ከኢትዮጵያ እየተራራቀች በሄደች መጠን፤ በዚያ ዓመት ከሚመራው የሶማሌ መንግሥት ጋር እየተቀራረበች መጣች። በሌላ ወገን ደግሞ ለቪየቶች ወደኢትዮጵያ ግዛት የመስፋፋት ዓላማውን እላጥፍ ያላቸውን ዚያ ዓመት ገሸሽ አድርገው ዕድላቸውን ከኢትዮጵያ ጋር ማስተላለፍን መረጡ። ወደ 1969 ማብቂያ ላይ፤ ካስትሮ አናፍሶት የነበረው የአካባቢው መንግሥታት ኮንፌዴሬሽንም በኢትዮጵያና ሶማሊያ መካከል በተቀሰቀሰው ጦርነት የመድፍ ግባት እንደ ጉም ተና ጠፋ።

ጦርነቱ ራሱ መጀመርያ የምዕራብ ሶማሊያ አርነት ግንዛባ ተብሎ የሚታወቀው ድርጅት ታጣቂዎች ወደ አጋዴን ሰርገው በመግባት በሚያደርጉት ጥቃት ተከፈተ። የነሱን ፋካ ተከትሎ የመጣው መደበኛ የሶማሌ መንግሥት ጦር ባጭር ጊዜ ውስጥ ቁልፍ በታወቁትና ከተማዎችን ለመቆጣጠር በቃ። ይሁንና ይህ የሶማሌ ጦር ድል ከጥቂት ወራት በኋላ ሙሉ በሙሉ ተቀለበሰ። ለዚህ መቀላቀስም ትልቅ አስተዋፅኦ ያደረጉት ሁለት ዐቢይ ነገሮች ናቸው፤ ባንድ ወገን በኢትዮጵያ በኩል ባጭር ጊዜ ውስጥ ወደ 300000 የሚገመት የሚሊሺያ ጦር አሠልጥኖ ለማዘመን መቻሉና በሌላ በኩል ደግሞ በሶቪየት የጦር አዛዦች የሚመራ ከኩባና ከደቡብ የመን የተውጣጣ ጦር ያደረገው ፈጣንና ወሳኝ የጦር እርዳታ። የሶማሌ ጦር ድል ተመትቶ ሲበተን፤ የሶማሌ የመስፋፋት ፖሊሲ መቼም አይቶ የማያውቀውንና አሻራው እስካሁን ያልጠፋውን ከባድ ሽንፈት ተከናነበ። ባንፃሩ፤ ሁለት ወታደራዊ ሥፍራዎች በኢትዮጵያ ወታደራዊ ታሪክ ውስጥ ጉልህ ሥፍራ ለማግኘት በቁ። እነሱም፤ ሚሊሺያ ጦር የሰለጠነበት ከአዲስ አበባ ወጣ ብሎ የሚገኘው ታጠቅ የተሰኘው የጦር ማሠልጠኛ ጣቢያና በአጋዴን ጦርነት ወሳኝ ፍልሚያ የተካሄደበት ካራ ማራ ናቸው።

የኢትዮጵያ ጦር በአጋዴን ጦር ግንዛባ ያገኘው ድል፤ በአገር ውስጥ በነበረው የሥልጣን ትግልም ላይ ትልቅ እንደምታ ነበረው። ወራሪውን ጦር ተረባርቦ ለማስወጣት ደርግ «የእናት አገር ጥሪ» ባወጀበት ወቅት፤ ዘመቻውን የተቃወመው ኢሕአፓ በዚህ አጽሙ ውድቀቱን አፋጠነ። በተቃራኒው መንግሥቱ ኃይለ ማርያም የወታደራዊ ድሉ እንደኛ ተጠቃሚ ሆኖ በመውጣት የሥልጣን ኮርቻውን አደላደለ። «ቪቫ መንግሥቱ!» «ከንድ መንግሥቱ ኃይለ ማርያም አብዮታዊ አመራር ጋር ወደፊት!» የሚሉት የአምባገነንነት ማጋፈሪያ መፈክሮችም መስማት የጀመሩት በዚህ ድል ማግለት ነው።

እንግዲህ፤ 1970 ዓ.ም. ሲጋመስ፤ መንግሥቱ ደርግ ውስጥ ያሉትን ተቀናቃኞች በሙሉ (የተጋፋትንም ሆነ የጠረጠራቸውን) አስወግዷል። ከሲቪሉ ወገን የተነሱበትን ተቃዋሚዎችንም ፀጥ አስደርጓል። የውጭ ወረራም ክፉኛ ተመቷል። አሁንም መፈታተናቸውን የቀጠሉት በሰሜን ግንዛባ የነበሩት የኤርትራ ተዋጊዎች ብቻ ናቸው። እነሱም ቢሆኑ፤ በምሥራቅ ግንዛባ ድልን የተጎናፀፈው የደርግ ጦር «የምሥራቅ ድል በሰሜን ኢትዮጵያም ይደግማል!» ብሎ ፊቱን ወደ ሰሜን ግንዛባ ሲያዞር፤ ዕድሜያቸው አጭር መስሎ ታየ።

አሁን መንግሥቱ የቀረው፤ በብልጠቱና በዕድል ያገኘውን ኃይል ተቋማዊ መሠረት መስጠቱ ነው። ይህም ባጭር ጊዜ ውስጥ የሚጠናቀቅ አልነበረም። ፍፁማዊ ሥልጣኑን ያረጋገጠለት የኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ በ1980 እስከሚታወቅና የተደላደለ የሥልጣን መዋቅሩ እስከሚዘረጋ ድረስ አሥር ዓመት ያህል ፈጅቷል። ከዚያ በፊት የሚጠብቀው ዐቢይ ተግባር «እንከን የለሹን» ግንዛባ ተደም ፓርቲ ማቋቋም ነበር። ከላይ እንዳየነው፤ ለዚሁ ፓርቲ አስኳል ይሆናል ተብሎ የታሰበው ኢማሊድን የአባላቱ እርስ በርስ አለመተማመን ሰለባ ሆኖ ፈርሷል። ከዚህም ሂደት የተገኘው ትምህርት የተለያዩ ማርክሳዊ ሌኒኖዊ ድርጅቶችን በማዋሐድ የሠርቶ አደሩን ፓርቲ ለማቋቋም የተነደፈው ስልት እንደማያዋጣ ነው። ይልቅንክ ሁነኛው መንገድ ወደር የለሹን አብዮተኛ መንግሥቱን ማዕከል በማድረግ ሐቀኛና የተፈተኑ አብዮታውያንን ማሰባሰብ ነው ተባለ። በዚህም መሠረት፤ የሠርቶ አደሩ ፓርቲ አደራጅ ከሚሸን (ኢሠፓአክ) በታኅሣሥ 1972 ተቋቋመ። ከመንግሥት ደንብ ያለ የገንዘብ ድጋፍ የተቸረው ይህ ከሚሸን ድርጅታዊ መዋቅሩ ከሞላ ጎደል ጋላ የተቋቋመው ፓርቲ አሸኳል ሆነ። መንግሥቱ ራሱ በሊቀ መንበርነት የሚመራው ይህ ከሚሸን፤ ጠቅላላ ጉባዔ፤ ማዕከላዊ ኮሚቴ፤ የሥራ አስፈጻሚ ኮሚቴ፤ የክፍላት ሀገር ኮሚቴ እና በየቀበሌው ማኅበራትና መሥሪያ ቤቶች የተዋቀሩ መሠረታዊ ድርጅቶች ነበሩት።

ከሁለት ዓመት ድርጅታዊ ሥራ በኋላም፤ ኢሠፓአክ ኢሠፓን (የኢትዮጵያ ሠርቶ አደር ፓርቲን) ወለደ። በመስከረም 1977 ደርግ ሥልጣን የያዘበትን አሥረኛ ዓመት በታላቅ ፈንጠዚያ ሲያከብር፤ እንዲያ የተደከመበት ፓርቲም በታላቅ ሥነ ሥርዓት ታወጀ። ድግሉን ያበላሸው በወቅቱ መላ ሀገሪቱን ቀስፎ የያዘውና እስከዚያን ጊዜ ድረስ ወደር የሌለው ድርቅና ረሀብ ነው። የታሪክ ምጸት ሆነና፤ አዲያዊውን ሥርዓት የ1965ቱን ረሀብ በመሸፋፈን ወንጀሉ ከሥልጣን ያስወገደው መንግሥት የድሉን ፍፃሜ ያከበረው በተራቡ ኢትዮጵያውያን ሰቀቃና ዋይታ ታጅቦ ሆነ። ከ1965ቱ ረሀብ በኋላ እንዲያ ያለ እልቂት እንዳይደገም ታስቦ የተቋቋመው የእርዳታ ማስተባበሪያና ማቋቋሚያ ኮሚሽን ስለእንዳበበው አደጋ ማስጠንቀቅ ከጀመረ ወራቶች ተቆጥረዋል። ነገር ግን ደርግ የደከመበት ድግሉ እንዲበላሸበት ስላልፈለገ ማስጠንቀቂያዎቹን ጆሮ ጻጣ ለበሰ አላቸው። ስለሆነም፤ በዓሉ አያሌ ዓለም አቀፍ ደጋፊዎቹ በተገኙበት በትልቅ ፈንጠዚያ ተከበረ። ለይስሙላ በተደረገው ምርጫም፤ መንግሥቱ ቁልፍ የሆነውን የፓርቲ ዋና ጸሐፊነት ከመያዙም በላይ፤ ሁለት መቶ አባላት ያሉት ማዕከላዊ ኮሚቴና ዐሥራ ስምንት አባላት ያሉት የፖሊት ቢሮ ሊቀ መንበር ሆነ። የፖሊት ቢሮው አባላት ለመንግሥቱ ታማኝነታቸውን ያረጋገጡ የደርግ አባላት፤ ቴክኖክራቶችና የማርክሲዝም ሌኒኒዝም አቀንቃኞች ነበሩ። ከእንግዲህ

ወዲያ መሪው መፈክር አንድና አንድ ብቻ ሆነ፡- «ከንድ መንግሥቱ ኃይለ ማርያም አብዮታዊ አመራር ጋር ወደፊት»

አምባገነናዊ ሥልጣንን ሕጋዊ ሽፋን ለመስጠት የቀሩት ሁለት ነገሮች ብቻ ነበሩ፤ አዲሱን ሕገ መንግሥት መደንገፍና ፊትብሊኩን ማወጅ፡፡ ሕገ መንግሥቱን የማርቀቁ ተግባር ቀደም ሲል በተቋቋመው በብሔረሰቦች ጥናት ኢንስቲትዩት ሥር ለተሰባሰቡት ኤክስፐርቶች ተሰጠ፡፡ የነሱ ረቂቅ መንግሥቱ ራሱ በሊቀ መንበርነት ለሚመራው 347 አባላት ላሉበት የሕገ መንግሥት አርቃቂ ኮሚሽን ቢቀርብም፤ ረቂቁን የመጨረሻ መልኩን እንዲይዝ ያደረጉት መንግሥቱና የቅርብ አማካሪዎቹ ናቸው፡፡ ከዚያም ረቂቁን በአገር ውስጥና ከአገር ውጭ ሕዝብ እንዲወያይበትና ማሻሻያ ሐሳቦችን እንዲያቀርብ ከተጋበዘ በኋላ ጥር 24 ቀን 1979 በፊደረንገድም ፀደቀ፡፡

ሕገ መንግሥቱ በሚደነግገው መሠረትም የመንግሥት ከፍተኛው አካል ነው ለተባለው ብሔራዊ ሽንገ አባልነት ብሔራዊ ምርጫ ተደረገ፡፡ በዙም ፋክክር ባልተደረገበት በዚህ ምርጫ በፓርቲው የተደገፉ አጩዎች አሸናፊነትን አገኙ፡፡ የአሸናፊዎቹ የምርጫ ምልክት አይበገሬው ዝሆን የሆነው አለምክንያት አልነበረም፤ እንደገና ታሪካዊው መስከረም ሲመጣ፤ ብሔራዊ ሽንገው አዲሲቷን የኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዲሞክራሲያዊ ፊትብሊክ (ኢሕአዴሪ) አወጀ፡፡ ከልደት እስከ ሞቱ በድራማ የታጀበው ደርግም ሥልጣን በአደራ ከተረከበው ደርግ ወደ ሕዝባዊ መንግሥት መሸጋገሩን በባንዲራ ርክክብ ቲያትር ይፋ አደረገ፡፡ የድራማው ዳር ግን የመንግሥቱ የኢሕአዴሪ ፕሬዚዳንት ሆኖ «መመረጥ» ነው፡፡ እንዲህ እንዲህ እያለ፤ አብዮት ሲፈነዳ ማንም የማያውቀው የነበረው ሻለቃ ኢትዮጵያ በታሪኳ ከየቻቸው ሁሉ ፍፁም የሠመረለት አምባገነን ለመሆን በቃ፡፡

ፍጥረት

የኢሕአዴሪ ምስረታን ያጀበው ሽብርቅና ሽርጉድ የደርግ ሥርዓት የተጠናወተውን መሠረታዊ ችግር ደብቆት ነበር፡፡ አራት ዓመትም ሳያስቆጥር፤ እንዲያ በረቀቀ ጥበብና በአያሌ ደምና ፅንፈ የተገነባው ሥርዓት እንደ አሸዋ ክምር ተናደ፡፡ ደርግ ውስጥ የነበሩትን ባላንጣዎቹንና የከተሜውን ግራ ክንፍ ኃይል የሸወደው አምባገነን፤ የገጠር ሽምቅ ተቀጥሎ ምሕረት-የለሽ የጥይት ውርድብኝ መቋቋም አቅቶት ወደቀ፡፡ ደርግ በሰሜን ኢትዮጵያ እየተስፋፋ የመጣውን ብሔርተኛ አመፅ ለመግታት ከዐሥር ዓመት በላይ ተከታታይ ዘመቻዎች አድርጎ ነበር፡፡ በዚህ ከቶም ሳይበገሩ፤ አማፅያኑ በድል ጎዳና ግሥጋሚያቸውን ቀጠሉ፡፡ መንግሥቱም ራሱን ለማዳን ለመሸሽ ተገደደ፡፡ የሻቦሲያና የኢሕአዴሪ ጦርም በግንቦት ወር 1983 በየፊናው አሥመራንና አዲስ አበባን ለመቆጣጠር በቃ፡፡ በዚያውም የአካባቢው የኃይል ሚዛን ብቻ ሳይሆን የፖለቲካ ቅኝቱም ወላኝ በሆነ መልኩ ተቀየረ፡፡ ጎብረ-ብሔራዊውን ተቃዋሚ ኃይል ቀደም ሲል ያስወገደው ደርግ፤ አሐዳዊ የሆነውን የፖለቲካ ባሕል ሳንዴም ለሁሉም ለመቀየር ቆርጦ በተነሣ የብሔርተኛ ኃይል ከታሪክ መድረክ ተባረረ፡፡

ብሔርተኛ አመፅ

የ1966 አብዮት በተቀጣጠለበት የመጀመርያ ወራት፤ ባንዳንድ የደርግ አባላት አካባቢ በእስከፊነቱ የተስማሙበት አፄያዊ ሥርዓት እንዴ ከተወገደ በኋላ፤ የኤርትራ አማፅያን የጦር መሣሪያቸውን ያስቀምጣሉ የሚል የተስፋ ጭላንጭል ነበር፡፡ በትውልድ ኤርትራዊ የሆነውና የደርግ ሊቀ መንበር የነበረው ጄኔራል አማን ጠቅላይ ግዛቱን ከጎበኘ በኋላም፤ አስተዳደራዊ መሻሻል፤ ኤኮኖሚያዊ እድገትና የፖለቲካ እርቅ ያመጣል ብሎ ያመነበትን ሁለንተኛ ዕቅድ ለደርግ አቅርቦ ነበር፡፡ በመፍረሱ ምክንያት መጀመርያ ለአመፁ መነሻ የሆነውን የፌዴራል አደረጃጀትንም የመመለሱ ሐሳብ መብላት ጀምሮ ነበር፡፡ ይሁን እንጂ በዚያች ጣጠኛ የጎዳር ምሽት የጄኔራሉ ሕይወት ሲቀጠፍ፤ ለችግሩ ሰላማዊ መፍትሔ ለማስገኘት የነበረው ጥረትም ባጭር ተቀጨ፡፡

ያም ሆኖ የኤርትራ ግንባሮች የጄኔራሉን እንቅስቃሴ በበጎ ዐይን የተመለከቱት አልነበረም፡፡ እንዲያውም የመጨረሻ ግባቸው ለሆነው ነፃነት እንደ እንቅፋት ነበር ያዩት፡፡ የጄኔራል አማን ሞትን ተከትሎም በደርግ ውስጥ የነበሩት በኩሉኔል መንግሥቱ የሚመሩት አክራሪ ኃይሎች የባይነትን ስለተቀዳጁ ጦርነቱ እየተፋፈመ መጣ፡፡ ግንባሮቹ አሥመራን ዓላማ ያደረገ ጥቃት ከፈቱ፡፡ ደርግ በበኩሉ ባንድ ወገን ፀረ-ኤርትራውያን ቅስቀሳ እያካሄደ፤ በሌላ በኩል ደግሞ በጥር 1967 የግንባሮቹ ደጋፊዎችና ሠርጎ ገቦች ናቸው ባላቸው ሰዎች ላይ አሥመራ ውስጥ ሰፊ የግድያ ዘመቻ አካሄደ፡፡ በዚህም የተነሳ፤ ቁጥራቸው በርካታ የሆነ ኤርትራውያን የመንግሥት ሹማምንትና የጦር መኩንኖች ግንባሮቹን በተለይ ሻቦሲያን ተቀላቀሉ፡፡ ስለሆነም የሻቦሲያ የሰው ኃይል በአሥር እጅ እንዳይገ ይነገራል፡፡

ከዚያ በኋላ፤ ሁለቱም ወገኖች በአቋማቸው ፀንተው በጦርነቱ ገፋበት፡፡ ነገር ትንሽ ጋብ ያለ የመሰለው፤ ደርግ በ1968 መጨረሻ ላይ ለኤርትራ ክልላዊ የውስጥ አስተዳደር የሚሰጥ ባለ ዘጠኝ ነጥብ ፖሊሲ ይፋ ባደረገበት ወቅት ነው፡፡ ይህንን ተከትሎም፤ የደርግ የውጭ ግንኙነት ኮሚቴ ሊቀ መንበር የነበረው የአየር ኃይሉ ሻለቃ ሲሳይ ሀብቱ ከግንባሮቹ ጋር ድርድር ጀምሮ ነበር፡፡ ይሁንና ሻለቃው በሐምሌ ወር ላይ በመንግሥት ላይ አሲረሃል ተብሎ ሲረሸን የሰላም ተስፋውም አብሮ ተዳፈነ፡፡

ለነገሩ ግንባሮቹ ክልላዊ የአስተዳደር ነፃነትን እንደ አማራጭ ማየት ካቆሙ ሰንበት ብሏል፡፡ ምንም እንኳን የኤርትራ አርነት ንቅናቄ መጀመርያ ሲንቀሳቀስ ዓላማው የፈረሰውን ፌዴሬሽን ለማስመለስ የነበረ ቢሆንም፤ የጦርነቱ መባባስ ነፃነትን ብቸኛው አጀንዳ አድርጎታል፡፡ የኤርትራ ጉዳይም የሕግና ሥርዓት መጣስ መሆኑ ቀርቶ የቅኝ ግዛት ጥያቄ ሆኗል፡፡ ኢትዮጵያም ፌዴሬሽንን በማፍረሷ ከመወንጀል አልፋ እንዲያውም ሲሆን ሲሆን በ1933፤ የፋሽስት ኢጣሊያ ጦር ተሸንፎ ካካባቢው ሲባረር፤ ግፋ ቢል ግን በ1943 የተባበሩት መንግሥታት ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትቀላቀል ከመወሰኑ ይልቅ ማክተም የነበረበት የቅኝ አገዛዝ አልጋ ወራሽ ሆኖ መታየት ጀምራለች፡፡ የአካባቢው ታሪክም በግንባሮቹ መሪዎችና አቀንቃኞች ተከልሶ ኢትዮጵያና ኤርትራ አንድም የሚያስተሳስባቸው ነገር የሌላቸው ሁለት የተለያዩ አገሮች ሆነው ቀረቡ፡፡ በዚህ አዲስ የታሪክ አቀራረብ፤ ሁለቱም አገሮች በ19ኛው

መቶ ዓመት መጨረሻ ዓመታት ቅኝ ገዢዎች አፍሪቃን ሲቀራመቱ የተፈጠሩ ሆነው ተሳሉ። በ1930ዎቹ ዓመታት፤ እልፍ አእላፍ ኤርትራውያን ከኢትዮጵያ ጋር ለመዋላድ ያደረጉት ትግል ተደብሶ ቀረ። ፌዴሬሽኑን በማፍረስ ረገድ የኤርትራ የአንድነት ጋይሎች የተጫወቱት ወሳኝ ሚና ተዘግጥቶ፤ ነገሩ ሁሉ በኢትዮጵያ መንግሥት ላይ ተላከከ። የሚገርመው ነገር አብዛኛው የዓለም አቀፍ ማኅበረሰብ ክፍል፤ ከ«ጉልበተኛው» ይልቅ «ተጨቋኝን» ማመን በመምረጥ፤ ይህን የፈጠራ ታሪክ አሜን ብሎ ተቀበለው።

ይህም ሆኖ፤ የነፃነት ጎዳና አጭርና ቀላል አልነበረም። ግንባርቹ ለኢትዮጵያ መንግሥት ባላቸው ጥላቻ አንድ ዓይነት አቋም ይኑራቸው አንጂ፤ እርስ በርሳቸው አጥፊና ጠፊ ነበሩ። በተለይም በ1960ዎቹ ዓመታት አንጋፋው ጀብሐና ከዚያ አፈንግጦ የተመሠረተው ሻዕቢያ እያንዳንዱ የበላይነቱን ለማረጋገጥ በነበረው ፍላጎት ብዙ ደም ያፋሰሰና አያሌ ሕይወት የፈጀ የእርስ በርስ ጦርነት አካሄዱ። ይህ ሁኔታ ትንሽ ጋብ ያለው፤ የጄኔራል አማን አንደምን የሰላም ጥሪ ለማስፈፀም እንዲረዱ በተጋበዙት ያገር ሽማግሌዎች አማካይነት ግንባርቹ ልዩነታቸውን እንዲያስወግዱ የሕዝብ ግፊት ሲፈጠር ነው። ነገር ግን ሁለቱ ግንባርቹ፤ የተፈለገውን ኅብረት በተመለከተ የተለያዩና የማይጣጣም ስልት ነበራቸው። ጀብሐ ሁለቱ ግንባርቹ በድርጅትም በአመራርም እንዲዋሐዱ ሲሻ፤ የሻዕቢያ ምርጫ ደግሞ ሁለቱ ግንባርቹ ነፃነታቸውን ጠብቀው ትግሉን የሚያስተባብር የጋራ ግንባር እንዲፈጥሩ ነበር።

ሁለቱን ግንባርቹ ለማቀራረብ የተደረገው ጥረት ይባስ ብሎ ሻዕቢያን ከሁለት ሰነጠቀው። የግንባር የውጭ ግንኙነት ኃላፊ የነበረው አስማን ሳህህ ሳቤ ተገንጥሎ በመውጣት፤ የኤርትራ አርነት ግንባር/ሕዝባዊ አርነት ጋይሎች የተባለ ድርጅት አቋቋመ። ይህን አርምጃ የወሰደው ሳያማክር ከጀብሐ አመራር ጋር በነሐሴ 1967 ስምምነት በማድረግ በሻዕቢያ የጦር አዛዦች ከተወገዘ በኋላ ነው። ምንም እንኳን ሁለቱንም ግንባርቹ የሚደግፉት የዐረብ መንግሥታት በተለያየ ጊዜ የይስሙላ ስምምነት እንዲያደርጉ ቢጫኟቸውም፤ ግንኙነታቸው በመሠረቱ በጥርጣሬና ፋክክር ላይ የተመሠረተ በመሆኑ ዘላቂነት ሊያገኝ አልቻለም። ከምሥራቁ ድል በኋላ ደርግ የከፈተባቸው ግዙፍ ዘመቻ እንኳን ልዩነታቸውን አስወግደው የጋራ ግንባር እንዲፈጥሩ አላደረጋቸውም። ነገሩ እልባት ያገኘው በ1973 መጨረሻ ላይ ሻዕቢያ ጉልበቱን አፈርጥሞ ጀብሐን ሙሉ በሙሉ በመደምሰስ ከትግል ሜዳ ሲያስወጣው ነው።

ሻዕቢያ ገና የበላይነቱን አጣጥሞ ሳይጨርስ፤ ደርግ ከዚህ በፊት ካደረጋቸው የላቀውን ዘመቻ ከፈተበት። ከዚያ በፊት መጀመርያ በግንባት ወር 1968፤ ደርግ ሽማግሌዎቹን በእርስ አደር ሠራዊት ማዕበል አጥላቅልቆ ለማጥፋት በማሰብ፤ ራዛ ዘመቻ የተባለ ጥቃት ሰንዘር ነበር። ሆኖም ዘመቻው ተዘረክርኮ ግቡን ሊመታ ቀርቶ ወደዚያ ሊቃረብም አልቻለም። የመላ ሰሜን ኢትዮጵያን እርሶ አደር ለማዝመት የታቀደው ጥቃት፤ በመጨረሻ ሊያንቀሳቅስ የቻለው 10000 የሚሆኑ የወሎ ገበሬዎችን ብቻ ነው። እነሱም ቢሆኑ የሕወሓትና የኢሕአፓ የታጠቁ ሠራዊት የነበረው ኢሕአሠ (የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ሠራዊት) በሰነዝሩባቸው ወታደራዊና ፕሮፓጋንዳዊ ጥቃት ተዋክበው፤ እንኳን ኤርትራ ሊዘልቁ የትግራይንም ግዛት ማለፍ ተስኟቸው ተበታተኑ።

ደርግ በኤርትራ ሽምቅ ተዋጊዎች ላይ የከፈተው ሁለተኛው ዘመቻ ደግሞ በ1970 ክረምት ላይ ሲሆን፤ ዓላማውም ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፤ በምሥራቅ ጦር የተገኘውን ድል በሰሜንም ለመድገም ነበር። በርግጥም መጀመርያ ላይ፤ በስምንት ግብረ ጋይሎች ተዋቅሮ የዘመተው የደርግ ጦር፤ ጀብሐና ሻዕቢያ ቀደም ሲል የተቆጣጠሯቸውን የኤርትራ ዋና ዋና ከተሞች ለቀው እንዲሸኑ አስገደዳቸው። ሻዕቢያም አስተማማኝ ደጃኑ ወደሆነው የተፈጥሮ ምሽጉ ወደናቅፋ አፈገፈገ። ከአንድ አራት ዓመታት በኋላ፤ ደርግ ሦስተኛውንና ምናልባትም ከሁሉም ዘመቻዎች በላይ ትልቅ ተስፋ የጣለበትን የ«ቀይ ኮከብ» ዘመቻ ነጋሪት ጎስሞ፤ እምቢልታ መለከት ነፍቶ ከፈተ። በጦርነት የተጎዳውን ክፍለ ሀገር መልሶ ለማቋቋምና ተገንጣይ ጋይሎችን እንዳያንሰራሩ እርሱን ለመምታት የሚል ጣምራ ዓላማ ይዞ የተነሳው ይህ ዘመቻ ያነጣጠረው ሻዕቢያ በመሸገበት ናቅፋ ተራራ ላይ ነበር። በርግጥም የደርግ ጦር ያን የተፈጥሮ ምሽግ ለመቆጣጠር ትንሽ ሲቀረው፤ እስካሁንም በውል ባልታወቀ ምክንያት ወደ ኋላ በማፈገፈግ፤ ሻዕቢያ አዲስ ነፍስ እንዲዘራ አደረገው። የዚህ ዘመቻ መክሸፍም የጦርነቱ ወሳኝ ነቁጥ ሆነ። ከዚያ በኋላ፤ ስሉስ ዞሮ ሻዕቢያ አሳዳጅ ደርግ ተሳዳጅ ለመሆን በቁ።

በዚህ ሁሉ መኻል፤ ከመረብ ወንዝ በስተደቡብ ደርግን በብርቱ የሚፈታተን ሌላ የብሔራዊ አርነት ንቅናቄ እንደ ዋዛ ተጀምሮ በማደግ ላይ ነበር። ትግሉን የሚመራው የሕዝባዊ ወያኔ አርነት ግንባር በምዕራብ ትግራይ፤ ሽሬ አውራጃ፤ ደደቢት በምትባል በረሃማ ቀበሌ በየካቲት 1967 በጥቂት የዩኒቨርሲቲ ተማሪዎችና የአካባቢው መሪዎች ተመሠረተ። የንቅናቄው ታሪካዊ ምንጭ፤ ከአዲ ዮሐንስ ሞት በኋላ የትግራይ ግዛት ባጠቃላይ፤ መኳንንቷ በተለይ፤ የፖለቲካ ማዕከላዊነት በማጣታቸው ምክንያት የተሰማቸው ቁጭት ሲሆን፤ በሃያኛው መቶ ዓመት አጋማሽ ላይ በክፍለ ሀገሩ በተከሰተው ተደጋጋሚ ድርቅ ምክንያት የደረሰው የኤኮኖሚ ችግርም የበደለ ስሜቱን አባብሶታል።

እንዲህ ዓይነቱ ቁጭትና ብሶትም ነው በ1935 ዓ.ም. ቀደም ሲል በምዕራፍ 5 ላይ የተዘገበውንና ምሥራቃዊ ትግራይን ያጥለቀለቀውን የወያኔ አመፅ የቀሰቀሰው። ከሦስት ዐሠርት ዓመታት በኋላ ሕወሓትን የመሠረቱት ተማሪዎች «ወያኔ» የሚለውን ቀስቃሽ ገላጭ ስማቸው ውስጥ የጨመሩት ያለምክንያት አልነበረም። ነገር ግን፤ ዳግማዊው ወያኔ ከቀዳማዊው ወያኔ በድርጅታዊ ጥንካሬና በርዕዮተ ዓለም ትጥቅም የላቀ ነበር። የመጀመሪያው ወያኔ ሃይማኖታዊ ርዕዮተ አንገጥ የተነሳ ሲሆን፤ ሁለተኛው ግን ከኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ በወረሰውና «የራሱን ዕድል በራስ የመወሰን፤ እስከ መገንጠል» በሚለው ሌኒኖዊ መርሕ የሚመራ ነበር። አንዴ ይህን መርሕ ከጨበጡ በኋላም፤ ከማንኛቸውም መሰል የግራ ድርጅት ይበልጥ እስካሁንም ገፍተውበታል። ይህም ለመርሁ የተለየ ታማኒነት ኖሯቸው ሳይሆን፤ በተለይ በዳር አገሮች ፀረ-መንግሥት ተቃውሞን ለመቀስቀስ ፍቱን መሣሪያ ሆኖ ስላገኙት ይመስላል።

ልክ በኤርትራ እንደታየው ሁሉ፤ በመጀመርያዎቹ ዓመታት ሕወሓት ዋና ሥራው አድርጎ የያዘው በክፍለ ሀገሩ ውስጥ የበላይነቱን ማስፈን ነው።



6.8 የሕዝባዊ ወያኔ ሓርነት ትግራይ (ሕወሓት) ታጋዮች

ለዚህም ከሦስት ተቃናቃኝ ድርጅቶች ጋር መፋለም ነበረበት። ከነዚህ ሁሉ ቀላል ሆኖ ያገኘው ከሱ ቀድሞ የተደራጀውንና ከጀብሐ ጋር የቅርብ ግንኙነት የነበረውን የትግራይ ሐርነት ግንባርን ማስወገዱ ነው። በምዕራብ ትግራይ ተደላጅሎ የነበረውን የኢትዮጵያ ዴሞክራቲክ ኅብረትን (በእንግሊዝኛ ምሕፃራ ቃሉ «ኢዲዩ»ን) ለመፈንቀል ግን እንደዚያ ቀላል ሆኖ አላገኘውም። ብዙ ደም ካፋሰሰ የሁለት ዓመት ጦርነት በኋላ ነው ሕወሓት ኢዲዩን ከምዕራብ ትግራይ ጨርሶ ለማስወጣት የቻለው።

ከዚያ በኋላ የቀጠለው ፍልሚያ በሰሜን ምሥራቅ ትግራይ አሲምባ በሚባለው ተራራማ ሥፍራ ከመሸገው የኢሕአፓ ሠራዊት ጋር ነበር። ሕወሓትም ኢሕአፓም ግራዘመም ከሆነው ከኢትዮጵያ ቶማሪዎች ንቅናቄ አብራክ የወጡ ድርጅቶች ይሁኑ እንጂ፤ የትግሉን አቅጣጫና ይዘት በተመለከተ እጅግ የተራራቀ አመለካከት ነበራቸው። ኢሕአፓ እንደሱ ባለ ኅብረ-ብሔራዊ ድርጅት የሚመራውን የመደብ ትግል ቀዳሚነት በአጽንኦት ሲያስቀምጥ፤ እንደ ሕወሓት አመለካከት ግን፤ ትግሉ ሊሰምር የሚችለው የተለያዩ ጭቁን ብሔርና ብሔረሰቦች በራሳቸው ድርጅት አማካይነት ትግላቸውን ጀምረው ከዚያ በኋላ የኅብረት ግንባር ሊፈጥሩ ነው። በተጨማሪም፤ ሕወሓት ሙሉ እምነቱን በገጠር ትጥቅ ትግል ላይ ሲጥል፤ ኢሕአፓ ግን፤ ምናልባትም በከተሞች ውስጥ ማግኘት ከቻለው ተቀባይነትም ይመስላል፤ ለከተማው የትጥቅ ትግል ልዩ ትኩረት ሰጥቶ ነበር። በመሠረቱ፤ አሲምባ የከተማው የትጥቅ ትግል ሳይሰምር ሲቀር ከመንግሥት የጥቃት እርምጃ ላመለጠት ታጋዮቹ መጠለያ ከመሆን አልፎ ይህ ነው ለሚባል የገጠር ትጥቅ ትግል መነሻ ሆኖ ነበር ለማለትም ያስቸግራል። ስለሆነም ኢሕአፓ በገጠር ትጥቅ ትግል ከነበረው አናሳ ልምድ

ባሻገር፤ ላካባቢው የነበረው እንፃራዊ ባዳነት በሕወሓት ለመሸነፍ ዳርጎት ትዘን ጠቅሎ ወደ ጎንደርና ወሎ እንዲያፈገፍግ ተገደደ።

መጀመርያ ላይ ደርግ ሕወሓትን ከቁም ነገር አልቆጠረውም ነበር። ለድርጅቱ መፈጠር ምክንያት የሆኑትን የትግራይ ነባራዊ ሁኔታዎች ባለማጠኑ፤ ድርጅቱን እንደ ሻዕቢያ ተቀፅላ አድርጎ ወሰደው። ሙሉ ኃይሉን ያዘመተበት ሻዕቢያ ከተመታ ሕወሓትም አብሮ ይከሰማል ብሎ ገመተ። እንደ እውነቱ ከሆነ ግን ሕወሓትና ሻዕቢያ ከሚያቀራርባቸው ሁኔታ የሚያራርቃቸው ይበዛ ነበር። እንዲያውም መጀመርያ ላይ፤ ሻዕቢያ ከሕወሓት ይልቅ የኃይል ሚዛን አጋድሎበት ከትግራይ እስከወጣ ድረስ ወደ ኢሕአፓ ያጋድል ነበር። ሕወሓት በመላ ትግራይ የበላይነቱን ካሰፈነ በኋላም ቢሆን፤ የሁለቱ ድርጅቶች ትስስር የፍቅር ሳይሆን የጥቅም ነበር። ለዚህም አያሌ ምክንያቶች ነበሩ። በአንደኛ ደረጃ፤ በተለይም የኢጣሊያ ቅኝ አገዛዝ በተወው አሻራ ምክንያት፤ በሁለቱ የመረብ ወንዝ ተዋላኝ ወንድማማች ሕዝቦች መካከል የመኖናቅና የመቃቃር ባሕል ነበር። ከዚያም በላይ ሁለቱ የእርነት ንቅናቄዎች የትግል ስልቱን በተመለከተ መሠረታዊ ልዩነቶች ነበሯቸው። ሕወሓት የራሱን ዕድል በራስ የመወሰን መርሕ በኤርትራ ውስጥ ለሚገኙት የተለያዩ ብሔረሰቦችም መሥራት አለበት ሲል፤ ሻዕቢያ ግን የብሔር/ብሔረሰብ ጥያቄ በኤርትራ ትግል ውስጥ ከቶም እንዲነሳ አይሻም ነበር። የሶቪየት ኅብረትንም በተመለከተ፤ ሕወሓት ሶቪየቶች ለደርግ በማሰጠት ያልተቆጠበ ድጋፍ የተነሳ የማያወላዳ ሀረ-ሶቪየት አቋም ሲወስድ፤ ሻዕቢያ ግን ለሰለሰ ያለ አቋም ነበረው። ከዚያም አልፎ ሁለቱ ድርጅቶች በጦር ታክቲካቸውም የተለያዩ አመለካከት ነበራቸው። የሕወሓት የጦር ስልት በደፈጣ ውጊያ ላይ ያተኮረ ሲሆን፤ ሻዕቢያንም ተቻክሎ ወደ መደበኛ ጦርነት በመግባቱ ይተቸው ነበር። ሁለቱ ድርጅቶች እነዚህን ሁሉ ያስተሳሰብና የቅኝት ልዩነቶች አቻቸው የጋራ ጠላታቸውን ወድቀት ለማፋጠን የተረባረቡት በ1970ዎቹ መጨረሻና በ1980ዎቹ መጀመርያ ላይ ነው።

በመጨረሻዎቹ ዓመታት ደርግ ላይ ካመፁት ብሔርተኛ ድርጅቶች መካከል ሌላ ሊጠቀስ የሚገባው የኦሮሞ ሐርነት ግንባር (አንግ) ነው። የኦሮሞ ሕዝብ የብሔራዊ ማንነት ጥያቄ መጀመርያ በተደራጀ መንገድ የተቀሰቀሰው የቴለማና ሜጫ ራስ-አገዝ ማኅበር በጥር 1955 ሲመሠረት ነው ማለት ይቻላል። ይህም ሆኖ፤ ከማኅበሩ መተዳደሪያ ደንብ መረዳት እንደሚቻለው፤ የማኅበሩ መነሻ ዓላማ ለብሔራዊ ሐርነት መታገል ሳይሆን፤ የኦሮሞ ግዛቶች በትምህርት፤ መገናኛና ጤና ረገድ የነበረባቸውን ትግር ለመቅረፍ ነበር። በኦሮሞዎች ስም ይቋቋም እንጂ አባላቱን የመለመለውም ከኦሮሞ ብሔር ብቻ አልነበረም። እንዲያውም በአመራሩ ውስጥ አንዳንድ ታዋቂ የሆኑ የደቡብ ኢትዮጵያ የኅብረተሰብ መሪዎችም ነበሩበት። ይህም ሆኖ፤ ከአሓዳዊ አስተዳደሩ ዝንፍ ለማለትም የማይፈልገው መንግሥት ማኅበሩን በአደገኛነት የሚፈረጅ ሆኖ አገኘው። በተለይም የፖሊስ ሠራዊት ዋና አዛዥ የነበረው ብርጋዶር ጂኔራል ታደሰ ብሩ የማኅበሩ ፕሬዚዳንት ሆኖ መመረጥ ሥርዓቱን አስበረገገው።

በዘውዳዊው አገዛዝና በማኅበሩ መካከል የሰፈነው ውጥረት የተመላበት ፍጥጫ ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው በጥቅምት 1959 ዓ.ም. አንዳንድ የማኅበሩ አባላት በዘውድ በዓል ወቅት በገንብ ነገሥቱ ላይ የገደደ መብራ ለማድረግ ሲያሰሩ ተደረሰባቸው ተብለው ሲወነጀሉ ነው። ከዚያም በመቀጠል ሲኒማ

አምፒር በተባለው ሲኒማ ቤት ውስጥ በምብ ሲፈነዳ የማገበሩ አባላት አሁንም ተጠያቂ ሆኑ። በተለይም ዋና አቀነባባሪ ተብለው የተወነጀሉት ጄኔራል ታደሰና የመቶ አለቃ ማሞ መዘምር የተባለ መኩንን ነበሩ። መንግሥት በዚህ የተነሳ የሜጫና ቴለቪዥን ማገበርን ሲያፈርስ፣ ከድርጊቱ በኋላ የተሰወረውን ጄኔራል አድኖ ያዙ። ከዚያ በኋላ ፍርድ ቤት ቀርቦ የሞት ፍርድ ቤታቸውን ሲፈረድበት፣ ይህ ወደ እድሜ ልክ እስራት ተቀይሯል። አብዮት ሲፈነዳ ጄኔራሉ ከሌሎች የፖለቲካ እስረኞች ጋር በምሕረት ቢለቀቅም፣ ከግብፅ የኦሮሞ ድርጅቶች ጋር ግንኙነት መፍጠሩ ያልጣመው ደርግ የመሬት አዋጁን ተቃውሟል በሚል ውንጀላ በ1967 ኢጋማሽ ላይ ረሸነው።

እነዚህ ይፋ ከመውጣቱ ከአንድ አምስት ዓመት በፊት፣ አንድ የኦሮሞ የፖለቲካ ድርጅት ብቅ ብሎ ነበር። የቀድሞ የሜጫና ቴለቪዥን ማገበር አባል በነበረ ግለሰብ የተቋቋመው ይህ ድርጅት «የኢትዮጵያ ብሔራዊ አርካት ግንባር» በሚል ስያሜ የሚታወቅ ሲሆን፣ ይህ ነው የሚባል ቁም ነገር ሳያከናውን ከታሪክ መድረክ ወጣ። የኢትዮጵያ አብዮት በፈነዳበት የመጀመርያ ሁለት ዓመታት የፖለቲካ እንቅስቃሴዎች በአብዛኛው ኅብረ-ብሔራዊ ባሕሪ ስለነበራቸው የጎላ የኦሮሞ ብሔራዊ እንቅስቃሴ አይታይም ነበር። በወቅቱ የነበሩት የኦሮሞ ምሁራንም ከኅብረ-ብሔራዊ ድርጅቶች ባንዱ ወይም በሌላው የታቀፉ ነበሩ። ይህም ሆኖ ግን፣ በአንዳንዶቹ ተመልካቾች አካባቢ፣ መኢሶንንና በተለይም ኢሞክትን የአንዳንድ መሪዎቻቸውን ብሔረሰብ በማጤን ከኦሮሞዎች ጋር የማገናኘት ዝንባሌ ነበር። በማያሻማ መንገድ በኦሮሞ ሕዝብ ስም የሚንቀሳቀስ ድርጅት ብቅ ያለው ግን በ1968 እነዚህ ሲቋቋም ነው። ከሻዕቢያ የቴክኒክ ድጋፍ ያገኝ የነበረው እነዚህ በደቡብ ምሥራቅ ኢትዮጵያ (ሐረርጌና ባሌ) እና በምዕራብ ኢትዮጵያ (ወለጋ) የሽምቅ ውጊያ ማካሄድ ቢጀምርም፣ በነበረበት ውስጣዊ ክፍፍልና አብዛኛውን የኦሮሞ ሕዝብ ለመቀስቀስ ባለመቻሉ፣ የደርግን ሥርዓት እምብዛም ሊፈታተነው አልበቃም።

የኢኮኖሚ ቀውስ

የደርጋዊውን ሥርዓት ውድቀት ያፋጠነው በስተለሜን የተፋፋመው አመፅ ብቻ አልነበረም። ደርግ በኢኮኖሚው መስክ ያሳየው ድክመትና ይህንኑ ሁኔታ ያባባሰው አመፁ የወለደው የጦርነት ኢኮኖሚም የበኩሉን አስተዋፅኦ አድርጓል። ስለሆነም ሠፊውን ሕዝብ ከ«በው በላው» አፃያዊ ሥርዓት ነፃ አወጣለሁ ያለው መንግሥት አገሪቱን በከፋ ሁኔታ ትቶ ለማለፍ በቃ። ወታደርና ዘመቻ ስለማይለያዩ ይመስላል። የደርግ መንግሥት ሕይወት በ«ዘመቻ» የተመላ ነበር ማለት ይቻላል። ከነዚህም ውስጥ ከዐበይቱ ጎራ የሚደመረው፣ ደርግ በውስጥና የውጭ ጠላቶቹ ላይ ጊዜያዊ ድልን ከተጎናፀፈ በኋላ በመስከረም 2፣ 1971 ያወጀው የብሔራዊ አብዮታዊ የምርት ዘመቻ (ወይም በተለምዶ አጠራሩ «አረንጓዴው ዘመቻ») ነው። ዓላማውም በማዕከላዊ ፕላን ከፍተኛ ምክር ቤት አስተናባሪነት ያገራቱን ሰብዓዊና ቁሳዊ ሀብቶች በማንቀሳቀስ የሀገሪቱን ኢኮኖሚ ወሳኝ በሆነ መንገድ መቀየር ነበር። የዚህ ሁለንተኛ እንቅስቃሴ ውጤትም እርሻን በማሳደግና ኢንዱስትሪን በማስፋፋት ፈጣን የኢኮኖሚ እድገት ለማምጣት የተነደፈው የአሥር ዓመት (1977-1986) ጠቋሚ ዕቅድ ነው። የዕቅዱ ዓላማ ጠቅላላ የሀገር ውስጥ ምርትን (ጂ.ዲ.ፒ.) በ6.5 በመቶ፣ የነፍስ ወከፍ ገቢን በ3.6

በመቶ ለማሳደግ ነበር። ይሁን እንጂ የታለመው ቀረና እንዲያውም የነፍስ ወከፍ ገቢ በ0.8 በመቶ ዝቅ አለ።

የደርግ ኢኮኖሚ ፖሊሲ የመጨረሻው ውድቀት ጎሳድ የወጣው ለስምንት ሚሊዮን ሕዝብ መስቃየትና ለአንድ ሚሊዮን ያህል ሕዝብ ሕይወት መቀጠፍ ምክንያት በሆነው በ1977 ረሀብ ወቅት ነው። የችግሩ ምንጭ የደርግ መላውን የኢኮኖሚ ሕይወት ካልተቆጣጠርኩ የማለት አባዜ ነው። ይህ አዝማሚያ የመንግሥትን አቅም በብርቱ ከመፈተኑም ባሻገር የግል ጥረትን የሚያፍን ነበር። ለታቀደው የኢኮኖሚ ዕድገት ቁልፍ የሆነው ካፒታል ከአገር ቤትም ሆነ ከውጭ ሊገኝ አልቻለም። ከዚያም በላይ፣ መንግሥት የረሀቡ አደጋ እንዳንጃበበ የመከላከያ እርምጃዎች ከመውሰድ ይልቅ በፓርቲ ምሥረታ ፈንጠዘያ ተውጦ ነበር። የምሥረታው ሽርጉድ ካለቀ በኋላ ነው የመባኘን ያህል ደርግ ፊቱን ወደ ረሀቡ ያዞረው። ደግነቱ፣ የዓለም አቀፉ ኅብረተሰብ ባደረገው አስደናቂ ርብርብና አገር ውስጥም በተሰበሰበው እርዳታ ለማካይነት የረሀቡ መቅሰፍት ሊገታ ቻለ።

መጀመርያ ያሳየውን ዳተኝነት ለማካከስ ይመስላል። ደርግ በድርቅ የተጠቁትን የሰሜንና ማዕከላዊ ኢትዮጵያ ገበሬዎችና ቤተሰቦቻቸውን ለምለም ወደሆኑት የምዕራብና የደቡብ ምዕራብ ቀዳዎች የማስፈር ሰፊ ዘመቻ ጀመረ። የዘመቻው ውጤትም ከግማሽ ሚሊዮን በላይ የሚሆኑ እርሶ አደሮችንና ቤተሰቦቻቸውን ረጅምና ሥቃይ በጠባበቅ ጉዞ ወደ አዲስ ሠፈራ ጣቢያ ማጓጓዝ ሆነ። ላይ ላይን ሲያዩት ይህ ፕሮጀክት ምንም አማራጭ የሌለው ይመስላል። ነገር ግን፣ ባንድ ወገን ሰፋሪዎቹ ወደ አዲሱ መንደራቸው ወደው ሳይሆን ተገደው የሚሄዱ በመሆኑ፣ በሌላ ወገን ደግሞ ደርግ በዚሁ አጋጣሚ የሠፈራውን ፕሮግራም የእርሻ ፖሊሲው እምብርት የሆነውን የጋራ እርሻ ለማስፋፋት መሣሪያ በማድረጉ፣ ፕሮግራሙ ባገር ቤትም ሆነ በውጭ የተጠላ ሆነ።

አገሪቱ ኅብረተሰቡን ካመሰው ከዚህ ግዙፍ የሕዝብ ሠፈራ ፕሮግራም ሳታገግም፣ ደርግ ሌላ አወዛጋቢ የሆነ የማገበራዊ ለውጥ ዕቅድ ይዞ ብቅ አለ። ይኸውም የመንደር ምሥረታ ፕሮግራም በሚል ስያሜ የሚታወቀውና የገጠር ነዋሪዎችን ባዲስ ሠፈር የሚያደራጀው ዕቅድ ነው። የፕሮግራሙ ዓላማ፣ በይፋ እንደተገለፀው ከሆነ፣ የተበታተኑትን የሰፈር አባወራዎች በማሰባሰብ የመሠረታዊ አገልግሎት (ትምህርት፣ ሕክምና፣ ወዘተ...) አቅርቦትን በተቀላጠፈና በተማከለ መንገድ ለማዳረስ ነው። ይህ የሠፈራ ፕሮግራም ባሌ፣ ሐረርጌና አርሲ ተጀምሮ በጥቂት ጊዜ ውስጥ ሌሎች ክፍላተ ሀገርንም አዳረሰ። ሠፈራው የገጠሬውን ሕዝብ ከሰመደው፣ ከሚንባከበውና እትብቱ ከተቀበረበት አፈናቅሎ የሚወሰድ በመሆኑ በእጅጉ የተጠላ ነበር። ስለሆነም በተለይ በሰሜን ኢትዮጵያ አካባቢዎች የአያሌ እርሶ አደሮች ልብ እንዲሸፍኑና ከደርግ ጠላቶች ጋር እንዲያብር በማድረግ የደርግን ውድቀት ለማፋጠን በቃ።

ግለሰቦችና ፕሬስትሮይክ

ያገር ውስጥ ሁኔታ እንደዚህ ለደርግ እየጨለመበት ሲሄድ፣ የዓለም አቀፍ የፖለቲካ ገፅታም ፈፅሞ ለሱ በማያመች መልክ በፍጥነት እየተቀየረ ነበር። የሶቪየቱ መሪ ሚካኤል ጎርባቾቭ ያራምደው የነበረው የፕሬስትሮይክና

ግላሰናሰት ጣምራ ፖሊሲ የሰቢየት ኅብረትን ብቻ ሳይሆን የዓለምን የኃይል ሚዛን እንደማይመለስ አርጎ ለወጣው። የጎርባቾቹ ዓላማ እየተጠላ የመጣውን የኮሙኒስት ሥርዓት ሰብዓዊ ገፅታ ለመስጠት ነበር። የዚህ አደገኛ ሙከራ መጨረሻ ውጤት ግን የሰቢየት ኅብረት ኃይልነት ማከተምና ለምዕራቡ ዓለም መገርከክ ሆነ። የሶሻሊስት ሥርዓትን ገንብቶ ገና አጣጥሞ ላልጨረሰው የኢትዮጵያ ገዢ መደብ ደግሞ መራራ ጽዋ ነበር።

ግን እያቅማማም ሲሆን፤ ጽዋውን ከመጎንጨት ሌላ አማራጭ አልነበረውም። መጀመርያ ከጥቅምት 29 እስከ ጎዳር 2 1981 በተደረገው የኢሠፓ ማዕከላዊ ኮሚቴ 9ኛ መደበኛ ስብሰባ፤ ድርጅቱ የመጨረሻ ግብ የሶሻሊስት ሥርዓቱን መገንባት እንደሆነ ቢያረጋግጥም፤ የግል ኢንቨስትመንትን ለማበረታታት አንዳንድ አርምጃዎች ለመውሰድ ተገዶ ነበር። ከመንግሥት ጋር በጋርዮሽ የሚሠሩ የግል ኢንቨስተሮችን፤ የአነስተኛ ኢንዱስትሪዎችንና የሆቴል አገልግሎቶችን የካፒታል ጣራ ከፍ አደረገ። ይሁን እንጂ በዓለም አቀፍ ደረጃ እየተካሄደ ካለው መሠረታዊ ለውጥ ጋር ለመጣጣም እነዚህ አርምጃዎች ከቶም በቂ ሆነው አልተገኙም። ስለሆነም፤ በየካቲት 28፤ 1982 ዓ.ም. የተካሄደው የኢሠፓ ማዕከላዊ ኮሚቴ 11ኛ መደበኛ ስብሰባ፤ የሶሻሊስት ግንባታ መርህን በመሠረዝ፤ የቅይጥ ኢኮኖሚ መርሐ ግብርን አፀደቀ። በፖለቲካው መስክም፤ ኢሠፓን የተለያዩ የፖለቲካ አመለካከቶችን ሊያቅፍ በሚችልና የኢትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ አንድነት ፓርቲ በተሰኘ አዲስ የፖለቲካ ፓርቲ እንደሚተካ አረጋገጠ። ይሁን እንጂ፤ ይህ የፖሊሲ ለውጥ በቂ ካልመሆኑም ሌላ ጊዜው ያለፈበት ሆኖ ተገኘ። በሰሜን ግንባር እንደሁ ወታደራዊ የኃይል ሚዛኑ ወደ ለማዕያኑ ካጋደለ ሰንብቷል።

የመጨረሻው ሰዓት

በጦርነቱ ግንባር፤ ለደርግ የቀርጡ ቀን በመጋቢት 1980 መጣ። ሻዕቢያ «ናደው» በሚል መጠሪያ የሚታወቀውን የደርግ ሜካናይዝድ ክፍለ ጦር ደምስሶ አፍክሮት የተባለውን ቁልፍ ወታደራዊ ቦታ ያዘ። ከዚያ ቀደም ሊል የናደው ጦር ለዛዥ የነበረው ጄኔራል ታሪኩ ዐይኔ በጦርነቱ አመራር ላይ ከመንግሥቱ ጋር ኃይለ ቃል የተመላበት ልውውጥ ካደረገ በኋላ ተረሽሏል። ይህም የጦርን ሞራል ከፋኛ ጎድቶት እንደነበር ይነገራል። በአፍክሮት ጦርነት 20000 የሚሆን የደርግ ጦር ከጥቅም ውጭ ከመሆኑም በላይ፤ ቁጥሩ የበዛ መሣሪያ ሻዕቢያ እድ በመውደቁ፤ በጦርነቱ የወደፊት አቅጣጫ ላይ ትልቅ ሚና ተጫውቷል። ባጭሩ፤ አፍክሮት ለሻዕቢያ መጀመርያ ወደ ምዕዋ፤ ብሉም ወደ አሥመራ መረማመጃ ሆነ።

ከአንድ ዓመት ግድም በኋላ፤ በየካቲት 1981፤ የመንግሥት ጦር በትግራይ ውስጥ ተመሳሳይ ሽንፈት ደረሰበት። ሕወሓት የአካባቢውን ሕዝብ ተንተርሶና በሻዕቢያ ሜካናይዝድ አጋዥ ጦር ታግዞ፤ በምዕራብ ትግራይ የምትገኘውን ሽፌ እንዳሥላሊን ተቆጣጠረ። 40000 ወታደር ያሠለፈው የሦስተኛው አብዮታዊ ሠራዊት 604ኛ ኮር ሙሉ በሙሉ ተደመሰሰ። ልክ ሁለተኛው አብዮታዊ ሠራዊት ቀደም ሲል ሰሌርትራ እንደተቋቋመው፤

ሦስተኛው አብዮታዊ ሠራዊት የትግራይን አመፅ ለመግታት ተብሎ በልዩ ሁኔታ የተደራጀ ጦር ነበር። የሽፌ ሽንፈትን ተከትሎ፤ ተመሳሳይ ኪሣራ እንዳይደርስበት ይመስላል፤ ደርግ ሠራዊቱን በሙሉ ከትግራይ ክፍለ ሀገር አስወጣ። የሚገርመው ይህ ክፍለ ሀገሩን ያላንዳች ውጊያ ለሕወሓት ያስረከበበት አርምጃ «ዘመቻ ቅጣው» የሚል ስም ተሰጥቶት ነበር። ከቅጣት ይልቅ ሽሽት መለየው የሆነው ይህ ትእዛዝ በመንግሥት ሠራዊት ስነልቦና ላይ ያሳደረው ተፅእኖ በቀላሉ የሚገመት አልነበረም። ከዚያ በኋላ «የወያኔ ጦር መጣ!» እያሉ የጦር ካምፕንና ከተማ እየተዉ መፈርጠጥ የተለመደ ነገር ሆኖ የደርግን ሠራዊት የመጨረሻ ውድቀት አፋጠነው።

ሕወሓትም ትግራይን ደጀን አድርጎ ዘመቻውን ወደ መሐል አገር አስፋፋ። ትግራይን ነፃ አወጣለሁ ብሎ የተነሣው ድርጅት ሀገር-አቀፍ የሆነ አደገዳ ማውጣት ግድ ሆነበት። የነዚህ ሁለት አደገዳዎች - አንዱ ጠባብ፤ ሌላኛው ሰፊ - ቅራኔም በ1983 ወታደራዊ ድልን ካገኘም በኋላ ለዓመታት ሊቆዩ ነው። የሠፊው አደገዳ ለሰፊሚ ይሆናል ተብሎ የታለመው ድርጅት የኢትዮጵያ ሕዝቦች አብዮታዊ ዴሞክራሲያዊ ግንባር (ኢሕአዴግ) ተብሎ የተዋቀረው የተለያዩ ድርጅቶች «ጥምረት» ሲሆን፤ አባላቱም ሕወሓት፤ ከተበታተነው የኢሕአፓ ሠራዊት ተርፈው በሰሜን ወሎ ይንቀሳቀሱ የነበሩ ታጋዮችን ያቀፈው የኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ንቅናቄ (ኢሕዴን)፤ የኦሮሞን ሕዝብ ይወክላል ተብሎ የተቋቋመው የኦሮሞ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ድርጅት (ኦሕዴድ) እና የተማሩ የደርግ ሠራዊት መኩንኖች የተሰባሰቡበት የኢትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ መኩንኖች አብዮታዊ ንቅናቄ (ኢዴመአን) ነበሩ።

ኢሕአዴግ የለቻ ድርጅቶች የኅብረት ግንባር ይባል እንጂ ሕወሓት መሪውን ሚና ይጫወት እንደነበር ብዙም ምርምር የሚያሻው አይደለም። ከዚህም ሌላ፤ የድርጅቶቹ የድጋፍ ምንጭና ጥንካሬም የተለያየ ነበር። ሕወሓትና ኦሕዴድ በብሔረ ሰብ ላይ የተዋቀሩ ሲሆኑ (የመጀመርያው በትግራይ፤ ሁለተኛው በኦሮሞ)፤ ኢሕዴንና ኢዴመአን ኅብረ-ብሔራዊ መሠረት ነበራቸው። በኦሮሞ ሕዝብ ዘንድ ከኦሕዴድ ይልቅ አነገ ተቀባይነት እንዳለው ሕወሓት ሳያውቅ ቀርቶ አይደለም። ነገር ግን ከአነገ ጋር ግንባር ለመፍጠር የተደረገው ጥረት ስኬታማ ባለመሆኑ፤ ከኦሮሞ የጦር ምርኮኞችና በአነገ ካልታቀፉ ምሁራን የተውጣጣ የኦሮሞ ድርጅት ለማቋቋም ተገደለ። ኢሕዴን የሚንቀሳቀሰው በአማርኛ ተናጋሪ ክፍላተ ሀገር ይሁን እንጂ ራሱን እንደ አማራ ድርጅት ይፋ ያደረገው ከድል በኋላ አዲስ ስም (ብሔረ አማራ ዴሞክራሲያዊ ንቅናቄ፤ ብአዴን) ይዞ ብቅ ካለ በኋላ ነው። በመኩንኖቹ ስም የተቋቋመው ድርጅት በጦርነቱ ወቅት የጦር ምርኮኞችን በፖለቲካ መድረክ ዙሪያ ከማሳባሰብ ባሻገር ከድል በኋላ ስለከሰመ ምንም ዓይነት የፖለቲካ ፋይዳ አልነበረውም።

ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፤ አፍክሮትና ሽፌ እንዳ ሥላሊ የደርግ መንግሥት ፍጥሜ መጀመርያ ነበሩ። እነዚህ ግዙፍ ወታደራዊ ሽንፈቶች በዋና ከተማዬቱ አዲስ አበባ መጠነኛ የፖለቲካ ቀውስ አስከተሉ። በሥርዓቱ ላይ ያንጥበው አደጋ ያሳሰባቸው ከመላው የጦር ኃይሎች የተውጣጡ ጄኔራሎች በአዛዦቸው በመንግሥቱ ላይ ተነሱበት። ግንቦት 8፤ 1981 መንግሥቱ የልብ ወጃቹ ወደሆነቸው ወደ ጀርመን ዴሞክራቲክ ሬፐብሊክ (ምሥራቅ ጀርመን) ጉብኝት ለማድረግ አውጥላት የባሉ አየር ማረፊያን ለቆ በተነሣ በጥቂት

ለዓታታት ውስጥ፣ በመከላከያ ሚኒስቴር የተሰባሰቡት ጄኔራሎች መንግሥቱ ኃይለ ማርያም ከዚያች ሰዓት ጀምሮ ከሥልጣን መውረዱን ለራሳቸውና እዚያው ግቢ ውስጥ ለተሰበሰቡት የሲቪል ሠራተኞች አወጁ። ንብረታቸው የሚያስደንቅ ቢሆንም፣ ዝግጅታቸውና ስልታቸው መፈንቅለ መንግሥቱን ገና ከመጀመርያው ለክሸፈት ዳረገው።

ምሥጢር ለመጠበቅ ይመስላል፤ እዚያ መሃል አዲስ አበባ ተሰባስበው እስከሚነገራቸው ድረስ፤ ጉዳዩን የሚያውቁት አራት ጄኔራሎች ብቻ ነበሩ። ከነሱም መሓል መሪዎቹ የጦር ኃይሎች ኤታ ማኅተር ሹሙ ጄኔራል መርዕድ ገጉሄና የቀድሞ የአየር ኃይል አዛዥና በወቅቱ የኢንዱስትሪ ሚኒስትር የነበረው ጄኔራል ፋንታ በላይ ነበሩ። ቢያንስ ባንድ ታማኝ ጦር የሬዲዮ ጣቢያውን ይዘው ድርጊታቸውንና ዓላማቸውን ለሕዝብ ማስታወቅ ምን ያህል አስፈላጊ እንደሆነ የተገነዘቡት አይመስልም። ከሁሉም በላይ ለሴራው መክሸፍ ዐቢይ ምክንያት የሆነው ቤተ መንግሥት ውስጥ የመሸገውን ቅልብ ጦር አስቀድመው ከጥቅም ውጭ ማድረግ ሳይችሉ መረታቸው ነበር። ስለሆነም ያው ጦር የተሰበሰቡበትን መከላከያ ሚኒስቴር ከቦ በቁጥጥር ሥር አዋላቸው። አማፅያኑን ለማገዝ ከአሥመራ ተልኮ የነበረው በጄኔራል ቁምሳቸው የሚመራው ጦርም ከነሱ ጋር ግንኙነት ለማድረግ ሳይችል ተበትኖ፤ አዛዥም ሸሽቶ ራሱን ለማዳን ተገደደ። የሆነ ውጥረት እንዳለ ከመገንዘብ በስተቀር መፈንቅለ መንግሥት መሞከሩን ያላወቀው የአዲስ አበባ ሕዝብም መክሸፉን ማታወቅ በሬዲዮ ሰማ።

የአዲስ አበባው ሁኔታ እንደዚህ ሰው ብዙም ሳይሰማ ሲያከትም፣ በተመሳሳይ ሁኔታ አሥመራ የተካሄደው አመፅ በአስከፊ ጭፍጨፋ የታጀበ ነበር። በአየር ወለድ ክፍለ ጦር የሚመሩ ለመንግሥቱ ታማኝ የሆኑ መኮንኖች አማፅያኑን እጅግ ዘግኖና በሆነ ሁኔታ ደምስሰው አመፁን አክሸፉት። በአመፁ የተሳተፉት ጄኔራሎች ከፊሉ ቢሯቸው ውስጥ እንዳሉ ሲገደሉ፣ የቀሩት ከተሰወሩበት ቦታ እየታደኑ ተይዘው ተረሽኑ። የዚህ የብቀላ እርምጃ ሰለባ ከሆኑት መካከል የሁለተኛ አብዮታዊ ሠራዊት ዋና አዛዥ የነበረው ጄኔራል ደምሴ ቡልቶ ሲገኝበት፣ መቀጣጫ እንዲሆን ተብሎ በድኑ በአሥመራ ጎዳናዎች ተጎተተ።

መንግሥቱም ለጉብኝት ከሄደበት አገር በድል አድራጊነት ተመልሶ የራሱን የብቀላ ድግስ አዘጋጀ። መጀመርያ በቁጥጥር ሥር የዋሉት ጄኔራሎች የጦር ፍርድ ቤት ቀርበው በአገር ክህደት ወንጀል ተከሰሱ። ነገር ግን የፍርዱ ሂደት እየተጓተተ ሲያስቸግረው፣ መንግሥቱ ሌላ ቀልጠፍ ያለ መንገድ ፈለገ። ከተከላሸቹ መሃል 12ቱ ጄኔራሎች ላይ የሞት ፍርድ አስፈርዶባቸው ወዲያውኑ በመረሸን የአመፁን አንደኛ ዓመት አከበረ። የዚህ ሁሉ የበቀል እርምጃ ድምር ውጤት ፊቱንም ያላማረበትን የደርግ ሠራዊት መራ-አልባ አድርጎ ለሽምቅ ተዋጊዎቹ ሲሳይ ማድረግ ሆነ። የተረሸኑትንና የታሠሩትን የጦር መሪዎች ለመተካት ብሎ መንግሥቱ የሽማቸው መኮንኖች የተደቀነውን ፈተና ለመቋቋም ብቃቱም ልምዱም የሌላቸው ነበሩ።

ከዚህ በኋላ፣ የደርግ ሥርዓት ውድቀት እጅግ በተፋጠነ መንገድ ቀጠለ። በየካቲት 1982 ሻቢያ ከአስከፊና ጭፍጨፋ ከበዛበት ጦርነት በኋላ የደርግን የባሕር ኃይል ደምስሶ ምዕዋን ተቆጣጠረ። በዚህም ሁኔታ ደርግ ቀልፍ

የሆነችውን የባሕር ወደብ ከማጣቱም ሌላ፣ ትግራይ ሙሉ በሙሉ በሕወሓት ቁጥጥር ስር በመውደቁ እርሷም ውስጥ ላለው ጦሩ ብቸኛ የሆነውን የስንቅ ማቅረቢያ መስመር አስረከበ። በመሃል አገር ደግሞ፣ ኢሕአዴግ ወደ አዲስ አበባ የሚያረማምዱትን ተከታታይ ዘመቻዎች ከፈተ። በ1982 መጀመርያ ላይ የጎንደር ክፍለ ሀገርን ለመቆጣጠር የከፈተው ዘመቻ ለጊዜው ቢከሸፍበትም፣ ጉና በተባለው ተራራ ላይ በተደረገ ጦርነት ከፍተኛ መስዋዕትነት ከፍሎ ደብረ ታቦርን ተቆጣጠረ። ከዚያም፣ ደቡብ ወሎ ውስጥ መራኛ በተባለው ሥፍራ ባገኘው ድል ወደ ሰሜን ሸዋ ለመረማመድ ቻለ።

እነዚህን ድሎች ተቆናጦ፣ ኢሕአዴግ አዲስ አበባን ለመቆጣጠር ስሜትን በሚከረከሩ ታሪካዊ ስሞች የሽለማቸውን የጦር ዘመቻዎች አወጀ። በዘመቻ ቴዎድሮስ አማካይነት ጎጃምን ተቆጣጠረ። በኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ ውስጥ ግንባር ቀደም ሚና በተጫወተውና የወሎ ተወላጅ በሆነው በዋለልኝ መኰንን ስም የተሰየመው «ዘመቻ ዋለልኝ» የደርግን ሠራዊት ከዚያ ክፍለ ሀገር ጠራርጎ አስወጣ። የ«ዘመቻ ቤሉሉማፍ ወልቂጡማ» (በእርምጃ ቋንቋ «ነፃነትና አኩልነት») ዓላማም ኢሕአዴግን ከጎጃም ወደ ወለጋ ማሸጋገር ነበር። ከነዚህ ተከታታይ ወታደራዊ ድሎች በኋላ አዲስ አበባን በሦስት አቅጣጫ (ሰሜን፣ ምሥራቅ እና ምዕራብ) አጥቅቶ ለመያዝ አስተማማኝ ሥፍራዎችን ያዘ።

ነገር ሁሉ ካለቀለት በኋላ፣ ደርግ የሰላም አማራጮችን መቃኘት ጀመረ። ደርግ ወታደራዊ የበላይነት ባሳየበት በ1970ዎቹ በቅጡ ያልተፈለገ ሰላማዊ መፍትሔ የኃይል ሚዛን ብቻ ሳይሆን ዲፕሎማሲያዊ ድጋፍም ወደ ሽምቅ ተዋጊዎቹ በዞረበት በ1980ዎቹ ይገኛል ማለት ዘበት ነበር። ደርግ ሙዝዝ ብሎ የያዘውን የማርክሲስት ሌኒኒስት ካባ ብሔርተኛ ግንባሮች በሚያስደንቅ ፍጥነት እውልቀው በመጣል በአሜሪካ ውጭ ጉዳይ ጽሕፈት ቤት (ስቴት ዲፓርትመንት) ውስጥ ሞገስ ለማግኘት በቅተዋል። ካሳዩት ወታደራዊ ጥንካሬ የተነሣም በአፍሪካ ቀንድ የሚደረግ ማናቸውም አዲስ የፖለቲካ አደረጃጀት እነሱን ማሳተፍ የግድ እንደሆነ የአሜሪካ ባለሥልጣናት ከተገነዘቡት ውሎ አድሯል።

ከላይ በተጠቀሱት ሁኔታዎች ምክንያት የማታ ማታ ፍሬ አልባ የሆነው የሰላም ድርድር የመጀመርያው ምዕራፍ የተመራው በቀድሞው የአሜሪካ ፕሬዚዳንት ጂሚ ካርተር ነው። በካርተር አማካይነት የሻቢያና የደርግ ልዑካን በ1982 ዓ.ም. መጀመርያ በአትላንታ፣ ቀጥሎ በናይሮቢ የሰላም ድርድሮች አካሄዱ። በነዚህ ስብሰባዎች ሁለቱ ወገኖች ወደ ፍሬ ነገሩ ሳይገቡ በሥነ ሥርዓት ነጥቦች ላይ መስማማት አቅቷቸው ያለ ውጤት ተለያዩ። በደርግና በሕወሓት መካከል ሮም ላይ በቀድሞ የኢጣሊያ አምባሳደር ሽምግልና በመጋቢት 1982 የተደረገው የሰላም ድርድርም፣ ሕወሓት ሌሎችም የኢሕአዴግ አባል ድርጅቶች መሳተፍ አለባቸው ብሎ ሲያመርር እንዲሁ ውጤት-አልባ ሆኖ ቀረ። እነዚህ ድርድሮች የፈረሱት ሥነ ሥርዓታዊ ወይም ቴክኒካዊ በሆኑ ምክንያቶች ይምስል እንጂ መሠረታዊ ችግሩ ወታደራዊ ሁኔታው ነበር። ይኸውም ድርድር የሚካሄደው ግንባሮቹ አሸናፊነታቸው እየተረጋገጠ ባለበት ሁኔታ፣ ደርግ ደግሞ ተሸናፊነቱ ግልፅ እየሆነ በመጣበት ወቅት መሆኑ ነው።

በግንቦት 1983 ለንደን ላይ በደርግና በግንባርፍ መካከል (አነግግም ጨምሮ) የተደረገው ስብሰባ - በተለምዶ የሰንደን ጉባዔ እየተባለ የሚታወቀው - ጉዳዩ ያወጣውም ይኸንኑ እውነታ ነው። የጉባዔው ስብሰባ በአሜሪካ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የአፍሪካ ጉዳዮች ኃላፊ የነበረው ሄርማን ኮቭን ነበር። የኢትዮጵያ መንግሥት ልዑካን የተመሩት ነገር ዓለሙ ሁሉ ጨልሞበት ብቻውን የቀረው መንግሥቱ ባለቀ ሰዓት ባደረገው ሹም ሽር ጠቅላይ ሚኒስትር ሆኖ በተሾመው በተስፋዬ ዲንቃ ነበር። ደጀን የሌለው ጦር ይመስል የነበረው የመንግሥት ልዑካን ቡድን ይህ ነው የሚባል መደራደሪያ አቅም አልነበረውም። ይባሉ ብሎ ደግሞ፣ ድርድሩ በመካሄድ ላይ እያለ፣ በግንቦት 14 ቀን መንግሥቱ ማንም ያደርገዋል ብሎ ያሳለበውን አደረገ። ለመንግሥት ሥራ የሚጓዝ አስመስሎ አውሮፕላን ይዞ መጀመርያ ወደ ናይሮቢ፣ ከዚያም ወደ ሐራራ (ዚምባብዌ) ሸሸ። ዳግማዊ ቴዎድሮስ ይሆናል የተባለው መሪ አገር ጥሎ በመጥፋት ራሱን ማዳኑን መረጠ። ከሸሸቱ ጀርባ የሥልጣን ዝውውሩ ያለ ብዙ ደም መፋሰስ እንዲጠናቀቅ የፈለገው የአሜሪካ ግፊት አለበት የሚል ግምትም አለ።

ያም ሆነ ይህ የመንግሥቱ ካገር መውጣት ቀድሞውኑም ወዳንድ ወገን ባጋደለው ወታደራዊ ሁኔታ ላይ ቅፅበታዊ እንደምታ ነበረው። ሁለተኛው አብዮታዊ ጦር ፍርክርኩ ወጥቶ ሻዕቢያም ለዐሠርት ዓመታት ዒላማው ወደነበረችው አሥመራ በግንቦት 16 ሰተት ብሎ ለመግባት ቻለ። የሰንደን ጉባዔም በቅጡ ሳይጀመር ተጠናቀቀ። ግንቦት 20፣ 1983 ማለዳ ላይ የኢሕአዴግ ሠራዊት እዲስ አበባን ተቆጣጠረ። መንግሥት ብቻ ሳይሆን የፖለቲካ ሥርዓት ከውሉ ሲለወጥ፣ የተሰማው ተኩስ ጥቂት ያንገራገሩ የመንግሥቱ ጠባቂዎች ከድል አድራጊው ጦር ጋር ያደረጉት የተኩስ ልውውጥ ብቻ ነበር።

መደምደሚያ

በ19ኛው መቶ ዓመት መባቻ ላይ የቀድሞይቱ ኢትዮጵያ በተለያዩ ነፃ ወይም ከፊል ነፃ ግዛቶች ተከፋፍላ ነበር። በነወምደ ጽዮንና ዘርዓ ያዕቆብ ዐዲያዊ መንግሥት አግር የተበታተኑ ግዛቶች ተተክተዋል። በሰሜን ኢትዮጵያ፣ በክርስትና እምነት ተከታዮች መካከል የተፈጠረው የእምነት አተረጓጎም ልዩነት የፖለቲካ ክፍፍሉን ይበልጥ አክሮታል። በዚህ ሁሉ ክፍፍል መሀል ያንድነት ምልክት ሆኖ የቆየው ግዛታዊ መሪዎች ሁሉ ሊቆጣጠሩ የሚያልሙት ዐዲያዊ ዙፋን ነበር። ሰሜንና ደቡብ ኢትዮጵያን ያስተሳሰረው ደግሞ አገሪቷን አቋርጦ የሚሄደው የንግድ መሥመር ነው። ሁኔታዎች በእንዲህ እንዳሉ ነው አገሪቷ ከአውሮጳ ጋር የነበራት ግንኙነት ሁለተኛ ምዕራፍ የጀመረው (የመጀመሪያው ምዕራፍ በ16ኛውና በ17ኛው ምዕተ ዓመት ከፖርቱጋል ጋር የነበረው ግንኙነት መሆኑ ነው)። አውሮጳውያን በሌሎች አፍሪቃ አገሮች እንዳደረጉት ሁሉ ወደ ኢትዮጵያም በብዛት መምጣት ጀመሩ፤ ሚሲዮናውያኑ «ነፍስ ለማዳን»፣ ነጋዴዎች ለመነገድ፣ የመንግሥት ልዑካኑ ደግሞ ሁለቱንም ለመጠበቅ።

የዘመናዊት ኢትዮጵያ የታሪክ ሂደት መነሻ እነዚህ ሁለት ነፃራዊ ሁኔታዎች ናቸው ማለት ይቻላል፤ የማዕከላዊው መንግሥት መዳከምና የአውሮጳውያን ከመቼውም በላቀ ብዛትና ትጋት ወደ አገሪቱ መምጣት። የ19ኛውና የ20ኛው መቶ ዓመታት መሪዎችም እነዚህ ሁለት ጥያቄዎች የተለያዩ መልስ ሰጡ። የመጀመሪያው ዘመናዊ ንጉሠ ነገሥት ለመሆን የበቃው ዳግማዊ ቴዎድሮስ ከዘዴ ይልቅ ራዕይ ባየለበት ስልት ተግባሩን ተያያዘው። ዐዲ ዮሐንስ የቴዎድሮስን አጉል ፍጻሜ ተመልክቶ ይመስላል ለክልላዊ ስሜት ከበራታ ማሳየት መረጠ፤ ይሁን እንጂ እሱም ቢሆን የተሳካ ውጤት ማግኘት አልቻለም። ከ19ኛው ምዕተ ዓመት መሪዎች መካከል ተዋጣለት የሚባል ቢኖር የቴዎድሮስን ዐዲያዊ ትልምና የዮሐንስን የፖለቲካ ትዕግስት የወረሰው ምኒልክ ሳይሆን አይቀርም። ምኒልክ የጥንታዊውን ዐዲያዊ ግዛት እንደገና ከማዋሐድም አልፎ በደቡብ በኩል ድንበሩን አዲስ ዳርቻ ለማድረስ ቢቃ።

የአውሮጳውያኑ መምጣት እድልም አደጋም ያዘለ ነበር ማለት ይቻላል። ባንድ ወገን ለረጅም ጊዜ የቆየውን ያገሪቱን ነፃነት አደጋ ላይ ይጥላል የሚል ስጋት ነበር። በሌላ በኩል ምንም እንደተመችት ባይሆንላቸውም፣ ለኢትዮጵያ መሪዎች የግብፅን መስፋፋት ለመቋቋም የሚረዳቸው አጋር ያገኙ መስላቸው። በተጨማሪም የምዕራቡን ቴክኖሎጂ፣ በተለይም ሚሊታሪ ቴክኖሎጂ፣ ወዳገር ለማስገባትም አዲስ እድል ከፈተ። በዚህ ሁሉ ምክንያት የኢትዮጵያ መሪዎች ለአውሮጳውያን የነበራቸው አመለካከት ማመንታት የተመለከት ነበር። ዘመናዊ ቴክኖሎጂያቸውን ይሻሉ፤ የተደበቀ ዓላማ አላቸው ብለው ግን ይጠራጠራሉ። አውሮጳውያኑም ቢሆን ወደ አገሪቱ ለመግባት ሁልጊዜ የተቻሉት አልነበሩም። ቴዎድሮስ የእንግሊዞችን ወዳጅነትና እርዳታ በመሻት በተደጋጋሚ ቢማጠናቸውም ከቁም ነገር አልቆጠሩትም። ባንዳሩ ጣልያኖች አገሪቱን በሙሉ ለመቆጣጠር ያደረጉት ጥረት ጥድፊያና ድፍረት የተመለከት ነበር። የመጀመሪያው ውጤት የመቅደላ ጦርነት፣ የሁለተኛው ማሳረጊያ ዐድዋ ሆነ።

ዐድዋ የዘመናዊት ኢትዮጵያ ታሪክ ወሳኝ ምዕራፍ ነው። ኢትዮጵያ እንደቀሩት የአፍሪቃ አገሮች ቅኝ ትሆናለች ወይስ በነፃነቷ ትቆያለች የሚለውን ጥያቄ በማያሻማ ሁኔታ መለስ። በሌላ መልኩ ደግሞ ዐድዋ የዘመናይቱ ኢትዮጵያን ዐፄደረ ግዛት ለመፍጠር ቀደም ብሎ የተጀመረውን ሂደት የማጠናቀቂያ ምዕራፍ ከፈተ። የዘመቻና የጦርነት ዘመን አልፎ ኢትዮጵያ በውስጥም በውጭም አንፃራዊ ሰላም ተጎናጸፈች። የገዢው መደብም ዐይኑን ከጦርነት ወደ ሰላማዊና አትራፊ ተግባራት መለሰ። ያገሪቷ ድንበር መስፋትና የተገኘው ሰላም አይቶ የማያውቀውን ሀብት አመጣለች፤ ወትሮ ያልተለመደ የንግድ ስሜትም ቀስቀሰበት። ይሁን እንጂ የሀብት መሠረቱ አሁንም መሬት ነበር። የገዢው መደብ ለመሬት ያለው ፍላጎት እያደገ በመሄዱም በተለይ በደቡብ ክፍል የመሬት ሥራቱ ትልቅ ለውጥ ማሳየት ጀመረ። ቀድሞ በወል ተይዞ የነበረው መሬት የግል እየሆነ መጣ። በዚህም ምክንያት ባንድ በኩል አንዳንዶች (በአብዛኛው ሰሜናዊ) መሬት ሲያካብቱ፤ ሌሎች (በአብዛኛው ያገራው ሕዝብ) ወደጭሰኝነት አሸቆለቆሉ። ወትሮም ያልታደለው ገባር ይበልጥ ለከፋ ሕይወት ተዳረገ።

እንግዲህ ነፃነት በልማት ሊታደብ አልቻለም ማለት ነው። ይህ ዕንቅፅልሽ ይበልጡኑ ያሳሰበው ዘመናዊ ትምህርት በመቅሰማቸው ያገራቸውን ጎሳ ቀርነት ከማንኛውም የንብረተሰቡ ክፍል ይበልጥ ማጤን የቻሉትን ወጣት ኢትዮጵያውያን ነው። በነሱ ግምት የዐድዋ ድል የኤኮኖሚ ልማት ካሳስተለና የገበሬውን እድል ካላሻሻለ ትርጉም የለሽ ሆነ። ኢትዮጵያ የማሻሻያ እርምጃዎች መውሰድ ከተሳናት የነፃነት እድሜዋ አጭር ይሆናል ብለው ሥጋታቸውን ገለጹ። እንደፈሩትም በዐድዋ ድል አርባኛ ዓመት ላይ ያገሪቱ ነፃነት እንደገና ለአደጋ ተጋለጠ።

ስለዚህ የዐድዋ ድል ኢትዮጵያን ፍጹም የሆነ ነፃነት አጎናጸፋት ማለት ያዳግታል። የውጭ ኃይሎች የፖለቲካና የወታደራዊ የበላይነታቸውን ማረጋገጥ ቢላናቸው ኢኮኖሚውን ለመቆጣጠር የሚያደርጉትን ጥረት በአጥፋ ተያያዙት። እንዲያውም የባዕዳን ብዛትና ተጽዕኖ ከዐድዋ በፊት ይልቅ በጎሳ ይሰማ ነበር ማለት ይቻላል። አገሪቷ እስከናካቴው ነፃ የባሕር በር በመጎፈጓ የጦር መሣሪያን የመሳሰሉ ነፃነቷን ለመከላከል የሚያስፈልጉ ነገሮች ማግኘት የምትችለው በአዋሳኝ ቅኝ ገዥዎች በጉ ፈቃድ ሆነ። አገራባቾቿ በሙሉ ቅኝ ግዛቶች መሆናቸው ለውጥረትና ለውጭ ኃይሎች ለርጎ ገብነት በር ከፈተ። በኃያላት ዐይን የኢትዮጵያ ነፃነት ሲያንስ ቅንጣት፤ ሲበዛ አደጋ ሆኖ እስከመታየት ድረስ። የነፃ መንግሥትነት ወግ ይድረሰኝና የዓለም መንግሥታት አባል ልሁን ብላ ብታመለከት (የማታ ማታ ይህ አባልነት ምንም ላይጠቅማት) ብዙ ውዝግብ አስከተለ።

በመጨረሻ በ1928 ኢጣልያ የኤርትራና የሶማሊያ ግዛቶቿን ደጀን አድርጋ ለሁለተኛ ጊዜ ኢትዮጵያን ስትወር፤ ይህ እክል የበዛበት ነፃነት ለጊዜውም ቢሆን እስከናካቴው አስተመ። የዐድዋ ድል ፍጹም ባለመሆኑ ጣልያኖች ሽንፈታቸውን ለመበቀል ቻሉ። ይሁን እንጂ የዐድዋ ትዝታ በሁለቱም ቤት ነበር። ጣልያኖች በበቀል ስሜት እንደመጡ ሁሉ በኢትዮጵያውያንም ዘንድ ያልጠገር ባይነት ስሜት ተቀሰቀሰ። ይህ አልበገሬነትም ነው አምስት ዓመት የወራሪውን ጦር በአርበኝነት ለመዋጋትና በመጨረሻም የእንግሊዝ

እርዳታ ታክሎበት አገራቸውን ነፃ ለማውጣት ያበቃቸው። ይሁንና የኢጣልያ አገዛዝ አሻራውን ሳይተው አላለፈም። ያገሪቱን ኅብረ ብሔራዊ ውሕደት በተመለከተ በጎም ክፉም ጎን ነበረው። ጣልያኖች ትተውት የሄዱት የመንገድ አውታር ምንም እንኳ በጦርነቱ ብዙ ቢጎዳም፤ ለዚህ ውሕደት የአጋዥነት ባሕርይ ነበረው። በተቃራኒው ግን የከፋፍለህ ግዛ ፖለቲካዊና የግዛት ክልሎችን በጎሳ ማድረጋቸው የመከፋፈልን ዘር ዘርቶ አለፈ። ከነፃነት በጎሳ የኢትዮጵያን ፖለቲካ በቁጥጥራቸው ሥር ያደረጉት እንግሊዞችም በዚሁ ቁስል ላይ እንጨት ሰደዱበት።

ባገሪቱ የዘመናዊነትን ባህል በማስፋፋቱ ረገድም ቢሆን የጣልያን አገዛዝ ሁለት መልክ ነበረው ማለት ይቻላል። አገሪቱ ያፈራቻቸውን ጥቂት ምሁራን አሳደው መጨፍጨፋቸው አገሪቱን ፖለቲካዊና ማኅበራዊ ለውጥ ለማምጣት የሚችለውን አንድ ትልቅ ኃይል ነፃነት። ባንዳ ግን የዘመናዊነት ምልክት የሆነው የከተማ ኑሮ ይበልጥ የተስፋፋው በጣልያን ጊዜ ነው ማለት ይቻላል። እንደዚሁም የገዝብ ኤኮኖሚም ይበልጥ ሥር እየሰደደ መጣ። የጣልያን ዘመን ዓይነተኛ ምልክት የሆነው የሞተር ትራንስፖርትም ለሽቀጦች ብቻ ሳይሆን ለአዳዲስ ሐሳቦች ስርጭትም አመቺ ሁኔታ ፈጠረ። ወደ ሌላ መሠረታዊ ጉዳይ ስንመጣም፤ ከ1928 በፊት በአፄ ኃይለ ሥላሴ የተጀመረው የመሳፍንቱን ሥልጣን የመገዝገዝ ፖሊሲ በጣልያኖች ይበልጥ ተበረታታ። ስለሆነም ንጉሠ ነገሥቱ በ1933 እንደገና ወደ ዙፋኑ ሲመለስ ቀድሞ የጀመረውን ሥራ ለማጠናቀቅ ሁኔታዎች ተመቻችተው ቀረቡለት።

የዚህም ድምር ውጤት እንደ ጧፍ ነዶ ባለፈው ቴዎድሮስ አክምሮ መጀመሪያ የተንቀሳቀሰው የኢሐዳዊ መንግሥት ትልም አውን መሆን ነው። በዚህና በሌሎችም ምክንያቶች ነው ከ1933 በጎሳ ያለው ዘመን የዘመናዊት ኢትዮጵያ ታሪክ ወሳኝ ምዕራፍ የሚሆነው። መሳፍንቱ ላንዴና ለመጨረሻ የፖለቲካ ሥልጣናቸውን እንዲያስረክቡ ተገደሩ። ይሁንና ከሰረውም አልከሰሩም። የመሬት ንብረት ይበልጥ ዋስትና ማግኘቱና መሬት ከወል ወደ ግል ባለቤትነት የመለወጡ ሂደት መፋጠኑ የኤኮኖሚ ጥቅማቸውን አረጋገጠላቸው። እነዚህ ሁለት ተፃራሪ የሚመስሉ ሂደቶች፤ ማለትም የመሳፍንቱ ፖለቲካዊ ግዑዝነትና ኤኮኖሚያዊ ጥንካሬ፤ የኢትዮጵያ ፍጹማዊ አገዛዝ ዐይነተኛ መለያ ሆኑ። የመሳፍንቱና የገጠር ባላባቱ የኤኮኖሚ ብልፅግናም የተመሠረተው በገበሬው ኪሳራ ነበር። የገበሬው ሕይወት ከጭሰኝነት ወደ ሥራ አጥነት፤ ከድህነት ወደ ረገብ እያሸቆለቆለ ሄደ።

በውጭ ግንኙነት ረገድም ከ1933 በጎሳ ያለው የታሪክ ዘመን በቀድሞ ዘመናት የታለሙትና የተለሙት ገፃድ የወጡበት ወቅት ነው። የዚህ አንድ ጉልህ ማስረጃም ከረጅም ጊዜ ጥረትና ውትወታ በጎሳ ኢትዮጵያ የባሕር በር ለማግኘት መቻሏ ነው። በተመሳሳይ መንገድም ለቴዎድሮስም ሆነ ለምኒልክ ጦላኛ የሆነው የውጭ አጋር ፍለጋ፤ አፄ ኃይለ ሥላሴ ከአሜሪካ ጋር ለመመሥረት በበቃው ጽኑ ወዳጅነት ማሳረፊያውን አገኘ። የውጭ ኃይሎች የኢትዮጵያን ኤኮኖሚ ለመቆጣጠር ቻሉ ብሎ መናገር ማጋነን ቢሆንም፤ ለውጭ ካፒታል መቼም አግኝቶ የማያውቀው እድል የተከፈተለት ከነፃነት በጎሳ ነው ማለት ይቻላል።

ይሁንና ሥር የሰደደው የኢትዮጵያ የፊውዳል ሥርዓት በውስጡ መጥፊያውን አርግዞ ቆየ። የኢኮኖሚና ማኅበራዊ እድገት ከማምጣት ይልቅ የራሱን ሀልድና በማራዘሙ ላይ ብቻ ያተኩረው ፍጹማዊ አገዛዝ ራሱን ለክረረ ተቃውሞ ጻፈ። ይህም ተቃውሞ ብዙ ገጽታዎች ነበሩት። ከገዢው መደብ ጥቂት አርቀው ማሰብ የቻሉት ያንዣቸውን የጥፋት ደመና ለመበተን ንጉሡን ከዙፋን ለማውረድ ይላቱ፤ ገበሬዎች በመሪያቸውና በላባቸው ፍሬ ላይ እያደገ የመጣውን ጫና ለመቋቋም አመፁ፤ ተማሪዎች ለመሠረታዊ ለውጥ ያለማስለስ ታገሉ፤ ብሔረሰቦችና ክልሎች ለውስጣዊ የአስተዳደር ነፃነት፤ ከዚያም አልፎ ለነፃነት ተዋጉ፤ በመጨረሻም ሥርዓቱን ይጠብቃሉ ተብለው የተመለመሉት ወታደሮች እንኳ ሳይቀሩ በዚያው ሥርዓት ላይ መሣሪያቸውን አዞሩ። በ1953 ከሸፈባቸው፤ በ1966 ሠመረላቸው። በዚህ ሁለንተናዊ ተቃውሞ መሀል ሥርዓቱ የለውጥን አስፈላጊነት መገንዘብ ተሰኖት በአፈና ፖሊሲው ገፋበት። ተቃውሞና አፈና እንዲህ እርስ በርስ እየተጉለበቱ ሄደው መደምደሚያው የ1966ቱ አብዮት ሆነ።

አብዮቱ በየካቲት 1966 ሲፈነዳ መንግሥት ብቻ ሳይሆን ተቃዋሚዎቹም አልጠበቁትም ነበር። በአደይ አበባ ተስፋና ድምቀት የጀመረው አብዮት የማታ ማታ የክረምትን ፅልመት ተላበሰ። ከቶም የማይበገር የሚመስለው ዐዲያዊ ሥርዓት በተማሪዎች፣ ወዝአደሮች፣ የመንግሥት ሠራተኞች፣ ወታደሮችና የጭቁን ሃይማኖት ተከታዮች የተባበረ ጥቃት ተፍረክሮኩ ወደቀ። የሕዝቡን ቁጣ ለማስታገስ ብሎ መንግሥት የወሰደው እርምጃ ማዕበሉን ሊገታው አልቻለም። የእንዳልካቸው ካቢኔ ለማስተናገድ ያሰበው አዝጋሚ ለውጥ በአብዮት ለሰከረው ሕዝብ ትርጉም የለሽ ሆነ። ይሁን እንጂ፤ የአብዮቱ መዘውር መጀመርያ ላይ ዋና አጋፋሪው ከነበሩት ተማሪዎችና መምህራን እጅ አፈትልኮ ወጣ። ቀስ በቀስ፤ ፈራ ተባ እያሉ፤ ባንድ መልክ የሕዝባዊው አመፅ አካል የነበሩት ወታደሮች መሪ ተዋናይ ሆነው ብቅ አሉ። በመስከረም 2፣ 1967 ረጅም ዓመታት ያስቆጠረውን የእፄ ኃይለ ሥላሴን አገዛዝ ብቻ ሳይሆን፤ ሥርወ መንግሥቱንም አስወግደው በትረ-መንግሥት ጨበጡ።

መስከረም 2 የአብዮቱ ሁለት ተፃራሪ ገፅታዎች ተምሳሌት ሆኑ። ባንድ ወገን፤ ይህ ነው የሚባል የፖለቲካና የኢኮኖሚ መሻሻል ማምጣት የተሳነውን ሥርዓት ማክተም ሲያበስር፤ በሌላ በኩል ደግሞ ከዚያም የከፋ አምባገነናዊ ሥርዓት ልደትን አረዳ። ጊዜ እያለፈ ሲሄድ፤ የመጀመርያው ሁኔታ የፈነጠቀውን ተስፋ የጋለኛው ክስተት አጠላበት። ይህ ማለት አብዮታዊው ሥርዓት አንዳችም አዎንታዊ ገፅታ አልነበረውም ማለት አይደለም። ተቃዋሚዎቹን ሳይቀር ባስገረመ ፍጥነትና ምልዓት፤ የመሬት ይዞታ ሥርዓቱን ከመሠረቱ ለጠጠው። በማይምነትም ላይ ከዚያ በፊት ታይቶ በማያውቅ ትጋትና ንቃት ተነሣሣ። ከዚህም ሌላ፤ ምንም እንኳን ሁሉም ለበጎ ዓላማ ባይወልድም፤ መቼም ታይቶ በማይታወቅ መንገድ ሠፊው ሕዝብ ባገር ጉዳይ በንቃት መሳተፍ ጀመረ። ጥቂቶች በሞሮፖል ይዘውት የነበረውና እንደ ጣዖት ይታይ የነበረው ፖለቲካ፤ ምንም እንኳ ከላይ እየተለካና እየተቀመመ የሚለጥ ቢሆንም፤ ወደ ዝቅተኛው የኅብረተሰብ ክፍልም ጭምር ወረደ። ብሔርተኝነት ለኢትዮጵያ አዲስ ነገር አይደለም። በደርግ ዘመን የታየው ብሔርተኝነት ግን ከወትሮው የሚለየው፤ ከአርቶዳክስ ቤተ ክርስቲያን ጋር የተሳሰለ መሆኑ መቆሙና

የኢኮኖሚ መብታቸው የተከበረላቸውንና ለረጅም ዘመናት የተጨቆኑትን የደቡብ ኢትዮጵያ ሕዝቦች ማቀፋ ነው።

የደርግ የጥፋት መስመር እየጎላ የመጣው ብሔርተኝነትንና ማርክሲዝምን ለማጣመር ሲሞክር ነው። ሥልጣን ላይ ለመቆየት በምሁራኑ ዘንድ ፍፁም ተቀባይነት ያገኘውን ማርክሲዝም-ሌኒኒዝም መመሪያው ማድረጉ አማራጭ የሌለው መንገድ መሆኑን ተረዳ። ነገር ግን ከማርክሲዝም የወረሰው መንፈሱን ሳይሆን ቀናናውን ነው። ከማርክስ ወይም ሌኒን ይልቅ የስታሊንን ዱካ ነበር የተከተለው። ውጤቱም ሽብር የተመላበት የፖለቲካ ሥርዓትን አንግሞ የአሥራ ሰባት ዓመት አገዛዙ በሰቆቃ እንጂ በምንም በጎ ነገር እንዳይታወስ አደረገው። ታሪካዊው ሥር-ነቀል የመሬት ዐዋጅ ከዘመናት ጭቆና ነፃ ያወጣው አርሶ አደር እንኳ ሳይቀር ለመከራና እንግልት ተዳረገ። የላቡ ፍሬ ባለቤት መሆን ሲገባው እሱንም አጥቶ በመንግሥቱ ማለቂያ የለሽ ጦርነት ተማገደ።

የደርግ ፍፃሜንም አይቀራ ያደረገው ያው ጦርነት ነው። ከልክ ሲያልፍ ብሔርተኛ የነበረው ሥርዓት በብሔረሰብ-ብሔርተኞች አመፅ ተናደ። የማታ ማታ፤ የቁርጠ ቀን ደረሰ። ተከታታይ መንግሥታት የሀገሪቱን ኅብረ-ብሔራዊነት የሚያስተናግድ የኢኮኖሚ ሥርዓት መገንባት ተስኗቸው፤ እንዲያ ያሳሳቸው የነበረው ብሔራዊ አንድነት ብርቱ ፈተና ገጠመው። በ1969 ላይ ከፋኛ ተመትቶ ከታሪክ መድረክ ገሸሽ በተደረገው ኅብረ-ብሔራዊ ተቃውሞ እግር የብሔረሰባዊ ተቃውሞ ተተካ። ተጨቋኝውና ከሥልጣን ገለል ተደርገው የነበሩት ብሔረሰቦች ምሁራን አንድም የማይራጁ ፍቱን መሣሪያ ሆኖ ስላገኙት፤ አንድም እስከዚያ ድረስ ተነፍገናል ካሉት ብሔራዊው ሀብት ለመቋደስ፤ የብሔረሰቡን አጀንዳ በፅናት ገፋበት።

ይሁን እንጂ ብሔረሰባዊው ተቃውሞውም ቢሆን፤ ውስጣዊ ቅራኔዎች ነበሩበት። እነዚህ ቅራኔዎችም ናቸው ከ1983ቱ ድል በኋላ አፍጠው አግጠው የወጡት። ሻዕቢያ የኢኮኖሚ እንደምታውን ከቶም ሳያጤን የነፃነቱን አጀንዳ ገፋበት። ሕወሓት እወክለዋለሁ የሚለው ብሔረሰብ በቁጥር አናሳ ሆኖ ሳለ እንዴት ማዕከላዊ የፖለቲካ ሥልጣን ይዞ እንደሚቆይ ባላገናዘበ መንገድ የብሔረሰባዊ ፌዴራል አወቃቀርን ከጊዜያዊ ቻርተርም አልፎ በሕገ መንግሥት ደነገገው። በሀገሪቱ ውስጥ ከፍተኛ ቁጥር ባለው በኦሮሞ ሕዝብ ስም የሚንቀሳቀሰው አነግ የሻዕቢያን ፈለግ ተከትሎ መገንጠልን ዋነኛ መፈክሩ እስከማድረግ ደረሰ። የራሱን ችግርና ውጥረት ይዞ የመጣው የኢትዮጵያ የድገረ-1983 ፖለቲካ መሠረትም እነዚህ ውስጠ-ተቃርኖ የመላባቸው የፖለቲካ አቋሞች ናቸው።

በአማርኛ የተጻፉ

ሕዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይ፡፡ የሕወሓት ሕዝባዊ ትግል፡፡ አዲስ አበባ፤ 1992፡፡

መርሰዔ ሐዘን ወልደ ቂርቆስ፡፡ «በዳግማዊ ምኒልክ ዘመን ካየሁትና ከሰማሁት፡፡» ያልታተመ፤ 1935፡፡

«የዘመን ታሪክ ትዝታዬ በአቤቶ ኢየሱ ዘመን መንግሥት፡፡» ያልታተመ፤ 1938፡፡

«የዘመን ታሪክ ትዝታዬ በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመን መንግሥት፡፡» ያልታተመ፤ 1938፡፡

መንግሥቱ ለማ፡፡ መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ ኃይሉ ወልደ ታሪክ፡፡ አዲስ አበባ፤ 1959፡፡

ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል፡፡ ዝክረ ነገር፡፡ አዲስ አበባ፤ 1962፡፡

ሲራክ ፈቃደ ሥላሴ፡፡ «የደጃዝማች አባ ውቃው የሕይወት ታሪክ»፡፡ ያልታተመ፤ ኢጥም 400፡፡

ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ፡፡ ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ፡ ቅፅ፤ 1፡፡ አዲስ አበባ፤ 1965፡፡

ተስፋዬ መኩንን፡፡ ይድረስ ለባለታሪክ፡፡ አዲስ አበባ፤ 1985፡፡

ታደሰ ሜጫ፡፡ ጥቁር አገበላ፡፡ አሥመራ፤ የታተመበት ጊዜ ያልተገለፀ፡፡

ታደሰ ዘወልዴ፡፡ ቀሪን ገረመው፤ የአርበኞች ታሪክ፡፡ አዲስ አበባ፤ 1960፡፡

ኅሩይ ወልደ ሥላሴ፡፡ የሕይወት ታሪክ (Biographie)፡፡ አዲስ አበባ፤ 1915፡፡

ኅሩይ ወልደ ሥላሴ፡፡ የኢትዮጵያ ታሪክ፤ ከንግሥት ሳባ አስከ ታላቁ የአድዋ ድል፡፡ አዲስ አበባ፤ 1999፡፡

ነጋሪት ጋዜጣ፡፡ የተለያዩ ቁጥሮች

አንዳርጋቸው አሰግድ፡፡ በአጭር የተቀጨ ረጅም ጉዞ፤ መኢሶን በኢትዮጵያ ሕዝቦች ትግል ውስጥ፡፡ አዲስ አበባ፤ እ.ኤ.አ. 2000፡፡

አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ፡፡ ዳግማዊ ምኒልክ፡፡ ሮማ፤ 1901፡፡

አላና ዜጋ፡ ግዝትና ግዞት፡ አዲስ አበባ፤ 1985፡፡

ከበደ ተሰማ፡፡ የታሪክ ማስታወሻ፡፡ አዲስ አበባ፤ 1962፡፡

ክፍሉ ታደሰ፡፡ ያ ትውልድ፤ የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ ታሪክ፡
ክፍል 1 እና 2፡፡ ሲልቨር ስፕሪንግ (ሚሪላንድ) እና አዲስ አበባ፡፡

ወርቁ ንዳ፡፡ ጀብዱ፤ የጉራጌ ባሕልና ታሪክ፡ አዲስ አበባ፤ 1983፡፡

ወርቁ ፈረድ፡፡ አድገት ብሎ ውድቀት፤ የወታደር ሶሻሊዝም፡ አዲስ አበባ፡፡

ዘነበ ፈለቀ፡፡ ነበር፡፡ አዲስ አበባ፡፡ 1996፡፡

ዘነብ (ደብተራ)፡፡ የአፄ ቴዎድሮስ ዜና መዋዕል፡፡ ኘሪንስተን፤ እ.ኤ.አ. 1902፡፡

ዘውዴ ረታ፡፡ የኤርትራ ጉዳይ፡ አዲስ አበባ፡፡

ገሪማ ተፈራ፡፡ ጉንደሬ ቢጋሻው፡ አዲስ አበባ፤ 1949፡፡

ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ፡፡ «አጼ ምኒልክና ኢትዮጵያ» ብርሃን ይሁኑ፡፡
አሥመራ፤ እ.ኤ.አ. 1912፡፡

ገብረ አግዚአብሔር ጊላ ማርያም «ዝ መጽሐፍ... ወልዱ ለጊላ ማርያም ዘጸአዳ
ክርስቲያን ሐማሴን» ("Sue Memorie") ፤ 1989፡፡

ገብረ ሥላሴ (ጸሐፊ ትእዛዝ)፡፡ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት
ዘኢትዮጵያ፡ አዲስ አበባ፤ 1959

ፍሬ ከናፍር፤ የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ንግግሮች፡ የተለያዩ ጥራዞች

ፍቅሬ ባዴ፡፡ «ተራሮቹ በውድቀታቸው ዋዜማ»፤ ተራሮችን የንቀጠቀጠ
ትውልድ (ሐውነተኛ ታሪኮች)፡ ቅፅ 4፡፡ አዲስ አበባ፤ 1991፡፡

በውጭ አገር ቋንቋዎች የተጻፉ

ማሳሰቢያ፡- በዝርዝር የተጠቀሱት የቢ ኤና የኤም ኤ ድርሳኖች በአዲስ አበባ
ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋምና የታሪክ ክፍል
ትምህርት የሚገኙ መሆናቸው ይታወቅ፡፡

የምሳሌ ቃል መፍቻ፡- AAU=Addis Ababa University; HSIU= Haile Sellassie I
University;

Abbas Haji. 'The History of Arssi (1880-1935)'. BA thesis (AAU: History,
1982).

Abdussamed Hajj Ahmad. 'Trade and Politics in Gojjam, 1882-1935'. MA thesis
(AAU: History, 1980).

Abeles, Marc. 'In Search of the Monarch: Introduction of the State among the
Gamo of Ethiopia', in Donald Crummey and C.C. Stewart, eds.,
Modes of Production in Africa. The Pre-Colonial Era. London,
1981.

Abera Paulos. 'Land Tenure System in Soddo Zuria Woreda (1894-1974)'. BA
thesis (AAU: History, 1987).

Aby Demissie. 'Lij Iyasu. A Perspective Study of His Short Reign'. BA thesis
(HSIU: History, 1964).

Addis Hiwet. *Ethiopia: From Autocracy to Revolution*. London, 1975.

Ahmed Hassan Omer. 'Aspects of the History of Efrata-Jille Wareda (Shoa
Region). With Particular Reference to the Twentieth Century.' BA
thesis (AAU: History, 1987).

_____. 'The Endalkatchew Cabinet (28 February – 22 July, 1974)'.
Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1993).

Ahmed Zekaria, Bahru Zewde and Tadesse Beyene, eds. *Proceedings of the
International Symposium on the Centenary of Addis Ababa*. Addis
Ababa, 1987.

Altaye Alaro. 'The Political History of Wolayita in the Eighteenth and Nineteenth
Centuries.' BA thesis (AAU: History, 1982).

- Andalem Mulaw. 'Bagemdir and Simen (1910-1930).' BA thesis (HSIU: History, 1971).
- Andargachew Tiruneh. *The Ethiopian Revolution 1974-1987: A Transformation from an Aristocratic to a Totalitarian Autocracy*. Cambridge, 1993.
- Asnake Ali. 'Aspects of the Political History of Wallo 1872-1916.' MA thesis (AAU: History, 1983).
- Assefa Bequele and Eshetu Chole. *A Profile of the Ethiopian Economy*. Nairobi, 1969.
- Assefa Tewodros. 'History of Telecommunications in Ethiopia up to 1974'. BA thesis (AAU: History, 1973).
- Atieb Ahmed Dafalla. 'Sheikh Khojele al Hassan and Bela-Shangul 1825-1938.' BA thesis (HSIU: History, 1973).
- Ayele Tarekegn. 'The History of the Imperial Highway Authority (IHA), 1951-1980'. BA thesis (AAU: History, 1987).
- Badoglio, Pietro. *The War in Abyssinia*. London, 1937.
- Baer, George W. *The Coming of the Italian-Ethiopian War*. Cambridge (Massachusetts), 1967.
- Bahru Demissie. 'The Role of the Progressives in Ethiopian Politics (1909-1930).' BA thesis (HSIU: History, 1970).
- Bahru Zewde. 'The Aymallal Gurage in the Nineteenth Century: A Political History'. *Transafrican Journal of History*, II, 2 (1972).
- _____. 'Economic Origins of the Absolutist State in Ethiopia (1916-1935)'. *Journal of Ethiopian Studies*, XVII (1984).
- _____. 'Environment and Capital: Notes for the History of the Wonji-Shoa Sugar Estate, 1951-1974.' Paper presented at the Sixth Eastern Africa History Conference. Ambo, 1984 (AAU, IES).
- _____. 'The Fumbling Debut of British Capital in Ethiopia. A Contrastive Study of the Abyssinian Corporation and the Ethiopian Motor Transport Company Ltd', in Sven Rubenson, ed., *Proceedings of*

- the Seventh International Conference of Ethiopian Studies*. Addis Ababa, Uppsala, East Lansing, 1984.
- _____. 'The Military and Militarism in Africa: The Case of Ethiopia,' in Eboe Hutchful and Abdoulaye Bathily, eds., *The Military and Militarism in Africa*. Dakar, 1998.
- _____. 'An Overview and Assessment of Gambella Trade (1904-1935), *International Journal of African Historical Studies*, XX, 1 (1987).
- _____. 'Relations between Ethiopia and the Sudan on the Western Ethiopian Frontier, 1898-1935.' PhD thesis (University of London, School of Oriental and African Studies, 1976).
- _____. 'Some Aspects of Post-liberation Ethiopia 1941-1950', in Taddese Beyene, ed, *Proceedings of the Eighth International Conference of Ethiopian Studies . Volume 1*. Addis Ababa and Frankfurt-on-Main, 1988.
- Balsvik, R.R. *Haile Selassie's Students: The Intellectual and Social Background to Revolution, 1952-1977*. East Lansing, 1985.
- Bates, Darrell. *The Abyssinian Difficulty: The Emperor Theodorus and the Maqdala Campaign 1867-68*. Oxford, 1979.
- Belete Bizuneh. 'Political Power and the Revolution: The Struggle for a "Provisional People's Government", 1974-1976'. Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1997).
- Berhanou Abbébé. *Evolution de la propriété foncière au Choa (Ethiopie) du règne de Ménélik à la constitution de 1931*. Paris, 1971.
- Berkeley, G.F.H. *The Campaign of Adowa and the Rise of Menelik*. London, 1902.
- Brinton, Crane. *The Anatomy of Revolution*. New York, 1965.
- Caulk, Richard. *Between the Jaws of Hyenas: A Diplomatic History of Ethiopia (1876-1896)*. Wiesbaden, 2002.

- _____. 'Dependence, Gebre Heywet Baykadagn and the Birth of Ethiopian Reformism', *Proceedings of the Fifth International Conference of Ethiopian Studies*. Session B. Chicago, 1978.
- _____. 'Religion and the State in Nineteenth-Century Ethiopia,' *Journal of Ethiopian Studies*, X, 1 (1972).
- _____. 'The Occupation of Harar: January 1887,' *Journal of Ethiopian Studies*, IX, 2 (1971).
- _____. 'Territorial Competition and the Battle of Embabo,' *Journal of Ethiopian Studies*, XIII, 1 (1975).
- _____. 'Yohannes IV. The Mahdists and the Colonial Partition of Northeast Africa,' *Transafrican Journal of History*, I,2 (1971).
- Clapham, Christopher. *Haile Selassie's Government*. New York, 1969.
- _____. *Transformation and Continuity in Revolutionary Ethiopia*. Cambridge, 1988.
- Cohen, J.M., and Weintraub, D. *Land and Peasants in Imperial Ethiopia: The Social Background to a Revolution*. Assen, 1975.
- Crummey, Donald. *Priests and Politicians: Protestant and Catholic Missionaries in Orthodox Ethiopia 1820-1860*. Oxford, 1972.
- _____. 'Tewodros as Reformer and Modernizer,' *Journal of African History* X, 3 (1969).
- _____. 'The Violence of Tewodros,' *Journal of Ethiopian Studies*, IX, 2 (1971).
- Darkwah, R.H. Kofi. *Shewa, Menilik and the Ethiopian Empire 1813-1889*. London, 1975.
- De Bono, Emilio. *Anno XIII. The Conquest of an Empire*. London, 1937.
- Del Boca, Angelo. *The Ethiopian War 1935-1941*. Chicago, 1969.
- Dessalegn Rahmato. *Agrarian Reform in Ethiopia*. Uppsala, 1984.

- Dunn, John. *Modern Revolutions. An Introduction to the Analysis of a Political Phenomenon*. Cambridge, 1989.
- Dye, William M. *Moslem Egypt and Christian Abyssinia*. New York, 1880.
- Erlich, Haggai. *Ethiopia and Eritrea during the Scramble for Africa: A Political Biography of Ras Alula 1875-1897*. East Lansing, 1982.
- Eshetu Chole. 'The Mode of production in Ethiopia and the Realities Thereof,' *Challenge*, XII, 1 (1971).
- _____. 'Towards a History of the Fiscal Policy of the Pre-Revolutionary Ethiopian State: 1941-1974,' *Journal of Ethiopian Studies*, XVII (1984).
- Eshetu Chole and Makonnen Manyazewal. 'The Macroeconomic Performance of the Ethiopian Economy 1974-1990,' in Mekonnen Taddesse, ed., *The Ethiopian Economy: Structure, Problems and Policy Issues. Proceedings of the First Annual Conference of the Ethiopian Economy*. Addis Ababa, 1992.
- Eshetu Tabaja. 'Tactics and Strategy of the Ethiopian Patriotic Struggle 1935-1941.' BA thesis (AAU: History, 1982).
- Fekadu Begna. 'A Tentative History of Wallo, 1855-1908.' BA thesis (HSIU: History, 1972).
- Garreston, Peter. 'A History of Addis Ababa from its Foundation in 1886 to 1910.' PhD thesis (University of London, School of Oriental and African Studies, 1974).
- Gebru Tareke. *Ethiopia. Power and Protest: Peasant Revolts in the Twentieth Century*. Cambridge, 1991.
- Getachew Fule. 'The Kingdom of Janjero. A Historical Survey to 1894'. BA thesis (AAU: History, 1985).
- Getachew Sineshaw. 'The January 1974 Mutiny in Nagale'. Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1995).
- Getnet Bekele. 'The Peasant Rising of 1960 in Gedeo'. BA thesis (AAU: History, 1983).

- Gilkes, Patrick. *The Dying Lion. Feudalism and Modernization in Ethiopia*. London, 1975.
- Girma Negash. 'The Historical Evolution of Land Tenure and Mechanization in Hetosa Warada Arssi Region (1880-1974).' BA thesis (HSIU: History, 1972).
- Girma-Selassie Asfaw and David Appleyard. *The Amharic Letters of Emperor Theodore of Ethiopia to Queen Victoria and Her Special Envoy*. Oxford, 1979.
- Girma-Selassie Asfaw and Richard Pankhurst. *Tax Records and Inventories of Emperor Tewodros of Ethiopia (1855-1868)*. London, 1979.
- Gizachew Adamu. 'A Historical Survey of Land Tenure System in Gojjam (1901-1969).' BA thesis (HSIU: History, 1971).
- Graziani, Rodolfo. *Il fronte sud*. Milan, 1938.
- Guluma Gameda. 'Gomma and Limmu: the Process of State Formation among the Oromo in the Gibe Region. C. 1750-1889.' MA thesis (AAU: History, 1984).
- Gutema Imana. 'A Historical Survey of Land Tenure System in Aira-Guliso Warada. Central Wallaga (1880 to 1935).' BA thesis (AAU: History, 1987).
- Haile Sellassie I: see Qadamawi Hayla-Sellase
- Holland, T.J., and Henry M. Hozier. *Record of the Expedition to Abyssinia*. 2 vols. London, 1870.
- The Journals of C.W. Isenberg and J.L. Krapf (New impression)*. London, 1968.
- Lange, Werner J. *History of the Southern Gonga (Southern Ethiopia)*. Wiesbaden, 1982.
- Lefever, Ernest W. *Spear and Scepter. Army, Police and Politics in Tropical Africa*. Washington DC, 1970.
- Lefort, René. *Ethiopia: An Heretical Revolution*. London, 1983.

- Legesse Gebeyehu. 'The Conquest of the Kingdom of Kaffa.' BA thesis (HSIU: History, 1971).
- Maaiza Bekele. 'A Study of Modern Education in Ethiopia: Its Foundations, Its Developments, Its Future. With Emphasis on Primary Education.' PhD thesis (Columbia, 1966).
- Mantel-Niecko, Joanna. *The Role of Land Tenure in the System of Ethiopian Imperial Government in Modern Times*. Warsaw, 1980.
- Marcus, Harold. *Ethiopia, Great Britain, and the United States, 1941-1974: The Politics of Empire*. Berkeley, 1983.
- _____. 'The Foreign Policy of the Emperor Menelik. 1896-1898: A Rejoinder,' *Journal of African History*, IV, I (1963); VII, I (1966).
- _____. *The Life and Times of Menelik II. Ethiopia 1844-1813*. Oxford, 1975.
- Markakis, John. *Ethiopia: Anatomy of a Traditional Polity*. Oxford, 1974.
- McCann, James. *From Poverty to Famine in Northeast Ethiopia: A Rural History 1900-1935*. Philadelphia, 1987.
- Medhane Taddese. 'EPRP vs. TPLF, 1975-78'. Graduate Seminar Paper (AAU: History, 1994).
- Mekonnen Berhane. 'The Zamacha Syndrome in the History of the Darg'. Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1994).
- Mengistu Abebe. 'Which Kind of Land Reform for Ethiopia: The Debate Preceding the 1975 Land Proclamation'. Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1995).
- Mesfin Woide Mariam. *Rural Vulnerability to Famine in Ethiopia. 1958-1977*. New Delhi, 1984.
- Mockler, Anthony. *Haile Selassie's War*. Oxford, 1984.
- Mohammed Hassen. *The Oromo of Ethiopia: A History 1570-1860*. Cambridge, 1990.

Molla Tikuye. 'System of Land Tenure and Peasant Protests in Gubalafto Worada c. 1875-1974.' BA thesis (AAU: History, 1984).

Muhammad Hasan. 'The Relation between Harar and the Surrounding Oromo between 1800-1887.' BA thesis (HSIU: History, 1973).

Nega Ayele. 'Centralization versus Regionalism in Ethiopia: The Case of Gojjam.' BA thesis (HSIU: Political Science, 1970).

Oljira Tujuba. 'A History of the Oromo Liberation Front to Early 1991.' Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1993).

Orent, Amnon. 'Refocusing on the History of Kafa Prior to 1897: A Discussion of Political Processes,' *African Historical Studies* (Boston), III, 2 (1970).

Pankhurst, Richard. *Economic History of Ethiopia 1800-1835*. Addis Ababa, 1968.

_____. 'The Foundations of Education, Printing, Newspapers, Book Production, Libraries and Literacy in Ethiopia,' *Ethiopia Observer*, VI, 3 (1962).

_____. 'The Great Ethiopian Famine of 1888-1892: A New Assessment,' *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 2 and 3 (1966).

Parkyns, Mansfield. *Life in Abyssinia (New impression)*. London, 1966.

Perham, Margery. *The Government of Ethiopia*. London, 1969.

Plowden, Walter. *Travels in Abyssinia and the Galla Country*. London, 1868.

Prouty, Chris. *Empress Taytu and Menilek II. Ethiopia 1883-1910*. London, 1986.

Rossetti, Carlo. *Storia diplomatica dell'Etiopia durante il regno di Menelik II*. Turin, 1910.

Rubenson, Sven. *King of Kings Tewodros of Ethiopia*. Addis Ababa, 1966.

_____. *The Survival of Ethiopian Independence*. London, 1976.

_____. *Wichale XVII: The Attempt to Establish a Protectorate over Ethiopia*. Addis Ababa, 1964.

_____. *Acta Aethiopica, Volume II: Tewodros and His contemporaries 1855-1868*. Addis Ababa and Lund, 1994.

Sanderson, G.N. 'The Foreign Policy of the Negus Menelik. 1896-1898,' *Journal of African History*, V, 2 (1964).

Sbacchi, Alberto. *Ethiopia under Mussolini*. London, 1985.

Shiferaw Bekele. 'The Railway, Trade and Politics: A Historical Survey (1896-1935)'. MA thesis (AAU: History, 1982).

Shimelis Bonsa. 'From Collective Leadership to Personal Rule: the Emergence of Mangistu's Dictatorship'. Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1997).

Shumet Sishagn. 'Power Struggle in the Eritrean Secessionist Movement'. MA thesis (AAU: History, 1984).

Spencer, John H. *Ethiopia at Bay. A Personal Account of the Haile Sellassie Years*. Algonac (Michigan), 1984.

Stahl, Michael. *Ethiopia: Political Contradictions in Agricultural Development*. Stockholm, 1974.

Tafarra Degeffe. 'Credit Institutions in Ethiopia: An Historical Outline,' *Ethiopia Observer*, VIII, 4 (1965).

Taye Gulilat. 'The Tax in Lieu of Tithe and the New Agricultural Income Tax: A Preliminary Evaluation'. *Dialogue*, II, 1 (1968).

Teferra Haile-Selassie. *The Ethiopian Revolution 1974-1991. From a Monarchical Autocracy to a Military Oligarchy*. London, 1997.

Tekalign Wolde Mariam. 'Slavery and the Slave Trade in the Kingdom of Jimma (ca 1800-1935)'. MA thesis (AAU: History, 1984).

Tekeste Negash. *No Medicine for the Bite of a White Snake: Notes on Nationalism and Resistance in Eritrea. 1890-1940*. Uppsala, 1986.

- ... 'Pax Italica and its Ethiopian Enemies, 1936-40,' in D. Eeckaute and M. Perret, eds., *La guerre d'Ethiopie e l'opinion mondiale 1934-1941*. Paris, 1986.
- Tesemma Ta'a. 'The Oromo of Wollega: A Historical Survey to 1910.' MA thesis (AAU: History, 1980).
- Tesfatsion Medhanie. *Eritrea: Dynamics of a National Question*. Amsterdam, 1968.
- Teshome G. Wagaw. *Education in Ethiopia: Prospect and Retrospect*. Ann Arbor, 1979.
- Triulzi, Alessandro. *Salt, Gold and Legitimacy: Prelude to the History of a No-Man's-Land. Bela Shangul, Wallagga, Ethiopia (ca. 1800-1898)*. Naples, 1981.
- Vanderheyem, J. *Une expedition avec le negous Ménélik: vingt mois en Abyssinie*. Paris, 1896.
- Worku Nida. 'The Revivalist Movement of Hassan Enjamo.' BA thesis (AAU: History, 1984).
- Wudu Tafete. 'MEISON: From Opposition to Critical Support, 1974-77'. Graduate Seminar Paper (AAU: Department of History, 1994).
- Ydlibi, May. *With Ethiopian Rulers: A Biography of Hasib Ydlibi*. Addis Ababa, 2006.
- Young, John. *Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975-1991*. Cambridge, 1997.
- Zelalem Assefa. 'Dajazmach Balay Zalaqa (1912-1945): A Tentative Biography.' BA thesis (AAU: History, 1983).
- Zergaw Asfera. 'Some Aspects of Historical Development in "Amhara, Wallo", ca. 1700-1815.' BA thesis (HSIU: History, 1973).
- Zewde Gabre-Sellassie. *Yohannes IV of Ethiopia: A Political Biography*. Oxford, 1975.

ሀ

ሀሪንግተን፣ ጃን 122
ሀብተዋርርዒስ (ፊታውራሪ)
96፣ 124፣ 126፣ 127፣ 131፣ 135፣
36፣ 138፣ 139፣ 140፣ 141፣ 142፣
ሀዲያና ከምባታ 4፣ 20
ሂትሰር፣ አዶልፍ 161፣ 162፣ 185
ሂዋት (ሪር አድሚራል ሰር
ዊልያም) 59
ሂዋት ውል 59፣ 63፣ 64
ሆሶታ 261
ሆልትስ፣ እርኖልድ 109
ሆር (ሰር ሳሙኤል) 175

ለ

ለገሠ አስፋው (ሻምበል) 256
ለልሰገድ አጥናፍ ሰገድ
(ደጃች፣ ኋላ ራስ) 139
ለሲ. (ድንቅነሽ) 5
ሊሙ አናሪያ 18፣ 21
ሊበን አመዴ (ደጃች) 32፣ 42
ሊኦ 135፣ (የሮማ ጳጳስ) 91
ላሊበላ 7
ላሻል (ፒየር) 162፣ 175
ላጋርድ፣ ሌኦንስ 122
ሌንድ(የ) ሊዝ ስምምነት
(የኢትዮጵያና የአሜሪካ) 193
ልብነ ድንግል (አፄ) 7፣ 8፣ 13፣ 139
ልቼ 48፣ 50፣ 67፣ 76
ልጥ ማረፊያ 82
ለራሪግ (ጄኔራል) 57

ሐ

ሐረሪ (አደሬ) 5
ሐረር (የኤሚሬት ግዛት) 8፣ 19፣
20፣ 21
ሐረር ከተማ 8፣ 56፣ 67፣ 72፣
104፣ 134፣ 171

ሐሰን አንጃሞ 67
ሐጎስ ተፈሪ (ደጃዝማች) 85
ሕዝባዊ ወያኔ ሐርነት ግንባር
(ሕወሓት) 271፣ 272፣ 270፣
273፣ 276፣ 277፣ 279፣ 285
ሕገ መንግሥት 151፣ 216

መ

መልአከ ጸሐይ ኢያሱ (የልጅ ኢያሱ
ልጅ) 153
መሐመድ አሊ (የሕንድ ነጋዴ)
105፣ 173
መሐመድ ኤክነም ሪዛ 64፣ 175
መሐንዲስ ክፍል 247፣ 248፣ 262
መሐል ሠፋሪ 243
መረብ ቃልኪጻን 85፣ 162
መረብ (ወንዝ) 92
መረብ ምላሽ 12፣ 46፣ 51፣ 60
«መሬት ላራሽ» 204፣ 235፣ 252
መሬት ስራት አዋጅ 252
መሬት ይዞታ 199
መራኛ 279
መርማሪ ኮሚሽን 240፣ 250
መርዕድ አዝማች 278
መስተዋት 50
መስፍን ስለሺ (ራስ) 216
መቀሌ 85፣ 162፣ 163
መቅደላ 30፣ 32፣ 35፣ 42፣ 43፣ 45፣
281
መተማ 21፣ 60፣ 64፣ 65፣ 102፣ 186
መታፈሪያ መልክ ጼዴቅ
(አዛዥ) 124
መነን (አቱኔ፣ የራስ ዓሊ እናት) 27
መንደር ምሥረታ 254፣ 275
መንሻ 87
መንሻ የሐንስ 85፣ 86
መንሻ ጆምበሬ (ደጃች) 183

መንግሥቱ ኃይለ ማርያም (ሸለቃ፣ ኮሎኔል) 211፣ 237፣ 238፣ 243፣ 244፣ 248፣ 249፣ 251፣ 258፣ 260-268 269፣ 276፣ 277፣ 278፣ 280 መንግሥቱ ንዋይ 218፣ 221፣ 222-224፣ 243 መኢሶን (የመላ ኢትዮጵያ ሶሻሊስት ንቅናቄ) 247፣ 248፣ 255፣ 256፣ 257፣ 259፣ መኰንን ሀብተወልድ 117፣ 125፣ 206፣ 213፣ 215 መኰንን እንዳልካቸው (ደጃች፣ ጎላ ራስ ቤትወደድ) 73፣ 83፣ 87፣ 167 መኰንን ወልደ ሚካኤል (ራስ) 72፣ 96፣ 122 መጅድ አቡድ 106 መፈንቅለ መንግሥት የ1953ቱ 92፣ 211፣ 222-225 243፣ 247፣ 248፣ 255፣ 256፣ 257፣ 259፣ 274፣ 284 የ1981ዱ 277-278 መሉኔታ ቡሊ (ሚጀር ጆኔራል) 164፣ 218፣ 219፣ 224 መሉኔታ ይገዙ (በጅሮንድ፣ ጎላ ራስ) 124፣ 147፣ 157፣ 163፣ 165 መሐመድ አብዱሴ ሐሰን 136 መሐመድ ዓሊ (አባ ጆሶ) 25፣ 50፣ 53 መሐመድ ወድ ማሕሙድ 73 መሶሊኒ 160፣ 161፣ 169፣ 174፣ 185 መስሊሞች 35፣ 55፣ 134፣ 240 መንዚገዢ 54፣ 56 ሚካኤል ስሐል (ራስ) 11፣ 139 ሚካኤል (ራስ፣ ጎላ ንጉሥ) 53፣ 72፣ 87 ሚካኤል አምሩ (ልጅ) 127፣ 130፣ 134፣ 135፣ 239፣ 245 216 ማህዲስት (ንቅናቄ) 59፣ 60፣ 61፣ 63፣ 65፣ 67፣ 90 ማመዶች 12 ማምለክ 25 ማሩ (ደጃች) 271

ማሩ (የ) ቀመስ 27 ማርሻ (ገንጌ ባንቲስት) 90 ማርዬ ንግሣ (ራስ) 12 ማርክሲስት ሌኒኒስት ሪፖሊሽናሪ ድርጅት (ማሌሪድ) 256 ማሞ መዘምር 274 ማሳያ (ከርዲናል፣ አባ ማስያስ) 24 ማቴስ (አቡነ) 128፣ 129፣ 138 ማየር 41 ማይጨው 157፣ 164 ማግ 194 «ሜይ ዴይ» 258 ምሥራቅ አፍሪቃ 169 ምኒልክ (ቀዳማዊ) 7 ምኒልክ (ዳግማዊ አላ) 31፣ 46፣ 48፣ 50፣ 51፣ 55፣ 58፣ 61፣ 63፣ 64፣ 66፣ 68፣ 71፣ 79፣ 80፣ 81፣ 82፣ 85፣ 93፣ 94፣ 106፣ 107፣ 110፣ 120፣ 121፣ 125፣ 133፣ 135፣ 150፣ 160፣ 168 ምናሴ ኃይሌ (ዶ/ር) 239 ምንትዋብ (አቲኔ) 139 ምዕራብ ሶማሊያ አርነት ግንባር (የ) 175 ምዕራብ ጋላ ኮንፌዴሬሽን (የ) 175 ምዕዋ 21፣ 58፣ 59፣ 60፣ 61፣ 62፣ 63፣ 102 ሞኖፖል (የ) ውል 93፣ 106፣ 108 ሞጆ (ሽምብራ ኩራ) 111 ሞገስ አስገዶም 179 ሞገስ ወልደ ሚካኤል (ሸምበል) 264፣ 265

ሠ

ሠናይ ልክ (ዶ/ር) 258 ሠይፋ (የሣህለ ሥላሴ ልጅ) 31፣ 42 ሠፈራ ፕሮግራም 275 ሣህለ ሥላሴ (ንጉሥ) 11፣ 22፣ 66 ሣህሌ ፀዳሱ (ብላቴን ጌታ) 152 ሣር ውሃ (ጦርነት) 65 ሥዩም (ራስ) 147 ሥዩም መንገሻ (ልዑል ራስ) 152፣ 156፣ 157፣ 163፣ 216 ሦስተኛ ክፍለ ጦር 243፣ 244

ረ

ሩስያ 89፣ 260 ሩባቲያ (የመርከብ ኩባንያ) 61 ሩፔል፣ ኤድዋርድ 24 ራሳም (ቮኒቴን፣ የእንግሊዝ ልሳክ) 39 ራስ ዳሽን (ተራራ) 2 ራስ ዓሊ 28፣ 29 ራቲብ ፓሻ 57 ራዮና አዘቦ 165፣ 226 ራዑፍ 56 ሬፑብሊካዊ እንቅስቃሴ 155 ሮሼ ዴሪኩር 22 ሰ ሰላማ (አቡነ) 29 ሰሃጢ 61፣ 62፣ 63፣ 65 ሰቲት ሁመራ 203 ሰናይ ልክ (ዶ/ር) 264 ሰደድ 256፣ 259 ሰገሌ (ጦርነት) 139፣ 156፣ 168 ሰፈራ ፕሮግራም 254 ሰፊው ህዝብ ድምፅ (የ) 256 ሰማሊያ 1 ሰማሌ (የ) ወጣቶች ሊግ 190 ሰብጋዲስ (ደጃች ጎላ ራስ) 12፣ 19፣ 32 ሰስንዮስ (አላ) 8 ሰዳን 1፣ 59፣ 104፣ 104፣ 105፣ 123 ሰፋ ኩሶ (የአርሲ መሪ) 71 ሰላይ ሀብቱ (ሸለቃ) 261፣ 263፣ 269 ሳሆች 4 ሳባ (ንግሥተ) 1፣ 5 ሳንድፎርድ (ኮሎኔል ዳንኤል) 185 ሳፔቶ (ጁሴፔ) 24፣ 61 ሳቩራ፣ ኤ.ሲ. 105 ሴማዊ 4፣ 5 ሴፌሪያን 106 ሴባስቶፖል 28፣ 30 ስለሺ በየን (የመቶ አለቃ) 264 ስምጥ ሸለቆ 2 ስብሐት አረጋዊ (ራስ) 85

ስቃሊን 237፣ 260 ስዊዝ ቦይ 55፣ 80 ሶልት (ሄንሪ) 12 ሶስተኛ ክፍለ ጦር 262 ሱማሌ 162 ሶማሌች 4

ሸ

ሸዋ 12፣ 29፣ 135፣ 185 ሸዋረገድ ገድሌ 181፣ 182 ሸፍን፣ ሊኦን 105 ሸዕቢያ 230፣ 269፣ 270፣ 271፣ 273፣ 274 ሸምብራ ኩራ 7 ሸሬ እንዳሥላሴ 276፣ 277

ቀ

ቀላድ 96፣ 98 ቀቢይ 97 «ቀይ ሽብር» 254፣ 255 «ቀይ ኮከብ» (ዘመቻ) 271 ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ 232 ቃኘው ጦር 195 ቃኘው (የአሜሪካ የጦር ሰፈር) 194 ቋራ 27፣ 28፣ 43 ቅዱስ ጊዮርጊስ ቢራ ፋብሪካ 207፣ 245 ቆራሄ 166

በ

በላይ ዘለቀ (ደጃዝማች) 183፣ 220-221 በላይ ኃይለአብ (ኮሎኔል) 184 በረከት 31 በርብራ 21፣ 61፣ 102 በርክሌይ (ጆርጅ) 89 በቀሰ አናሲሞስ 221 በኒን (አይሁዳዊ ነጋዴ) ሰፈር 106 በውቀቱ ካሣ (የመቶ አለቃ) 264

በዛብህ (አቶ) 42
 በየነ መርዕድ (ደጃዝማች) 177
 በየነ ወንድም አገኘሁ (ሊጋባ) 138፣
 140
 ባሉ 226
 ባልቻ ሳፍ (ደጃች) 72፣
 142-144፣179
 ባልዲሴራ (አንቶኒያ) 85፣ 160
 ባሕታ ሐጎስ (ደጃች) 85
 ባራቲዬሪ 87፣91
 ባርያ ንግድ 21፣54፣93፣101
 ባርያው ጳውሎስ (ደጃች) 33
 ባሮ 2
 ባንዳ 183
 ባዶልዮ፣ ፒዩትሮ (ማርሻል)
 162፣167፣169፣171
 ቤላ ሻንጉል (ቤኒ ሻንጉልንም
 ተመልከት) 18፣91
 ቤል፣ ጆን 28፣39፣41
 ቤስ (ከባንያ) 106፣173
 ቤተ ክህነት 13፣36፣52፣202
 ቤከር፣ ሳሙኤል 54
 ቤጃ 4
 ብሔረሰቦች ጥናት ኢንስቲትዩት (የ)
 263
 ብሔራዊ መማከርት ሽንጉ 248
 ብሔራዊ ሽንጉ 268
 ብሔራዊ የዕድገት በጥበረት ዘመቻ
 250
 ብሔራዊ አብዬታዊ የምርት ዘመቻ
 274
 ብሔራዊ ዴሞክራሲያዊ አብዮት
 255፣257
 ብሔራዊ የፀጥታ ኮሚሽን 24
 ብሉን 4
 ብሩ ወልደ ገብርኤል /ደጃች
 98፣99፣144፣
 ብሩ ጎሹ 13
 ቦሩ ሜዳ (የሃይማኖት ክርክር ቦታ)
 14፣52
 ቦጎስ (የግብጽ ገደብ)
 55፣56፣58፣60

ተ

ተማሪች (የ) ንቅናቄ
 187፣231፣233
 ቲምቤን (ጦርነት) 163
 ተሰማ ናደው (ራስ)
 91፣96፣126፣127
 ተስፋዬ ወልደ ሥላሴ (ከሎኔል)
 262
 ተናኘ ወርቅ ኃይለ ሥላሴ (ልዕልት)
 216፣228
 ተከዜ 2
 ተክለ ሃይማኖት (ቀድሞ ራስ
 አዳል) 48፣49፣63፣65፣67፣
 68፣87
 ተክለ ሐዋርያት ተክለ ማርያም
 138፣152፣154፣155፣156፣175
 ተክለ ጊዮርጊስ (ፍጻሜ መንግሥት)
 46፣53
 ተክለ ጊዮርጊስ (ዋግ ሹም ጎበዜ)
 11
 ተድላ ባይሩ 230
 ተድላ ጳሉ 42፣48
 ተፈሪ መኩንን (ልዑል፣ አልጋ
 ወራሽ) 100፣102፣106፣107፣
 108፣118፣119፣120፣139፣140፣
 141፣143፣145፣145፣150፣
 157፣160
 ተፈሪ መኩንን (ት/ቤት) 136፣138
 ተፈሪ ባንቲ (ሊ/ጄኔራል)
 ተፈሪ ተክለአብ (ሻለቃ) 242
 ተዋበች 29
 ቱለማና ሜጫ 273-274
 ቱርክ 25፣136
 ታምራት አማኑኤል (ኾረፊር)
 113
 ታሪኩ ሳይኔ (ጄኔራል) 276
 ታክለ ወልደ ሃዋርያት 117፣183፣
 221-222
 ታክሲ ነጂች 239
 ታደሰ ብሩ (ብ/ጄኔራል) 273፣274
 ታዩ ገብረ ማርያም (አለቃ) 115
 ታጁራ 61
 ታጠቅ (ጦር ሠፈር) 266

ቱርኪያን፣ ሰርኪስ 106
 ቱድሮስ (አዳ) 13፣14፣27፣65፣
 89፣92፣130፣150፣187
 ትግረ 5
 ቶራ መስክ 139
 ቶዜሊ (ሻለቃ) 85

ቸ

ቹኮዲኮላ፣ ፌዴራል122፣159
 ቻይና አብዮት 257
 ቼሩሊ፣ ኤንሬኮ 171፣175

ኀ

ኀሲቡ መስቀሎ (አፈንጉሥ)124
 ኀሲቡ ዛማኑኤል (ደጃች) 116፣
 146፣166
 ኀገሌ ቦረና 238
 ነጋሽ በዛብህ (ቤትወደድ) 183፣224
 ነጋድራስ (የነጋዴች ራስ) 22፣107
 ናስር፣ ገማል አብደል 218
 ናቅፋ (ተራራ) 271
 ናዚ (ጄኔራል ጁሊዬልሞ) 171፣182
 ናዝሬት 111
 ናፒየር (ሮበርት)
 34፣42፣45፣54፣80፣81
 ናፖሊዮን ቦናፓርት 25፣237
 ንክሩማህ፣ ክዋሚ 90

ኀ

ኃይለ መለኮት (ንጉሥ) 31
 ኃይለ ሚካኤል (መርድ አዝማች)
 31፣32
 ኃይለ ማርያም ረዳ (ብላታ) 226
 ኃይለ ሥላሴ (አዳ) 95፣117፣150፣
 155፣168፣185፣186፣187፣193፣
 209-213፣216፣219፣220፣230፣246
 ኃይለ ሥላሴ ጉግሳ (ደጃች) 157፣
 162፣
 ኃይለ ተክለሃይማኖት (ራስ) 106፣
 108፣152፣162፣176
 ኃይለ ተወልደ መድኅን (ደጃች) 33

ኃይለ በለው 183፣216፣227
 ገሩይ ወልደ ሥላሴ (ብላቱን ጌታ)
 116፣119፣125፣175፣177
 ገብረተስባዊንት 251፣255

አ

አሰላ እንግዳ (ራስ)
 51፣52፣60፣62፣63፣64
 አልቤርቶኒ፣ ማቴ 87
 አልዩ አምባ 21
 አልያንስ ፍራንሲዝ 118
 አሕመድ ኢብን ኢብራሂም
 (አሕመድ ግራኝ) 11
 አመዴ ሊብን 50
 አመዴ በሽር 42
 አመዴ ዓሊ (የወርቁት ልጅ) 32
 አሚር አብዱላሂ 69
 አማርኛ ቋንቋ 5፣35
 አማን ሚካኤል አንዶም (ሌተና
 ጄኔራል) 243፣244፣249፣250፣
 262፣269፣270
 አሜሪካ 187፣192፣205
 አምባ ግሼን 3
 አምባ አላኔ 2፣85፣163
 አምባ አራዶም 2፣163፣164
 አምባጫራ 65
 አሥራተ ካሣ (ልዑል ራስ) 265
 አረንጃፍኝ (ከሎኔል) 56
 አረሞንዳ፣ ጁሊፔ 87
 አራዳ 78፣205
 አርሚ አሸያሽን 247፣248
 አርቂቆ 25
 አርጎባ 5
 አራተኛ ክፍለ ጦር 238፣239፣
 242፣246
 አርአያ ሥላሴ ዮሐንስ 53፣60፣140
 አርሲ 71
 አሮጌ ጦርነት 45
 አስም 47
 አስብ 21፣59፣61፣93
 አስፋ አያና (ሊ/ጄኔራል) 222
 አሲምባ 272
 አስመራ 171

አስፋወስን ካሣ 176:179
 አሰሳ 18:91:94:206
 አበሻ ባንክ 111:197
 አበበ አረጋይ (ራስ) 171:174:179:182
 አበራ ካሣ 176:179
 አበራ ወልደ ማርያም (ጄኔራል) 239
 አቡ አንጃ 65
 አቡነ ሰላማ 38:40
 አባ እንድርያስ 140
 አባ ዋጠው 50:53
 አባ ውቃው (ደጃች) 144-145
 አባ ጂፋር 69:70:72:73:100:101:155
 አባ ጆሶ 12
 አባተ ሷ ያለው (ሲቀመክሰ) ዋሽጽም፣ ጌላ ራስ) 72:126:130:131:133:145:175
 አብርሃ ደቦጭ 179
 አብዮት 237:243
 አነስሌ፣ ሰር ጆርጅ 23:24
 አኒሲሞስ ነሲብ 114
 አንበሳ አውቶቡስ ከባንያ 172:245
 አንቲኖሪ፣ ማርኬዜ አራትሲዮ 81
 አንቸም (የ) ጦርነት 147-148:156:168
 አንክበር 75:76
 አኦስታ (ዱክ አፍ) 171:176
 አካለወርቅ ሀብተ ወልድ 125
 አክሊሉ ሀብተ ወልድ 125:215:217:239
 አክሱም 1:6
 አየር ኃይል 239
 አዳል ተሰማ 46:48:58
 አዳሊስ 6
 አዲስ አበባ 75:102:103:169:171:179:181:185:186
 አዲስ አበባ (ውል) 92
 አዲስ ዓለም 78
 አዶላ 208
 አዋሳ 94
 አውዓሱም 87
 አዘሉ 71

አየር መንገድ (የኢትዮጵያ) 195:196
 አያሌው ብሩ (ደጃች) 130:147:157:176
 አይሻል 13:295
 አገው 4
 አገው ንጉሤ 32:41
 አጥናፋ አባተ (ሻለቃ፣ ኮሎኔል) 242:261:263:265
 አፈወርቅ ገብረዮሱስ (ነጋድራስ) 107:166:175
 አፋሮች 4:19
 አፍሮ አዝያቲክ 4
 አፍኦሴት 276
 አስማን ዲግና 64
 ኢሕአፓ (የኢትዮጵያ ሕዝባዊ አብዮታዊ ፓርቲ) 245:247:248:251:254:255:256:257:258:269:270:272:273
 ኢሕአዴግ 254:277:279:280
 ኢማሌድን 267
 ኢሳይያስ አፈወርቅ 230
 ኢሳይያስ ገብረ ሥላሴ (ሌ/ጄኔራል) 222
 ኢትዮጵያ ማርክሲስት ሌኒኒስት ድርጅቶች ኅብረት (የ) (ኢማሌድን) 259
 ኢትዮጵያ 1
 ኢትዮጵያኒዝም 89
 ኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ንቅናቄ (ኢሕዴን) 277
 ኢትዮጵያ ብሔራዊ አርነት ግንባር 274
 ኢትዮጵያ ተማሪች ማኅበር በሰሜን አሜሪካ (የ) 236
 ኢትዮጵያ ተማሪች ማኅበር በአውሮፓ (የ) 236
 ኢትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ አንድነት ፓርቲ 276
 ኢትዮጵያ ዴሞክራሲያዊ ኅብረት (ኢዲዩ) 272
 ኢትዮጵያ ሕዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ (ኢሕዲሪ) 260:267:268

ኢትዮጵያ ሠራተኞች ማኅበራት ኮንፌዴሬሽን (የ) 208:240:247
 ኢትዮጵያ ሠርቶአደር ፓርቲ (የ) (ኢሠፓ) 267
 ኢትዮጵያ ሠራተኞች ፓርቲ አደራጅ ኮሚሽን (የ) (ኢሠፓአክ) 267
 «ኢትዮጵያ ሠራዊት» (የ) 118
 «ኢትዮጵያ ትቅደም» 244:245:247:251:255:257:260:261
 ኢትዮጵያ ጭቁን ሕዝቦች አብዮታዊ ትግል (የ) (ኢጭአት) 256
 ኢየሱሳውያን 8:14:23:233
 ኢያሱ (ልጅ/100:101:120:125:127:131:132:140:145:155:183
 ኢዮአስ 11
 ኢዲ አሚን ዳዳ 262
 ኢድሪስ አዋቱ 230
 ኢጣልያ 59:60:78:80:81:109:136:159:169:188
 ኢጣልያ ምሥራቅ አፍሪቃ (የ) 170
 ኢጭአት (የኢትዮጵያ ጭቁኖች አንድነት ትግል) 259:274
 ኤርትራ 1:63:83:92:93:104:105:187:189:190:191:215:229
 ኢችቪኤ 207
 አሊኒ (ንግሥት/ 139
 ኤሌና፣ ጄሴፒ 87
 ኤዳኬሽናል ሴክተር ሪቪው 239
 አምሩ ኃይለ ሥላሴ (ራስ) 150:162:176:177:216:224
 አምባቦ (የ) ጦርነት 49:66:70
 አርሻና ኢንዱስትሪ ልማት ባንክ 198
 አስልምና፣ ሙስሊም 6:7:12:53:59:64
 አስማኤል (ሽዲቭ) 57:58:59:80:54
 አስፔንሰር (ጆን/ 217
 አስታንሲ (ሉርድ አርል አፍ ደርቢ) 44
 አስኪነር (ሮበርት ፒ) 192

አሸቱ ገዳ (አፈንጉሥ) 229
 አሸተርን፣ ሄንሪ 42
 አንዳልካቸው መከፋንን (ልጅ) 216:239:240:241:242:245:247:252
 አንግሊዝ 39:42:43:59:61:80:136:159:161:162:174:187:240:241:242:245
 አንግሊዞች 104:185
 አንግዳ (ራስ) 32
 አንጣጣ 76
 «አድገት በገብረት» (ዘመቻ) 264
 አሞ 2
 አሞአዊ (አሞቲክ) 4
 አርቶዶክስ 40:41
 አርሞ 8:12:13:35:48:67
 አርሞች 4
 አርሞ ሕዝብ ዴሞክራሲያዊ ድርጅት (የ) 76
 አርሞ አርነት ግንባር (የ) (አነግ) 273:274:277:285
 አጋዴን 136:166:167:189:190:191
 አስማን ላልሀ ሳቢ 230

ከ

ከምባታ 4
 ከረን 55:64:185
 ከኒግላም (ሌ/ጄኔራል) 185
 ከበደ ተሰማ (ደጃዝማች) 227
 ከበደ ገብረ (ሌ/ጄኔራል) 222
 ከፋ 4:16:21:49:73
 ኩምላ (ጌላ ደጃች ገብረ አግዚአብሔር) ሞሮዳ 68:70
 ኩሻዊ (የኩሻ ቋንቋች) 4
 ኩፊት (የ) ጦርነት 64
 ኪርካሃም (የሃምላ አለቃ፣ ጄኔራል) 47:54:55
 ኪርስ ዓለማየሁ (ሻለቃ) 264
 ካህን አብዲ 227
 ካሜሮን (ካፕቲን) 38:39
 ካርተር፣ ጂሚ 279
 ካሣ ምርጫ (ጌላ አዲስ ዮሐንስ) 44:46:47:53:54:81

ካሣ ሱባጋዲስ 32
ካሣ ኃይሉ (ኃላ ዳግማዊ ቲድርስ)
13፣25፣26፣27፣28፣32
ካሣ ኃይሉ (ልዑል ራስ)
152፣156፣163፣216
ካራ ማራ 264
ካሌብ 1
ካቶሊኮች 24፣40፣41
ካዱ 203
ኬንያ 1፣123
ኬንያታ፣ ጆሞ 90
ክሉቡክውስኪ 93፣108
ክሪስቶፈር ደጋማ 8
ክሪስቲ፣ ፍራንቼስኮ 91፣159
ክሪኒቲ (ማጃር ሉዊጂ) 163
ክራይሚያ 38
ክራፕፍ 24
ክርስትና 6፣7፣35
ክስታኒት (ሰሜን ጉራን) 67
ክብር ዘበኛ 157፣158፣164፣247፣
248
ክብረ ነገሥት 1
ክንፋ (ደጃች) 25፣27
ክፋ ቀን 78
ክልልን 107
ክራ (ጃልያኖ) 161
ክሶ በር (የ) ጦርነት 27
ክተቤ (ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤት) 232
ክንሶች 19
ክንን፣ ሄርማን 280

ኸ

ኸጃሌ (ሸይኽ) 73

ወ

ወለተ አሥራኤል (ልዕልት) 157
ወለጋ 18፣71፣99፣175
ወላይታ 4፣16፣72፣97
ወሌ ብጡል (ራስ) 108፣127፣130
ወልወል (የ) ግጭት 161
ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን (ደጃች)
51፣55
ወልደ ሥላሴ (ራስ) 11፣12

ወልደ ገብርኤል በሻህ (ሊጋባ)
72፣135
ወልደ ጊዮርጊስ አባዬ (ራስ)
130፣138
ወልደ ጊዮርጊስ (አጫጌ) 72፣73፣96
ወልደ ጊዮርጊስ ወልደ ዮሐንስ
(አሐፌ ትክሃዝ) 125፣214
ወልደ ጻድቅ ጎሹ (ቤተወደድ) 152
ወሎ 29፣50
ወረኢሉ 50፣76
ወርቁ ዕንጭሥላሴ (ፊታውራሪ) 226
ወርቁት 32
ወርቅነህ አሸቲ (ሐኪም) 156፣224
ወርቅነህ ገበየሁ (ኩሎኔል) 102፣
224
ወሰኔ ትርፌ (ቀኛዝማች) 128
ወሰኔ ዛማች-ኤል 116
ወንድይራድ (ደጃች) 29
ወንጂ (ስኳር ፋብሪካ) 207
ወዝ ሊግ 256፣259
ወያኔ (የ) አመፅ 226፣271
ወይናደጋ ጦርነት 8
ወድ ከልተቡ 27
ወቤ አጥናፍ ሰገድ (ደጃች)
12፣25፣29፣140
ውብሽት ኃይሌ (በጃሮንድ) 142
ውጫሌ (የ) ውል 82፣83፣92
ዊያ 61፣63
ዊንጌት 185፣232
ዋለልኝ (ዘመቻ) 279
ዋቆ ጉቱ 227
ዋቢ ሸበሌ 2
ዋዱ 204
ውቤ (ደጃች) 11
ውብሽት ኃይሌ (በጃሮንድ) 142

ዘ

«ዘመቻ ቅጣጡ» 277
ዘመነ መሳፍንት 9፣11፣27፣31
ዘመናዊ ትምህርት 112
ዘማች (የተማሪ) 251
ዘርአ ያዕቆብ (አፄ) 7
ዘቢጥ (አንቸም) ጦርነት 147

ዘነበ ወርቅ (ልዕልት) 36
ዘነብ (ደብተራ) 36
ዘውዲቱ (ግግሥተ ነገሥት)
127፣138፣139፣140፣145፣146
ዘውዴ ገብረ ሥላሴ (ዶ/ር
ደጃዝማች) 240
ዘውድ ምክር ቤት (የ) 216፣245
ዘይላ 21፣61፣93፣102
ዘርቦስ፣ አድርያን 175
ዚያድ ባራ 266
ዛጉዊ 7
ዘሊ (ኩራዶ) 161

ዐ

ዐምድ ጽዮን (አፄ) 7፣66
ዐብደላ ሰዴቅ 136
ዐብዱላሂ (አሚር) 72
ዐብዱላሂ (ሸሊፋ) 73፣ 91
ዓብዱራሕማን ኸጃሌ 73
ዐባይ 2፣80
ዐባይ ሰሐራዊ 4
ዐሥራተ ካሣ (ልዑል ራስ) 216
ዐድዋ (የ) ውል 59
ዐድዋ (የ) ድል 61፣66፣78፣82፣
86፣89-93፣94፣
104፣109፣120
ዓለመ ወርቅ በየነ (ዶ/ር) 184
ዓለሚ 32
ዓለም አቀፍ የኢትዮጵያ ተማሪች
ማኅበር 255
ዓለም አቀፍ የኢትዮጵያ ተማሪች
ፌዴሬሽን 255
ዓለማየሁ ኃይሌ (ሸምበል)
261፣264፣265
ዓለም ዘውድ ተሰማ (ኩሎኔል)
241፣242
ዓሊ ጉዋንጉል 11
ዓሊ (ራስ) 28
ዓቢይ አበበ (ሊ/ ጄኔራል)
216፣222፣224
ዒዛና 1፣6

የ

የም (ጃንጆር) 4፣16
የባርያ ገንድ 35
«የሠፊው ሕዝብ ድምፅ» (ጎቡዕ
ጋዜጣ) 247
የትግርኛ ቋንቋ 5
የጁ (ሥርወ መንግሥት) 13
የጁቤ (ጎጃም) 11
የኢቨርሲቲ ኮሌጅ (አዲስ አበባ) 232
የልማ ዴሬላ 193፣216
የከተማ አምላክ 7
የድልቤ 106፣109፣136
የገዢ በሀብቱ (በጃሮንድ) 135፣138
ዬሃ 6
የሐንስ (ሊቀ መኳንን፣ ጆን ቤል)
281
የሐንስ ምስክር (ሸምበል) 265
የሐንስ ኢያሱ 48፣65፣82፣221
የሐንስ (አፄ፣ ካሣ ምርጫንም
ተመልከት) 47-53፣55-56፣58-
65፣92 ፣134፣150፣157፣183፣
271

ደ

ደምሴ ቡልቶ (ጄኔራል) 73፣279
ደምስ (ደጃች) 96፣126፣128
ደምስ ነሲቱ (ራስ) 98
ደረሰጌ 29
ደረሰ (ራስ) 67፣68
ደርግ 241-244፣247፣250፣254፣
256፣257፣262፣270፣273፣277፣
279፣284፣285
ደስታ (የክብት በሽታ) 79
ደስታ ተድላ 48
ደስታ ዳምጠው (ራስ)
106፣166፣167፣176፣177፣178
ደቡብ አርአያ (ደጃች) 51
ደባርቂ (የቲድርስ የሸንፈት ቦታ)
28፣34
ደብረ ማርቆስ 161
ደብረ ታቦር 12፣42፣279
ደደቢት 271
ደ ግርዛቤስ 24፣40

ዲያላ (አንጦጦ) 76
ዲያላቤ 245
ዲ ሩዲ 91:159
ዲያ/ጋማ (የየም ሥርወ መንግሥት) 16
ዳሙ አሱ (ከአርሲ መሪች አንዱ) 71
ዳርኔ (ራስ) 71
ዳቦርሚዳ፣ ቪቶሪዮ 87
ዳባዲ፣ አንቲንና አርኖ 24
ዳንኤል አስፋው (ኮሎኔል) 262:264:265
ዳይ (ኮሎኔል) 57
«ዴሞክራሲያ» (ጎብሶ ጋዘጣ) 247:256
ዴሬሳ አመንቴ (ብላታ) 115
ዴቦኖ (ማርሻል ኤሚልዮ) 162
ድረሴ ዳባለ (ጄኔራል) 238
ድሬዳዋ 109:110:111
ድርጎ 94:97
ዶርኬ 4
ዶጋሊ 62:82

ጀ

ጀርመን 136
ጀብህ 230:270:271:272
ጂማ 21:171:240
ጂማ አባ ጂፋር 18:94
ጂቡቲ 1:21:78:93:102:105
ጂሲር ቤይ 164:175
ጂጋማ ኬሱ (ሴ/ጄኔራል) 227
ጂፓን 89:100
ጂፖኖች 105
ጆቲ ቱሉ 18:73

ገ

ገላውዴስ (አቄ) 8
ገርማሚ ነዋይ 222:223:224
ገበሬች (የ) አመፅ 225
ገበየሁ (ፊታውራሪ) 72:85
ገባር (የ) ሥርዓት 14:94:96:100
ገብረ ሐይወት ባይከዳኝ 92:107:112:115:116:120

ገብረ ማርያም (ደጃች) 145
ገብረ ማርያም (ፊታውራሪ) 26:133:176
ገብረ ሥላሴ ባሪያ ጋብር (ደጃች) 116:126:128:129
ገብረ ሥላሴ ወ/አረጋይ 124
ገብረ አግዚ (ባሻ) 33
ገብረ አግዚአብሔር (ኩምላ) ሞርዳ 58:68:73
ገብረ አግዚአብሔር ጊላ ማርያም (ብላታ) 63:116
ገብረ አግዚአብሔር ፍራንሲ 107
ገብሩ (ብላታ) 64
ገናሴ 2
ገናሴ ዶርያ 167
ገሙዝ 4
ገራ 50:56:57:58:92
ገራጌ 5
ገራጌች 20:67
ገር አምባ 13:29
ገቲ ዲሊ 64
ገና (ተራራ) 279
ገንደት 50:55:56:58:92
ገግሣ አርአያ (ራስ) 108:157
ገግሣ ወሌ 127:130:140:145:146:157
ገግሣ መርፁ 11
ገሚራ (የ) ዘመቻ 101:132
ጊቤ (የ) መንግሥታት 66:71
«ጊዜያዊ ሕዝባዊ መንግሥት» 247:248
ጊዜያዊ የሕዝብ ድርጅት ጉዳይ ጽሕፈት ቤት 257
ጋምቤላ 19
ጋሞና ጎፋ 20
ጋረድ ክፍ 39
ጋዚ ሼሮች 73:74
ጋፋት 34:43
ጌታቸው ናደው (ብ/ጄኔራል) 264
ጌታቸው አባተ (ራስ) 175
ጌዴኦ 228
ጌዴን ጦር (የ) 185
ግራዚያኔ (ሮዶልፎ) 166:167:171:176:178:179:180:181

ግብፅ 24:37:54:55:56:59:63:80:194
ግብፆች 28:38
ጎርባቹቭ፣ ሚካኤል 275
ጎርዶን (ጄኔራል ቻርልስ) 59
ጎርጎራ ብችኝ 29
ጎጃም 12:71:227
ጎሹ (ደጃች) 13:29
ጎበዜ (ዋግሹም) 42:46
ጎባት 24
ጎንደር 8:63:65:102:171:181
ጎኒቲ 178
ጎሬ መንግሥት (የ) 176
ጎጆብ (ወንዝ) 177
ጎቦና ዳጩ 64:67:68

ጠ

ጣልሃ (ሸይክ) 53:276:278:279:280:285
ጣልያን ሆፈር 91
ጣልያኖች 61:104:206
ጣና ሐይቅ 2:161
ጣይቲ (አቲጌ) 76:79:85:86:106:112:126:127:128
ጥርንቡሉ 132
ጥሶ ጎበዜ 42:46
ጥቁር አንበሳ 179:183
ጦና (ካ) 70:72

ጨ

ጨለንቆ (የ) ጦርነት 72
ጨርጨር (ሞዴል ግዛት) 156

ጰ

ጰጥሮስ (አቡነ) 179

ፀ

ፀሐዩ ዕንቁ ሥላሴ (ደጃዝማች) 227:228:240
ፀጌ ዲቡ (ብ/ጄኔራል) 224

ፊ

ፊሳሾች 35
ፊረንሳይ 61:110:136:159:162:174
ፊረንሳዮች 104
ፊቃይ ሥላሴ ጎሩይ 177
ፊልተር 86
ፊደል ካስተር 266
ፋንጅ 25
ፋሲለደስ 8:23
ፋሺስት (የኢጣልያ)፣ ፋሺዝም 161
ፋሾዳ 91
ፋዶኛ 73
ፋንታ በላይ (ጄኔራል) 278
ፌሎውስ፣ ፒሪ 193
ፌዴሬሽን (የኤርትራ) 192:229
ፍላድ፣ ማርቲን 40
ፍልውህ 76
ፍቅረ ማርያም ይናዱ (ደጃች) 179
ፍቅረ ሥላሴ ወግ ደረስ (ሻምበል) 265
ፍቅራ መርዕድ (ዶ/ር) 258

ፐ

ፒያሳ 205
ፓርላማ 152:217
ፓን (የ) አፍሪካኒዝም እንቅስቃሴ 90
ፓኪስታን (የኤርትራ ኮሚሽን አባል) 192
ፕላውደን (ወልተር) 23:39:41
ፕላት (ሚጀር ጄኔራል ሰር ዊልያም) 185
ፕሬስተር ጆን 8
ፕራሶ፣ አልቤርቶ 109:208
ፕሮቴስታንት 24:40:41
ፓርቲጋል 8
ፓርታል (ሰር ጄራልድ) 63
ፓንሴ (ሻርል) 23
ፓይንት ፎር 193:198

ሸ

ሸክቶሪያ (ንግሥት)

38°55'58" 63°81'

ሸልድማየር 41

መጀመሪያ በእንግሊዝኛ በታተመበት ጊዜ ዕውቅ ምሁራን የሰጡት አስተያየት፤

ለረጅም ጊዜ የነበረው አጠቃላይ የኢትዮጵያ ታሪክ መጽሐፍ እጦት አሁን በሚያበደስት ሁኔታ ታትሟል። እንዲህ ያለን መጽሐፍ መጻፍ በብዙ መንገድ አዳጋች ቢሆንም፤ ደራሲው ግዴታውን በሚገባ ተወጥቶታል። የናገሥታትና የጦረኞችን የፖለቲካ ታሪክ ብቻ ሳይሆን ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ክንዋኔዎችን ያትታል። ያገር ውስጥ ክስተቶች ከውጭ እያደገ ከሚመጣው ግፊት ጋር ተዛምደዋል። የደራሲው አስተያየቶች ውል ያልሰቱና ብርሃን የሚፈነጥቁ ናቸው። በውስጡ ያሉት አያሌ ፎቶግራፎች ለመጽሐፉ ተጨማሪ ዋጋ ሰጥተውታል።

ፕሮፌሰር ክርስቶፊር ካላጥም
ላንካስተር ዩኒቨርሲቲ
(እንግሊዝ)

ከአፄ ቴዎድሮስ ዘመን መንግሥት መጀመሪያ አንስቶ እስከ 1966 አብዮት ላለው የኢትዮጵያ ታሪክ ከዚህ የተሻለ መጽሐፍ አለ ብሎ ማሰብ ይቻላል። መጽሐፉ ብዙ መረጃዎችን ይዞ አዳዲስ ግኝቶችንም ይፈነጥቃል። በኢትዮጵያዊ ደራሲ የተጻፈ የመጀመሪያው የቅርብ ዘመን የኢትዮጵያ ታሪክ በመሆኑም ልዩ ግምት ይሰጠዋል።

ፕሮፌሰር ሪቻርድ ፓንክረስት
የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም
(አዲስ አበባ)

ስለ ሁለተኛው የእንግሊዝኛ እትም የተሰጠ አስተያየት

ሁለተኛው እትም ውስጥ የተካተተው አዲስ ምዕራፍ (ምዕራፍ 6) የዘመናዊቱ ኢትዮጵያን ታሪክ ለመረዳት ለሚሻ አንባቢ ሁሉ መጽሐፉ ያለውን ዋጋ ይበልጥ ያሳላል። በ44 ገጾች ተጨምቆ የቀረበው የአብዮቱ ዘመን ታሪክ በ1970ዎቹ የተፃፉትን አያሌ መጻሕፍት፣ የድኅረ ምረቃ ተማሪዎችን ጥናትና የደራሲውንም የየግል ተሞክሮ አጣቅሶ በጥንቃቄ የተቀመመ በመሆኑ፤ ራሱን የቻለ ዋጋ ያለው ነው። እንደ መጀመሪያው እትም ሁሉ፤ ትረካው ብርቅ በሆኑ ፎቶግራፎች የተቀነባበረ ነው። ባዌሩ ተሻሽሎና ዳብሮ የቀረበ ትልቅ ዋጋ ያለው መጽሐፍ ነው።

ፕሮፌሰር ዶናልድ ክራሚ
ኢሊኖይ ዩኒቨርሲቲ
እርሳና ሻምፔይን